

REGIONALNA AGENCIJA ZA RAZVOJ MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

**PRIPREMA SREDNJOROČNOG PLANA RAZVOJA
POLJOPRIVREDE U OPŠTINI BAČKI PETROVAC**

**Novi Sad
Mart 2004.**

SADRŽAJ

UVOD.....	3
I OPIS PROJEKTA	4
1.1 CILJ PROJEKTA	4
1.2 OPRAVDANOST	4
1.3 METODOLOŠKI PRISTUP	4
1.3.1 Planiranje poljoprivrednog razvoja.....	5
1.4 OPERATIVNI PLAN REALIZACIJE PROJEKTA	6
1.5 TRAJANJE PROJEKTA	7
1.6 STRUKTURA I VRSTA INFORMACIJA I PODATAKA ZA PRIPREMU PLANA	7
1.7 PREDLOG STRUKTURE ISTRAŽIVANJA TRŽIŠTA ZA ODABRANE POLJOPRIVREDNE PROIZVODE	9
1.8 ISTRAŽIVANJE NA TERENU	9
II OKRUŽENJE POSLOVANJA OPŠTINE BAČKI PETROVAC.....	11
III ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA	13
3.1 TRAŽNJA ZA POLJOPRIVREDNIM PROIZVODIMA	13
2.1 Potrošnja (tražnja) povrća	14
2.2. Tražnja (potrošnja) voća	16
2.3. Tražnja (potrošnja) mesa	17
3.2 PONUDA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA OPŠTINE BAČKI PETROVAC.....	19
IV PROIZVODNI POTENCIJALI SELA I POLJOPRIVREDE OPŠTINE.....	20
4.1 BILJNA PROIZVODNJA	21
4.2 STOČARSTVO	24
4.3 MEHANIZACIJA.....	26
V TERENSKO ISTRAŽIVANJE.....	29
5.1 ZEMLJIŠTE I PROIZVODNJA	29
5.2 ZGRADE, OPREMA I DISTRIBUCIJA	31
VI CILJEVI RAZVOJA POLJOPRIVREDE U OPŠTINI BAČKI PETROVAC	33
6.1 POLAZNE PRETPOSTAVKE	33
6.2 OPŠTI CILJEVI SREDNJOROČNOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE	36
6.3 PRAVCI RAZVOJA POLJOPRIVREDE.....	37
6.4 POSEBNI CILJEVI RAZVOJA POLJOPRIVREDE	39
VII OKVIRNI PROGRAMI RAZVOJA POLJOPRIVREDE.....	40
7.1 BILJNA PROIZVODNJA	40
7.2 STOČARSKA PROIZVODNJA	41
7.3 PRERADA, PRATEĆE DELATNOSTI I AGROINDUSTRIJA	41
VIII PRILOZI.....	43
8.1 UPITNIK ZA TERENSKO ISTRAŽIVANJE.....	43
8.2 PRIMERI OBRADJE PODATAKA	48
8.3 ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA (KOMPLETAN MATERIJAL)	50
8.4 ISTRAŽIVANJE NA TERENU (KOMPLETAN MATERIJAL)	92
8.5 FOOD QUALITY AND SAFETY STANDARS	163

UVOD

Regional agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća “Alma Mons” je osnovana u decembru 2001. godine, od strane lokalnih aktera koji imaju interes da unapređuju sektor malih i srednjih preduzeća (MSP) i privredni razvoj uopšte u južno-bačkom regionu. Osnivanje i rad Alma Mons pomognuti su od strane dva donatora: Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge (UNOPS) i nemačke agencije za tehničku pomoć (GTZ). Misija agencije je da, između ostalog, doprinosi stvaranju pogodnog okruženja za potpunije uključivanje MSP i preduzetnika u ekonomske tokove.

Imajući to u vidu, Alma Mons i opština Bački Petrovac, kao jedan od osnivača agencije, sklopili su sporazum da zajednički pokrenu projekat koji ima za cilj izradu srednjoročnog plana razvoja poljoprivrede u opštini. Uloga Alma Mons, uz podršku UNOPS-a, je da pruži tehničku i stručnu pomoć projektu, dok je opština angažovana na animaciji lokalnih aktera, stvaranju lokalnog projektnog tima i organizaciji istraživanja na terenu. Kao najvažnije, uloga opštine je da bude centralna tačka oko koje će lokalni akteri iz javnog i privatnog sektora razvijati zajedničku razvojnu viziju.

I OPIS PROJEKTA

1.1 CILJ PROJEKTA

Cilj projekta je izrada srednjoročnog plana razvoja poljoprivrede na opštinskom nivou, uz učešće relevantnih lokalnih aktera koji grade zajedničku viziju razvoja poljoprivrede u zajednici.

1.2 OPRAVDANOST

Poseban zakon o lokalnoj samoupravi stupio je na snagu u 2002. godini i shodno tome sve opštine su obavezne da usvoje planove razvoja. Da bi se omogućilo postizanje jedinstvenog cilja projekta, učestvovanje lokalnih aktera iz javnog i privatnog sektora mora se obogatiti kroz tzv. *“bottom-up”* pristup (pristup “od dna do vrha”). Bački Petrovac je mala opština i zbog toga predstavlja teritoriju na kojoj je lakše sprovesti učešće u razmatranjima i planiranjima. Velika dominantnost jednog ekonomskog sektora omogućava lakše ostvarivanje zadatka pilot-projekta, što ovaj projekat i jeste. Visok nivo društvene koherentnosti u opštini (isto etničko poreklo, slične društvene vrednosti, način života i rada...) stvara osnovu za očekivanje zdrave implementacije projekta i dobre rezultate.

1.3 METODOLOŠKI PRISTUP

Metodološki pristup planiranju u ovom projektu bazira se na tzv. Sintetičkoj teoriji lokalnog ekonomskog razvoja, tj. novom metodološkom okviru koji sugerše «... da je lokalni ekonomski razvoj proces koji ističe potpunu upotrebu postojećih ljudskih i prirodnih resursa u cilju povećanja zapošljavanja i kreiranja vrednosti unutar definisanog prostora.»

Faze i zadaci u procesu planiranja lokalnog ekonomskog razvoja:

- Faza 1: Prikupljanje podataka i analiza
- Određivanje privredne osnove
 - Procena postojeće strukture zapošljavanja
 - Procena potreba za novim zapošljavanjem
 - Analiziranje prilika i pretnji
 - Razmatranje institucionalnih kapaciteta
- Faza 2: Izbor strategije i ciljeva lokalnog ekonomskog razvoja
- Faza 3: Izbor ključnih sektora/projekata
- Identifikacija mogućih projekata
 - Ocena izvodljivosti projekata (sa aspekta zajednice, komercijalnog aspekta, lokacije, itd.)
- Faza 4: Priprema integralnog plana – zajedničke razvojne vizije zajednice
- Faza 5: Izrada akcionog plana za razradu konkretnih projekata (svakog pojedinačno) – razvojnog programa (uključujući i definisanje finansijskih izvora).

Pored toga, dizajn projekta bazira se na principima

¹ Blakely, Edward J. (1994): Planning Local Economic Development; Sage Publications, p. 62.

- PPP (partnerstvo javnog i privatnog sekta) – neophodnost uspostavljanja kontakta, razmene ideja, ravnopravno učešće u ustanovljavanju prioriteta i kontinuirana saradnja na realizaciji konsenzusom utvrđenih razvojnih prioriteta;
- akcije «odozdo prema gore» - uključivanje individualnih preduzeća, preduzetnika, domaćinstava, udruženja građana i svih oblika organizovanja individualnih učesnika u razvojnom procesu na datoj teritoriji.

1.3.1 Planiranje poljoprivrednog razvoja

1. POLITIKA RAZVOJA POLJOPRIVREDNOG SEKTORA U OPŠTINI

Osnovni/primarni cilj – u okviru cilja integralnog razvoja

- Konkretizacija ciljeva efektivnosti i efikasnosti polj. sektora opštine u prostoru i vremenu – cilj kao ishod, rezultat koji je usklađen sa ostalim aspektima funkcionisanja i razvoja (npr. sa zakonskom regulativom, tehničkim i dr. normativima, itd)
- Ravnotežni izbor/kombinacija sledećih opštih ciljeva:
 - Povećanje obima proizvodnje
 - Povećanje ekonomske efikasnosti
 - Povećanje ekonomske efektivnosti
 - Podizanje kvaliteta proizvoda
 - Zaštita prirode, itd.
- **Definisanje vrsta atributa polj. sektora:**
 - Tehnički atributi
 - obradiva površina,
 - broj grla stoke,
 - broj i struktura mehanizacije,
 - kapaciteti za doradu i preradu
 - primenjena tehnologija, inovacije
 - infrastruktura
 - savetodavne organizacije, stanice, itd.
 - Proizvodno- ekonomski atributi:
 - struktura proizvodnje
 - prinosi
 - ukupan prihod
 - neophodna ulaganja, kapital
 - konkurentski položaj u odnosu na okruženje, itd
 - Sociološki atributi:
 - broj zaposlenih
 - kvalifikaciona i stručna struktura
 - organizacija sektora
- **Definisanje veličina atributa (kvalitativno i/ili kvantitativno) koje se žele ostvariti po isteku planskog perioda razvoja sektora**
- **Definisanje prioriteta između atributa sektora – izbor strategije rasta i razvoja u skladu sa potencijalima i okruženjem**

- Pretpostavke – internog karaktera i eksterno generisane – bez mogućnosti uticaja na njih (npr. nacionalna/pokrajinska politika razvoja, makro-ekonomske veličine, trendovi tržišta generalno i posebno tržišta poljoprivrednih /prehrambenih proizvoda, cene inputa, pariteti cena itd.)

2. PLANIRANJE RAZVOJA SEKTORA

- Definisanje sekundarnih/parcijalnih ciljeva
- Utvrđivanje konkretnih vrednosti definisanih atributa/odabranih prioriteta sektora
- Usmeravanje razvojnih aktivnosti – definisanje planskih (operativnih) zadataka u domenima:
 - plana proizvodnje
 - plana angažovanja radne snage
 - plana angažovanja kapaciteta, opreme i sl.
 - plana nabavke
 - plana obezbeđenja obrtnih sredstava i investicija
 - plana prodaje/nastupa na tržištima, itd.

3. PROGRAMIRANJE SPECIFIČNIH RAZVOJNIH ELEMENATA/OBLASTI

Izrada konkretnih studija izvodljivosti po izabranim projektima/oblastima, po uobičajenoj metodologiji.

1.4 OPERATIVNI PLAN REALIZACIJE PROJEKTA

U cilju efikasnog i efektivnog rada na pripremi plana, realizacija projekta se odvijala kroz sledeće faze:

- Preliminarno animiranje lokalnih vlasti, definisanje ključnih lokalnih aktera
 - rukovodstvo opštine
 - lokalni sekretarijat za privredu/poljoprivredu
 - zemljoradničke zadruge (sve svrste), makar po jedna iz svakog od naseljenih mesta u opštini
 - klubovi poljoprivrednika
 - značajna polj. preduzeća (bez obzira na svojinu)
 - istaknuti individualni poljoprivredni proizvođači
 - eksperti, naučni radnici (po mogućnosti iz opštine)
 - u kasnijoj fazi: regionalne komore, banke koje su prisutne u opštini, Fond za razvoj APV, ...
- Ustanovljavanje kontaktne tačke u opštini i formiranje lokalnog projektnog tima PT (sastav i zadaci) – **odlukom opštine određene je sastav PT i njegov rukovodilac**, kao i operativni saradnik kao jedinstvena kontaktna tačka;
- Utvrđivanje postojećih lokalnih izvora različitih vrsta informacija – zadatak PT i opštine (zemljišne knjige, podaci sekretarijata za privredu i druge baze podataka)
- Obuka PT / Radionice sa PT – organizuje agencija uz pomoć spoljnih saradnika i rukovodioca PT, u vezi sa sledećim pitanjima
 - Planiranju uopšte
 - Sektorskom (poljoprivrednom) planiranju
 - Postojećim opštim pokazateljima (ekon, fin, itd) – preliminarni nalazi
 - Vrstom podataka sa terena i načinom prikupljanja

- Istraživanje tržišta shodno preliminarnim nalazima (cilj, način izvođenja, korišćenje nalaza) – organizuje agencija uz pomoć spoljnih saradnika i rukovodioca PT, **shodno odluci opštine i PT;**
- Definisane vrste i načina istraživanja na terenu i prikupljanje podataka sa terena – organizuje i izvršava PT, uz stručnu pomoć agencije (npr. metodološki okvir, izbor uzorka, sastavljanje upitnika, itd.);
- Kompilacija podataka (u fazama) od strane operativnog saradnika i razmatranje podataka od strane PT;
- Prezentacija nalaza i predloga razvojnih prioriteta – organizuju PT i agencija, u opštini za širi krug zainteresovanih strana;
- Usaglašena zajednička razvojna vizija: izrada Plana sektorskog razvoja – zadatak opštine, uz stručnu pomoć agencije i njenih spoljnih saradnika.²

1.5 TRAJANJE PROJEKTA

Projekat je trajao u periodu mart 2003 – mart 2004. godine.

1.6 STRUKTURA I VRSTA INFORMACIJA I PODATAKA ZA PRIPREMU PLANA

1. Informacije i podaci o trendovima u resursima, proizvodnji, ekonomskim pokazateljima, itd. u prethodnom periodu (poželjno da trendovi obuhvate duži vremenski period, naročito za poljoprivrednu proizvodnju gde je neophodno imati podatke za nekoliko decenija)
2. Informacije i podaci o postojećim proizvodnim/ekonomskim potencijalima
 - **Demografski resursi**
 - Stanovništvo – po svim strukturama
 - Radno sposobno i aktivno stanovništvo (broj, stručna sprema i ospobljenost, sezonski rad, u preduzećima i gazdinstvima ...)
 - **Sredstva za proizvodnju**
 - Zemljište
 - Površine i struktura prema načinu korišćenja:
 - oranice i bašte
 - voćnjaci
 - vinogradi
 - livade
 - pašnjaci
 - ribnjaci
 - trstici i bare
 - Prosečne veličine poseda obradivog /intenzivnog zemljišta
 - Struktura površina prema bonitetu zemljišta
 - Melioracije
 - Vrste
 - Dugotrajne/kratkotrajne
 - Infrastruktura i transport
 - Mreža i obuhvatnost puteva
 - Struktura puteva po kvalitetu
 - Poljski (zemljani)

² Izrada kvantifikovanog plana i programa razvoja posebnih oblasti/projekata izlazi izvan područja ovog projekta.

- Podignuti poljski
- Makadam
- Betonski/asfaltni
- Građevine i objekti – struktura i kapaciteti
 - u biljnoj proizvodnji
 - u stočarstvu
 - u primarnoj preradi
 - za pomoćne delatnosti
 - za čuvanje sredstava za proizvodnju i proizvoda
- infrastrukturne građevine i objekti
 - Ostala komunalna i transportna infrastruktura
 - Dugogodišnji zasadi
- rodna stabla voćaka
- rodni čokoti vinove loze
- vetrozaštitni zasadi i protiv erozije
- višegodišnji zasadi industrijskog bilja
- šumski zasadi
 - Osnovno stado – broj i struktura
 - Mašine i oruđa (oprema) – broj, struktura, vrednost, stepen korišćenja, vlasništvo
- Pogonske
- Samohodne
- Priključne
- Transportne (pokretne i stacionirane, opšte namene i specijalizovane)
- Ostali alati i oprema
 - Predmeti rada i materijal – količine i vrednost, prosečno korišćenje
- Osnovni materijal
 - semenski materijal (seme, rasad, sadnice, ...)
 - đubrivo (organsko, mineralno)
 - towni materijal
 - stočna hrana, po vrstama
 - Pomoćni materijal (gorivo, mazivo, zaštita bilja, lekovi, ...)
- **Poljoprivredna proizvodnja**
 - obim i struktura
 - prinosi i indeksi proizvoda – relativni pokazatelji
 - cene inputa
 - preovlađujuće cene proizvoda
 - ugovorene proizvodne obaveze
 - način distribucije i prodaje, ciljna tržišta
 - merenje rezultata – efektivnost, efikasnost: produktivnost, ekonomičnost, rentabilnost

1.7 PREDLOG STRUKTURE ISTRAŽIVANJA TRŽIŠTA ZA ODABRANE POLJOPRIVREDNE PROIZVODE³

1. Poslovno okruženje opštine
 - opšti podaci o teritoriji, stanovništvu, relativni pokazatelji u odnosu na region, republiku
 - društveni proizvod, nacionalni dohodak
 - struktura proizvodnje
 - struktura društvenog proizvoda po oblicima svojine, sektoru
 - spoljno-trgovinska razmena, itd
2. Prerađivački kapaciteti opštine, po odabranim granama
3. Tražnja za poljoprivrednim proizvodima opštine
 - blizina tržišta
 - kupovna moć stanovništva
 - raspoloživost kapaciteta
 - apsorpciona moć
 - ekonomski činioci tražnje (dohodak, cene, produktivnost, ...)
 - vanekonomski činioci (veličina tražnje, zahtevi prerađivačke ind., navike, itd)
4. Tražnja po pojedinim grupama proizvoda
 - prednosti i nedostaci
 - apsolutni i relativni pokazatelji po pojedinačnim polj. proizvodima,
 - stepen samosnabdevenosti
5. Ponuda poljoprivrednih proizvoda opštine (po vrstama)
 - apsolutni pokazatelji proizvodnje
 - proizvodna per capita
 - relativni pokazatelji u odnosu na okrug/pokrajinu/republiku
6. Proizvodni i radni potencijal opštine
 - Poljoprivredno stanovništvo
 - Radna snaga u poljoprivredi
 - Nezaposlenost
 - Proizvodni resursi
 - Poljoprivredna proizvodnja
 - Forme organizovanja polj. proizvodnje
 - Plasman – kanali prodaje
7. Preporuke

1.8 ISTRAŽIVANJE NA TERENU

Terensko istraživanje u opštini Bački Petrovac bilo je pripremljeno od strane Alma Mons i njenih spoljnih saradnika, na osnovu sličnih iskustava u drugim opštinama u Srbiji. Istraživanje je obuhvatalo sledeće faze:

- Izbor odgovarajućeg istraživača, koga je angažovala opština

³ Zadatak je PT i opštine da izvrši izbor poljoprivrednih proizvoda i ciljnih tržišta.

- Izbor odgovarajućeg uzorka, imajući u vidu specifičnosti zajednice, ograničenja, opšti cilj istraživanja i samog projekta
- Kreiranje upitnika, izrada i štampa
- Obuka izabranog istraživača u Alma Mons (diplomirani agronom koji živi u Bačkom Petrovcu) u vezi sa svrhom istraživanja, tehnikama i drugim detaljima u organizaciji i izvođenju istraživanja
- Presentacija ciljeva istraživanja farmerima u B. Petrovcu, od strane Alma Mons
- Realizacija istraživanja na terenu
- Kompilacija i analiza prikupljenih podataka, tekstualno i tabelarno prikazivanje

Uzorak ovog istraživanja obuhvatio je 127 seljačkih gazdinstava i to kombinacijom metoda slučajnog uzorka i odabranih, razvojno-orijentisanih poljoprivrdnih gazdinstava. Istraživanje je obavljeno u vreme najpogodnije za anketiranje poljoprivrednika, i to u novembru i decembru 2003. godine u sva četiri naseljena mesta opštine.

Upitnik koji se koristio prilikom istraživanja uključivao je sledeće kategorije:

- Ime i kontakt detalji
- Članovi domaćinstva, zaposlenje i nivo školske spreme
- Struktura zemljišta i njegova upotreba
- Vinogradi i voćnjaci u 2003.
- Stočarska proizvodnja (po grlu, u kg)
- Proizvodnja stoke i živine u 2003.
- Zgrade i pomoćne prostorije
- Mehanizacija i oprema
- Kanali distribucije i ocena njihovog kvaliteta
- Procena mogućnosti za sticanje prihoda u budućnosti
- Planirana proizvodnja i potrebne investicije
- Potrebe za tehničkom pomoći, obukom i sl.

II OKRUŽENJE POSLOVANJA OPŠTINE BAČKI PETROVAC

Opština Bački Petrovac se nalazi u Južno – bačkom okrugu. Južno - bački okrug obuhvata područje od 12 opština: Bač, Bačka Palanka, Bački Petrovac, Bečej, Beočin, Novi Sad, Srbobran, Sremski Karlovci, Temerin, Titel, Vrbas i Žabalj. Ovo je jedan od privredno najrazvijenijih područja u Srbiji. Područje čini 5% površine Srbije. Na njemu živi 593.000 stanovnika, odnosno 29% od ukupnog stanovništva Vojvodine i 7,9% ukupnog stanovništva Srbije. Privreda Regiona učestvuje u formiranju društvenog proizvoda Srbije sa 9,7%, a Vojvodine 29,5%. U strukturi industrije vodeće mesto ima proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića sa 40,4% učešća.

Region predstavlja značajno sirovinsko područje za razvoj agroindustrije. Obradiva površina u Regionu iznosi 310.000 ha, što čini 7% obradivih površina Srbije i 19% AP Vojvodine. Region raspolaže sa preko 2.300 ha vinograda, 2.200 ha livada i oko 13.000 ha pašnjaka.

Veliku razvojnu šansu u nastupajućem periodu, privreda Regiona ima u razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništva. Od 6.900 aktivnih preduzeća 98,4% čine mala i srednja preduzeća, a 1,6% velika. Najveća koncentracija malih i srednjih preduzeća je u delatnosti trgovine a potom sledi industrija, finansiske i druge usluge. Južno – bački okrug, između ostalog je važan turistički centar pokrajine. Novi Sad sa okolinom, Dunavom i Fruškom Gorom je na važnoj saobraćajnici (Budimpešta, Solun, Atina, Carigrad, s jedne strane i Horgoš, Bečej, Bačka Palanka, Vukovar, Zagreb, s druge strane), ne samo putnoj, već i železničkoj i rečnoj (Dunav). U ovom regionu u 2001. godini bilo je 120.159 turista i to 99.525 domaćih i 20.634 stranih sa ukupno 214.865 noćenja i to 174.110 domaćih i 43.755 stranih. Međutim, treba imati u vidu činjenicu da je Novi Sad, sajamski grad sa oko 30 sajamskih manifestacija godišnje i znatnim brojem učesnika i posetilaca. Ovo su važne činjenice jer ovaj region predstavlja značajan potrošački centar poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Pored stalnih stanovnika koji žive u ovom regionu i turisti su važan činilac konzumiranja hrane. U narednom periodu, treba očekivati da će u ovom regionu posebno oživeti lovni, nautički, tranzitni a možda i seoski turizam. Bilo bi to višestruko korisno, ne samo zbog povećanja tražnje za hranom, već zbog bržeg privrednog razvoja regiona, zapošljavanja mladih ljudi itd. Pored stalnog rasta broja stanovnika, zaposlenih građana i broja turista, značajan kupac poljoprivrednih proizvoda iz ovog regiona jeste i prehrambena industrija.

Kroz prehrambenu industriju ili tzv. više faze prerade vrši se bolja valorizacija proizvoda iz primarne proizvodnje, zapošljava se veći broj radnika, širi se lepeza prehrambenih proizvoda namenjenih tržištu itd. Ovaj region raspolaže značajnim prerađivačkim potencijalima. To su: brojna žitomlinska preduzeća, fabrike za preradu voća i povrća, klanice, mlekare, šećerane, fabrike konditorskih proizvoda, uljare, fabrike za preradu kukuruza, proizvodnju i preradu lekovitog bilja i začina, proizvodnju piva i vina, fabrika za proizvodnju slada, stočne hrane, proizvodnju i preradu duvana, proizvodnju mineralne vode i sokova.

Sledeća tabela daje uporedni prikaz parametara na nivou Republike Srbije, AP Vojvodine i južno-bačkog regiona.

ELEMENTI	Republika Srbija	AP Vojvodina	RPK Novi Sad	% učešća Regiona u	
				RS	APV
Broj preduzeća u privredi (stanje 31.12.2001.g.)	205.702	43.278	17.625	8,6	40,7
Broj radnji (stanje 15.04.2002.g.)	207.913	50.550	19.156	9,2	37,9
Prosečan broj zaposlenih u 2001.g. od toga u:	1.904.477	505.221	164.143	8,6	32,5
<i>Privredi</i>	1.191.379	313.526	98.788	8,3	31,5
<i>Vanprivredi</i>	363.656	91.356	33.545	9,2	36,7
<i>Samostalnim delatnostima</i>	349.442	100.349	31.810	9,1	31,7
Društveni proizvod 2000.g. (u 000 din.)	315.388.807 ¹⁾	99.316.251	30.999.289	9,8	31,2
Struktura DP po oblic.vlasn. Svojine (u %.)					
- društveni sektor	22,8	19,1	18,8	8,1	30,8
- privatni sektor	44,5	42,7	41,3	9,1	30,2
- zadružni sektor	1,4	2,0	2,4	16,5	36,4
- mešoviti sektor	27,0	33,9	34,5	12,6	31,8
- državni sektor	4,3	2,3	3,0	7,0	40,9
Struktura društvenog proizvoda privrede (2000.g.) u %	100,0	100,0	100,0		
- industrija	35,2	40,2	37,5	10,5	29,0
- poljoprivreda	23,3	30,2	23,0	9,8	23,7
- šumarstvo	0,7	0,9	0,8	10,2	25,6
- vodoprivreda	0,2	0,4	0,7	29,5	52,8
- gradjevinarstvo	5,7	5,7	8,0	13,7	43,5
- saobraćaj i veze	8,5	3,3	3,3	3,8	31,0
- trgovina	16,2	11,6	16,3	9,9	43,8
- ugostiteljstvo i turizam	2,1	1,4	1,4	6,6	29,5
- zanatstvo	1,8	0,5	-0,2	0,0	0,0
<i>stambeno komunalna delatnost</i>	1,3	1,6	2,2	16,2	43,6
- finansijske i druge usluge	5,0	4,2	7,0	14,0	52,0
Broj stanovnika (prvi rezultati popisa 2002.g.)	7.478.820 ^{1,2)}	2.024.478	591.752	7,9	29,2
Društveni proizvod po stanovniku (u din.)	40.711	50.059	55.159	135,5	110,2
Nacionalni dohodak po stanovniku (u din.)	35.492	44.348	49.023	138,1	110,6
Indeksi fizičkog obima industrijske proizvodnje (1- 12.2001.-1-12.2000.g.)	100,1	109,2	105,6	8,2	24,1
Ukupna spoljnotrgovinska razmena (u 000 dolara)	5.981.500	2.038.500	1.097.073	18,4	53,8
<i>Izvoz (u 000 dolara)</i>	1.720.400	581.000	241.349	14,0	41,5
<i>Uvoz (u 000 dolara)</i>	4.260.800	1.437.500	855.724	20,1	58,7
<i>Deficit (u 000 dolara)</i>	2.540.100	876.500	614.375	24,2	70,1
Pokrivenost uvoza izvozom u %	40,4	39,9	28,2		

III ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

3.1 TRAZNJA ZA POLJOPRIVREDNIM PROIZVODIMA

Tržište stimuliše proizvođače da formiraju adekvatnu proizvodnu politiku, koja će zadovoljiti potrebe potrošača. Prilikom organizovanja svoje proizvodnje proizvođači moraju imati u vidu bitne determinante tržišta kao što su: veličina, kupovna moć potrošača, njihove navike, specifične potrebe i zahteve itd. Istraživanje tržišta predstavlja neophodan preduslov za donošenje pravovremenih i racionalnih poslovnih odluka proizvođača u tržišnim uslovima privređivanja. Istraživanje tržišta ne podrazumeva samo probleme plasmana proizvedene robe, već podrazumeva i dugoročnu orijentaciju proizvođača na proizvodnju izvoznih, tržišno usmerenih i visoko profitabilnih proizvoda prilagođenih našim uslovima i tradiciji.

Karakteristike tražnje poljoprivrednih proizvoda

U analizu tražnje uzeto je svih 12 opština za koje se pretpostavlja da čine apsorpciono tržište za proizvode iz opštine B. Petrovac. Mnogi elementi govore u prilog ovoj tvrdnji:

- **blizina tržišta** – utiče na uštedu troškova transporta;
- **kupovna moć stanovništva** – region ima kupovnu moć za 10% veću u odnosu na Srbiju i 3% u odnosu na Vojvodinu;
- **raspoloživi kapaciteti** – industrije za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda.

Činioci tražnje se mogu podeliti na 2 grupe:

a) ekonomski činioci

- visina dohotka potrošača;
- visina tržišnih cena;
- produktivnost rada

b) vanekonomski činioci

- broj stanovnika;
- razvijenost prehrambene (prerađivačke) industrije;
- navike, običaji i tradicija potrošača;
- konfesionalna (verska) pripadnost;
- izbor (preferencija) potrošača;
- razvijenost tržišta;
- ekonomska propaganda;
- klimatski i geografski faktori;
- ukus, sredina, stepen kulture i obrazovanosti potrošača i sl.

2.1 Potrošnja (tražnja) povrća

Tražnja za povrćem je izražena u regionu i postoje realne mogućnosti za njen plasman. Zbog toga se proizvođači povrća u opštini B. Petrovac orjentišu na ranu (stakleničku i plasteničku) proizvodnju, kvalitetnog povrća, pre svega paradajza i paprike i njenu realizaciju preko zelene pijace u Novom Sadu. To čine, pre svega, zbog brze naplate i «keša» koji je potreban radi završavanja proizvodnje, mada su troškovi transporta do krajnje destinacije (pijace) visoki a i zakup pijačnih mesta (tezgi) nije baš jeftin.

Pored plasmana povrća u svežem stanju preko pijace moguća je i njegova prerada putem: konzervisanja toplotom, zamrzavanjem, sušenjem i biofermentacijom, kako bi se neutralisao efekat relativno ograničene ponude svežeg povrća koje ima izrazito sezonski karakter.

U analizu tražnje, odnosno potrošnje uzete su sledeće kategorije povrća: krompir, pasulj, crni i beli luk, kupus, kelj, paradajz, paprika, grašak, boranije, lubenice i dinje.

2.1.1. Krompir: ukupna potrošnja krompira u Južno – bačkom okrugu iznosi 24.183 tone ili per capita 47.3 kilograma (podatak za 2002. godinu). Ovo je potražnja na nivou domaćinstva. Pretpostavlja se da je ona veća ukoliko se uključi potrošnja u bolnicama, hotelima, studentskim i učeničkim menzama itd. Zbog svoje hranljive vrednosti potrošnja krompira je u porastu. U strukturi ukupne tražnje analiziranog povrća krompir učestvuje sa 37,2%. Najveću potrošnju u okrugu ima opština Novi Sad, gde se troši oko 12.000 tona. Samosnadbevenost (samodovoljnost) krompirom opštine Bački Petrovac veoma je visoka, što znači da sopstvena proizvodnja daleko prevazilazi tražnju za ovim proizvodom domicilno posmatrane opštine. Deo svojih tržišnih viškova seljaci realizuju van opštine a deo u fabrici za preradu čipsa u Bačkom Magliću.

2.1.2. Pasulj: pasulj je vrlo kvalitetna hrana iz više razloga. Ukupna potrošnja pasulja u Južno – bačkom okrugu iznosi 1.964 tone ili 3,5 kilograma per capita (podatak za 2002. godinu). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća učestvuje sa 3%. Najveći potrošač je opština Novi Sad sa 973 tone. Samosnadbevenost pasuljem opštine B. Petrovac postoji i proizvodnja je veća za 17% od potrošnje.

2.1.3. Crni i beli luk: ukupna potrošnja crnog i belog luka u Južno – bačkom okrugu iznosi 7.014 tona ili 12.5 kilograma per capita (2002. godina). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća crni i beli luk učestvuje sa 10,8%. Najveću potražnju povrća u okrugu ima opština Novi Sad sa 3.476 tona. Samodovoljnost crnim i belim lukom u opštini B. Petrovac je ostvareno jer je proizvodnja veća od potrošnje za preko sedam puta.

2.1.4. Mrkva: ukupna potrošnja mrkve u Južno – bačkom okrugu iznosi 3.366 tona ili 5,9 kilograma per capita. U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća mrkva učestvuje sa 5,2%. Najveći potrošač mrkve je opština Novi Sad sa 1.688 tona. **Samodovoljnost u proizvodnji mrkve u opštini Bački Petrovac nije ostvarena i proizvodnja je manja od potrošnje za 11%.**

2.1.5. Kupus i kelj: ukupna tražnja (potrošnja) kupusa i kelja u Južno – bačkom okrugu iznosi 8.641 tona ili 15,4 kilograma per capita (2002.). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća kupus i kelj učestvuju sa 13,3%. Najveći potrošački centar je Novi Sad. Proizvodnja je veća od potrošnje za 54% što znači da je u opštini B. Petrovac ostvarena samodovoljnost u ovoj proizvodnji.

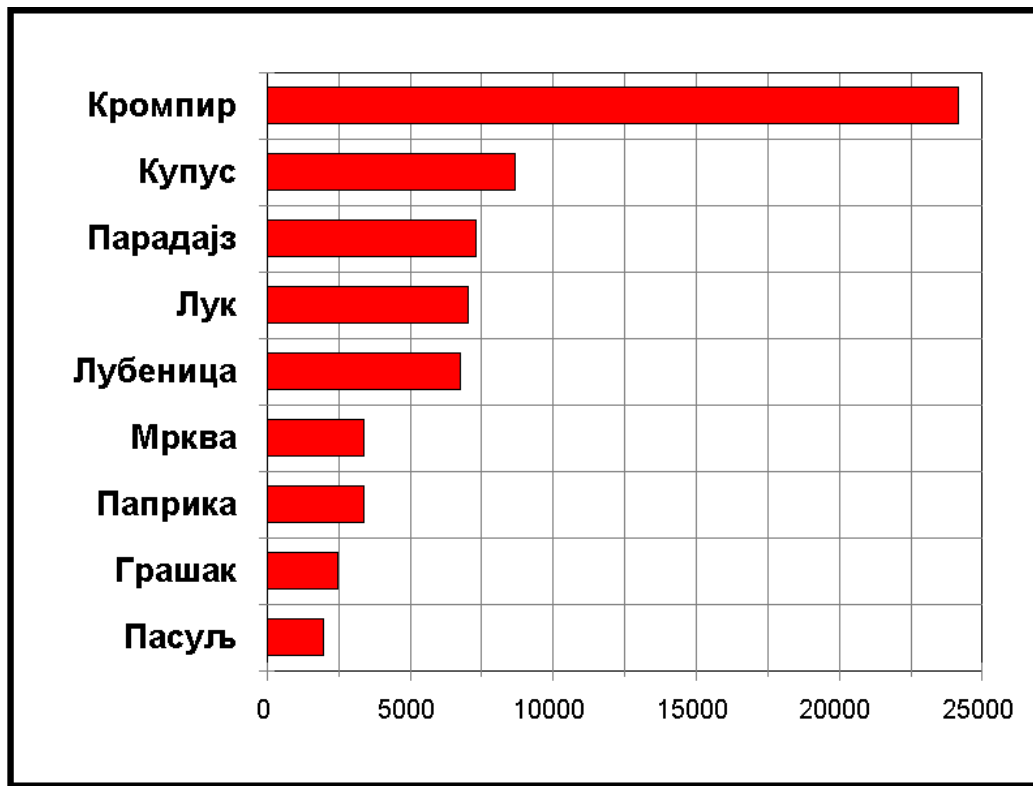
2.1.6. Paradajz: ukupna tražnja (potrošnja) paradajza u Južno – bačkom regionu iznosi 7.294 tona ili 12,9 kilograma per capita. U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća paradajz učestvuje sa 11,2%. Proizvodnja paradajza je za pet puta veća od potrošnje, što znači da je ostvaren visok stepen samodovoljnosti.

2.1.7. Paprika: ukupna potrošnja paprike u ovom regionu iznosi 3.366 tona ili 5,9 kilograma per capita. U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća paprika učestvuje sa 5,2%. Najveći potrošački centar je Novi Sad. U opštini B. Petrovac ostvaren je visok stepen samodovoljnosti. Proizvodnja je za šest puta veća od potrošnje.

2.1.8. Grašak: ukupna tražnja graška u analiziranom okrugu iznosi 2.469 tona ili 4,4 kilograma per capita. U strukturi tražnje povrća grašak učestvuje sa 3,8%. Najveći potrošački centar je Novi Sad. Samosnabdevenost u proizvodnji graška u opštini B. Petrovac apsolutno je ostvarena. Proizvodnja je veća od potrošnje za 72%.

2.1.9. Lubenice i dinje: prema raspoloživim statističkim podacima ukupna potrošnja lubenica i dinja u Južno – bačkom okrugu iznosi 6.733 tone ili 11,9% kilograma per capita. Lubenice i dinje učestvuju u potrošnji svih vrsta povrća sa 10,3%. Najveći potrošački centar je Novi Sad. Samodovoljnost ovim proizvodima u opštini B. Petrovac je visoka i proizvodnja je veća od potrošnje za 76%. Opština Bački Petrovac svojom proizvodnjom može da zadovolji potrebe u svim analiziranim vrstama povrća, osim u mrkvi.

Histogram 1: Apsorpciona moć južno-bačkog regiona u povrću (tona)

2.2. Tražnja (potrošnja) voća

U analizu tražnje odnosno potrošnje uzete su sledeće voćne vrste: jabuka, kruška, trešnja i višnja, kajsija i breskva, šljiva, orah i grožđe.

2.2.1. Jabuke: ukupna potrošnja jabuke u ovom okrugu iznosi 7.350 tona ili 13,1 kilogram per capita. U potrošnji svih vrsta voća jabuka učestvuje sa 53%. Najveći potrošački centar je Novi Sad
U opštini Bački Petrovac samosnabdevenost u proizvodnji jabuke nije ostvarena i proizvodnja je manja od potrošnje za skoro 50%.

2.2.2. Kruške: ukupna tražnja (potrošnja) kruške u Južno – bačkom okrugu iznosi 729 tona ili 1,3 kilograma per capita. Kruška učestvuje u strukturi potrošnje svih vrsta voća sa svega 5,3%. Proizvodnja je znatno manja od potrošnje za skoro 50%, **što znači da samodovoljnost ovom proizvodnjom u opštini nije ostvarena.**

2.2.3. Trešnje i višnje: ukupna tražnja trešnje i višnje u Južno – bačkom okrugu iznosi 1.627 tona ili 2,9 kilograma per capita. Njihovo učešće u strukturi potrošnje voća iznosi 11,7%. Najveći potrošački centar je Novi Sad. Samodovoljnost u ovoj proizvodnji na nivou opštine je ostvarena. Proizvodnja je veća od potrošnje za 156%.

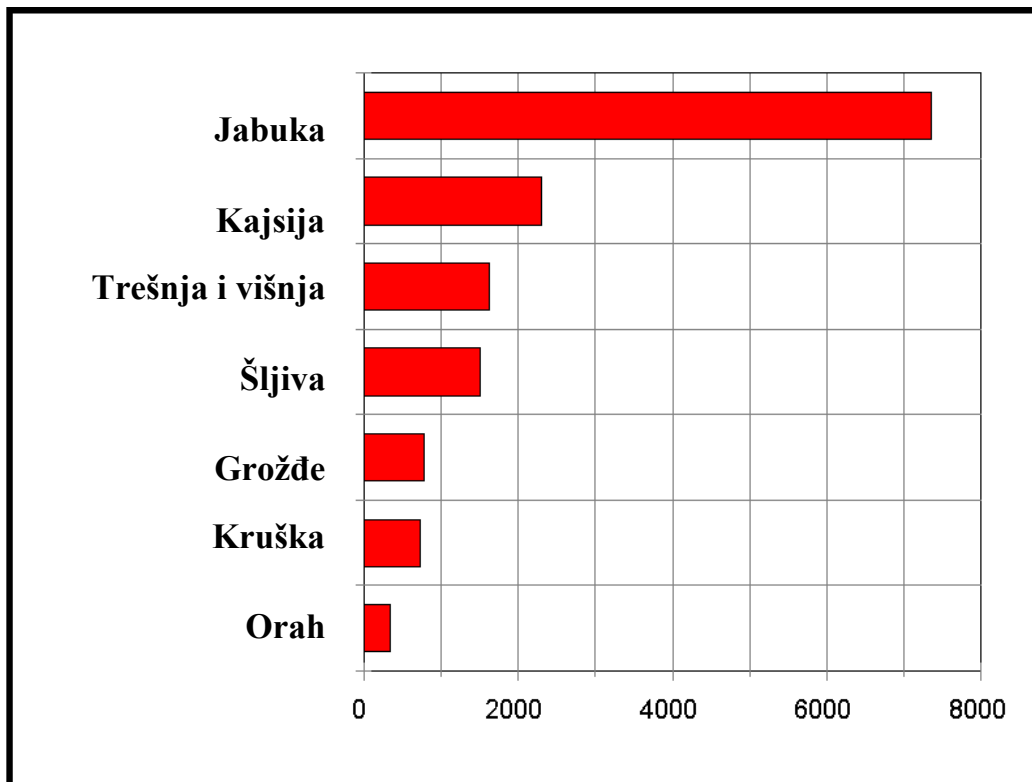
2.2.4. Kajsije i breskve: ukupna potrošnja kajsije i breskve u okrugu iznosi 2.300 tona ili 4,1 kilogram per capita. Ove voćke učestvuju u strukturi potrošnje svih vrsta voća sa 16,6%. Svakako najveći potrošački centar u regionu je opština Novi Sad. Proizvodnja ovog voća u opštini B. Petrovac je niža od potrošnje za 80%, **što znači da samodovoljnost nije ostvarena .**

2.2.5. Šljive: potrošnja šljiva u ovom regionu iznosi 1.515 tona ili 2,7 kilograma per capita. Potrošnja šljiva u strukturi ukupne potrošnje voća iznosi 10,9%. Najveći potrošač je opština Novi Sad. Samodovoljnost je visoka. Proizvodnja je veća od potrošnje u opštini za oko 70%.

2.2.6. Orah: potrošnja oraha u Južno – bačkom okrugu iznosi 336 tona ili 0,6 kilograma per capita, što je znatno manje u odnosu na ostalo voće. U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta voća orah učestvuje sa 2,4%. **Samodovoljnost ovog proizvoda u opštini Bački Petrovac nije ostvarena i potrošnja je viša od proizvodnje za 78%.**

2.2.7. Grožđe: ukupna tražnja grožđa u Južno – bačkom okrugu iznosi 785 tona ili 1,4 kilograma per capita (2002.) Samodovoljnost ovog proizvoda u opštini B.Petrovac je ostvarena i proizvodnja je znatno iznad potrošnje (oko 15 puta).

Histogram 2: Apsorpciona moć južno-bačkog regiona u voću (tona)

* * *

Ukratko, tražnja voća u regionu je relativno skromna i znatno manja od povrća (preko četiri puta). Uzrok ovakvoj potrošnji treba tražiti u opadanju kupovne moći stanovništva, relativno visokim maloprodajnim cenama nekih vrsta voća i navikama potrošača. Voće se prerađuje u voćne sokove, sirupe, želirane proizvode, kompote, pasterizovano, smrznuto, sušeno voće itd. Opština Bački Petrovac može da zadovolji svoje potrebe u: trešnji, višnji, šljivi i grožđu. Proizvodnja ostalih analiziranih vrsta voća ne može da zadovolji tražnju stanovnika opštine B. Petrovac i može biti dobar signal proizvođačima da upravo ulažu u ove proizvode i podižu nove zasade (orah, kajsija, breskva, kruška, jabuka).

2.3. Tražnja (potrošnja) mesa

2.3.1 Svinjsko: ukupna tražnja svinjskog mesa u ovom regionu iznosi 10.605 tona ili 18,9 kilograma per capita. Prema nivou potrošnje svinjsko meso je na prvom mestu i čini 46,9% potrošnje svih vrsta

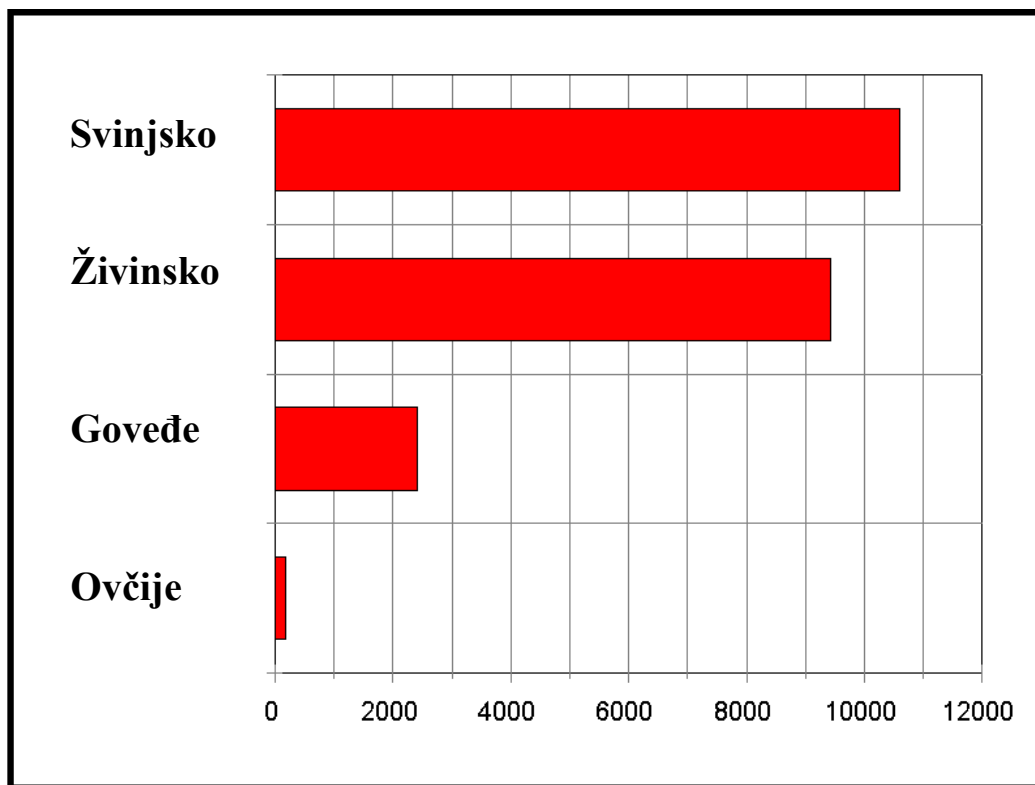
mesa. Najveći potrošač je opština Novi Sad. Samodovoljnost na nivou opštine B. Petrovac je izuzetno visoka. Proizvodnja je veća od tražnje za skoro dva puta.

2.3.2 Juneće (goveđe) : ukupna tražnja (potrošnja) goveđeg i junećeg mesa u analiziranom okrugu iznosi 2.413 tona ili 4,3 kilograma per capita. Manja je od tražnje svinjskog mesa za oko 4 puta. Samosnabdevenost ovom proizvodnjom na nivou opštine B. Petrovac je apsolutno ostvarena. Ponuda je veća od tražnje za skoro osam puta.

2.3.3. Jagnjeće (ovčije) : ukupna potrošnja jagnjećeg i ovčijeg mesa u regionu iznosi 168 tona ili 0,3 kilograma per capita, što čini svega 0,7% ukupne potrošnje svih vrsta mesa. Tražnja ovčijeg mesa je manja od tražnje svinjskog mesa za preko 60 puta. **Samodovoljnost ovom vrstom mesa u opštini nije ostvarena, ponuda znatno zaostaje za tražnjom, što može biti kriterijum za povećanje broja ovaca s obzirom na raspoložive pašnjake u selima.**

2.3.4. živinsko : ukupna potrošnja mesa živinskog mesa u Južno – bačkom okrugu iznosi 9.426 tona ili 16,8 kilograma per capita, što čini 41,7% ukupne proizvodnje svih vrsta mesa i nalazi se na drugom mestu odmah iza potrošnje svinjskog mesa. S obzirom da živinsko meso ima najnižu tržišnu cenu, očekuje se pojačan intenzitet njegove tražnje u narednom periodu. Samodovoljnost ovom proizvodnjom na nivou opštine je dovoljna i ponuda je za šest puta veća od tražnje.

Histogram 3- Apsorpciona moć južno-bačkog regiona u mesu (tona)

3.2 PONUDA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA OPŠTINE BAČKI PETROVAC

3.2.1 Proizvodnja povrća: povrtarstvo predstavlja granu proizvodnje koja je značajno prisutna u opštini Bački Petrovac. Proizvodnja je veoma raznovrsna i razlikuje se po pojedinim povrtarskim kulturama. Analiziranjem ukupne proizvodnje povrća evidentno je da je količinski najveća proizvodnja krompira, preko 8 hiljada tona, što iskazano po stanovniku iznosi preko 500 kilograma. Na visok prinos je, pored ostalog, uticala i blizina kapaciteta za preradu u Bačkom Magliću. Pored krompira značajna je i proizvodnja paradajza, sa 1.245 tona, što čini preko devet posto regionalne proizvodnje, kao i crnog luka, sa proizvodnjom od 1.570 tona, odnosno sa učešćem od preko osam posto. U ukupnoj proizvodnji, najmanji udeo ima proizvodnja pasulja i crnog luka, ukupno i po stanovniku.

3.2.2 Proizvodnja voća: u opštini Bački Petrovac postoje izvanredne mogućnosti za uspevanje gotovo svih vrsta voća. One se baziraju na povoljnim klimatskim i zemljišnim uslovima. Međutim, povoljni uslovi nisu u skladu sa nivoom proizvodnje voća, pogotovu nekih vrsta, gde su mogućnosti znatno veće, koje ni blizu nisu iskorišćene. Ipak, postignuti nivo razvoja voćarstva pokazuje da budući razvoj te grane treba usmeriti na još intenzivniju proizvodnju, koju karakterišu visoki prinosi kvalitetnih plodova uz najmanja moguća ulaganja. Nedostatak većih prerađivačkih kapaciteta, predstavlja limitirajući činilac za razvoj primarne proizvodnje voća i grožđa. Imajući u vidu lokacijske prednosti opštine, proizvodnja voća u opštini Bački Petrovac neizmerno je manja u odnosu na proizvodnju povrća. Na ovo su uticali kako klimatski uslovi, tradicionalna opredeljenost za proizvodnju povrća, tako i apsorpciona moć tržišta.

Proizvodnja mesa: stanje u proizvodnji mesa poslednjih godina je nezadovoljavajuće. To se ogleda, pre svega, u padu broja pojedinih vrsta stoke, naročito priplodnih grla, kao i niskom broju grla po jedinici obradive površine zemljišta, niskim prinosima mesa i mleka po grlu, nepovoljnom rasnom sastavu stoke i drugim naturalnim pokazateljima. U ukupnom kretanju broja stoke, a naročito priplodnih grla, vrlo velikog uticaja imala je cikličnost proizvodnje, koja je naročito karakteristična za svinjarstvo. Najveći udeo u ukupnoj proizvodnji mesa odnosi se na svinjsko i živinsko meso.

Na ukupan obim proizvodnje mesa bitnog uticaja imaju i niski prinosi mesa po grlu stoke. Na ostvareni nivo proizvodnje u stočarstvu po jedinici kapaciteta doprinosi i relativno loš sastav stoke, nedovoljan rad na selekciji, kao i nepotpuno sprovođenje zootehničkih i veterinarskih mera. Razlozi koji su doveli do relativno usporenog rasta stočarske proizvodnje su mnogostruke prirode, ali se mogu svesti, pre svega, na nedovoljno investiranje u ovoj grani, uz veoma lošu kreditnu politiku, koja ne uzvažava biološki karakter ove proizvodnje – relativno spori obrt kapitala i sl.

Najveća proizvodnja mesa u opštini Bački Petrovac je proizvodnja živinskog mesa (1.502 tone), dok je apsolutno najmanja jagnječeg mesa. U budućnosti može se očekivati dalja ekspanzija potrošnje pilećeg mesa, pre svega, zbog relativno niskih cena, ali i zbog značajnih nutritivnih i dijetetskih vrednosti ove vrste mesa. Porast potrošnje zasniva se na sledećim činjenicama: ova vrsta mesa naročito odgovara određenim kategorijama potrošača koji ne obavljaju teške fizičke poslove, kao i starijoj populaciji, proširuje se asortiman proizvoda od pilećeg mesa (viršle, paštete, kobasice i sl.). Tražnja ostalih vrsta mesa imaće tendenciju stagnacije, pre svega, zbog visine dohotka potrošača koji je veoma limitiran, a delom i zbog tržišnih (maloprodajnih) cena mesa.

IV PROIZVODNI POTENCIJALI SELA I POLJOPRIVREDE OPŠTINE

Opština Bački Petrovac raspolaže povoljnim klimatskim i prirodnim uslovima za razvoj raznovrsne poljoprivredne proizvodnje, pre svega, ratarske, povrtarske, voćarsko-vinogradarske i stočarske. U ovom delu studije posebno se analiziraju poljoprivredne površine, način njihovog korišćenja, zatim ostvareni rezultati u biljnoj i stočarskoj proizvodnji, stepen opremljenosti mehanizacijom, itd.

Na osnovu raspoloživih statističkih podataka proizilazi da je učešće oranica i bašta u strukturi korišćenja manje–više konstantno (oko 94%); učešće površina pod voćnjacima se neznatno povećava, a pod vinogradima i livadama se neznatno smanjuje (tabela 1).

Tab. 1- Način korišćenja poljoprivrednih površina

Učešće pojedinih načina korišćenja površina u polj. Površinama u %						
Godine	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnjaci, bare i trstici
1981	94,23	0,22	0,70	1,54	2,28	1,03
1991	94,23	0,11	0,46	1,07	3,07	1,07
2000	93,77	0,25	0,54	1,19	3,25	1,00
2001	93,83	0,25	0,54	1,12	3,25	1,01
2002	94,07	0,25	0,54	1,12	3,00	1,01

Površine pod voćnjacima su povećane za 4 ha, pod vinogradima smanjene za 23 ha, a pod livadama za 60 ha.

Na osnovu raspoloživih statističkih podataka sadržanih u tabeli 2 proizilazi da se procentualno učešće: strnih žita u strukturi setve oraničnih površina povećava sa 68,66% u 1981. godini na 76,53% u 2002. godini; industrijskog bilja smanjuje sa 23,80% na 15,25% (2002.); povrće povećava sa 4,04% (1981) na 5,73% (2002); a krmnog bilja smanjuje sa 3,50% (1981) na 2,49% (2002).

Tab 2 – Učešće grupa useva u ukupnim površinama u % u opštini Bački Petrovac po godinama

Učešće grupa useva u ukupnom - %				
Godine	Žita	Industrijsko bilje	Povrtno bilje	Stočno krmno bilje
1981	68,66	23,80	4,04	3,50
1991	73,57	18,90	5,12	2,41
2000	76,97	14,58	5,80	2,66
2001	75,92	15,36	6,10	2,62
2002	76,53	15,25	5,73	2,49

Ovo upravo pokazuje da na teritoriji opštine Bački Petrovac dolazi do ekstenziviranja proizvodnje u posmatranom periodu što se ne može pozitivno oceniti. Visoko je učešće žitarica, značajno je smanjenje industrijskog bilja, neznatno je povećanje učešća povrća – što je pozitivan signal i neznatno je smanjenje učešća krmnog bilja – što je i posledica smanjenja broja stoke. Posmatrano po sektorima vlasništva učešće poljoprivrednih preduzeća u proizvodnji žitarica se smanjuje; industrijskog bilja, povrća i krmnog bilja povećava; a učešće seljačkih gazdinstava pokazuje obrnute tendencije, u proizvodnji žitarica se povećava, a u proizvodnji industrijskog bilja, povrća i krmnog bilja smanjuje. (tabela3)

Tabela 3- Struktura po zasejanim površinama u %

God.	Učešće polj.pred. u ukupnim (%)				Učešće selj.gazd. u ukupnim (%)			
	Žita	Industrijsko bilje	Povrtno bilje	Stočno krmno bilje	Žita	Industrijsko bilje	Povrtno bilje	Stočno krmno bilje
1981	34,12	39,06	13,44	49,47	65,88	60,94	86,56	50,53
1991	29,99	58,11	31,88	77,09	70,01	41,89	68,12	22,91
2000	23,72	53,77	31,79	64,74	76,28	46,23	68,21	35,26
2001	24,45	53,90	39,31	62,57	75,55	46,10	60,69	37,43
2002	23,86	50,10	32,71	57,36	76,14	49,90	67,29	42,64

4.1 BILJNA PROIZVODNJA

Prinosi glavnih ratarskih useva u opštini su na nivou vojvođanskog proseka u posmatranom razdoblju. Zapaža se pad i stagnacija prinosa što je posledica neadekvatne primene agrotehnike, neodgovarajućih mera ekonomske politike u poljoprivredi, slabe zastupljenosti stočarstva u strukturi proizvodnje a delom i nepovoljnih klimatskih uslova u pojedinim granama (tabela 4 i 4a; grafikon 1-5).

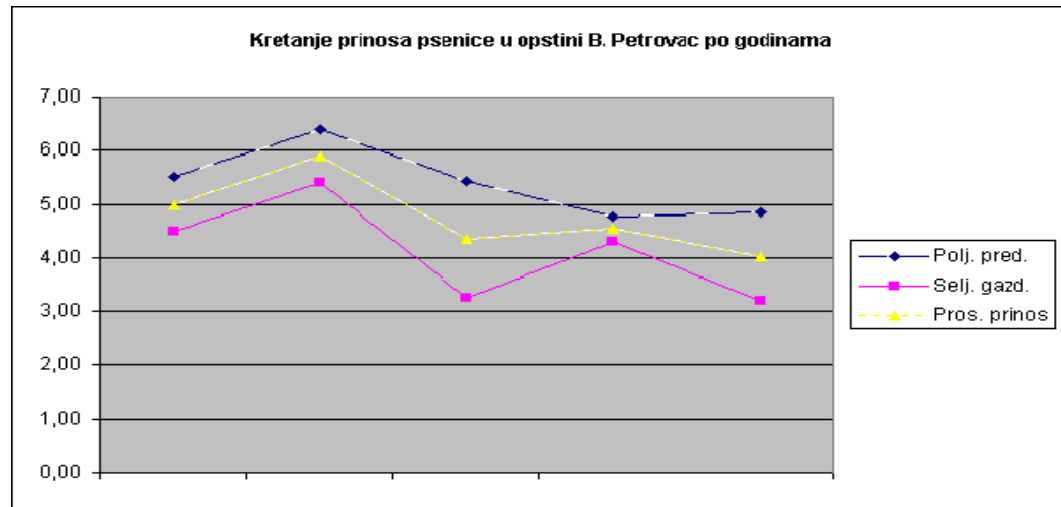
Tab. 4 –Prinosi osnovnih ratarskih useva

Godine	Prinosi ratarskih useva u Opštini po god. (t/ha)				
	Pšenica	Kukuruz (merkantilni)	Kukuruz (semenski)	Ječam	Sirak
1981	4,3	5,9	2,5	3,3	4,3
1991	5,75	7,27	2,5	2,65	4,7
2000	4,3	2,8	1,5	3,5	4,5
2001	4,5	5,4	2,5	2,5	4,5
2002	4	5,8	2,6	2,5	4,5

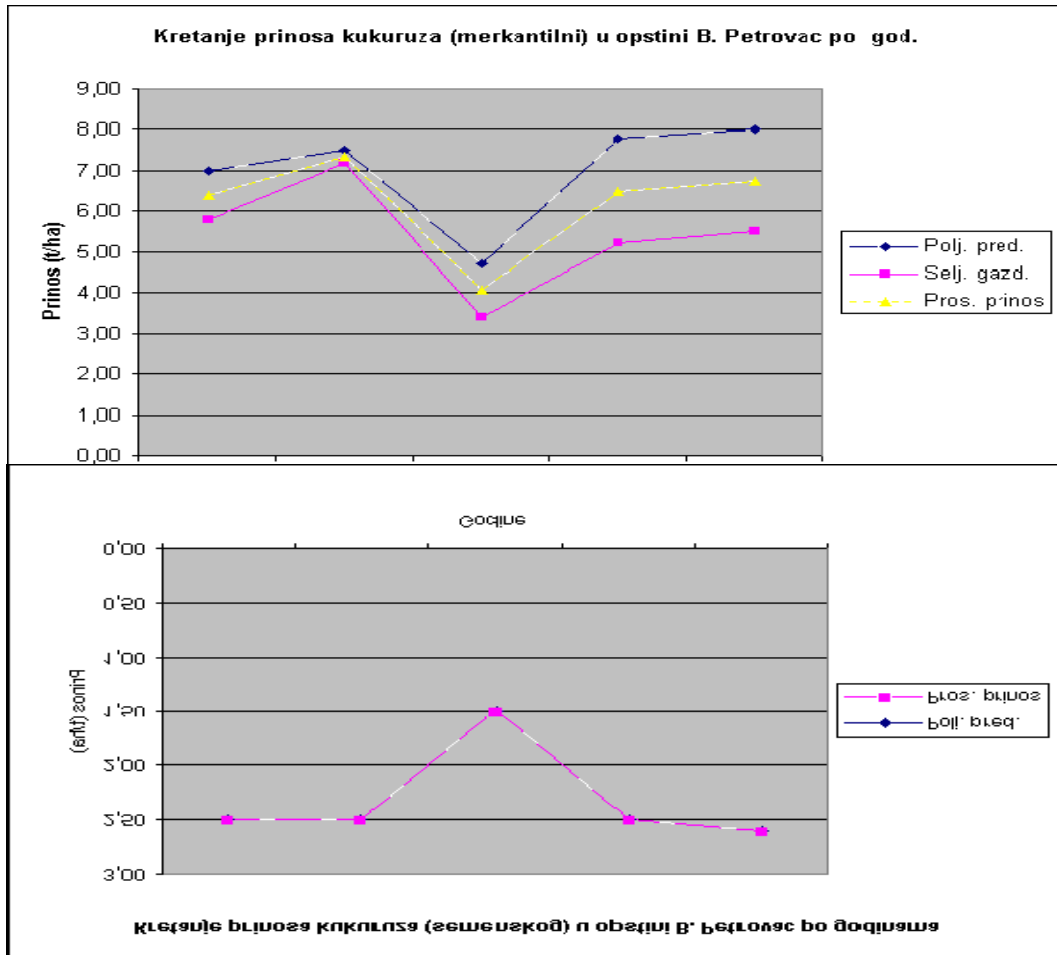
Tab 4a – Trogodišnji prinosi

Red. broj	K u l t u r a	Trogodišnji pros. prinos t/ha 2000-2002.	Red. broj	K u l t u r a	Trogodišnji pros. prinos t/ha 2000-2002
1	Pšenica	5,60	13	Sun.-semeni	0,00
2	Pšen. semen.	0,00	14	Hmelj	1,80
3	Ječam-jari	5,20	15	Sirak	6,00
4	Ječam-ozimi	5,10	16	Krompir	36,60
5	Ovas	4,50	17	Grašak	2,80
6	Kuk.silažni	0,00	18	Ind.paprika	12,00
7	Kuk.merkant.	7,20	19	Luk	21,30
8	Kuk. semenski	2,90	20	Pasulj	2,50
9	Šeć.repa	54,40	21	Mrkva	0,00
10	Šeć repa-sem.	0,00	22	Arpadžik	10,00
11	Soja	3,00	23	Ostalo	0,00
12	Suncokret	3,10			

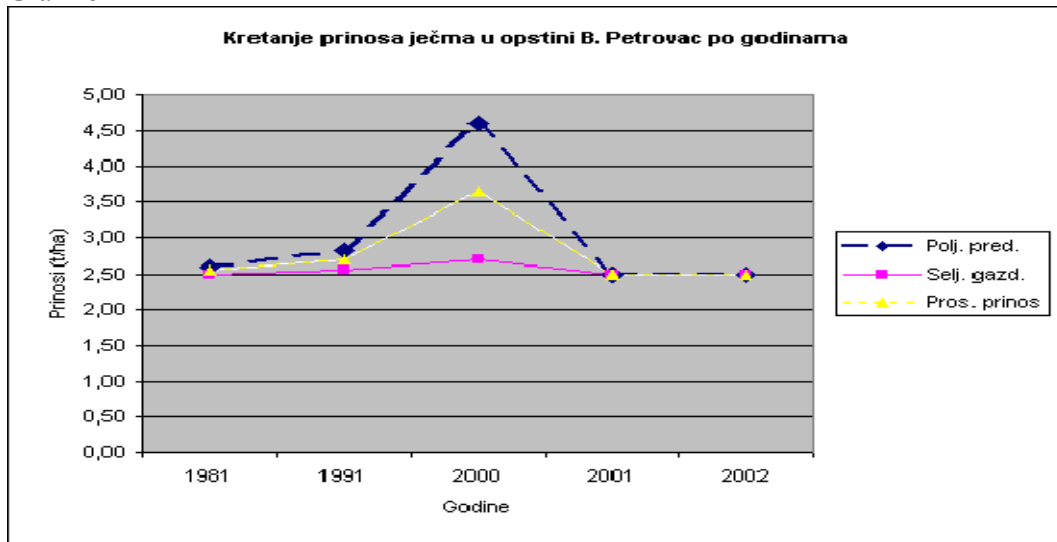
Grafikon 1

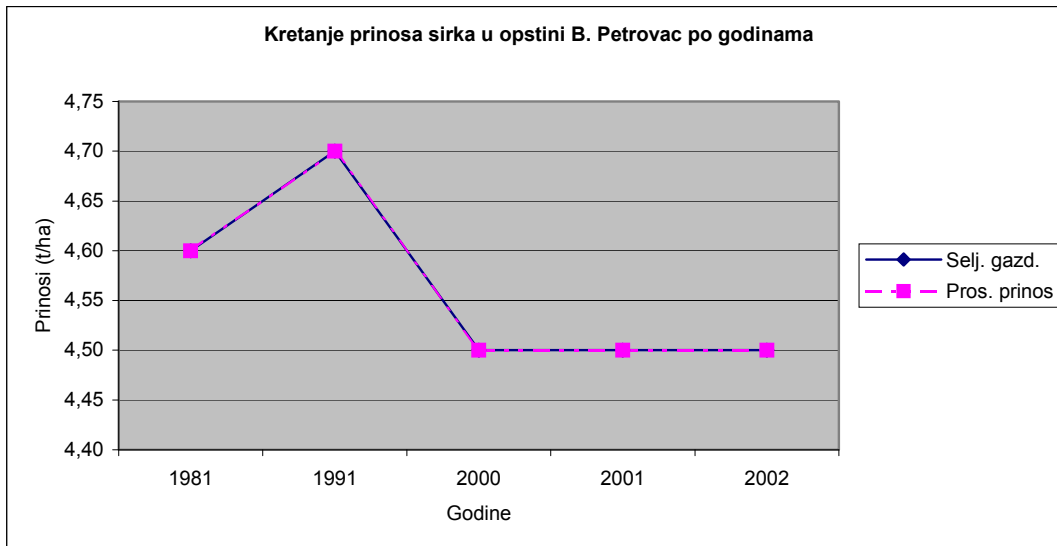
Grafikon 2

Grafikon 4

Grafikon 5

Kao što smo već napomenuli, površine pod voćnjacima su povećane sa 32 ha na 36 ha, a vinogradima sa 100 ha na 77 ha. Broj rodni stabala jabuka je u padu sa 18.100 u 1981. godini na 16.700 u 2002. godini, a šljiva u porastu sa 5.300 stabala (1981) na 13.900 (2002). Broj rodni čokota vinove loze je takođe u padu u opštini Bački Petrovac, sa 614.000 (1981) na 509.000 (2002). Posmatrano na nivou okruga Južna Bačka, broj rodni stabala jabuke je povećan za skoro 3 puta i to sa 279.207 stabala u 1981. godini na 774.800 istih u 2002. godini; broj stabala šljiva je neznatno povećan, a broj rodni čokota vinove loze je drastično smanjen. (tabela 5).

Tab.5 - Voćnjaci i vinogradi Opštine B. Petrovac – komparacija sa Okrugom Južna -Bačka

Godine	Broj rod.stab. Opštine		Broj rodni čokota (000)	Broj rod.stab. Okruga		Broj rodni čokota u Okrugu (000)	Učešće Opštine u Okrugu u %	
	Jabuke	Šljive		Jabuke	Šljive		Jabuke	Šljive
1981	18100	5300	614	279207	270400	20954	6,48	1,96
1991	15770	12310	508	847361	284814	15063	1,86	4,32
2000	16600	13750	508	853609	267930	11666	1,94	5,13
2001	16900	13850	509	879923	273600	11398	1,92	5,06
2002	16700	13900	509	774800	277039	11367	2,16	5,02

4.2 STOČARSTVO

Na osnovu raspoloživih statističkih podataka proizilazi da je broj goveda i osnovnog stada u opadanju, u 2002. godini u poređenju sa 1981. godinom, što posebno zabrinjava, dok je kretanje broja svinja, ovaca i živine ciklično (tabela 6).

Tab 6-Stočni fond u opštini Bački Petrovac (ukupno komada)

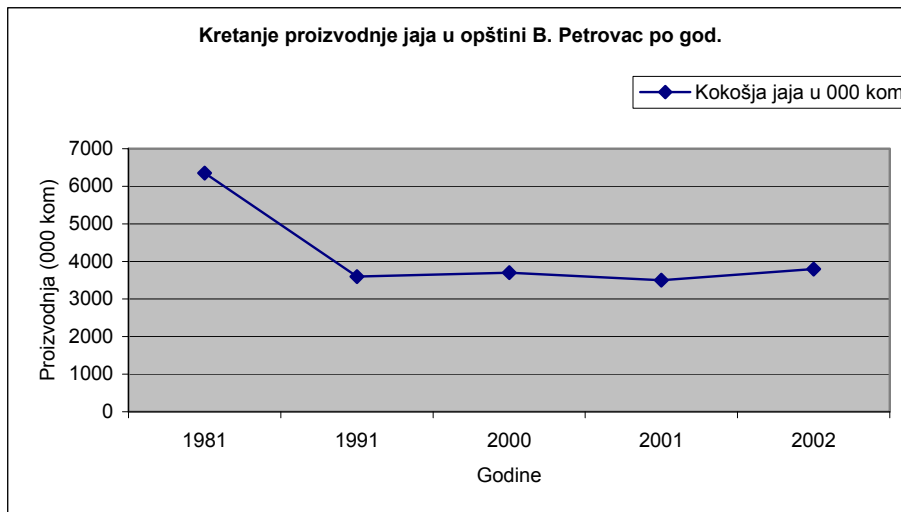
Godine	Goveda	Svinje	Ovce	Živina
1981	1606	8368	33	99206
1991	1164	6931	0	153051
2000	1439	11391	111	100047
2001	1526	10476	116	67063
2002	1410	9262	124	100175

Prirast stoke je veoma različit. Kretanje prirasta kod goveda je u padu, svinja u porastu, a ovaca i živine je ciklično. Proizvodnja kravljeg mleka je u opadanju do 2001. godine, kada počinje blago da raste a vune i jaja značajno opada (tabela 7 i grafikon 6 i 7).

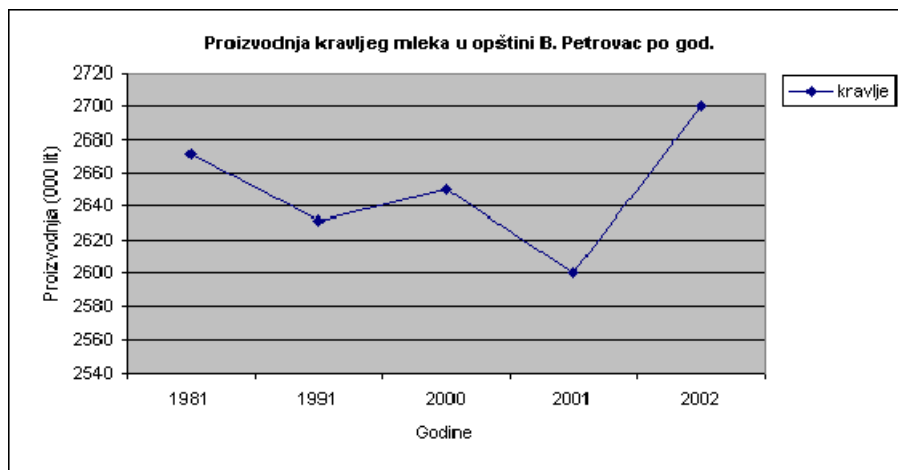
Tab.7- Prirast stoke po pojedinim vrstama u opštini B. Petrovac i proizvodnja mleka, vune i jaja

Godine	Prirast stoke (t)				Mleko 000 lit	Vuna (t)	Kokošja jaja u 000 kom
	Goveda	Svinje	Ovce	Živina	kravlje		
1981	308	1274	4	483	2672	3	6352
1991	172	1468	1	393	2631	2	3598
2000	200	1600	5	410	2650	3	3700
2001	215	1650	3	450	2600	1	3500
2002	205	1750	4	480	2700	2	3800

Grafikon 6

Grafikon 7

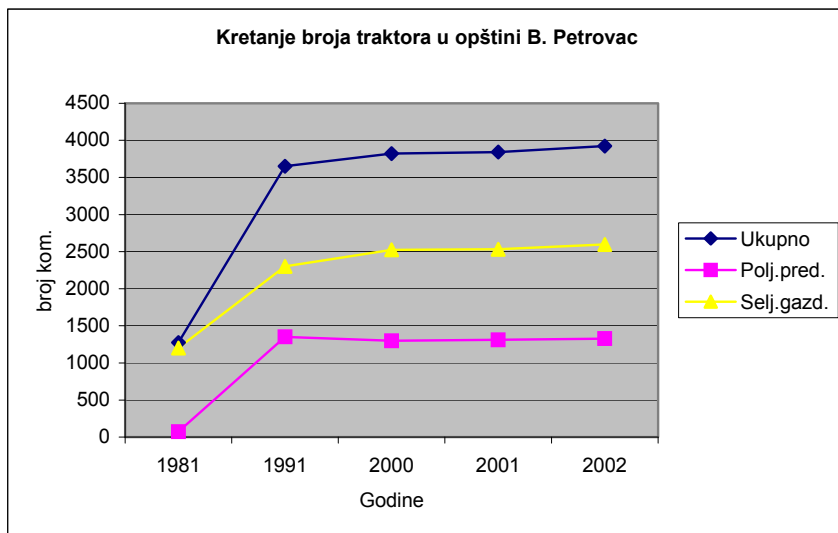
4.3 MEHANIZACIJA

I pored prisustva brojnih problema u oblasti poljoprivredne tehnike (zastarelost i izraubovanost iste) zapaža se porast broja traktora, kombajna i drugih priključnih mašina u opštini. (tabela 8). Seljačka gazdinstva su opremljenija odgovarajućom mehanizacijom (grafikon 8); to znači da je počeo proces znavljanja mehanizacije. Istina to se odvija sporo, ali ipak ohrabruje porast broja nove mehanizacije u ovoj opštini. Podizanje tehničke osnove poljoprivrede je važan činilac povećanja produktivnosti i konkurentnosti, pre svega zbog blagovremenog i kvalitetnog obavljanja pojedinih poljskih operacija.

Tab. 8-Struktura mašina i oruđa u opštini B. Petrovac
prema posmatranim godinama

Godine	Traktori	Kombajni		
	broj (kom)	Ukupno	za strna žita	ostali
1981	1326	108	102	6
1991	3650	86	81	5
2000	3824	250	240	10
2001	3866	255	244	11
2002	3922	264	250	14

Grafikon 8

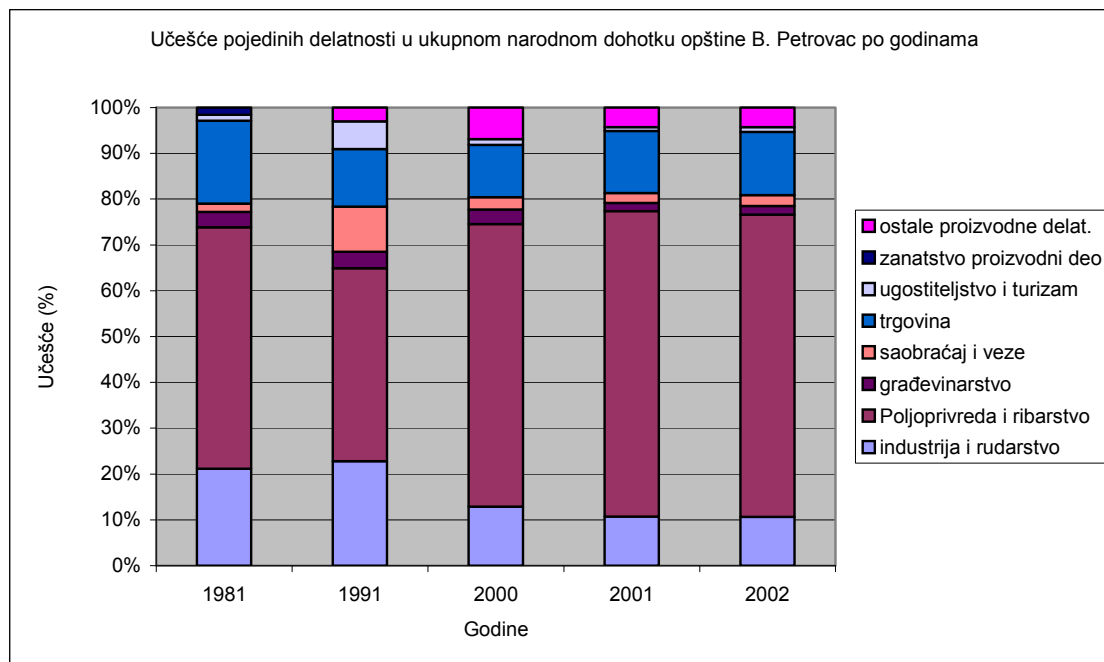
4.4 NACIONALNI DOHODAK

U strukturi nacionalnog dohotka opštine Bački Petrovac veoma je visoko učešće poljoprivrede i ribarstva i kreće se od 42,13 % (1991) do 66,69 % u 2001. godini. Učešće industrije i rudarstva opada sa 21,15 % (1981) na 10,64 % u 2002. godini; takođe opada učešće građevinarstva, trgovine, ugostiteljstva, turizma i zanatstva. (tabela 9; grafikon 9).

Tab.9 - Učešće pojedinih delatnosti u ukupnom nacionalnom dohotku opštine B. Petrovac

Godine	Ukupno	Učešće delatnosti u ukupnom nac. dohotku (%)							
		industrija i rudarstvo	Poljoprivreda i ribarstvo	građevinarstvo	saobraćaj i veze	trgovina	ugostiteljstvo i turizam	zanatstvo proizvodni deo	ostale proizvodne delatnosti
1981	100,00	21,15	52,68	3,40	1,82	18,04	1,36	1,55	0,00
1991	100,00	22,78	42,13	3,63	9,83	12,58	6,05	0,00	3,00
2000	100,00	12,87	61,72	3,15	2,68	11,41	1,26	0,00	6,91
2001	100,00	10,71	66,69	1,77	2,18	13,56	0,85	0,00	4,25
2002	100,00	10,64	65,96	1,91	2,34	13,83	1,06	0,00	4,26

Grafikon 9

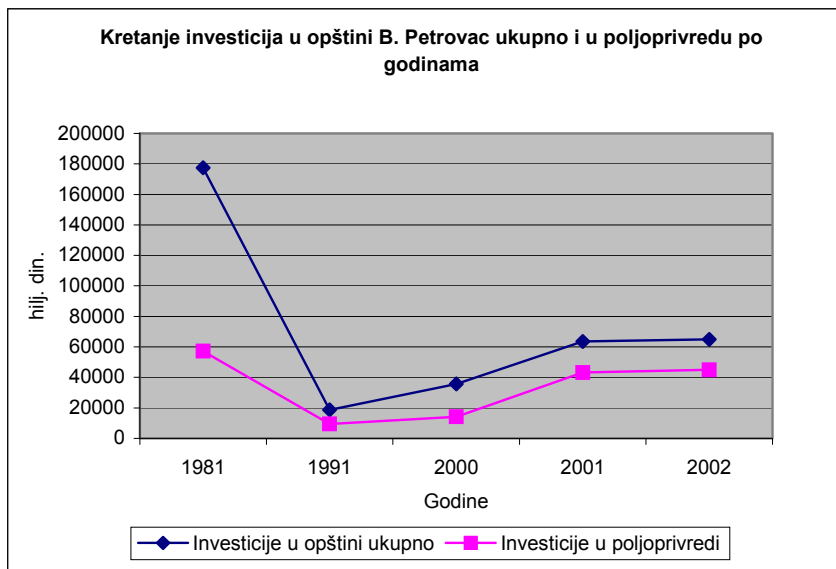
Visoko učešće poljoprivrede u strukturi nacionalnog dohotka opština Bački Petrovac ne može se pozitivno oceniti. To je pre svega posledica pada privredne aktivnosti u opštini nego dinamičnog razvoja poljoprivrede. O tome svedoče i podaci o ostvarenim investicijama u poljoprivredi opštine koje su u padu u poljoprivredi. Posebno je drastičan pad ove aktivnosti u privredi u celini (tabela 10;

grafikon 10 i 11). Ipak u 2001. i 2002. godini zapaža se blag rast investicione aktivnosti i visoko učešće poljoprivrednih u ukupnim investicijama, što je ohrabrujuća činjenica.

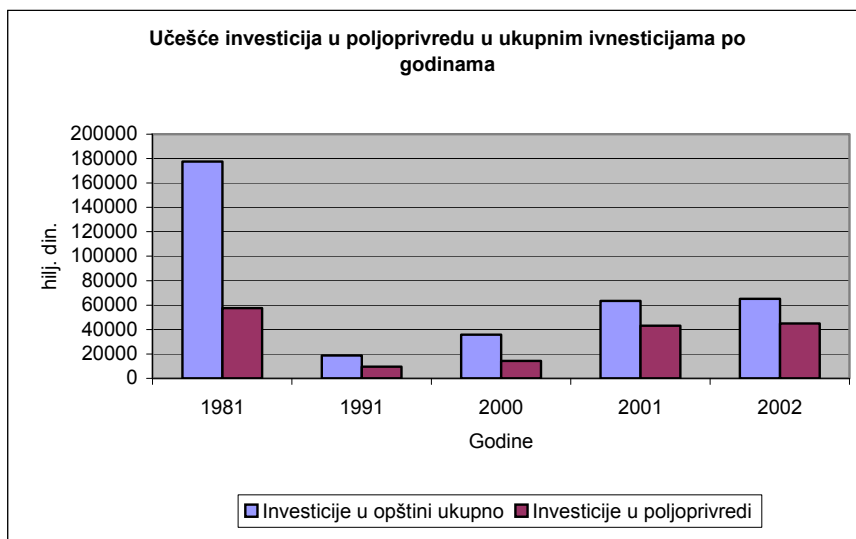
Tab. 10 - Ostvarene investicije u poljoprivredi opštine B. Petrovac

Godine	Investicije u opštini ukupno	Investicije u poljoprivredi	Učešće u %
1981	177488	57343	32,31
1991	18733	9526	50,85
2000	35704	14275	39,98
2001	63477	43228	68,10
2002	65000	45000	69,23

Grafikon 10

Grafikon 11

V TERENSKO ISTRAŽIVANJE

Radi potpunijeg sagledavanja stanja na terenu tj. na nivou porodičnog gazdinstva-kao nosioca proizvodnje i subjekta privređivanja, izvršeno je anketiranje 127 seoskih domaćinstava po kombinovanom metodu slučajnog i izabranog uzorka.

Na osnovu izvršenih terenskih istraživanja proizilazi da najveći broj domaćinstava ima 4 člana (36,22%); 3 člana (22,83%); 5 članova (17,32%) i 6 članova (13,39%). (tabela 11).

Tab. 11 - Članovi domaćinstva opštine B. Petrovac

Broj članova	Broj domaćinstava	% učešća
1	2	1,57
2	5	3,94
3	29	22,83
4	46	36,22
5	22	17,32
6	17	13,39
7	3	2,36
8	2	1,57
9 i više	1	0,79
Ukupno	127	100,00

5.1 ZEMLJIŠTE I PROIZVODNJA

Od ispitanika najveći broj njih (93) obrađuje bašte u sopstvenom posedu i to od 0,1 – 0,5 jutara (do 25 ari). Njih 8 gaje voće na sopstvenim površinama do 1 ha površine, a njih 12 ima vinograde u sopstvenom vlasništvu površine do 25 ari.

Interesantno je da je uzimanje zemljišta u zakup posebno oraničnih površina u ovoj opštini razvijena pojava. Na primer 25 domaćinstava uzima u zakup površine od 1,5 – 4,0 ha; a 38 domaćinstava koriste zemljište u zakupu površine od 5,0 – 20, ha.

I za ovu opštinu, kao uostalom za Vojvodinu i Srbiju u celini, karakteristična je rasparčanost površina, odnosno usitnjenost poseda. Na primer od ukupno 127 ispitanih gazdinstava njih 46 ili 36,51% ima posed rasparčan u 6 – 10 parcela; njih 30 ili 23,81% ima usitnjen posed sastavljen od 11 – 15 parcela; a 22 ili 17, 46% ima posed 16 – 20 parcela. (tabela 12).

Tab.12 Rasparčanost površina u vlasništvu ispitanika u opštini B. Petrovac

Broj parcela	Broj domaćinstava	%
od 1 do 5	17	13,49
od 6 do 10	46	36,51
od 11 do 15	30	23,81
od 16 do 20	22	17,46
od 21 do 25	4	3,17
od 26 do 30	4	3,17
preko 30	3	2,38
Ukupno	126	100,00

Na površinama u vlasništvu zemljoradnika koji su uzeti u ovaj uzorak najviše se uzgajaju žita, industrijsko bilje, povrće, a znatno manje krmno bilje, lekovito bilje i semenska proizvodnja. U površinama uzetim u zakup najviše se uzgaja industrijsko bilje, zatim žita, a znatno manje povrća, krmno i lekovito bilje. Na najusitnijim posedima najviše se uzgaja povrće, zatim industrijsko i krmno bilje. To je i najbolji način da se gajenjem intenzivnih proizvodnji što bolje iskoriste skromni zemljišni potencijali, koje odbacuju visoku dobit po jedinici površine i po aktivnom poljoprivredniku.

Od žita najveći broj gazdinstava gaji kukuruz i to njih 115 na sopstvenim površinama, a 77 na površinama uzetim u zakup, zatim pšenicu njih 105 uzgaja na površinama u svom vlasništvu, a 49 na površinama u zakupu. Ječam uzgaja svega 20 gazdinstava na sopstvenom posedu a 13 na površinama u zakupu.

Od industrijskog bilja njih 74 uzgaja soju na sopstvenim površinama a 51 na površinama uzetih u zakup. Na drugom mestu je suncokret, koga uzgaja 69 gazdinstava na svom posedu a 38 u zakupu. Na trećem mestu je šećerna repa koju uzgaja 45 gazdinstava na svom a 27 na zakupljenom posedu. Sem ovih proizvodnji 23 gazdinstava uzgaja industrijsku papriku a sirak metlaš 11 gazdinstava. I industrijska paprika i sirak metlaš uzgajaju se na gazdinstvima sa usitnjenim posedom ispod 1,5 ha površine.

Od povrtarskih useva najviše gazdinstava (45) uzgaja papriku – baburu; 43 gazdinstava uzgaja paradajz; 39 crni luk; 27 krompir; 17 kupusnjače; 7 tikve; a 71 gazdinstvo uzgaja ostale vrste povrća. Ova proizvodnja je najzastupljenija na posedima ispod 25 ari.

Od krmnog bilja 22 gazdinstava uzgaja detelinu; 14 lucerku; 9 ostalo krmno bilje. Uzgoj lekovitog bilja i semenske robe na ispitivanim gazdinstvima je praktično zanemarljiv.

Od ukupnog broja ispitivanih gazdinstava njih 47 uzgaja vinovu lozu; 35 kajsije i breskve; 40 jabuke; 24 orahe; 20 trešnje i višnje; 16 šljive i 15 kruške. Broj stabala posmatrano po gazdinstvima je veoma mali, što znači da im ovo nije masovnija proizvodnja. Starost uzgajanog voća je veoma heterogena. Na primer, 17 gazdinstava ima vinograd sa preko 20 godina starosti; njih 21 jabuke između 10 i 30 godina starosti, itd.

Zabrinjava činjenica da znatan broj gazdinstava ima veoma mali stočni fond. Na primer, od ukupno 127 gazdinstava njih 124 nema konja, 99 gazdinstava nema krava i steonih junica, a svega njih 17 ima jednu do tri krave i steone junice. Njih 110 nema teladi do 3 meseca; 107 nema junadi do 1 godine; a 119 gazdinstava nema junadi iznad jedne godine starosti.

Nešto je bolja situacija sa brojnim stanjem svinja. Krmače i suprasne nazimice nema 82 gazdinstava, ali 41 gazdinstvo ima od jedne do tri. Od ukupnog broja ispitivanih gazdinstava njih 48 ima prasadi od 1 do 15 komada a 78 nema prasadi.

Ipak najveći broj gazdinstava ima tovljenike; 50 gazdinstava gaji od 4 do 6 tovljenika, a 31 od 1 do 3 tovljenika; 29 gazdinstava nema tovljenika. Broj koza i ovaca ima svega nekoliko gazdinstava; ovaca (4); koza (7).

Od ispitivanih gazdinstava najveći broj uzgaja kokoši 96 i to njih 69 gaji od 16 do 60 kokošaka; 26 gazdinstava gaji ćurke i to najviše do 10 komada; patke gaji 21 gazdinstvo, guske 14, zečeve 24 gazdinstva, pčele 6 a nojeve 2 gazdinstva.

Svega 26 gazdinstava se bavi proizvodnjom mleka, a njih 19 proizvodi preko 10.000 litara po farmi. Najveći broj gazdinstava se bavi proizvodnjom svinjskog mesa, čak 96 i to: 68 gazdinstava proizvodi od 250 do 1.000 kilograma po gazdinstvu godišnje; 93 gazdinstva proizvodi živinu i to njih 88

proizvode do 250 kilograma po gazdinstvu.; 80 gazdinstava se bavi proizvodnjom jaja a 59 proizvede preko 1.000 jaja godišnje.

5.2 ZGRADE, OPREMA I DISTRIBUCIJA

Najveći broj ispitanika, njih 99 ima jednu stambenu zgradu, najčešće 100 – 150 m², njih 20 ima dve stambene zgrade, a četiri 3. Najveći broj gazdinstava čak 76 je podiglo stambene objekte u periodu 1971. – 1990., njih 26 u periodu 1951. – 1970., a posle 1991. svega 4. Osnovni materijal od kojih su građene stambene zgrade je cigla u najvećem broju slučajeva, gde 121 ispitanik izražava zadovoljstvo kvalitetom objekata.

Od ukupnog broja ispitivanih gazdinstava proizilazi da 40 gazdinstava ima jednu štalu za krave i tov junica. Od ovih 40 gazdinstava, čak njih 38 ima kapacitete iznad 20 – 50 m². Jedanaest gazdinstava ima dve štale a tri gazdinstva 3 ovakva objekta sa iznad 50 m² površine. I ovde je kao i kod stambenih objekata najviše njih izgrađeno u periodu 1971. – 1990. godine čak 27, a 11 je podignuto posle 1991. godine. Osnovni građevinski materijal je cigla, 46 objekata zadovoljava kriterijume za uzgoj stoke, a 8 ne. Ispitivana gazdinstva imaju značajne kapacitete za uzgoj svinja čak 106 boksova različite veličine (površine), najviše podignutih u periodu 1971. – 1990. godine. Uglavnom su građeni od tvrdog materijala (cigle), a preko 90 % zadovoljava kriterijume za uzgoj svinja. Svega dva gazdinstva imaju ovčarskih površina 21 – 30 m², a 46 poseduju živinarnik i to 38 njih površine do 20 m². I ovde je najveći broj objekata izgrađeni u periodu 1971. – 1990., uglavnom od cigle i većina ima zadovoljavajuće uslove za uzgoj živine.

Pored ovih kapaciteta ispitana gazdinstva imaju značajne proizvodne potencijale kao što su: šupe, čardaci, skladišta, silo – jame i silo – tornjevi, koji su važni za organizovanje proizvodnje na gazdinstvu.

Ispitivana gazdinstva raspolažu sa 190 traktora, a od toga 78 su iz IMT – ovog proizvodnog programa a 45 su marke Zetor. Od ukupnog broja traktora njih 64 ili oko 30% su proizvedeni u periodu 1961. – 1990. godine, što znači da su iznad 20 i više godina starosti, a 80 traktora je proizvedeno u periodu 1981. – 1990. Čak za 88 traktora je potreban remont – što jasno govori o njihovoj izraubovanosti, i neophodnosti zamene.

Sem traktora ova gazdinstva su delimično opremljena kombajnima, prikolicama, kosilicama, prskalicama, plugovima, drljačama, kultivatorima, tanjiračama, sejalicama, rasturačima mineralnih đubriva i drugim priključnim mašinama. Neka od gazdinstava imaju tifone i druge uređaje za navodnjavanje, bunare itd.

Najčešći kanali prodaje poljoprivrednih proizvoda sa ovih gazdinstava su seljačka pijaca, pre svega za mleko, sir, med, jaja, voće, povrće, svinje, a zatim poljoprivredno – prehrambena preduzeća za proizvode kao što su: mleko, goveda, svinje. Zemljoradnici nisu zadovoljni sa uslugama u kanalima prodaje i njihova ocena poslovanja subjekata u prometu je više loša, nego što je dobra ili zadovoljavajuća, posebno u prodaji mleka, meda, goveda i svinja. Slična je situacija i u plasmanu ostalih proizvoda (žitarica, industrijskog bilja). O tome svedoči visok broj nezadovoljnih (61) i veoma nezadovoljnih (31) uslugama prometnih organizacija. Svega 29 ispitanika je odgovorilo da je zadovoljno uslugama navedenih organizacija.

Posebno je interesantno istaći opredeljenost ovih gazdinstava ka specijalizaciji proizvodnje što se može pozitivno oceniti. Na primer, 56 gazdinstava se opredeljuje za najviše dve proizvodnje u

ratarstvu, a 24 gazdinstva za jednu. Za dve proizvodnje u povrtarstvu je zainteresovano 37 gazdinstava, za tri 12, a za jednu 9 gazdinstava. U stočarstvu se najveći broj, 20 gazdinstava opredeljuje za 2 proizvodnje, 15 za tri, 7 za jednu. Najviše gazdinstava se opredeljuje za kombinaciju povrtarske (51), stočarske (29) i voćarske (13) proizvodnje.

Kada su u pitanju neophodne investicije za dalji razvoj gazdinstava najveći broj njih misli da su to ulaganja u sisteme za navodnjavanje i to čak 79. Od toga 43 u Bačkom Petrovcu a po 17 u Gložanu i Kulpinu. Njih 68 misli da prioritet u investicijama treba dati proizvodnim objektima, obnovi mehanizacije i kupovini zemljišta. 19 ispitanika misli da treba ulagati u priplodna grla stoke, a 12 u dugogodišnje zasade. Ispitanici smatraju – čak njih 108 – da osnovni izvori sredstava za unapređenje proizvodnje treba da budu razni fondovi, njih čak 19 se oslanja na sopstvena sredstva, a 8 na bankarska.

Najveći broj od anketiranih seljačkih gazdinstava – očekuju tehničku pomoć i obuku iz oblasti novih tehnologija i to 73 ispitanika. Njih 52 očekuju pomoć u planiranju proizvodnje, 49 obuku na računarima, 54 u vođenju evidencije, a 42 učenje stranih jezika. Za korišćenje računara, primenu novih tehnologija i učenje stranih jezika uglavnom su se opredelili mlađi sagovornici. Njih 20 je odgovorilo da im ne treba nikakva obuka i tehnička pomoć.

Na pitanje «koja su neophodna finansiska sredstva za otpočinjanje planirane proizvodnje na svojim gazdinstvima» njih 35 je odgovorilo da je to između 500.000 i 1.000.000 dinara; 27 između 1.000.000 i 1.500.000 dinara, 18 između 2.000.000 i 3.000.000 dinara, 12 između 100.000 i 500.000 i opet 12 misle da im za svoje planove treba 3.000.000 dinara, a njih 10 za 1.500.000 – 2.000.000 dinara. Najveći broj ispitanika očekuje da neophodna sredstva pribavi putem kredita razvojnih fondova, zatim svojim sredstvima i najmanji broj očekuje da investicije realizuje uz pomoć bankarskih kredita.

VI CILJEVI RAZVOJA POLJOPRIVREDE U OPŠTINI BAČKI PETROVAC

6.1 POLAZNE PRETPOSTAVKE

Imajući u vidu:

- **fazu tranzicije** u kojoj se nalazi privreda Srbije u trenutku sačinjavanja ovog materijala, sa aspekta ekonomskih i finansijskih teškoća kao i nedostatka razvojnih strategija i planova,
- **opredeljenost opštine Bački Petrovac** da pristupi planiranju razvoja na teritoriji opštine,
- činjenicu da **koncept održivog razvoja** zemalja, teritorijalnih zajednica i proizvodnih sektora obuhvata proces raznovrsnih promena u oblasti ekonomije, zaštite okoline i društvenog razvoja, pri kojem su
 - iskorišćavanje resursa
 - vođenje investicija
 - orijentisanje tehnološkog razvoja, i
 - unapređenje institucija

međusobno usklađeni u najvećoj mogućoj meri, da bi se na taj način unapređivali kako postojeći tako i budući potencijali za zadovoljavanje potreba i očekivanja,

- da **razvoj održivih zajednica** znači napore na rešavanju pitanja kao što su
 - podsticanje zapošljavanja
 - unapređivanje uslova života na teritoriji
 - podizanje kvaliteta života stanovnika zajednice (u smislu zdravstvenih uslova, pristupa odgovarajućim uslugama, obrazovanju i s.)
 - aktivno učešće pripadnika zajednice u procesu definisanja ciljeva, prioriteta i programa razvoja zajednice

što rezultira

- odgovarajućim korišćenjem prirodnih resursa
 - adekvatnom zaštitom prirodnog okruženja
 - podizanjem nivoa društvene kohezije u zajednici
 - unapređenjem nivoa blagostanja i prosperiteta stanovnika i čitave zajednice,
- da **strategija održivog razvoja ruralnih zajednica** obuhvata nekoliko osnovnih strateških oblasti
 - Očuvanje «zelene» infrastrukture (ukupnost zemljišnih i vodnih resursa, parkova, itd.), u smislu balansirano pristupa ekonomskim, ekološkim i socijalnim koristima
 - Korišćenje i razvoj zemljišta, u smislu unapređenja intenzivnog multifunkcionalnog korišćenja, integralnog i kontinuiranog planiranja korišćenja zemljišta u zajednici, prevenciju dezinvestiranja, itd.
 - Privredno oživljavanje i privlačenje investicija, u smislu identifikovanja internih izvora nedovoljno iskorišćenih prirodnih, proizvodnih, ljudskih i finansijskih sredstava, kao i stvaranje i promocija uslova za privlačenje eksternih izvora;
 - Efikasnost u korišćenju resursa i materijala, u cilju održavanja resursa i minimiziranja otpada kroz smanjivanje količine otpada, recikliranje, ponovno korišćenje i ponovno procesiranje materijala;
 - Posebni programi oživljavanja i unapređenja poljoprivrede u zajednici;

- da se **uspešnost implementacije strategije održivog razvoja** zasniva na
 - maskimalnom vrednovanju i korišćenju ljudskih resursa zajednice,
 - uvažavanju specifičnosti resurne osnove zajednice,
 - kreiranju novih ili uvažavanju postojećih tržišnih tendencija
 - efektivnom balansiranju upotrebe prirodnih, društvenih i privrednih izvora zajednice, i
 - izgradnji i negovanju regionalnog partnerstva;

- **značaj koji sektor poljoprivrede** ima u sadašnjem i budućem razvoju opštine Bački Petrovac, sa aspekta:
 - učešća u društvenom proizvodu i ND
 - zaposlenosti
 - tradicije

- činjenicu da **koncept održive poljoprivrede** podrazumeva integrisan sistem metoda i načina biljne i stočarske proizvodnje koji će, uz uvažavanje svih specifičnosti konkretne zajednice, na duži rok obezbediti:
 - zadovoljavanje tražnje za prehrambenim i drugim proizvodima poljoprivredne proizvodnje,
 - unapređenje kvaliteta prirodnog okruženja i resursa,
 - najefikasniju upotrebu neobnovljivih resursa i resursa koji postoje na seljačkim gazdinstvima,
 - ekonomsku održivost aktivnosti u oblasti poljoprivrede, i
 - podizanje kvaliteta života poljoprivrednih proizvođača i zajednice kao celine,

- da je **Organizacija ujedinjenih nacija** usvojila 1995. godine poseban program rada na implementaciji koncepta održivog razvoja (**Agenda 21**), posebno u oblasti održive poljoprivrede i razvoja ruralnih zajednica i to u sledećim domenima:
 - poljoprivredna politika, planiranje i programiranje
 - izrada realističnih, operativnih planova na srednji i dugi rok
 - učešće lokalnih aktera i razvoj ljudskih resursa
 - unapređivanje pristupa resursima za pripadnike zajednica
 - obuka u oblasti finansiranja, tehnologije, marketinga, prerade i distribucije
 - razvoj lokalnih institucija u javnom i privatnom sektoru
 - razvoj novih usluga (npr. poljoprivrednih zadruga)
 - prikupljanje, obrada i kontinuirana diseminacija informacija (npr. u opštinskim službama)
 - unapređivanje proizvodnje na seljačkim gazdinstvima
 - multifunkcionalno korišćenje zemljišta
 - diverzifikacija poljoprivredne proizvodnje
 - unapređivanje ukupne produktivnosti gazdinstava, kroz primenu integralnog sistema upravljanja gazdinstvima
 - rotacija kultura
 - organska proizvodnja
 - korišćenje nusproizvoda i otpada, itd.
 - promovisanje finansijskih mreža i zajedničkog korišćenja finansijskih resursa gazdinstava
 - identifikacija drugih uslužnih i proizvodnih aktivnosti na gazdinstvima
 - etno-eko turizam, gastro i rekreativni turizam
 - lov i ribolov
 - kućna radinost

- prerada poljoprivrednih proizvoda
 - planiranje korišćenja zemljišta
 - očuvanje i sprečavanje degradacije kvaliteta zemljišta
 - vodni resursi za održivu poljoprivredu
 - očuvanje i adekvatno korišćenje biljnih genetskih resursa
 - očuvanje i adekvatno korišćenje stočnih genetskih resursa
 - integrisano upravljanje i kontrola štetočina
 - adekvatan program unapređenja kvaliteta zemljišta
 - održiva proizvodnja energije za poljoprivrednu proizvodnju
 - procena uticaja ultravioletnog zračenja usled smanjivanja ozonskog omotača;
- nesumnjive potencijale opštine Bački Petrovac u proizvodnji visoko-vrednih prehrambenih proizvoda, koji mogu obezbediti relativno trajni izvor prihoda sa **domaćeg tržišta i značajnu izvoznju valorizaciju**,
- da je pristup **međunarodnim tržištima prehrambenih proizvoda** uslovljen implementacijom različitih grupa standarda vezanih za kvalitet i bezbednost hrane, i to:
 - Standardi nadnacionalnih organizacija
 - Codex Alimentarius Commission (CAC)
 - Međunarodna organizacija za standarde (ISO)
 - UN Ekonomska komisija za Evropu (UNECE)
 - Standardi multilateranih organizacija
 - Standardi Evropske unije u vezi sa marketingom i bezbednošću hrane
 - Standardi nacionalnih organizacija
 - Standardi zemalja članica EU u vezi sa kvalitetom, higijenom, MRL, označavanjem, itd.
 - Standardi industrijskih i trgovinskih organizacija
 - BRC (Konzorcijum britanskih trgovaca na malo)
 - IFS (Međunarodni standardi za hranu), itd;
- da se **standardi u oblasti kvaliteta i bezbednosti hrane** najčešće odnose na sledeće oblasti:
 - Zaštita potrošača
 - Obezbeđenje kvaliteta
 - Kvalitet i bezbednost hrane je ukupnost svih karakteristika prehrambenih proizvoda koje omogućavaju da isti zadovolje zahteve propisa, klijenata i kupaca
 - Obezbeđenje kvaliteta je mogućnost proizvođača da upravlja proizvodnjom hrane na način da zadrži poverenje klijenata i kupaca, kroz primenu:
 - Standarda dobre poljoprivredne prakse (GAP)
 - Standarda dobre proizvođačke prakse (GMP)
 - Standarda dobre higijenske prakse (GHP)
 - Standarda dobre distributivne prakse (GDP)
 - Standarda kontrole rizičnih tačaka (HACCP), itd.
 - Aditivi i arome
 - Mogući zagađivači
 - Označavanje proizvoda
 - Izloženost jonizujućem zračenju
 - Organska proizvodnja
 - Genetski modifikovani proizvodi
 - Novi prehrambeni proizvodi;

U NAREDNOM SREDNJOROČNOM PERIODU, PLANSKE AKTIVNOSTI I PROGRAMIRANJE RAZVOJA POLJOPRIVREDE U OPŠTINI BAČKI PETROVAC ĆE SE USMERAVATI PREMA REALIZACIJI SLEDEĆIH CILJEVA:

6.2 OPŠTI CILJEVI SREDNJOROČNOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Opšti ciljevi srednjoročnog razvoja poljoprivrede u opštini Bački Petrovac mogu se grupisati u sledeće domene:

- **Očuvanje «zelene» infrastrukture** (ukupnost zemljišnih i vodnih resursa, parkova, itd.), u smislu balansirano pristupa ekonomskim, ekološkim i socijalnim koristima privrednog razvoja, što će rezultirati unapređenjem ***održivosti razvoja poljoprivrede***;
- **Unapređenje načina korišćenja i razvoja zemljišta**, u smislu
 - integralnog i kontinuiranog ***planiranja*** korišćenja zemljišta u zajednici,
 - unapređenja intenzivnog ***multifunkcionalnog*** korišćenja
 - prevencije ***dezinvestiranja***
 - podizanja nivoa ***tehničko-tehnološke opremljenosti***
- **Privredno oživljavanje** i privlačenje finansijskih sredstava, u smislu
 - efikasnije upotrebe nedovoljno iskorišćenih internih/lokalnih izvora prirodnih, proizvodnih, ljudskih i finansijskih sredstava – prvenstveno sa aspekta unapređivanja ***ekonomije obima*** u korišćenju tehničkih, tehnoloških i ljudskih resursa,
 - kontinuiranog unapređivanja konkurentnosti prehrambenih (poljoprivrednih?) proizvoda - prvenstveno sa aspekta ***kvaliteta i bezbednosti proizvoda***, kao i asortimana ponude
 - povećanja tržišnog udela prehrambenih proizvoda iz opštine - prvenstveno u ***južno-bačkom regionu***
 - unapređivanja ukupne produktivnosti proizvodnje na seljačkim gazdinstvima u skladu sa principima održivog razvoja poljoprivrede – prvenstveno kroz ***diverzifikaciju poljoprivredne proizvodnje*** i podsticanje uvođenja drugih proizvodnih i uslužnih delatnosti u okviru gazdinstava
 - unapređivanja nivoa i oblika proizvodnog i komercijalnog povezivanja seljačkih gazdinstava, kao i sa drugim preduzećima – prvenstveno kroz podsticanje ***horizontalnog povezivanja*** između proizvođača srodnih grupa prehrambenih proizvoda
 - unapređivanja nivoa i oblika komercijalnog povezivanja poljoprivrednih proizvođača sa preduzećima u susjednim opštinama – prvenstveno kroz podsticanje ***vertikalnog povezivanja*** sa sekundarnim i tercijarnim sektorom u Regionu
 - stvaranja i promocije uslova za privlačenje eksternih izvora donacija, investicija i finansiranja – prvenstveno sa aspekta unapređivanja pristupa ***kreditiranju*** za seljačka gazdinstva i mala preduzeća;
- **Podizanje nivoa efikasnosti u korišćenju resursa i materijala**, u cilju održavanja resursa i minimiziranja otpada kroz smanjivanje količine otpada, recikliranje, ponovno korišćenje i ponovno procesiranje materijala;
- **Unapređenje lokalnih institucija** i podrške razvoju poljoprivrede, u smislu
 - uspostavljanja odgovarajuće mreže ***stručne podrške i obuke***

- razvijanje konkretnih oblika saradnje sa odgovarajućim **naučno-tehnološkim** institucijama u okruženju
- formiranja specifičnog informativnog centra – prvenstveno u cilju kontinuiranog **prikupljanja i diseminacije informacija** relevantnih za planiranje i programiranje razvoja poljoprivrede i seljačkih gazdinstava
- unapređivanja funkcionisanja poljoprivrednih zadruga – prvenstveno u cilju podizanja **kvaliteta i diverzifikacije usluga** zadrugarima (i članovima?)
- obezbeđivanje uslova seljačkim gazdinstvima i poljoprivrednim proizvođačima za direktan pristup **poslovnim uslugama** i obuci – prvenstveno u oblasti poslovnog planiranja i finansija,
- kontinuirana implementacija savremenih tehnika **lokacijskog marketinga** – prvenstveno u cilju stvaranja i održavanja svesti potrošača o poreklu i kvalitetu prehrambenih proizvoda;

6.3 PRAVCI RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Imajući u vidu ukupne i posebne potencijale opštine Bački Petrovac, pravci srednjoročnog razvoja poljoprivrede na nivou opštine bi trebalo da budu:

- **u ratarskoj proizvodnji** neophodno je smanjenje površine pod žitima uz povećanje prinosa po jedinici površine. Na račun smanjenja površina pod žitima neophodno je povećanje površina pod industrijskim usevima, povrćem i krmin biljem. Povećanje prinosa osnovnih ratarskih useva moguće je ostvariti uvođenjem višeg nivoa agrotehnike, pre svega bolje obrade, korišćenjem većih količina mineralnih đubriva, pravovremenim izvođenjem pojedinih poljskih operacija, obnovom mehanizacije i izgradnjom sistema za navodnjavanje. To je posebno važno u uslovima promene klime i jakih suša u proteklih nekoliko godina.
- s obzirom da **povrtarska proizvodnja** pripada radno intenzivnoj proizvodnji gde se sa relativno malih površina mogu ostvariti visoki prihodi neophodan je brži razvoj ove proizvodnje posebno na malim posedima. Zemljoradnici su toga svesni, povrtarstvo je u ekspanziji u AP Vojvodini. Površine pod povrćem su porasle sa 81.000 (2001) na 86.500 (2003) godine. Pored porasta površina pod povrćem na otvorenom prostoru u porastu su površine pod povrćem u zaštićenom prostoru (staklenička i plastenička proizvodnja), oko 530 ha
- uvođenjem proizvodnje **sertifikovanog sadnog materijala** i integralnog koncepta proizvodnje voća, Vojvodine a time i ovaj region, pa i područje opštine B. Petrovac, imaju velike šanse da budu značajni proizvođači voća ne samo za domaće već i evropsko tržište. Postoji veliko interesovanje u Nemačkoj za jabuke i breskve iz Vojvodine iz tzv. integralnog koncepta proizvodnje. U Vojvodini je u prošle dve godine došlo do poboljšanja u tehnologiji proizvodnje voća na privatnim posedima gde se smanjuju površine, ali povećavaju prinosi, normalno u uslovima navodnjavanja; površine pod vinogradima su smanjene i u opadanju su i ovde je neophodno učiniti zaokret i na nivou opštine, regiona i Vojvodine u celini.
- **stočarstvo** ima višestruku ulogu u valorizaciji radnih i proizvodnih potencijala; osvarenju veće dobiti po hektaru; zaposlenom; zemljoradniku; održavanju i poboljšanju plodnosti zemljišta; ukupnoj intenzifikaciji i jačanju izvozne orijentacije agroindustrijske proizvodnje. To pretpostavlja povećanje broja stoke, izmenu njenog rasnog sastava, povećanje količine mesa, mleka, vune i jaja po jedinici kapaciteta, površina pod krmnim biljem, razvoj novih tehnologija u proizvodnji stočne hrane itd.

U tom smislu potrebno je obezbediti i zadovoljavajući zdravstveni status populacije svih kategorija domaćih životinja (goveda, svinja, ovaca, živine itd)

Sem ovih klasičnih proizvodnji, treba širiti i tzv. alternativne proizvodnje, proizvodnju lekovitog bilja, šuma, riba, divljači, meda, pletarskih proizvoda itd.

- **prehrambena industrija** u Vojvodini jedna je od najstarijih grana industrije. Zahvaljujući bogatoj sirovinskoj osnovi, zatim orijentaciji društva za razvoj prerađivačkih kapaciteta, razvoju nauke u ovoj oblasti imamo visok stepen razvoja prehrambene industrije. To su više faze prerade, proizvodnja visokovrednih proizvoda, proširen asortiman sa novim proizvodima namenjen tržištu (domaćem i inostranom). Poljoprivreda i prehrambena industrija učestvuju sa oko 40% u stvaranju društvenog proizvoda Vojvodine. Stepem iskorišćenosti prerađivačkih kapaciteta iznosi svega 57%. Osnovni pravci razvoja prehrambene industrije su:
 - proizvodnja i prerada brašna i konditorskih proizvoda;
 - proizvodnja šećera, jestivog ulja i margarina;
 - proizvodnja prerađevina od voća i povrća (konzervisanog, smrznutog, sušenog, začinskog);
 - prerada mesa, kobasičarskih proizvoda, konzervisanog mesa, konzumnog mleka, mlečnih proizvoda, jaja itd;
 - proizvodnja piva, alkohola i duvana;
 - proizvodnja stočne hrane;

- **obnova poljoprivredne mehanizacije** je važan činilac tehničko-tehnološke rekonstrukcije poljoprivrede. Posebno treba istaći da je fond za razvoj AP Vojvodine tokom 2002. i 2003. godine dao izuzetan doprinos obnovi poljoprivredne tehnike. Posebnu pažnju i pohvalu zaslužuju robno-kreditni aranžmani prehrambene industrije zahvaljujući kojim je Vojvodina dobila 276 traktora. Uvezen je značajan broj kombajna i traktora. Poboljšanom stanju u ovoj oblasti mogu doprineti mešovite domaće i strane male firme

6.4 POSEBNI CILJEVI RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Posebni ciljevi vezani za izmenu ukupne strukture poljoprivredne proizvodnje u opštini Bački Petrovac uključuju i sledeće:

- prom promenu strukture **ratarske proizvodnje**:
 - povećanjem površina pod
 - industrijskim biljem za 6%.
 - povrćem za 8 %.
 - krmnim biljem za 4 %.
 - smanjenjem površina pod žitima za 18%.
- povećanjem **prinosa osnovnih ratarskih useva** za 12%, i to:
 - žitarica za 15%.
 - industrijskog bilja za 10%.
- unapređivanje **povrtarske proizvodnje**:
 - porast površina pod povrćem u zaštićenom prostoru za 15%.
 - porast proizvodnje povrća za 15 %.
- unapređenje **proizvodnje voća**:
 - povećanje površina pod voćem – povećanje površina za 10%.
 - uvođenje proizvodnje sertifikovanog sadnog materijala
 - implementacija integralnog koncepta proizvodnje voća
 - formiranje **otkupno-distributivnog centra** za voće i povrće
- unapređivanje **stočarske proizvodnje**:
 - povećanje broja stoke za 6%
 - izmenom rasnog sastava u pravcu rasa sa visokim potencijalom proizvodnje mesa i mleka. Povećanjem zootehničkih i zoohigijenskih mera u stočarstvu.
 - zasnivanje malih farmi za; uzgoj svinja, junadi, živine i proizvodnju mleka.
- formiranje prerađivačkih kapaciteta za preradu
 - voća i povrća
 - mesa
 - mleka

VII OKVIRNI PROGRAMI RAZVOJA POLJOPRIVREDE

U cilju operacionalizacije odabranih ciljeva srednjoročnog plana razvoja poljoprivrede u opštini Bački Petrovac, predlaže se sledeći razvojni okvir:

- povećanje površina pod voćem – plantažna proizvodnja;
- povećanje površina pod povrćem – plastenička proizvodnja i proizvodnja na otvorenom;
- povećanje površina pod lekovitim biljem i hmeljom;
- otkupno-distributivni centar za voće i povrće;
- mini-prerađivački centri za preradu voća i povrća;
- povećanje proizvodnje u stočarstvu (mesa, mleka, vune i jaja) i to povećanjem broja stoke i izmenom rasnog sastava;
- preorijentacija ka mini farmama - uzgoj svinja, junadi, živine proizvodnje mleka;
- mini prerađivački kapaciteti (mini klanice, mini mlekare) itd.

Konkretni predlozi programa (modela) za realizaciju pojedinih pravaca razvoja poljoprivredne proizvodnje i prehrambenog sektora opštine uključuju i sledeće:

7.1 BILJNA PROIZVODNJA

-Povrtarstvo na otvorenom prostoru (model od 0,1 do 1,0 ha):

Ovaj program predviđa zasnivanje proizvodnje povrća od 0,1 do 1,0 ha na otvorenom prostoru na privatnim gazdinstvima. Moguće su raznovrsne kombinacije uzgajanja povrća posebno u uslovima navodnjavanja.

-Podizanje plastenika (model od 450 m²)

Podizanje plastenika traje oko 2 meseca i u njima se može gajiti rano povrće: zelena salata, paradajz, paprika, krastavac itd.

-Model podizanja 1ha zasada (jabuka, breskva, kajsija, trešnja, višnja, grožđe, kruška, orah)

Ovaj projekat se odnosi na podizanje zasada navedenih vrsta voća na posedima zemljoradnika, čime bi se intenzivirala voćarska proizvodnja, obezbedile sirovine za preradne kapacitete i tržišni viškovi. Ovde je neophodno povezivanje (koordinacija) proizvođača preko zemljoradničkih zadruga.

-Plantažna proizvodnja lekovitog bilja

Ovo je vrlo profitabilna proizvodnja čiji proizvodi su važna sirovina u farmaceutskoj industriji.

* * *

Ukratko, proizvodnja povrća, voća i lekovitog bilja je radno i kapitalno intenzivna proizvodnja, gde bi se mogli maksimalno radno angažovati članovi domaćinstva.

-Proizvodnja suncokreta

Proizvodni program «proizvodnja suncokreta» namenjen je porodičnim gazdinstvima minimalne površine 30 ha u sopstvenoj proizvodnji ili zakupu.

- Proizvodnja soje

Proizvodni program je namenjen porodičnim gazdinstvima površine 30 ha.

7.2 STOČARSKA PROIZVODNJA

- *Farme mlečnih krava na zemljoradničkom gazdinstvu (model 10 krava)*

Ciljevi ovog programa su obezbeđivanje dovoljnih količina mleka, potpunije korišćenje raspoloživih resursa, veće zapošljavanje i smanjenje socijalnih tenzija.

- *Proizvodnja priplodnog podmlatka u govedarskoj proizvodnji (5 grla osnovnog stada)*

Priplodni podmladak je okosnica dugoročnog razvoja govedarstva na gazdinstvu.

- *Tov junadi na privatnim gazdinstvima*

Ovim programom se uključuju privatna gazdinstva u proizvodnju goveđeg mesa po modelu 25 grla u jednom turnusu.

- *Mešovite stočarske farme (gazdinstvo sa 5 krava i 100 ovaca-plotkinja)*

Ovim programom se uključuje sopstvena krmna baza za ishranu goveda i ovaca, u zimskom periodu i blizina pašnjaka leti, kao i deo raspoloživih objekata. Pretpostavlja se da ova gazdinstva imaju polazni stočni fond (1-2 krave i 20-30 ovaca itd).

- *Razvoj ovčarske proizvodnje na zemljoradničkim gazdinstvima (model od 150 grla plotkinja)*

Cilj programa jeste dodatna proizvodnja mesa i mleka. Izgradnja ovčarnika mora biti jeftina, jednostavna i funkcionalna.

- *Tov svinja na privatnim gazdinstvima*

Ovim programom je predviđena proizvodnja svinjskog mesa na farmama kapaciteta 40 tovljenika.

-*Proizvodnja prasadi na privatnim gazdinstvima*

Uključivanje privatnih gazdinstava u proizvodnju prasadi na farmama kapaciteta 10 krmača

- *Proizvodnja brojlera na gazdinstvima*

Uključivanje poljoprivrednih gazdinstava u razvoj proizvodnje živinskog mesa na farmama kapaciteta 5.000 brojlera

- *Proizvodnja konzumnih jaja na privatnim gazdinstvima*

Ovim programom je predviđena proizvodnja konzumnih jaja na farmama kapaciteta 5.000 koka nosilja

- *Razvoj pčelarstva na posedima zemljoradnika (pčelinjak od 25 košnica)*

Pčelinji proizvodi su veoma traženi u medicini, prerađivačkoj industriji, kozmetici. Ovim programom predviđena je primena savremenog načina pčelarenja

7.3 PRERADA, PRATEĆE DELATNOSTI I AGROINDUSTRIJA

- *Sabirna stanica za mleko*

Otkup mleka od proizvođača, sabiranje i čuvanje od isporuke do mlekare, u modernoj sabirnoj stanici opremljenoj savremenim uređajima za hlađenje i čuvanje mleka, kao i laboratorijskom opremom.

- *Rashladni kontejneri za sveže voće i povrće*

Ovi kontejneri služe za čuvanje svežeg voća i povrća u periodu od 2-3 dana do njihovog transporta u preradne kapacitete, odnosno hladnjače-gde se čuvaju u dužem vremenskom periodu. U ovim kontejnerima se mogu čuvati praktično sve vrste voća i povrća

- Rashladno skladište za krompir, crni luk i druge poljoprivredne proizvode

Ovo skladište je specijalizovanog tipa pre svega za luk i krompir, a alternativno i mrkve, peršuna, celera, belog luka, pasulja, bundevinog semena, semena povrća, oraha itd u dužem vremenskom periodu od 210 do 240 dana (period oktobar-maj).

- Centralno sabirno-distributivno skladište

Ovo skladište je većih kapaciteta od otkupnih punktova po selima, u kojima bi se pored poljoprivrednih proizvoda, skladištio i repromaterijal potreban poljoprivredi

- Prodajno - servisni centar za poljoprivrednu mehanizaciju

Zbog udaljenosti prirodno-servisnih centara od zemljoradnika trebalo bi sagledati mogućnosti izgradnje jednog takvog centra na ovom području

- Prerada voća sa hladnjačom

Projektom se predviđa proizvodnja većeg broja proizvoda koja je uglavnom bazirana na preradu voća. Pored kapaciteta za preradu izgradila bi se i hladnjača kapaciteta do 6.000 tona za smeštaj svežeg i smrznutog voća.

- Hladnjače za voće i meso

Ova hladnjača kapaciteta do 2.500 tona u kojoj bi bile komore sa alternativnim režimima. Ovim bi se omogućilo konstantno snabdevanje tržišta voćem i mesom, uz ostvarivanje većeg prihoda u vansezonskom periodu.

- Sušare za voće (jabuke, šljive, kajsije itd)

Tip «Cer» od pet kanala, kapaciteta oko 600 tona suvog voća;

- Fabrika za biološku preradu povrća

Ovim projektom predviđa se fabrika gde bi se prerađivalo povrće iz sopstvene proizvodnje (npr. kiseli kupuc, kupus ribanac, marinirana paprika, mešana salata, itd.)

- Pogon za proizvodnju ekstrakata lekovitog bilja i plodova

Projektom se predviđa izgradnja kapaciteta za izdvajanje biljnih ekstrakata iz lekovitog bilja i plodova, koji bi se koristili u farmaceutskoj, kozmetičkoj i prehrambenoj industriji. Kapacitet prerade je oko 2.000 tona sirovine;

- Mini sirarnice (sirnice) i klanice

Realizacija tržišnih viškova mleka i mesa, kroz preradu na tradicionalan način.

VIII PRILOZI

8.1 UPITNIK ZA TERENSKO ISTRAŽIVANJE

UPITNIK

za seljačka gazdinstva

1. **Ime i prezime starih domaćinstva** _____
tačna adresa/telefon/faks/e-mail _____
2. **Članovi domaćinstva i zaposlenost** _____
 - a) ukupan broj _____ do 15 god _____ 16-49 _____ 50-64 _____ iznad 65 _____
 - b) penzioneri i druga lica sa ličnim prihodima broj _____
 - c) rade isključivo na gazdinstvu broj _____ godine rođenja _____
 - d) zaposlen van gazdinstva broj _____ godine rođenja _____
-zanimanje i mesto zaposlenja _____
 - e) traže zaposlenje broj _____ godine rođenja _____
-školska sprema _____
-stuka _____
-ocena mogućnosti i uslova za zapošljavanje u sopstvenoj režiji (poljoprivreda, zanatstvo, trgovina, ugostiteljstvo, domaća radinost i dr.) _____
 - f) na školovanju broj _____ naziv škole _____
-da li žele da posle završetka škole žive u Bačkom Petrovcu _____
-rade na sopstvenom gazdinstvu ili imaju druge namere i koje _____

3.Osnovni podaci o zemljištu

Red.br	Kultura	Broj parcela	Površina jutara i hvati			Namere za naredne 3 godine povećanje smanjenje
			sopstveno	uzeto u zakup	svega	
	Bašte					
	Oranice svega					
	Od toga zasejano 2001					
	Pšenica					
	<i>Kukuruz za zrno</i>					
	Lucerka					
	<i>Kukuruz za silažu</i>					
	<i>Soja</i>					
	<i>Lekovito bilje</i>					
	Voćnjaci					
	Vinogradi					
	Livade					
	Pašnjaci					
	Zgrade i dvorište					
	Bare, trstici, neplodno					
	Ukupno					

4.Voćarska i vinogradarska proizvodnja u 2003. godini

Red.br.	Vrsta	Broj stabala čokota		Godina sadnje	Proizvodnja u 2003. godini u kg			Namere za naredne 3 godine povećanje smanjenje
		ukupno	u rodu		ukupno	prodato	prepečeno	
1.	Vinova loza-svega po sortama							
2.	Šljive							
3.	Jabuke							
4.	Kruške							
5.	Trešnje i višnje							
6.	Kajsije i braskve							
7.	Orah							

5. Stočni fond

Red. br	Vrsta stoke	Broj grla na dan 30.09.2003.	Promene tokom 2003. godine				
			kupljeno	priplodeno	prodato	zaklano	Uginuće
1.	Konji odrasli						
2.	Ždrebac do 1 godine						

3.	Krave i steone junice						
4.	Telad do 3 meseca						
5.	Junad do 1 godine						
6.	Junad iznad 1 godine						
7.	Krmače(suprasne)nazimice						
8.	Prasad						
9.	Tovljenici						
10.	Nerastovi						
11.	Priplodne ovce						
12.	Jagnjad						
13.	Šiljezad						
14.	Ovnovi						
15.	Kokoši						
16.	Guske						
17.	Patke						
18.	Čurke						
19.	Koze						
20.	Jarići						
21.	Košnice pčela						
22.	Ostala stoka (navesti)						

6. Stočarska proizvodnja u 2003. godini

Red. br	Vrsta proizvoda	Ukupna proizvodnja u kg	od toga			
			prodato	potrošeno u domaćinstvu	prodato	
					sirovina	prerađeno
1.	Kravlje mleko					
2.	Ovčije mleko					
3.	Kozje mleko					
4.	Stoka žive mere					
	-goveda,telad					
	-svinje					
	-ovce i jagnjad					
	-živina					
5.	Međ					
6.	Vuna					
7.	Jaja u komadima					
8.	Ostalo navesti					

7. Opremljenost domaćinstva zgradama

Red.br.	Vrsta zgrade	Broj	Godina podizanja	Površina u m ²	Osnovni materijal	Zadovoljava (da/ne)
1.	Stambena zgrada (kuća)					
2.	Štala za krave					
3.	Štala za tov junadi					

4.	Svinjci					
5.	Ovčarnici					
6.	Živinarnici					
7.	Silo tornjevi					
8.	Silo jame					
9.	Skladišta					
10.	Ostalo navesti					

8. Mehanizacija i oprema

Red br	Vrsta	Broj komada	Tip	Godina nabavke	Potrebni remont
1.	Traktor				
2.	Prikolice				
3.	Kamioni				
4.	Kombajni				
5.	Kosilice				
6.	Prskalice				
7.	Pumpe za navodnjavanje				
8.	Mešalice za stočnu hranu				
9.	Automobili kombi				
10.	Putnički automobili				
11.	Motokultivator				
12.	Plug				
13.	Drljača				
14.	Kultivator				
15.	Tanjirača				
16.	Sejalica				
17.	Rasturač đubriva				
18.	Aparat za mužu				
19.	Ostale poljoprivredne mašine				
20.	Bunari (oprema za navodnjavanje)				
21.	Oprema za druge privrednedelatnosti(navesti)				

9. Kanali prodaje robe i usluga

Red.br	Opis proizvoda/usluga	Vrsta prodaje			Ocena poslovanja (dobra,zadovoljavajuća,loša)
		zadruga	pijaca	preduzeće	
1.	Pšenica				
2.	Kukuruz				
3.	Mleko				
4.	Sirevi				
5.	Stoka za klanje				
6.	Priplodna stoka				
7.	Usluge mehanizacije				
8.	Ostali proizvodi (navesti)				
9.	Ostale usluge (navesti)				

Da li je zadovoljan kanalima prodaje?

- a) Zadovoljan
- b) Nezadovoljan
- c) Veoma zadovoljan
- d) Veoma nezadovoljan

10. Videnje mogućnosti obezbeđenja odgovarajućih prihoda domaćinstva u narednom periodu

- a) Isključivo bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom (da/ne) ____; ako da, u kojim oblastima (navesti vodeće proizvodnje za tržište)
- ratarstvo
 - povrtarstvo
 - voćarstvo
 - stočarstvo

- b) Nepoljoprivredne delatnosti (da/ne)_____ koje (uslužne...)_____

I gde (naselje/van naselja)

- c) Ostali izvori prihoda
- sa gazdinstva
 - iz inostranstva
 - van gazdinstva

- d) Neophodne investicije za ostvarenje proizvodnih planova (vrsta ulaganja)
- proizvodni objekti
 - sistemi za navodnjavanje
 - dugogodišnji zasadi
 - priplodno grlo (stoka)

i orijentacioni iznos sredstava (u dinarima) _____, od toga neophodan kredit

- e) Ostali neophodni uslovi za poboljšanje materijalnog položaja domaćinstva (mišljenje starešine domaćinstva)

- potrebna novčana sredstva za realizaciju navedenih ulaganja
- izvori sredstava -sopstvena
 - bankarska
 - fondovska
 - kooperantska

Očekujete li tehničku pomoć i obuku?

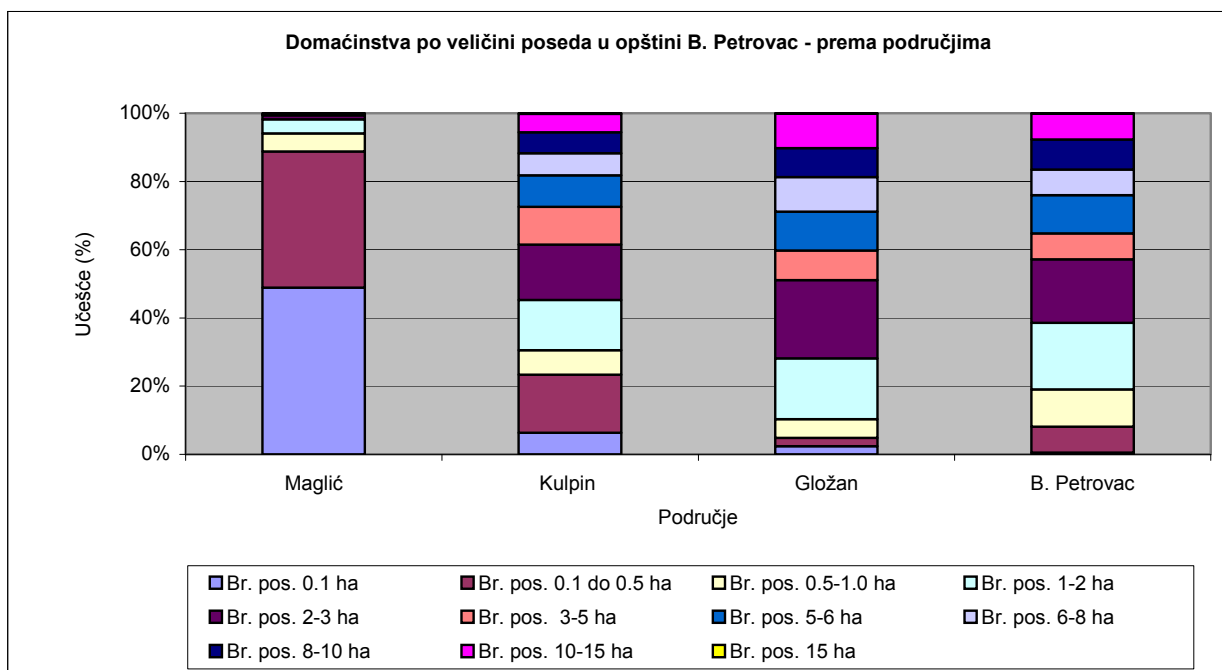
Datum anketiranja _____

Potpis starešine domaćinstva

8.2 PRIMERI OBRADJE PODATAKA

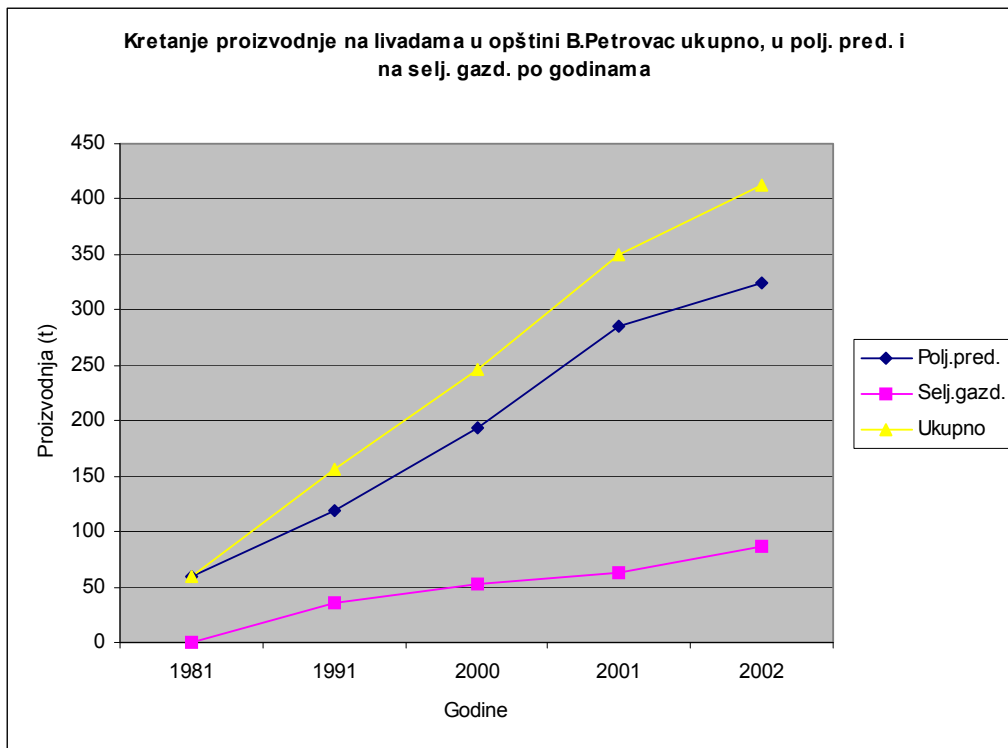
Struktura poljoprivrednog stanovništva prema polu-

God.	Polj. stan. prema polu-Opština			Polj. stan. prema polu- Okrug			Učešće polj. stan. Opštine u Okrugu			Index (1981=100)			Index (X2)	
	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško
1981.	4749	2251	2498	64778	32317	32461	7,33	6,97	7,70	100	100	100	-	-
1991.	3506	1721	1785	47511	23831	23680	7,38	7,22	7,54	73,83	76,45	71,46	73,83	76,45
2000.	3306	1574	1732	45712	20842	24870	7,23	7,55	6,96	69,61	69,92	69,34	94,30	91,46
2001.	3278	1517	1761	43215	20578	22637	7,59	7,37	7,78	69,03	67,39	70,50	99,15	96,38
2002.												0,00	0,00	0,00

Stočni fond

Godine	Zastupljenost Opštine u Okrugu u %						
	Goveda		Svinje		Ovce		Živina
	Ukupno	Osn.stado	Ukupno	Osn.stado	Ukupno	Osn.stado	
1981	2,80	3,52	1,91	1,85	0,09	0,13	5,86
1991	2,51	3,65	1,78	0,98	0,00	0,00	10,80
2000	3,62	3,52	3,26	1,41	0,57	0,51	7,43
2001	3,88	3,59	3,07	1,28	0,58	0,55	0,57
2002	3,75	3,04	3,02	1,30	0,60	4,86	8,76

8.3 ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA (KOMPLETAN MATERIJAL)

8.3.1 POSLOVNO OKRUŽENJE OPŠTINE BAČKI PETROVAC

Južno-bački okrug obuhvata područje 12 opština: Bač, Bačku Palanku, Bački Petrovac, Bečej, Beočin, Novi Sad, Srbobran, Sremske Karlovce, Temerin, Titel, Vrbas i Žabalj. Prirodni i privredni potencijali koje poseduje, svrstavaju ovaj Region u jedno od najrazvijenijih područja u Srbiji. Povoljan geografski položaj i važni saobraćajni koridori koji prolaze kroz njega, obezbedili su Regionu značajne komparativne prednosti za razvoj svih privrednih grana, a naročito poljoprivrede.

Ovo područje prostire se na površini od 4.016 km², što čini 19% ukupne površine AP vojvodine i 5% površine Srbije. Na ovom području živi 593.600 stanovnika, odnosno 29% od ukupnog stanovništva AP Vojvodine i 7,9% ukupnog stanovništva Srbije.

Na ovom području registrovano je 18.558 privrednih preduzeća i 19.730 privatnih radnji, sa 163.485 zaposlenih radnika u svim oblastima svojine, od čega u privredi radi 92.700, a u vanprivredi 33.700 i u privatnim radnjama 37.000 radnika.

Privreda Regiona učestvuje u formiranju društvenog proizvoda Srbije sa 9,7%, a vojvodine 29,5%. U strukturi društvenog proizvoda, dominantno mesto zauzimaju industrija sa 30,7%, poljoprivreda sa 23,7%, i trgovina sa 17,2% i dr. Industrijska proizvodnja Regiona čini 8,5% proizvodnje Srbije i 25,0% industrijske proizvodnje AP Vojvodine.

U strukturi industrije vodeće mesto ima proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića sa 40,4% učešća. Značajno je i učešće proizvodnje tekstila, kože i gume (16,5%), proizvodnje hemijskih proizvoda i papira (11,6%), proizvodnje nemetala i građevinskih materijala (9,1%) i energetike (5,6%).

Ovaj Region predstavlja značajno sirovinsko područje za razvoj agroindustrije. Obradiva poljoprivredna površina Regiona iznosi oko 310 hiljada hektara, što predstavlja 7% obradivih površina Srbije i 19% AP Vojvodine. Region raspolaže sa preko 2.300 hektara vinograda, 2.200 hektara livada i oko 13.000 hektara pašnjaka.

U Regionu se proizvodi 671.000 tona kukuruza (2002.), 275.000 tona pšenice, 475.000 tona šećerne repe, 25.000 tona suncokreta i 119.000 tona soje. U AP Vojvodini Region učestvuje u proizvodnji kukuruza sa 22%, pšenice 22%, šećerne repe 24%, suncokreta 10% i soje 46%. Značajan potencijal čini i stočni fond Regiona sa 38.000 goveda, 307.000 svinja i 20.000 ovaca.

Tabela 1: Osnovni pokazatelji privrede Regiona

Elementi	Srbija	AP Vojvodina	Region	% učešća Regiona u	
				Srbiji	APV
Broj preduzeća u privredi (stanje 31.12.2002)	211.268	44.898	18.558	8,8	41,3
Broj radnji (stanje 13.01.2003)	215.861	53.010	19.732	9,1	37,2
Prosečan broj zaposlenih u 2002. g. od toga u:	1.848.532	493.898	163.485	8,8	33,1
- privredi	1.086.576	290.898	92.715	8,5	31,9
- vanprivredi	372.070	91.338	33.770	9,1	37,0
- samostalnim delatnostima	389.886	111.662	37.000	9,5	33,1
Društveni proizvod 2001. g. (000 din)	553.303.7 30 ¹⁾	182.367.8 92	53.830.5 56	9,7	29,5
Struktura DP po oblicima vlasničke svojine (u %)	100,0	100,0	100,0		
- društveni sektor	24,3	24,6	22,0	8,8	26,3
- privatni sektor	42,5	39,2	38,3	8,8	28,9
- zadružni sektor	1,3	2,0	2,0	14,6	29,8
- mešoviti sektor	27,6	31,8	35,3	12,4	32,8
- državni sektor	4,3	2,4	2,4	5,5	29,6
Struktura društvenog proizvoda privrede 2001. g. (u %)	100,0	100,0	100,0		
- industrija	34,5	37,3	30,7	8,7	24,2
- poljoprivreda	24,9	30,8	23,7	9,3	29,7
- šumarstvo	0,4	0,3	0,2	5,9	23,6
- vodoprivreda	0,2	0,3	0,3	21,4	36,4
- građevinarstvo	5,1	5,5	9,1	17,4	47,9
- saobraćaj i veze	10,4	5,2	5,6	5,3	31,9
- trgovina	14,4	12,1	17,2	11,6	41,8
- ugostiteljstvo i turizam	2,1	1,2	1,5	6,9	35,9
- zanatstvo	2,3	1,9	2,6	10,8	39,4
- stambeno – komunalna delatnost	1,3	1,2	1,1	8,3	27,3
- finansijske i druge usluge	4,4	4,2	8,0	17,7	56,3
Broj stanovnika (2002. g.)	7.498.001	2.031.992	593.666	7,9	29,2
Društveni proizvod po stanovniku (u din.)	71.606	92.291	95.937	134,0	104,0
Nacionalni dohodak po stanovniku (u din.)	57.626	78.122	80.236	139,2	102,7
Indeksi fizičkog obima industrijske proizvodnje (1-12.2002/1-12.2001. g.)	101,7	102,1	106,0	8,5	25,0
Ukupna spoljnotrgovinska razmena u	7.689.000	2.478.400	1.413.54	18,4	57,0

2002. godini (u 000 dolara)			8		
Izvoz (u 000 dolara)	2.075.200	732.300	298.596	14,4	40,7
Uvoz (u 000 dolara)	5.613.800	1.746.100	1.114.952	19,9	63,8
Deficit (u 000 dolara)	3.538.600	1.013.800	816.356	23,1	80,5
Pokrivenost uvoza izvozom (u %)	37,0	41,9	26,8		

¹⁾ Nisu obuhvaćeni podaci za Kosovo i Metohiju

Veliku razvojnu šansu u nastupajućem vremenu, privreda Regiona ima u razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništva. Od 6.900 aktivnih preduzeća, 98,4% čine mala i srednja preduzeća a 1,6% velika preduzeća. Najveća koncentracija malih i srednjih preduzeća je u delatnosti trgovine, a potom sledi industrija, finansijske i druge usluge.

Robna razmena sa svetom čini značajan segment privređivanja. U 2002. godini privreda Regiona ostvarila je spoljnotrgovinsku razmenu u iznosu od 1,4 milijarde dolara i učestvuje u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmeni Srbije sa 18,4%, a AP Vojvodine sa 57%. U istoj najveće učešće ima industrija. U strukturi izvoza najviše su zastupljeni proizvodi prehrambene, tekstilne i naftne industrije.

Privreda Regiona, s obzirom na njene raspoložive kapacitete i geografski položaj, pruža mogućnost za postizanje većeg nivoa spoljnotrgovinske razmene i razvijanje viših oblika saradnje sa inopartnerima (dugoročna proizvodna kooperacija, investiciona ulaganja, formiranje mešovityh preduzeća i dr.).

Južno-bački okrug je, između ostalog, važan turistički centar Pokrajine. Novi Sad sa okolinom, Dunavom, i Fruškom Gorom je na važnoj saobraćajnici (Budimpešta, Solun, Zagreb, Vukovar, B.Palanka, Novi Sad, Bečej, Horgoš (putnoj), zatim rečnoj - Dunav i železničkoj). U ovom regionu u 2001. godini bilo je 120.159 turista i to 99.525 domaćih i 20.634 strana, sa ukupno 217.865 noćenja i to 174.110 domaćih i 43.755 stranih (podatak za 2001. godinu). Zabeležen broj turista nije veliki: znatno je manji u poređenju sa područjem grada Beograda, Kolubarskog okruga, Zlatiborskog, Raškog, Nišavskog, itd.

Međutim, treba imati u vidu činjenicu da je Novi Sad sajamski grad sa preko 20 sajamskih manifestacija godišnje i velikim brojem učesnika i posetilaca ove manifestacije. Ovo su važne napomene jer Region predstavlja važan potrošački centar poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Pored populacije koja živi u ovom regionu i turisti su važan činilac konzumiranja hrane. Realno je očekivati da će u narednom periodu u ovom regionu posebno oživeti lovni, nautički, tranzitni, a možda i seoski turizam. Bilo bi to višestruko korisno, ne samo zbog povećanja tražnje za hranom, već i zbog bržeg privrednog razvoja regiona, zapošljavanja, itd.

Pored broja stanovnika, zaposlenih građana, broja turista, značajan kupac poljoprivrednih proizvoda iz ovog regiona, jeste i prehrambena industrija. Kroz prehrambenu industriju ili tzv. više faze prerade vrši se bolja valorizacija proizvoda iz primarne proizvodnje, zapošljava se veći broj radnika, širi se lepeza prehrambenih proizvoda namenjenih tržištu itd. Ovaj region raspolaže značajnim prerađivačkim kapacitetima.

Tabela 2: Prerađivački kapaciteti Regiona

Mlinovi Novi Sad – "Danubius" Bačka Palanka – "Žitoprodukt"	Kapacitet t/ha 67.200 t/god. 25.000 t/god.
Pekare Novi Sad – "Hleb"	53.000 t/god.
Konditorska industrija Vrbas – "Medela" Novi Sad – "Swisslion" DOO	3.500 t/god. proizvodni pogon nalazi se u Vršču
Industrija šećera Vrbas Bač Žabalj	6.000 t/dnevno 4.000 t/dnevno 4.000 t/dnevno Godišnji kapacitet 80 dana/godišnje 480.000 320.000 320.000
Industrija ulja Vrbas – "Vital"	700 t suncokret/dnevno Godišnji kapacitet t/280 196.000

Vrlo značajan prerađivački kapacitet je fabrika "Sojaprotein" – Bečej. Soja predstavlja važnu sirovinu za mesnu, mlinsku industriju, konditorsku i industriju testenina.

Tabela 3: Osnovni pokazatelji proizvodnje «Sojaprotein» Bečej

"Sojaprotein"	t	Kapaciteti
		Količina
skladište zrna	t/god.	120.000
kapacitet prerade	t/god.	160.000
proizvodnja sačme	t/god.	120.000
sirovo ulje	t/god.	27.500
lecitin	t/god.	1.000
punomasni tostovani griz	t/god.	2.000
punomasni estridirani griz	t/god.	5.000
tostovano brašno	t/god.	2.500
teksturirani protein	t/god.	1.500
mino – proteks	t/god.	5.000

S obzirom na značaj soje u privrednom životu regiona i njenu raznovrsnost u upotrebi, prisutne kapacitete u Sojaproteinu, treba širiti površine pod ovim usevom.

U Vojvodini su veoma razvijeni i kapaciteti za preradu mesa i mleka. Njihova zastupljenost u regionu Južne Bačke je vrlo značajna.

Tabela 4: Kapaciteti za klanje stoke u Regionu

Firma – mesto	Godišnji kapacitet u (000) grlu godišnje		
	Svinje	Goveda	Živina
"Karneks" – Vrbas	588	49	-
"Neoplanta" – Novi Sad	300	21	-
"Matijević" – Novi Sad	350 svinja/dan	15 junadi/dan	periodično
"Kobiljski" – Novi Sad	35 svinja/dan	5 junadi /dan	-
"Matić" – Novi Sad	35 svinja/dan	5 junadi /dan	-
"Klanica" – Bačka Palanka	266	49	-

Pored velikih preduzeća u preradi mesa kao što su "Neoplanta" i "Karneks", u proteklih 10 godina u regionu je došlo do razvoja privatnih klanica koje su u ekspanziji i čiji kapaciteti se proširuju svake godine, predstavljajući ozbiljnu konkurenciju velikim prerađivačkim kapacitetima. Mišljenja smo da bi na teritoriji opštine B. Petrovac trebalo sagledati mogućnosti i sagraditi jednu mini klanicu u privatnoj svojini ili eventualno na zadružnoj osnovi, koja bi se bavila preradom mesa i specijalizovala za tzv. slovačke specijalitete, pre svega **kulen** koji je već svojevrсна robna marka. Međutim, potrebno je konstantno imati u vidu da marketing koncept podrazumeva uvažavanje svih neophodnih elemenata: kvalitet proizvoda, cena, promocija i distribucija.

*Tabela 5: Kapaciteti Regionu Kapaciteti mesne industrije u regionu:
(mereno suvomesnatim proizvodima)*

Naziv – mesto	Kapacitet	
	tona/dnevno	tona/300 dana
"Karneks" - Vrbas	163	48.900
"Neoplanta" – Novi Sad	80	24.000
"Topola" – Bačka Palanka	60	17.850
"Matijević" – Novi Sad	30 t/dnevno	9.000/300 dana
"Kobiljski" – Novi Sad	2 tone/dnevno	730 tona
"Matić" – Novi Sad	2 tone/dnevno	730 tona
"Štrand" – Novi Sad	1,6 tona /dn.	600 tona

Sem klanica region ima nekoliko **mlekara** kao što su:

- «Novi Sad» - 55.000 godišnji kapacitet (000)
- «Pivnice» - 11 hiljada dnevno
- «Mica mlekarica» - 5-8 hiljada litara dnevno

S obzirom da se Pivnice nalaze na teritoriji opštine Bačka Palanka, a u sklopu novosadske mlekare, trebalo bi razmišljati o širem asortimanu mlečnih proizvoda na ovom području, s posebnim osvrtom na usavršavanje programa proizvodnje pivničkog sira za kojim postoji visoka tražnja na ovom tržištu. I taj proizvod je svojevrсна robna marka, koju treba još više razvijati i usavršavati – poboljšati kvalitet u skladu sa zahtevima i ukusom potrošača. Razvoj stočarstva mora pored prerađivačkih kapaciteta i prerade, da prati i kvalitetna proizvodnja stočne hrane. U regionu postoji nekoliko vrlo značajnih proizvođača stočne hrane i to su:

Tabela 6: Kapaciteti za proizvodnju stočne hrane u Regionu

Naziv – Mesto	Kapacitet tona/god.
"Svinjogojstvo" – Vrbas	46.000 t/god.
"Vitamiks" – Vrbas	30.000 t/god.
"Futožanka" – Futog	25.000 t/god.
"Bačka" – Bačka Palanka	22.000 t/god.
"Petefi" – Temerin	16.000 t/god.
"Agrobačka" – Bač	15.000 t/god.
"Jedinstvo" – Bačko Dobro Polje	9.500 t/god.

POVRĆE I VOĆE

U regionu je značajna zastupljenost pre svega povrtarske a manje voćarske proizvodnje. U strukturi oraničnih površina povrće je zastupljeno sa 6,12% u regionu i to na društvenim gazdinstvima sa 2,52%, a na privatnim 8,19%. Zbog značajne zastupljenosti povrća u strukturi proizvodnje u regionu postoje i značajni prerađivački kapaciteti.

Tabela 7: Kapaciteti za preradu povrća i voća u Regionu

Naziv – mesto	Prerada (tona)	
	topla	hladna
"Flora" – Bečej	7.000	3.000
"Titel" – Titel	12.000	2.000
"Elan" – Srbobran	15.000	5.000
"ABC" – Ruski Krstur	-	5.000
"Nektar" – Bačka Palanka	10.000	5.000

Od vinskih podruma u regionu postoji *Navip – Fruškogorac – Petrovaradin* sa 950 vagona/godišnje prerade.

Od fabrika za proizvodnju dodataka jelima u regionu najpoznatije su:

Tabela 8: Kapaciteti za proizvodnju dodataka jelima u Regionu

Naziv - Mesto	Kapacitet (t)	Iskorišćenost (%)
"Aroma" – Futog	400	75
"BAG-DEKO" – B. Gradište	1.200	79

Poslovni sistem «Bag-Deko» ima program sušenog povrća koji je izvozno orijentisan. Ovi programi su veoma profitabilni i u primarnoj proizvodnji, a posebno u preradi.

U regionu postoje dve pivare:

Tabela 9: Kapaciteti industrije piva u Regionu

Naziv - Mesto	Kapacitet
Čelarevo	800.000 hl godišnje
Bečej	300.000 hl godišnje

Ovo je veoma važno s obzirom da potrošnja piva u Regionu ima veoma dugu tradiciju, a Bačkopetrovčani su poznati kao dobri proizvođači hmelja – sirovina za pivo. Krajem 2003. godine počela je sa radom pivara u Novom Sadu (*Rodič*) na raskrsnici puteva Novi Sad – Bečej i Subotica – Beograd, kapaciteta preko 1.500.000 hl godišnje što može biti dobar primer u ugovaranju, otkupu

hmelja. Ovo preduzeće može biti dobar poslovni partner proizvođačima hmelja sa teritorije opštine Bački Petrovac u sistemu proizvodnja za poznatog kupca.

8.3.2 TRŽIŠTA ZA POLJOPRIVREDNIM PROIZVODA OPŠTINE

Pitanje plasmana, odnosno realizacije poljoprivrednih proizvoda predstavlja važnu determinantu ukupne proizvodnje, kao i profitabilnosti robnih, odnosno tržišnih proizvođača. Značaj sagledavanja tržišta proizilazi iz činjenice da se u savremenim načinima privređivanja potrebe potrošača mogu organizovano podmirivati samo preko tržišnog mehanizma. Iz toga proizilazi veoma veliki značaj tržišta u uslovima robne proizvodnje i zbog toga se istom mora posvetiti odgovarajuća pažnja.

Tržište stimuliše proizvođače da formiraju adekvatnu proizvodnu politiku, koja će, zadovoljavati potrebe potrošača. Prilikom organizovanja svoje proizvodnje, proizvođači moraju polaziti od tržišta, odnosno njegovih bitnih determinanti: veličine, navika potrošača, raspoloživog dohotka, specifičnih potreba i zahteva (sorta, veličina pakovanja, ambalaža i dr.).

Značaj tržišta, pored ostalog, ogleda se u sledećem:

- Preko tržišta se vrši distribucija roba na putu od proizvođača do potrošača,
- Tržište omogućuje i stimuliše proizvođače da formiraju optimalnu proizvodnu politiku i time daje proizvođačima elemente za kratkoročno i dugoročno planiranje.
- Tržište vrši nužno usklađivanje ponude i potražnje pojedinih roba,
- Tržište deluje selektivno u odnosu na proizvođače, favorizuje i time stimuliše one proizvođače koji su u stanju da daju robu u optimalnom asortimanu, kvalitetu i ceni, robu proizvedenu uz visoku produktivnost i troškove.

Istraživanje tržišta predstavlja neophodan preduslov za donošenje pravovremenih i racionalnih poslovnih odluka proizvođača u tržišnom privređivanju. Istraživanje tržišta ne ograničava se isključivo na probleme plasmana već proizvedene robe. Ono je isto tako značajno i u pogledu dugoročne orijentacije proizvođača na one proizvode koji mogu doneti najveći profit.

1. Karakteristike tražnje poljoprivrednih proizvoda

Analiza tražnje fokusirala se na južno-bački okrug (ukupno 12 opština), za koji se pretpostavlja da čini realno apsorpciono tržište za proizvode iz opštine Bački Petrovac. Mnogi elementi govore u prilog ovoj tvrdnji:

- **Blizina tržišta** – što utiče na uštedu u transportnim troškovima.
- **Kupovna moć stanovništva** (region ima relativno veću kupovnu moć: 3% veću u odnosu na Vojvodinu).
- **Raspoloživi kapaciteti** industrije za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda i sl.

Apsorpciona moć predstavlja međusobni funkcionalni odnos potrošnje poljoprivrednih proizvoda i prosečnog broja stanovnika.

$$Am = Pt \times Bs$$

Am = apsorpciona moć

Pt = potrošnja

Bs = broj stanovnika

Na taj način dobija se ukupna količina proizvoda koja se troši u pomenutim opštinama, odnosno realna tražnja. Bilansni metod – pokazuje globalnu sliku o potrošnji jednog regiona ili opštine.

Takođe, računato je moguće učešće opštine Bački Petrovac, na bazi realne ostvarene proizvodnje, u ukupnoj tražnji regiona u celini i u pojedinim opštinama.

2. Činioci tražnje za poljoprivrednim proizvodima

Potrošnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda zavisi i uslovljena je dejstvom niza činilaca. Globalno posmatrano svi činioci mogu se podeliti u dve, relativno homogene grupe.

EKONOMSKI ČINIOCI

Visina dohotka potrošača - kvantifikuje se preko kupovne snage, odnosno kupovne moći potrošača. Visina dohotka ima direktan uticaj na potrošnju osnovnih, pre svega, skupljih vrsta i kategorija proizvoda (mesa, mleka i njihovih prerađevina i sl.). U zemljama sa niskim prosečnim dohotkom energetska vrednost utrošene hrane veoma zavisi od visine dohotka stanovništva. U srednjem dohodovnom intervalu energetska vrednost utrošene hrane na nivou je standardnih potreba, u nižem intervalu daleko je ispod potreba, dok je u višem intervalu iznad potreba. U visokorazvijenim zemljama s visokim prosečnim dohotkom ne postoji značajnija razlika u energetske vrednosti utrošene hrane između pojedinih intervala visine dohotka i u svakom potrošnja kilodžula (KJ) je iznad normativno predviđenih potreba. Razlike jedino postoje u kvalitetu utrošene energije.

Visoki standard ishrane karakteriše relativno visoku potrošnju kvalitetnih proizvoda kao izvora neophodnih za organizam zaštitnih materija, proteina životinjskog porekla, mineralnih materija i vitamina (mesa, mleka, jaja voća i zelenog povrća) i relativno malom potrošnjom skrobastih materija. Suprotno tome, nizak nivo dohotka za posledicu ima relativno visoku potrošnju hleba, skrobnog korenja (naročito krompira) i mahunjača (pasulja, sočiva i sl.), a malu potrošnju kvalitetnih namirnica, kao što su: meso, mleko, jaja i drugih proizvoda bogatih zaštitnim materijama, vitaminima i mineralnim materijama. Sa porastom dohotka povećava se potrošnja skupih pa čak i luksuznih proizvoda, troškovi ishrane rastu brže od energetske vrednosti.

Nacionalni dohodak ima veoma značajan uticaj na visinu kupovne moći potrošača, a samim tim i na nivo i strukturu potrošnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u pojedinim zemljama.

Takođe, od značaja je i dohodovna elastičnost tražnje, naime koeficijent dohodovne elastičnosti tražnje pokazuje koliki je uticaj promene realnog dohotka na tražnju, pod uslovom da su svi ostali činioci tražnje ostali konstantni. Po pravilu on je viši kod onih proizvoda kod kojih je mogućnost supstitucije relativno velika.

Visina tržišnih cena - visina tržišnih cena pojedinih proizvoda od velikog je značaja na potrošnju pojedinih proizvoda (naročito u uslovima relativno niskog dohotka potrošača). Pored toga, značajna je cenovna elastičnost tražnje, koja pokazuje uticaj realnih cena na kretanje tražnje. Po pravilu uticaj promena cena obrnuto je proporcionalan kretanju tražnje, što znači da sa porastom tržišnih cena dolazi do, većeg ili manjeg, opadanja tražnje i potrošnje određenih proizvoda. Takođe, od značaja je i uticaj kretanja cena na potrošnju supstitucionalnih (dopunjujućih), i komplementarnih (zamenjujućih) proizvoda. Ovo se, pre svega, ispoljava na potrošnju pojedinih vrsta i kategorija mesa. Naime, porast jedne vrste mesa značajno utiče na kretanje tražnje i potrošnje druge vrste mesa. Takođe ovo kretanje uočeno je i kod potrošnje masti, odnosno biljnih ulja.

Produktivnost rada - ona posredno utiče na potrošnju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Naime, sa porastom produktivnosti rada dolazi do povećanja zarada i smanjenja učešća ishrane u raspodeli društvenog proizvoda i sredstava za ličnu potrošnju. Ukoliko je brži intenzitet kretanja produktivnosti rada, utoliko ostaje veći deo sredstava za ličnu potrošnju, a samim tim i za ishranu. Nepovoljna struktura ishrane upravo je karakteristična za ekonomski nerazvijena područja. Nizak stepen privrednog razvoja, niska produktivnost rada, relativno mali procenat zaposlenosti i niski dohoci stanovništva predstavljaju osnovne uzroke niskog standarda ishrane.

VANEKONOMSKI ČINIOCI

Ovi faktori deluju na potrošnju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda sasvim nezavisno od visine raspoloživih sredstava. Među brojnim, izdvajamo sledeće:

Broj stanovnika - odnosno prirodni priraštaj, koji predstavlja razliku između stope nataliteta i mortaliteta, struktura stanovništva (polna, starosna), migracije, imigracije i sl.

Na visinu potrošnje utiče, pored ostalog i starosna struktura stanovništva. Naime, deca i starija lica troše dnevno manje hrane nego odrasla lica. Takođe, od značaja je i polna struktura, po pravilu muškarac dnevno konzumira više hrane u odnosu na žene.

Prehrambena (prerađivačka) industrija - od nivoa razvijenosti prehrambene industrije, u smislu proizvodnje i asortimana zavisi i visina potrošnje određenih prehrambenih proizvoda. Pred nove prehrambene proizvode, odnosno njihove supstitute, upravo u cilju unapređenja prehrane, odnosno težnje ka ostvarenju racionalne prehrane, stalno se stavlja sve veći zahtevi. U okviru tih zahteva naročito se ističe kvalitet, trajnost i senzorske osobine proizvoda, standardizovanost, osiguranje kontinuirane proizvodnje, dostupnost proizvoda i koncentracija ponude, a sve to treba da bude prilagođeno potrebama različitih kategorija potrošača.

Navike, običaji i tradicija potrošača - imaju značajnog uticaja na obim i strukturu potrošnje. Oni predstavljaju nemejljive činioce tražnje i potrošnje. Jednom stvorene navike u ishrani veoma se teško i sporo menjaju. Međutim, novi prehrambeni proizvodi, uglavnom, dovode do menjanja navika u prehrani potrošača, mada nije redak slučaj da se upravo te navike žele i dalje zadržati razvojem asortimana unutar iste grupe proizvoda.

Konfesionalna (verska) pripadnost - predstavlja veoma značajan i stabilan činiac koji bitno opredeljuje potrošnju poljoprivrednih proizvoda. Pripadnicima nekih religija, odnosno sekta, pravila ne dopuštaju prisustvo u ishrani pojedinih namirnica. Ovi običaji predstavljaju čvrste zakonitosti kojih se stanovnici teško oslobađaju. Visina tržišnih cena praktično da nema nikakvog uticaja na potrošnju pomenutih proizvoda.

Izbor (preferencija) potrošača, - u novije vreme, na bazi stvorenog produkt imidža (*product image*), potrošači preferiraju poznate svetske robne marke pojedinih proizvoda. Da bi unapredili ishranu kroz jačanje i poboljšanje imidža robne marke, ovi proizvođači moraju, pre svega, potrošačima da garantuju visoki kvalitet i zdravstvenu ispravnost proizvoda, koji je u skladu sa onim što je navedeno na deklaraciji, odnosno, ambalaži proizvoda.

Razvijenost tržišta - ovde spada organizacija i funkcionisanje prometnog procesa, kao i nivo ponude proizvoda – odnosno, raspoložive količine proizvoda. Veća ponuda na određenom segmentu tržišta predstavlja realniji preduslov za veću potrošnju određenog proizvoda. Postoji niz primera da je potrošnja nekih proizvoda veća upravo zahvaljujući visokoj proizvodnji, odnosno ponudi na tržištu.

Ekonomska propaganda - predstavlja jedan veoma značajan činiac koji bitno može da utiče na potrošnju. Poznato je, da naročito u razvijenim zemljama ona ima velikog uticaja na potrošnju određenih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Klimatski i geografski faktori - oni opredeljuju vrstu, smer i način poljoprivredne proizvodnje, samim tim utiču na ponudu, tako da imaju direktnog uticaja na način ishrane bilo da se radi o hladnom, toplom ili umerenom podneblju. S obzirom da se jedan deo hrane troši i na održavanje određene temperature u organizmu, sledi da je veća potrošnja hrane u hladnijim delovima, u odnosu na umereni ili, čak žarki pojas. Tako, na primer, uočena je veća potrošnja biljnih ulja i živinskog mesa u zemljama sa toplijom klimom npr. u Mediteranskim zemljama. Istovremeno, veća je potrošnja masnoća i svinjskog mesa u zemljama sa hladnijom klimom npr. u skandinavskim zemljama.

Ukus, sredina, stepen kulture i obrazovanosti potrošača i sl. - nizak kulturni nivo, po pravilu, uslovljava, sa jedne strane, nizak obim poljoprivredne proizvodnje, a sa druge strane, relativno nepravilnu ishranu, i otežava borbu protiv zastarelih navika, pa i dogmi u pogledu načina ishrane a koji se zasnivaju na raznim verskim i drugim predrasudama.

3. Tražnja (potrošnja) POVRĆA

Povrtarskom proizvodnjom bavi se veliki broj domaćinstava, gde ona često predstavlja sekundarnu delatnost domaćinstava, koja služi, pre svega, u cilju zadovoljenja sopstvenih potreba. Ona angažuje dosta radne snage, i predstavlja izvor egzistencije velikog broja ljudi. Tražnja za povrćem veoma je izražena u regionu, tako da postoje realne mogućnosti za njen plasman. Prednosti plasmana povrća proizvođača iz opštine Bački Petrovac, leže se u sledećem:

- Orijentacija na ranu proizvodnju kvalitetnog povrća (iz staklenika i plastenika), npr. paradajz, paprika i sl.
- Mogućnost brze naplate prilikom prodaje na zelenim pijacama,
- Relativno dobar rejting proizvođača povrća iz Bačkog Petrovca (ovo je dobijeno “*ad hock*” anketom potrošača na novosadskim pijacama - “limanska”, “futoška” i “riblja” pijaca).
- Relativno visoka kupovna moć potrošača u okrugu (u odnosu na druge okruge u Republici Srbiji), mada se i ona značajno razlikuje po pojedinim opštinama regiona.
- Postoje značajne potrebe potrošača u svežem povrću i dr.

- Međutim, postoje i određene, relativno ograničavajuće, okolnosti plasmana povrća, koje se ogledaju u sledećem:
- Relativno visoki troškovi transporta svežeg povrća do destinacije realizacije,
- Potrebno je brzo realizovati proizvode, zbog relativno kratkog roka trajanja (izuzev pasulja, krompira i dr.), kako bi se smanjio rizik proizvođača,
- Veliki su izdaci za zakup pijačnih mesta (naročito u Novom Sadu),
- Postoji značajna konkurencija na tržištu proizvođača povrća iz raznih krajeva Republike i dr.

Isporuka povrća tržištu može se podeliti na dva segmenta, prvi je isporuka preko organizovanih kanala prometa – odnosno preko specijalizovanih otkupnih i trgovinskih organizacija. Drugi segment je prodaja preko neposrednog kanala prometa – pijace, odnosno tržnice i tzv. "međuseljačkog" prometa. Prilikom prodaje povrća na pijaci proizvođač postiže dva bitna efekta:

- *prvo*, ostvaruje veće cene u odnosu na otkupne cene preko organizovane otkupne mreže,
- *drugo* odmah se dobijaju finansijska sredstva koja su proizvođačima neophodna u domaćinstvu, u cilju započinjanja novog proizvodnog ciklusa.

Prema tome, sve dok organizovana otkupna mreža ovo ne može da pruži proizvođaču, on će i dalje robu iznositi na pijacu.

Povrće se troši kako u svežem stanju, tako i u vidu raznih prerađevina, kako bi se neutralisao efekat relativno ograničene ponude svežeg povrća, koje ima izrazito sezonski karakter. Prerada povrća može se vršiti na sledeći način: konzervisanje toplotom, zamrzavanjem, sušenjem i biofermentacijom.

U analizu tražnje, odnosno potrošnje uzete su sledeće kategorije povrća: krompir, pasulj, crni i beli luk, kupus i kelj, paradajz, paprika, grašak i boranija i lubenice i dinje.

TRAŽNJA KROMPIRA

Spada među najvažnije poljoprivredne kulture, prema obimu proizvodnje, i prema mestu i značaju u ishrani potrošača. Pripada redu najintenzivnijih ratarskih kultura i jedan od najznačajnijih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Ovakav značaj dobio je zbog svoje visoke rodnosti i veoma visoke prehrambeno-fiziološke vrednosti.

Ukupna tražnja (potrošnja) krompira u Južno-bačkom okrugu iznosi 24.183 tone (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 47,3 kilograma. Pošto anketa obuhvata samo potrošnju u domaćinstvima, pretpostavlja se da je ukupna potrošnja nešto viša, kada se u istu uključi i takozvana institucionalna potrošnja (u bolnicama, restoranima, studentskim restoranima, učeničkim domovima, i sl.). Potrošnja krompira ima tendenciju povećanja, zbog značaja u ishrani stanovništva, i iz razloga što se radi o jednom od najjeftinijih životnih namirnica, veoma dobre hranljive vrednosti. Takođe, postepeno raste i potrošnja oplemenjenih proizvoda od krompira, međutim, ona je još uvek relativno skromna i nezadovoljavajuća.

Tražnja krompira ujedno je i daleko najveća u odnosu na ostale analizirane vrste povrća. Naime, u strukturi ukupne tražnje analiziranog povrća krompir učestvuje sa 37,2%.

Tabela 10: Potrošnja krompira u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	720	1.125
Bačka Palanka	2.504	324
Bački Petrovac	642	1.262
Beočin	650	1.247

Bečej	1.732	468
Vrbas	2.017	402
Žabalj	1.095	740
Novi Sad	11.986	68
Srbobran	707	1.146
Sremski Karlovci	345	2.349
Temerin	1.103	735
Titel	681	1.190
Južno-bački okrug	24.183	33,5

Najveću agregatnu potrošnju u okrugu ima opština Novi Sad, čija apsorpciona moć iznosi skoro 12 hiljada tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa jednom polovinom. Ovo je i razumljivo jer je Novi Sad prema ukupnom broju stanovnika i najveći, tako da analogno tome ima i najveće potrebe u ovom proizvodu. Ukupna proizvodnja krompira u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 8.103 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa značajnim količinama, odnosno sa jednom trećinom količina (33,5%). Ukupnom proizvodnjom može da se zadovolji 68% potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) krompirom opštine Bački Petrovac veoma je visoka i iznosi 1.262 indeksna poena, što znači da sopstvena proizvodnja daleko prevazilazi tražnju za ovim proizvodom domicilno posmatrane opštine.** Uzimajući u obzir pomenutu činjenicu, s pravom se postavlja pitanje realizacije, odnosno plasmana kao veoma bitno. Iz tabele 1 evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje svih opština regiona, osim opštine Novi Sad. Ovo govori o veoma visokom nivou proizvodnje ove povrtarske biljke.

Pošto se krompirom potrošači najviše snabdevaju na zelenim pijacama, to znači da proizvođači svoje proizvedene količine najlakše mogu da realizuju preko ovog vida, tzv. neposrednog prometa, odnosno moraju sami da donose na pijacu. Jedini kapacitet u okrugu za preradu krompira nalazi se lociran u Bačkom Magliću, opština Bački Petrovac. Tako da proizvođači deo svojih tržnih viškova mogu da realizuju i preko ovog industrijskog pogona. Krompir je veoma specifična povrtarska kultura, naime, postoji značajna tradicija u proizvodnji, pa i onda kada ima i relativno nisku cenu na tržištu. Međutim, i pored toga, kada se izvrši prodaja brzo se dobijaju finansijska sredstva koja su proizvođačima neophodna u procesu proizvodnje, ili za zasnivanje novog ciklusa.

Mogućnost povećanja plasmana krompira, pored ostalog, ogleda se i u sledećem:

- Potrebno je proširivati sortiment gajenog krompira (trenutno je veoma skroman). Naime, na Zapadu se proizvodi krompir pojedinih sorti prema nameni – za čips i pomfrit, za pire, za kuvanje i sl.
- Potrebna je primena bezvirusnog, testiranog sadnog materijala, što predstavlja dobru osnovu za visoke prinose krompira.
- Neophodno je uvesti kao obaveznu meru agrotehnike – navodnjavanje, jer bez iste nema visoke i stabilne proizvodnje, a samim tim i plasmana, kao osnove visokog dohotka proizvođača.
- Potrebno je uvesti novo pakovanje, po uzoru na proizvođače iz Zapadnih zemalja – npr od dva kilograma, pet kilograma – porodično pakovanje, 10 i 20 kilograma i sl.
- Potrebno je ukazivati na “ekološki” aspekt proizvodnje, prilikom prodaje ovog proizvoda.
- Potrebno je uvesti stručne službe u opštini koje će davati pravovremene informacije proizvođačima – o tehnologiji i agrotehnici proizvodnje i sl. Ukoliko ne postoji mogućnost ovakvog savetodavnog tela, neophodno je intenzivirati i uspostaviti što tešnju saradnju sa Poljoprivrednim fakultetom u Novom Sadu, gde se nalaze vrsni stručnjaci iz ove oblasti.
- Potrebna je čvršća saradnja u prometnom lancu: proizvođač sadnog materijala – proizvođač merkantilnog krompira – otkupljivač – tržište.
- Potrebno je osnivati asocijacije proizvođača, koje će imati zajednički cilj – stvaranje dobre pozicije na tržištu i povećanje plasmana.

TRAŽNJA PASULJA

Predstavlja veoma cenjeno povrće zbog velike hranljive, biološke i proteinske vrednosti. Bogat je hranljivim materijama, a značajan je u ishrani, pre svega, zbog visokog sadržaja ugljenih hidrata i proteina. Uspešno zamenjuje proteine iz mesa. Ukupna tražnja (potrošnja) pasulja u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 1.964 tone (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 3,5 kilograma (tabela 11).

Tabela 11: Potrošnja pasulja u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	58	105
Bačka Palanka	203	30
Bački Petrovac	52	117
Beočin	53	115
Bečej	141	43
Vrbas	164	37
Žabalj	89	68
Novi Sad	973	6
Srbobran	57	107
Sremski Karlovci	28	218
Temerin	89	68
Titel	55	111
Južno-bački okrug	1.964	3,1

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća pasulj učestvuje sa dosta skromnih 3,0%, što ga svrstava na deveto (poslednje mesto). Recimo, u odnosu na krompir, potrošnja je manja za 12 puta. Najveću potrošnju u okrugu ima opština Novi Sad, sa 973 tone, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja pasulja u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 61 tonu, može da zadovolji realne potrebe okruga sa dosta skromnih 3,1%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje šest posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) pasuljem opštine Bački Petrovac je ostvarena, jer je proizvodnja veća od potrošnje za 17%**. Iz tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje šest opština regiona. Ostale opštine imaju veću tražnju od proizvodnje pomenute opštine.

Za pasulj je karakteristično da ima duži rok čuvanja, odnosno da se ne mora brzo realizovati na tržištu. Karakteristično je da je robnost (tržišnost) proizvodnje pasulja, relativno je niska, što znači da se najviše troši na samom gazdinstvu. Osnovni kanal realizacije predstavlja neposredni promet, odnosno preko zelene pijace (tržnice).

TRAŽNJA CRNOG I BELOG LUKA

Luk (crni i beli) predstavlja veoma značajan proizvod koji se koristi u ishrani tokom čitave godine, pre svega, u svežem stanju. Ukupna tražnja (potrošnja) crnog i belog luka u Južno-bačkom okrugu, iznosi 7.014 tona (2002. god.), što preračunato po stanovniku iznosi 12,5 kilograma (tabela 12).

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća crni i beli luk učestvuje sa 10,8%, i nalazi se na četvrtom mestu među analiziranim vrstama povrća. U odnosu na krompir potrošnja je manja za 3,5 puta. Najveću potrošnju u posmatranom okrugu ima opština Novi Sad, sa 3.476 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja crnog i belog luka u opštini Bački

Petrovac, koja iznosi 1.619 tona, može da zadovolji realne potrebe Južno-bačkog okruga sa 23,1%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje 47% potreba opštine Novi Sad, kao najveće u regionu.

Tabela 12: Potrošnja crnog i belog luka u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	58	105
Bačka Palanka	203	30
Bački Petrovac	52	117
Beočin	53	115
Bečej	141	43
Vrbas	164	37
Žabalj	89	68
Novi Sad	973	6
Srbobran	57	107
Sremski Karlovci	28	218
Temerin	89	68
Titel	55	111
Južno-bački okrug	1.964	3,1

Samosnabdevenost (samodovoljnost) u crnom i belom luku opštine Bački Petrovac je ostvarena, jer je proizvodnja veća od potrošnje za preko sedam puta. Iz tabele je evidentno da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje šest opština regiona. Ostale opštine imaju veću tražnju od proizvodnje opštine Bački Petrovac.

Za crni i beli luk karakteristično je da se na tržištu može realizovati u vidu mlade biljke, ali i u punoj fiziološkoj zrelosti. Osnovni kanal realizacije predstavlja neposredan promet, odnosno preko zelene pijace. Takođe, isti se može realizovati u cilju industrijske prerade, u kapacitetima za preradu povrća.

TRAŽNJA MRKVE

Mrkva predstavlja značajno korenasto povrće koje ima široku primenu u domaćinstvu, pre svega, u sirovom stanju. Cenjena je zbog velike hranljive, a naročito dijetetske i vitaminske vrednosti.

Ukupna tražnja (potrošnja) mrkve (šargarepe) u Južno-bačkom okrugu, iznosi 3.366 tona (2002. god.), što preračunato po stanovniku iznosi 5,9 kilograma (tabela 13). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća mrkva učestvuje sa 5,2%, i deli šesto mesto, zajedno sa paprikom među analiziranim vrstama povrća. U odnosu na krompir potrošnja je manja za preko sedam puta.

Tabela 13: Potrošnja mrkve u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	100	81
Bačka Palanka	348	23
Bački Petrovac	89	91
Beočin	90	91
Bečej	241	34
Vrbas	281	29
Žabalj	152	53

Novi Sad	1.668	5
Srbobran	98	83
Sremski Karlovci	48	169
Temerin	153	53
Titel	95	85
Južno-bački okrug	3.366	2,4

Najveću potrošnju mrkve u analiziranom okrugu ima opština Novi Sad, sa 1.668 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja mrkve u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 81 tonu, može da zadovolji realne potrebe Južno-bačkog okruga sa dosta skromnim učešćem, od svega 2,4%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje pet posto potreba opštine Novi Sad, koja je i najveći potrošač u regionu. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) u proizvodnji mrkve u opštini Bački Petrovac nije ostvarena, naime proizvodnja je manja od potrošnje za 11%.** Iz tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje samo jedne opštine u regionu – Sremski Karlovci. Sve ostale opštine regiona imaju veću tražnju od proizvodnje pomenute opštine.

Osnovni kanal realizacije mrkve predstavlja zelena pijaca (tržnica). Mrkva se može realizovati preko industrijske prerade, u kapacitetima za preradu povrća (smrznuta mrkva, pasterizovana, dehidrirana, ukiseljena i sl.).

TRAŽNJA KUPUSA I KELJA

Predstavljaju važnu namirnicu, dosta se koriste u ishrani, naročito kupus, praktično tokom čitave godine, kao svež, a u zimskom periodu kao ukiseljen. Pored neosporno značajnih nutritivnih prednosti, ima još jednu, važnu karakteristiku, a to je da ima relativno nisku cenu, u odnosu na ostale vrste povrća. Iako ima malu energetska vrednost, kupus je značajan zbog sadržaja vitamina i minerala.

Ukupna tražnja (potrošnja) kupusa i kelja u Južno-bačkom okrugu, iznosi 8.641 tona (2002. god.), što preračunato po stanovniku iznosi 15,4 kilograma (tabela 14). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća kupus i kelj učestvuju sa 13,3%, i nalazi se na drugom mestu, iza krompira, među analiziranim vrstama povrća. U odnosu na krompir potrošnja je manja za skoro tri puta.

Tabela 14: Potrošnja kupusa i kelja u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	257	137
Bačka Palanka	897	39
Bački Petrovac	229	154
Beočin	232	152
Bečej	619	57
Vrbas	721	49
Žabalj	391	90
Novi Sad	4.281	8
Srbobran	252	140
Sremski Karlovci	123	286
Temerin	394	89
Titel	243	145
Južno-bački okrug	8.641	4,1

Najveću potrošnju kupusa i kelja u posmatranom okrugu ima i najveći potrošački centar u regionu - opština Novi Sad, sa 4.281 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja kupusa i kelja u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 352 tone, može da zadovolji apsorpcione potrebe Južno-bačkog okruga sa dosta skromnim učešćem, od 4,1%. Navedenom proizvodnjom mogu da zadovolje osam posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) u proizvodnji kupusa i kelja u opštini Bački Petrovac je ostvarena, naime proizvodnja je veća od potrošnje za 54%.** Iz napred navedene tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje pet opština regiona. Ostale opštine regiona imaju veću tražnju od proizvodnje pomenute opštine.

Evidentno je da je pijaca, odnosno tržnica daleko značajniji prometni kanal za realizaciju ove vrste povrća. Prosečna robnost (tržišnost) proizvodnje relativno je niska.

TRAŽNJA PARADAJZA

Zbog prijatnog ukusa i korisnosti predstavlja značajno povrće. Koristi se na veoma različite načine, kako u svežem, tako i u prerađenom stanju (pirei, sokovi, kečapi, pelati i sl.). Obiluje sastojcima velike biološke vrednosti.

Ukupna tražnja (potrošnja) paradajza u Južno-bačkom okrugu, iznosi 7.294 tona (2002. god.), što preračunato po stanovniku iznosi 12,9 kilograma (tabela 15).

Tabela 15: Potrošnja paradajza u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	217	574
Bačka Palanka	755	165
Bački Petrovac	194	642
Beočin	196	635
Bečej	522	238
Vrbas	608	205
Žabalj	330	377
Novi Sad	3.615	34
Srbobran	213	584
Sremski Karlovci	104	1.194
Temerin	333	374
Titel	205	607
Južno-bački okrug	7.294	17,1

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća paradajz učestvuju sa 11,2%, i nalazi se na trećem mestu, iza krompira i kupusa i kelja, među analiziranim vrstama povrća. U odnosu na krompir potrošnja je manja za nešto preko tri puta.

Najveću potrošnju paradajza u posmatranom okrugu ima i najveći potrošački centar u regionu - opština Novi Sad, sa 3.615 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa jednom polovinom. Ukupna proizvodnja paradajza u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 1.245 tona, može da zadovolji apsorpcione potrebe Južno-bačkog okruga sa relativno značajnim učešćem, od 17,1%. Navedenom proizvodnjom može da se zadovolji trećina potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) u proizvodnji paradajza u opštini Bački Petrovac je ostvarena, proizvodnja je veća od potrošnje za preko pet puta.** Iz tabele vidi se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje svih opština, osim opštine Novi Sad.

Za paradajz je karakteristično da postoje izrazite sezonske varijacije, kako u proizvodnji, tako i potrošnji. Velika šansa za realizaciju leži u proizvodnji u zaštićenom prostoru, koji ranije stiže na tržište, i prema tome, ima i veću maloprodajnu cenu. Pijaca (tržnica) značajniji je prometni kanal za realizaciju paradajza, u odnosu na organizovani kanal snabdevanja potrošača.

TRAŽNJA PAPRIKE

Paprika predstavlja značajnu i vrlo raširenu namirnicu, koja se koristi u svežem, i u prerađenom stanju (ukiseljena, za proizvodnju ajvara i sl.). Ukupna tražnja (potrošnja) paprike u Južno-bačkom okrugu, iznosi 3.366 tona (2002. god.), što preračunato po stanovniku iznosi 5,9 kilograma (tabela 16). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća učestvuje sa 5,2%, i deli šesto mesto, zajedno sa mrkvom, među analiziranim vrstama povrća. U odnosu na krompir potrošnja je osetno manja, odnosno, za preko sedam puta.

Najveću potrošnju paprike u južno-bačkom okrugu ima opština Novi Sad, sa 1.668 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa jednom polovinom. Ukupna proizvodnja paprike u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 705 tona, može da zadovolji realne potrebe Južno-bačkog okruga sa dosta značajnim učešćem, od 20,9%. Svojom ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje 42% potreba opštine Novi Sad, koja ima i najveću apsorpcionu moć u regionu.

Tabela 16: Potrošnja paprike u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	100	705
Bačka Palanka	348	202
Bački Petrovac	89	792
Beočin	90	783
Bečej	241	292
Vrbas	281	251
Žabalj	152	463
Novi Sad	1.668	42
Srbobran	98	719
Sremski Karlovci	48	1.469
Temerin	153	461
Titel	95	742
Južno-bački okrug	3.366	20,9

Samosnabdevenost (samodovoljnost) u proizvodnji paprike u opštini Bački Petrovac apsolutno je ostvarena, naime, proizvodnja je znatno veća od nivoa tražnje, odnosno čak za preko šest puta. Iz tabele uočava se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje svih opština regiona – osim opštine Novi Sad.

Pijaca (tržnica), predstavlja daleko značajniji prometni kanal za realizaciju paprike, u odnosu na organizovani kanal snabdevanja potrošača. Ovo je uslovljeno prirodom proizvoda, jer se mora relativno brzo realizovati.

TRAŽNJA GRAŠKA

Grašak predstavlja veoma značajno povrće koje, zahvaljujući modernim tehnološkim postupcima zamrzavanja, konzerviranja i dehidriranja, potrošačima je dostupan tokom čitave godine. Mnogi ga smatraju za elitno povrće.

Ukupna tražnja (potrošnja) graška u analiziranom okrugu, iznosi 2.469 tona (2002. god.), što preračunato po stanovniku iznosi 4,4 kilograma (tabela 17). U ukupnoj strukturi tražnje svih posmatranih vrsta povrća grašak učestvuje sa 3,8%, i nalazi se na, pretposljednem, osmom mestu među analiziranim vrstama povrća (nalazi se jedino ispred pasulja). U odnosu na krompir, koji ima i najveću potrošnju, ista je značajno manja, odnosno, za skoro deset puta.

Tabela 17: Potrošnja graška u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	73	153
Bačka Palanka	255	44
Bački Petrovac	65	172
Beočin	66	170
Bečej	177	63
Vrbas	206	54
Žabalj	112	100
Novi Sad	1.233	9
Srbobran	72	155
Sremski Karlovci	35	320
Temerin	112	100
Titel	69	162
Južno-bački okrug	2.469	4,5

Najveću potrošnju graška u analiziranom južno-bačkom okrugu, ima opština Novi Sad, sa 1.233 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa jednom polovinom. Ukupna proizvodnja graška u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 112 tona, može da zadovolji realne potrebe Južno-bačkog okruga sa dosta skromnim učešćem, od 4,5%. Svojom ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje devet posto potreba opštine Novi Sad, koja ima i najveću apsorpcionu moć u regionu. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) u proizvodnji graška u opštini Bački Petrovac apsolutno je ostvarena, naime, proizvodnja je znatno veća od nivoa tražnje, odnosno za 72%.** Iz tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje sedam opština regiona.

Organizovani prometni kanal predstavlja daleko značajniji prometni kanal za realizaciju ove vrste povrća, u odnosu na zelenu pijacu. Na ovo, pre svega, utiče prerađivačka industrija, koja otkupljuje značajne količine ovog povrća. Kod graška je karakteristična izrazita sezonost u proizvodnji i realizaciji, te se mora brzo preraditi.

TRAŽNJA LUBENICE I DINJE

Zbog izuzetne sočnosti, slatkog i osvežavajućeg ukusa lubenica i dinja čine značajno povrće na trpezama potrošača. Ukupna tražnja (potrošnja) lubenice i dinje u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 6.733 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 11,9 kilograma (tabela 18).

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta povrća lubenica i dinja učestvuju sa 10,3% i nalaze se na petom mestu. U odnosu na krompir potrošnja je manja za 3,6 puta. Najveću potrošnju pomenutog povrća u okrugu ima opština Novi Sad, sa 3.337 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom.

Tabela 18: Potrošnja lubenice i dinje u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	200	158
Bačka Palanka	697	45
Bački Petrovac	179	176
Beočin	181	174
Bečej	482	65
Vrbas	561	56
Žabalj	305	103
Novi Sad	3.337	9
Srbobran	197	160
Sremski Karlovci	96	329
Temerin	307	103
Titel	189	167
Južno-bački okrug	6.733	4,7

Ukupna proizvodnja lubenice i dinje u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 316 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa dosta skromnih 4,7%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje devet posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovim proizvodima opštine Bački Petrovac je ostvarena, jer je proizvodnja veća od potrošnje za 76%.** Iz tabele uočava se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje osam opština regiona, ostale opštine imaju veću tražnju od proizvodnje pomenute opštine.

Za lubenice i dinje karakteristično je da, praktično i nema organizovanog otkupa, te su proizvođači primorani da iste sami prodaju na tržištu, ili preko pijace, ili direktnom prodajom potrošačima (tzv. prodaja “od vrata do vrata”).

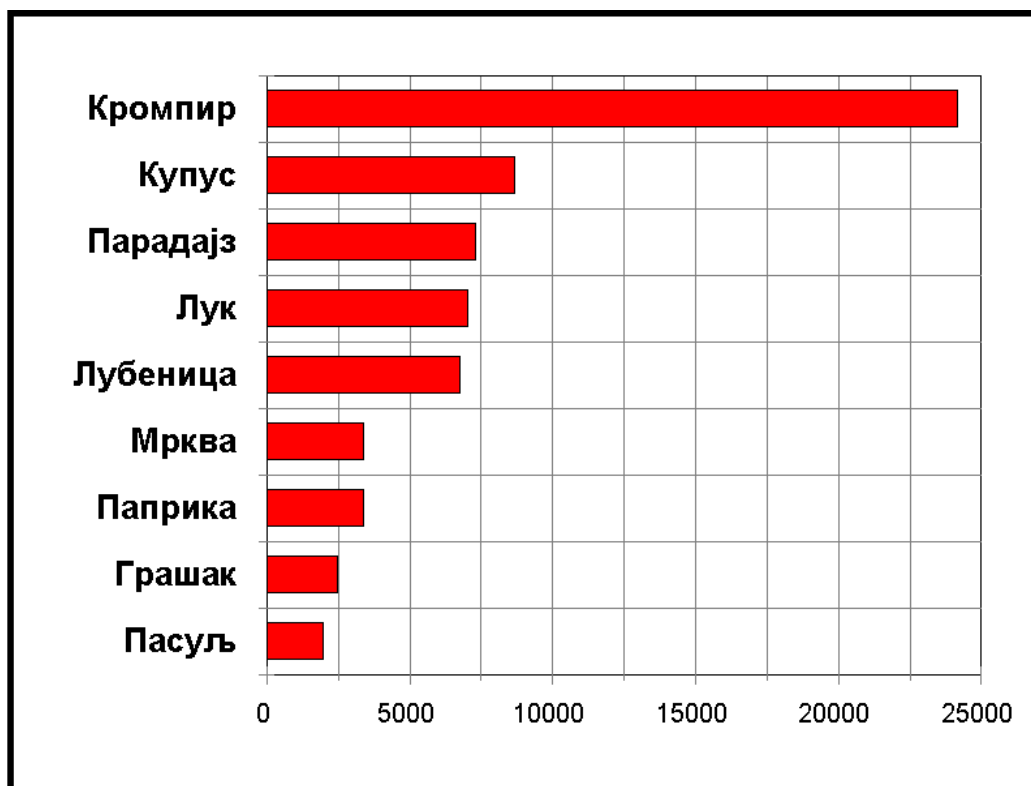
Za proizvodnju povrća karakteristično je da je relativno mala robna, odnosno tržišna proizvodnja. Na ovo utiče veliki broj faktora. Osnovni faktori koji bitno determinišu orijentaciju proizvođača na robnu, odnosno tržišnu proizvodnju:

- Generalno posmatrano, nepovoljni uslovi privređivanja celokupnog agroindustrijskog kompleksa,
- Narušeni pariteti cena, na štetu proizvođača povrća, a u korist inputa proizvodnje. Ovo dovodi do destimulacije proizvodnje i isporuke tržištu.
- Relativno niska otkupna cena na tržištu, koja često nije pokrivala ni osnovne troškove proizvodnje, odnosno ostvarivan je “gubitak na supstanci”,
- Odsustvo postojanja ekonomskog motiva kod proizvođača da povećaju proizvodnju, a naročito isporuku tržištu, odnosno, nedostatak odgovarajućih podsticajnih mera, u cilju povećanja proizvodnje i isporuke,
- Neodgovarajući uslovi plaćanja, takođe, nisu išli na ruku proizvođačima (plaćanje sa rokovima od 15, 30 i do 45 dana), upravo zbog ovoga, može se reći da raste promet preko međuseljačkog prometa, jer na taj način proizvođači, pored ostalog, znatno brže dolaze do neophodnih finansijskih sredstava, i sl.
- Neregulisani odnosi u celokupnom reprodukcijском lancu; između proizvođača, prerađivača, maloprodaje i sl.

U južno-bačkom okrugu postoji više značajnih kapaciteta za preradu: “Flora”, Bečej, “Hladnjača” Titel, “Elan” Srbobran, koji prerađuju povrće smrzavanjem i pasterizacijom, kao i poslovni sistem “BAG-DEKO” u Bačkom Gradištu, koja se bavi dehidracijom (sušenjem) povrća. Oni treba da čine okosnicu robne proizvodnje individualnih potrošača povrća.

Opština Bački Petrovac svojom proizvodnjom može da zadovolji svoje potrebe u svim analiziranim vrstama povrća, osim u mrkvi.

Histogram 1: Apsorpciona moć južno-bačkog regiona u povrću (tona)

4. Tražnja (potrošnja) VOĆA

U analizu tražnje, odnosno potrošnje uzete su sledeće voćne vrste: jabuka, kruška, trešnja i višnja, kajsija i breskva, šljiva, orah i grožđe.

TRAŽNJA JABUKE

Zbog prijatnog ukusa, relativno visoke hranljive vrednosti i bogatog sadržaja vitamina i mineralnih materija jabuka predstavlja veoma značajno voće. Pored potrošnje u svežem stanju, praktično tokom čitave godine, koristi se i prerađena u razne prerađevine - rakiju, marmeladu, slatko, sirće, sokove i sl. Ukupna tražnja (potrošnja) jabuke u Južno-bačkom okrugu, iznosi 7.350 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 13,1 kilograma (tabela 19).

Tabela 19: Potrošnja jabuke u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učesće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	219	45
Bačka Palanka	761	13
Bački Petrovac	195	51
Beočin	198	50
Bečej	526	19
Vrbas	613	16
Žabalj	333	29
Novi Sad	3.643	3
Srbobran	215	46
Sremski Karlovci	105	94
Temerin	335	29
Titel	207	48
Južno-bački okrug	7.350	1,3

U ukupnoj strukturi tražnje svih analiziranih vrsta voća jabuka učestvuje sa 53% i nalazi se ubedljivo na prvom mestu. Najveću potrošnju u okrugu ima opština Novi Sad, sa 3.643 tone, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja jabuke u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 99 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa veoma skromnih 1,3%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje tri posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) u proizvodnji jabuke opštine Bački Petrovac nije ostvarena, jer je proizvodnja manja od potrošnje za 49%.** Iz tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac manja od tražnje svih navedenih opština regiona (13). Ovo govori da je proizvodnja u opštini dosta skromna, odnosno da postoje realne mogućnosti za proširenje iste, pre svega, usled postojanja realne tražnje za ovom vrstom voća.

Prosečna robnost proizvodnje dosta je skromna, što govori da se radi o pretežno proizvodnji koja je namenjena zadovoljenju potreba porodičnih domaćinstava. Osnovni kanal realizacije predstavlja neposredan promet, odnosno preko zelene pijace (tržnice).

TRAŽNJA KRUŠKE

Kruška predstavlja veoma cenjeno voće. Plod je odlična osvežavajuća hrana i koristi se kao stono voće (za svežu upotrebu), ali i kao sirovina za industrijsku preradu - za proizvodnju kompota, marmelada, sokova, rakije i sl.

Ukupna tražnja (potrošnja) kruške u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 729 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 1,3 kilograma (tabela 20).

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta voća kruška učestvuje sa 5,3%, i nalazi se na petom (pretposlednjem) mestu, ispred oraha. U odnosu na jabuku potrošnja je manja čak za deset puta. Ovo govori da je tražnja na dosta skromnom nivou, na šta je uticao čitav niz faktora.

Tabela 20. Potrošnja kruške u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	22	36
Bačka Palanka	75	10
Bački Petrovac	19	42
Beočin	19	42
Bečej	52	15
Vrbas	61	13
Žabalj	33	24
Novi Sad	361	2
Srbobran	21	38
Sremski Karlovci	10	80
Temerin	33	24
Titel	20	40
Južno-bački okrug	729	1,1

Najveću potrošnju pomenutog povrća u okrugu ima opština Novi Sad, sa 361 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja kruške u opštini Bački Petrovac, koja iznosi osam tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa veoma skromnih 1,1%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje dva posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac nije ostvarena, jer je proizvodnja znatno manja od potrošnje, odnosno za 48%.** Iz tabele vidi se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac manja od tražnje u svim opštinama regiona.

Za krušku karakteristično je da ima veliku naturalnu proizvodnju. Ostatak se realizuje preko zelene pijace.

TRAŽNJA TREŠNJE I VIŠNJE

Predstavljaju izrazito sezonsko voće, ali i vrednu sirovinu za preradu u sokove, kompote, džemove ili kandirano voće. Ukupna tražnja (potrošnja) trešnje i višnje u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim statističkim podacima, iznosi 1.627 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi prosečno 2,9 kilograma (tabela 21).

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta voća trešnja i višnja učestvuju sa 11,7%, i nalaze se na trećem mestu. U odnosu na jabuku potrošnja je manja za 4,5 puta. Najveću potrošnju pomenutog voća u okrugu ima opština Novi Sad, sa 806 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja trešnje i višnje u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 110 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa 6,7%, što je i najviše u odnosu na ostale voćne vrste. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da se zadovolje potrebe opštine Novi Sad sa 13%.

Tabela 21. Potrošnja trešnje i višnje u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	48	229
Bačka Palanka	168	65
Bački Petrovac	43	256
Beočin	44	250
Bečej	116	95
Vrbas	136	81
Žabalj	73	150
Novi Sad	806	13
Srbobran	47	234
Sremski Karlovci	23	478
Temerin	74	148
Titel	46	239
Južno-bački okrug	1.627	6,7

Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac ostvarena je, jer je proizvodnja veća od potrošnje, za 156%. Iz tabele uočava se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje u osam opština regiona. Ostale opštine imaju veću tražnju od proizvodnje pomenute opštine.

Za trešnju i višnju karakteristično je da imaju visoku naturalnu proizvodnju. Ostatak se realizuje preko zelene pijace (tržnice).

TRAŽNJA KAJSIJE I BRESKVE

Poseđuju značajnu komercijalnu vrednost, koriste se, delom u svežem stanju, ali i kao sirovina za preradu u - sokove, kompote, džemove, marmelade, pekmez, slatko, rakija i sl. Kajsija se može koristiti i u sušenom stanju.

Ukupna tražnja (potrošnja) kajsije i breskve u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 2.300 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 4,1 kilograma (tabela 22). U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta voća kajsija i breskva učestvuju sa 16,6%, i nalazi se na drugom mestu među analiziranim voćnim vrstama.

Tabela 22. Potrošnja kajsije i breskve u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	68	19
Bačka Palanka	238	5
Bački Petrovac	61	21
Beočin	62	21
Bečej	165	8
Vrbas	192	7
Žabalj	104	12
Novi Sad	1.140	1
Srbobran	67	19
Sremski Karlovci	33	39
Temerin	105	12
Titel	65	20
Južno-bački okrug	2.300	0,5

U odnosu na jabuku potrošnja je manja za nešto preko tri puta. Najveću potrošnju pomenutog voća u okrugu ima opština Novi Sad, sa 1.140 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja kajsije i breskve u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 13 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa veoma skromnih 0,5%, što je i najmanje u odnosu na ostale vrste voća. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje jedan posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac nije ostvarena, jer je proizvodnja znatno manja od potrošnje, odnosno za 79%.** Iz tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac manja od tražnje u svim opštinama regiona.

Za kajsiju i breskvu karakteristično je da ih odlikuje velika naturalna proizvodnja. Karakteristično je da je organizovani kanal prometa značajniji, u odnosu na zelenu pijacu u realizaciji.

TRAŽNJA ŠLJIVE

Predstavlja značajno voće, sa privrednog, i sa nutritivnog aspekta. Koristi se u svežem stanju, sušena, i u vidu raznih prerađevina (pekmez, kompot, slatko, rakija i sl.). Ukupna tražnja (potrošnja) šljive u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 1.515 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 2,7 kilograma (tabela 23).

Tabela 23. Potrošnja šljive u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	45	153
Bačka Palanka	157	44
Bački Petrovac	40	172
Beočin	41	168
Bečej	108	64
Vrbas	126	55
Žabalj	68	101
Novi Sad	751	9
Srbobran	44	157
Sremski Karlovci	21	328
Temerin	69	100
Titel	42	164
Južno-bački okrug	1.515	4,5

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta voća šljiva učestvuje sa 10,9%, i nalazi se na četvrtom mestu među analiziranim voćem. U odnosu na jabuku potrošnja šljive manja je za skoro pet puta. Najveću potrošnju pomenutog voća u okrugu ima opština Novi Sad, sa 751 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja šljive u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 69 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa 4,5%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje devet posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac ostvarena je, jer je proizvodnja veća od potrošnje za 72%.** Iz tabele vidi se da je proizvodnja šljive u opštine Bački Petrovac veća od tražnje u osam opština regiona. U ostalim opštinama proizvodnja je manja u odnosu na tražnju.

Prosečna robnost proizvodnje, veoma je mala, što govori da se radi pretežno o proizvodnji koja je namenjena zadovoljenju potreba porodičnih domaćinstava (naturalna potrošnja).

TRAŽNJA ORAHA

Pradstavlja najvažnijeg predstavnika jezgrastog voća. Ima značajnu hranljivu, tehnološku i komercijalnu vrednost. Koristi se u svežem stanju za stonu upotrebu, ali i u prehrambenoj industriji, pre svega, u konditorskoj.

Ukupna tražnja (potrošnja) oraha u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 336 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 0,6 kilograma (tabela 24), što je i najmanje u odnosu na ostalo voće.

Tabela 24. Potrošnja oraha u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	10	20
Bačka Palanka	35	6
Bački Petrovac	9	22
Beočin	9	22
Bečej	24	8
Vrbas	28	7
Žabalj	15	13
Novi Sad	167	1
Srbobran	10	20
Sremski Karlovci	5	40
Temerin	15	13
Titel	9	22
Južno-bački okrug	336	0,6

U ukupnoj strukturi tražnje svih vrsta voća orah učestvuje sa 2,4%, i nalazi se, ubedljivo, na poslednjem mestu. U odnosu na jabuku potrošnja oraha manja je čak za preko 20 puta. Najveću potrošnju pomenutog voća u okrugu ima opština Novi Sad, sa 167 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja oraha u opštini Bački Petrovac, koja iznosi dve tone, može da zadovolji realne potrebe okruga sa veoma malom količinom, od 0,6%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje jedan posto potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac nije ostvarena, jer je proizvodnja manja od potrošnje za 78%.** Iz tabele uočava se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac manja od tražnje u svim opštinama regiona.

Za orah je karakteristično da se, za razliku od drugog voća može dugo čuvati. U prometu javlja se isključivo preko pijace (tržnice), dok organizovani promet ne postoji.

TRAŽNJA GROŽĐA

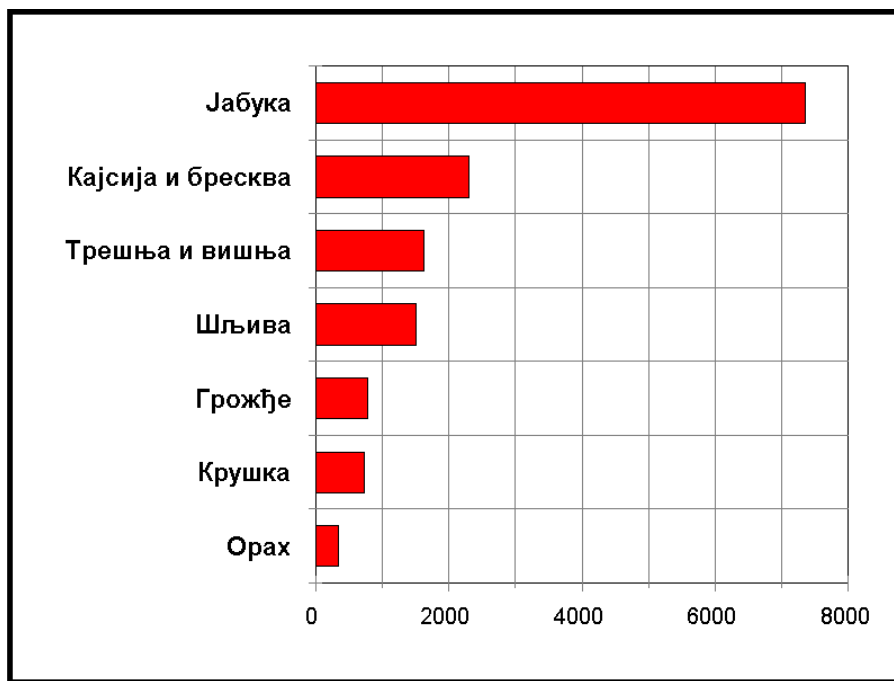
Ono predstavlja visokokvalitetan proizvod sa značajnom hranljivom i terapijskom vrednošću. Ukupna tražnja (potrošnja) grožđa u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 785 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 1,4 kilograma (tabela 24), što je dosta skromno.

Tabela 25. Potrošnja grožđa u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	23	1.430
Bačka Palanka	81	406
Bački Petrovac	21	1.566
Beočin	21	1.566
Bečej	56	587
Vrbas	65	506
Žabalj	35	940
Novi Sad	389	84
Srbobran	23	1.430
Sremski Karlovci	11	2.990
Temerin	36	914
Titel	22	1.495
Južno-bački okrug	785	42

Najveću potrošnju grožđa u okrugu ima opština Novi Sad, sa 389 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja grožđa u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 329 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa značajnim količinama, od čak 42%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da zadovolje 84% potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac je apsolutno ostvarena, jer je proizvodnja daleko veća od potrošnje za skoro 14 puta.** Iz tabele vidi se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje u svim opštinama regiona (osim Novog Sada). Za grožđe je karakteristično da se, značajne količine troše za preradu u vino i rakiju.

Histogram 2: Apsorpciona moć južno-bačkog regiona u voću (tona)

Generalno posmatrano tražnja voća u regionu je relativno skromna i znatno manja od povrća (preko četiri puta). Uzrok ovakvoj tražnji, odnosno potrošnji jeste, pre svega, opadanje kupovne moći

potrošača, relativno visoka maloprodajna cena nekih vrsta voća i navike potrošača. Ukupan nivo potrošnje svežeg voća i grožđa može se okarakterisati kao veoma skroman i nezadovoljavajući. Voće se prerađuje u čitav niz prerađevina: voćni sokovi, koncentrisani voćni sokovi, voćni sirupi, želirani proizvodi, kompoti, pasterizovano voće, smrznuto voće, sušeno voće i sl.

Opština Bački Petrovac svojom proizvodnjom može da zadovolji svoje potrebe u: trešnji i višnji, šljivi i grožđu. Proizvodnja ostalih analiziranih voćnih vrsta, nije dovoljna da zadovolji tražnju opštine.

5. Tražnja (potrošnja) MESA

Stočarstvo predstavlja najintenzivniju granu poljoprivredne proizvodnje i ima višestruki značaj, kako za proizvođače, tako i za potrošače. Porast proizvodnje animalnih proizvoda: mesa, mleka i jaja, pored ostalog, osnova je i za poboljšanje strukture ishrane stanovništva visoko-vrednim animalnim proteinima.

U regionu su skoncentrisani značajni kapaciteti klanične industrije, čiji je cilj otkup stoke za klanje i prerada u meso i ostale mesne prerađevine. Smatramo da stočarska proizvodnja u opštini Bački Petrovac nije na zadovoljavajućem nivou, usled delovanja velikog broja, rekli bi smo, eksternih faktora:

- Nepovoljni uslovi privređivanja celokupnog stočarskog kompleksa,
- Bitno narušeni pariteti cena, na štetu uzgajivača stoke, a u korist inputa u stočarskoj proizvodnji,
- Relativno niska otkupna (zaštitna) cena stoke za klanje, koja nije stimulatивно delovala na kretanje isporuke na tržištu,
- Nepostojanje odgovarajućih podsticajnih mera, u cilju povećanja proizvodnje i isporuke,
- Nepostojanje jasno definisanih programa razvoja farmi (poljoprivrednih preduzeća) koje se bave organizovanjem uzgoja svinja za klanje,
- Neregulisani odnosi u celokupnom reprolancu; između uzgajivača stoke, proizvođača stočne hrane, klanične industrije i sl.
- Niska kreditna sposobnost uzgajivača stoke,
- Smanjen broj grla u tovu,
- Smanjen prirast stoke (iskazan u mesu),
- Relativno loša i neadekvatna organizacija otkupa stoke za klanje,
- Veoma otežani uslovi izvoza stoke i mesa na međunarodno tržište i dr.

TRAŽNJA SVINJSKOG MESA

Svinjarstvo predstavlja veoma značajnu granu stočarstva, i to sa društveno-ekonomskog, i sa biološko-zootehničkog stanovišta. Ukupna tražnja (potrošnja) svinjskog mesa u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 10.605 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 18,9 kilograma (tabela 26), što čini 46,9% ukupne potrošnje svih vrsta mesa. Prema nivou tražnje svinjsko meso nalazi se ubedljivo na prvom mestu u analiziranom regionu.

Tabela 26. Potrošnja svinjskog mesa u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	315	294
Bačka Palanka	1.098	84
Bački Petrovac	281	329
Beočin	285	325
Bečej	760	121
Vrbas	884	104
Žabalj	480	193
Novi Sad	5.256	17
Srbobran	310	298
Sremski Karlovci	151	613
Temerin	484	191
Titel	298	310
Južno-bački okrug	10.605	8,4

Najveću tražnju i potrošnju svinjskog mesa u okrugu ima opština Novi Sad, sa 5.256 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja svinjskog mesa u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 926 tona, može da zadovolji realne potrebe okruga sa osam posto. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da se zadovolje 17% potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac apsolutno je ostvarena, jer je proizvodnja daleko veća od tražnje, odnosno potrošnje, tj. za preko dva puta (indeks 329).** Iz tabele evidentno je da je proizvodnja svinjskog mesa opštine Bački Petrovac veća od tražnje mesa u svim opštinama regiona (osim opština Novi Sad i Bačka Palanka). U ovoj proizvodnji, prisutna je značajna neizvesnost i nesigurnost proizvođača u vezi sa pravovremenim plasmanom proizvedenih svinja za priplod i klanje.

Prosečna robnost (tržišnost) svinja za klanje relativno je skromna, što govori da se radi proizvodnji namenjenoj, pre svega, zadovoljenju potreba gazdinstava. Niska robnost ukazuje na visok stepen naturalne, za razliku od tržišne orijentacije proizvodnje.

TRAŽNJA JUNEĆEG (GOVEĐEG) MESA

Govedarstvo predstavlja veoma značajnu granu stočarstva i nivo njegove razvijenosti predstavlja jedan od osnovnih parametara razvijenosti ukupne stočarske, a samim tim i poljoprivredne proizvodnje. Ukupna tražnja (potrošnja) junećeg (goveđeg) mesa u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim statističkim podacima, iznosi 2.413 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 4,3 kilograma (tabela 27), što čini 10,7% ukupne potrošnje svih vrsta mesa, i nalazi se na trećem mestu među analiziranim vrstama mesa. Tražnja goveđeg mesa manja je od tražnje svinjskog mesa za oko četiri puta.

Tabela 27. Potrošnja junećeg (goveđeg) mesa u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	72	783
Bačka Palanka	250	225
Bački Petrovac	64	881
Beočin	65	867
Bečej	173	326
Vrbas	201	280
Žabalj	109	517
Novi Sad	1.196	47
Srbobran	70	805
Sremski Karlovci	34	1.658
Temerin	110	512
Titel	68	829
Južno-bački okrug	2.413	23,7

Nivo potrošnje, uslovljen je delovanjem većeg broja faktora, od kojih se dva izdvajaju; pre svega, to je visina tržišnih (maloprodajnih) cena, koja je znatno viša od ostalih vrsta mesa; kao i navike potrošača, za konzumiranjem ove vrste mesa. Najveću potrošnju pomenute vrste mesa u okrugu ima opština Novi Sad, sa 1.196 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja junećeg (goveđeg) mesa u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 564 tone, može da zadovolji realne potrebe okruga sa značajnim količinama, od 23%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da se zadovolje 47% potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac apsolutno je ostvarena, jer je proizvodnja daleko veća od tražnje, odnosno potrošnje, za skoro osam puta (indeks 867).** Iz tabele uočava se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje u svim opštinama regiona (osim opštine Novi Sad). Tek sa poboljšanjem položaja primarnog proizvođača (farmera) a time i govedarske proizvodnje i povećanjem životnog standarda stanovništva, može se očekivati i veća potrošnja ovog, veoma kvalitetnog mesa, kako u regionu, tako i šire.

TRAŽNJA JAGNJEĆEG (OVČIJEG) MESA

Ukupna tražnja (potrošnja) jagnjećeg (ovčijeg) mesa u Južno-bačkom okrugu, prema raspoloživim podacima, iznosi 168 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi skromnih 0,3 kilograma (tabela 28), što čini veoma mali deo, odnosno svega 0,7% ukupne potrošnje svih vrsta mesa, tako da se nalazi na četvrtom mestu, sa ubedljivo najmanjom potrošnjom analiziranih vrsta mesa u okrugu. Tražnja ovčijeg mesa manja je od tražnje svinjskog mesa za preko šezdeset puta.

Nivo potrošnje, uslovljen je, pre svega, nivoom ponude, ali i navikama potrošača, za ovom, veoma specifičnom vrstom mesa. Najveću potrošnju pomenute vrste mesa u okrugu ima opština Novi Sad, sa 83 tone, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja junećeg (goveđeg) mesa u opštini Bački Petrovac, koja iznosi tri tone, može da zadovolji realne potrebe okruga sa veoma malim procentom, od svega 1,8%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da se zadovolje tri posto potreba opštine Novi Sad.

Tabela 28. Potrošnja jagnječeg (ovčijeg) mesa u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	5	62
Bačka Palanka	17	18
Bački Petrovac	4	77
Beočin	4	77
Bečej	12	25
Vrbas	14	22
Žabalj	7	44
Novi Sad	83	3
Srbobran	5	62
Sremski Karlovci	2	155
Temerin	7	44
Titel	5	62
Južno-bački okrug	168	1,8

Samosnabdevenost (samodovoljnost) ove vrste mesa opštine Bački Petrovac nije ostvarena, jer je proizvodnja daleko manja od tražnje, odnosno potrošnje, indeks samosnabdevenosti iznosi 77. Iz tabele evidentno je da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje jedino opštine Sremski Karlovci. U strukturi potrošnje mesa, ovčije meso ima, kako je već napomenuto, najmanje učešće. Razlozi niske potrošnje su, između ostalog, sledeći:

- Nizak dohodak potrošača,
- Relativno visoka maloprodajna cena,
- Nepostojanje navika za konzumiranje, naročito ovčijeg mesa,
- Izrazite sezonske varijacije u potrošnji i sl.

TRAŽNJA ŽIVINSKOG MESA

Ukupna tražnja (potrošnja) živinskog mesa u Južno-bačkom okrugu, prema statističkim podacima, iznosi 9.426 tona (2002. god.), što iskazano po stanovniku iznosi 16,8 kilograma (tabela 29.), što čini 41,7% ukupne potrošnje svih vrsta mesa, i nalazi se na drugom mestu, odmah iza svinjskog. Tražnja živinskog mesa neznatno je manja je od tražnje svinjskog mesa.

Tabela 29. Potrošnja živinskog mesa u Južno-bačkom okrugu

Opština	ukupna tražnja – potrošnja (tona)	učešće B. Petrovca u snabdevanju - %
Bač	280	536
Bačka Palanka	976	153
Bački Petrovac	250	601
Beočin	253	593
Bečej	675	222
Vrbas	786	191
Žabalj	427	351
Novi Sad	4.672	32
Srbobran	275	546
Sremski Karlovci	134	1.121
Temerin	430	349
Titel	265	567
Južno-bački okrug	9.426	15,1

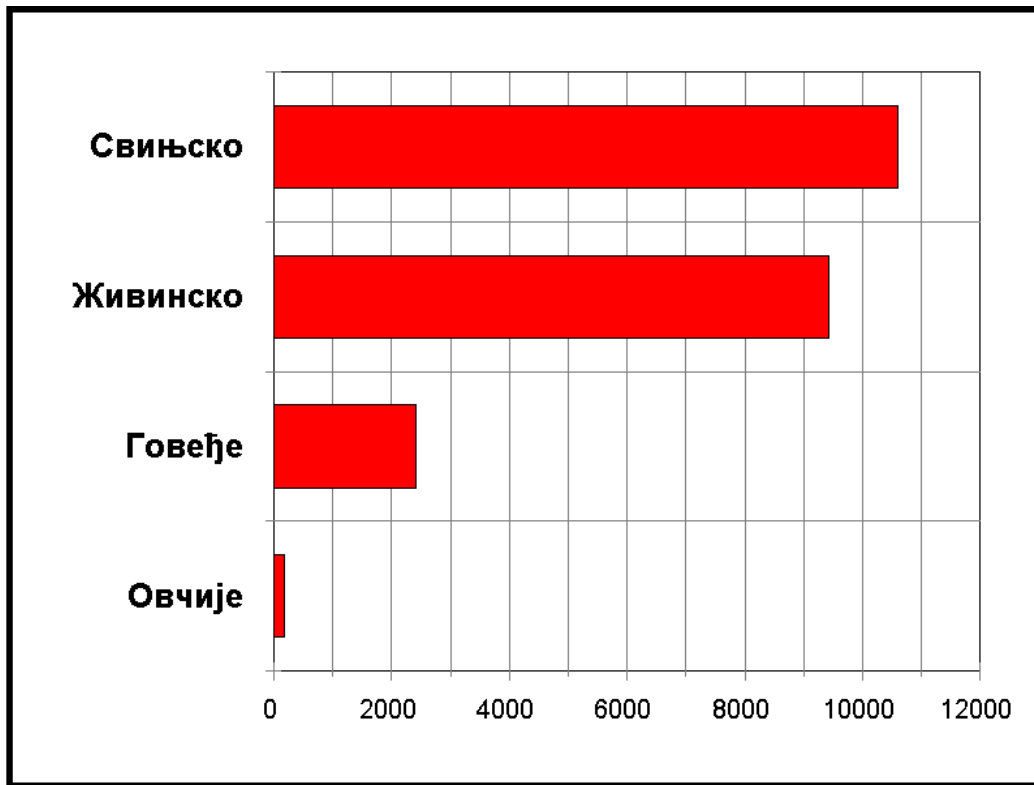
Najveću potrošnju pomenute vrste mesa u okrugu ima opština Novi Sad, sa 1.121 tona, koja u ukupnoj tražnji okruga učestvuje sa skoro jednom polovinom. Ukupna proizvodnja živinskog mesa u opštini Bački Petrovac, koja iznosi 1.502 tone, može da zadovolji realne potrebe okruga sa 15%. Takođe, ukupnom proizvodnjom mogu da se zadovolje 32% potreba opštine Novi Sad. **Samosnabdevenost (samodovoljnost) ovog proizvoda opštine Bački Petrovac apsolutno je ostvarena, jer je proizvodnja daleko veća od tražnje, odnosno potrošnje, (indeks samosnabdevenosti iznosi 601).** Iz tabele uočava se da je proizvodnja opštine Bački Petrovac veća od tražnje u svim opštinama regiona (osim opštine Novi Sad).

Isporuka živine veoma je skromna, na čega su delovali sledeći razlozi:

- Niske cene pilećeg mesa,
- Uzgoj živine dominantno za potrebe porodičnih domaćinstava,
- Promet preko pijaca (tržnica na malo),
- Nesigurnost ulaganja u proizvodnju,
- Loša organizacija, odnosno ne postojanje otkupa za živinu i sl.

Prednost ove vrste mesa ogleda se u sledećem: relativno je brza i jeftina proizvodnja, tako da se ponuda može brzo prilagoditi tražnji na tržištu (što nije slučaj kod ostalih vrsta mesa), povoljan paritet cena, kao i dobre nutritivne i dijetetske osobine (mala količina masti, visok sadržaj proteina). Sve ovo govori da će doći do dalje ekspanzije ove proizvodnje.

Histogram 3: Apsorpciona moć južno-bačkog regiona u mesu (tona)

U narednom periodu neophodno je korišćenje savremenih principa selekcije, zootehnike, tehnologije uzgoja, uz povećanje broja zaklanih grla, smanjenje učešća mlađih kategorija stoke, na taj način, mogu se stvoriti značajni preduslovi za povećanje proizvodnje mesa.

8.3.3 PONUDA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

1. Proizvodnja POVRĆA

Povrtarstvo predstavlja granu poljoprivredne proizvodnje koja je značajno prisutna u opštini Bački Petrovac. Proizvodnja je veoma raznovrsna i razlikuje se po pojedinim povrtarskim kulturama.

Analizirajući ukupnu proizvodnju povrća evidentno je da je količinski najveća proizvodnja krompira, preko 8 hiljada tona, što iskazano po stanovniku je zaista imponantno od preko 500 kilograma. Na istu je, pored ostalog, uticala i blizina kapaciteta za preradu u Bačkom Magliču. U strukturi regionalne proizvodnje krompir učestvuje sa 10%, dok je učešće u Vojvodini na nivou od preko tri posto. Pored krompira značajna je i proizvodnja paradajza, sa 1.245 tona, što čini preko devet posto regionalne proizvodnje, kao i crnog luka, sa proizvodnjom od 1.570 tona, odnosno sa učešćem od preko osam posto. Najmanja je proizvodnja pasulja i crnog luka, ukupno i po stanovniku.

Tabela 30: Proizvodnja povrća u opštini Bački Patrovac (2002)

Proizvodi	proizvodnja (tona)	per capita kg	učešće u okrugu %	učešće u Vojvodini %
Krompir	8.103	543	10,05	3,21
Mrkva	81	5	0,78	0,26
Crni luk	1.570	105	8,40	3,01
Beli luk	49	3	2,63	0,67
Pasulj	61	4	2,34	0,69
Grašak	112	7	1,45	0,45
Kupus i kelj	352	24	1,90	0,57
Paradajz	1.245	84	9,06	1,80
Paprika	705	47	4,48	1,52
Krastavci	216	14	3,74	1,24
Dinje i luben.	316	21	0,72	0,17

Izvor: Opštine u Republici Srbiji, publikovani i nepublikovani podaci

2. Proizvodnja VOĆA

U opštini Bački Patrovac postoje izvanredne mogućnosti za uspevanje gotovo svih vrsta voća. One se baziraju na povoljnim klimatskim i zemljišnim uslovima. Međutim, povoljni uslovi nisu u skladu sa nivoom proizvodnje voća, pogotovu nekih vrsta, gde su mogućnosti znatno veće, koje ni blizu nisu iskorišćene. Ipak, postignuti nivo razvoja voćarstva pokazuje da budući razvoj te grane treba usmeriti na još intenzivniju proizvodnju, koju karakterišu visoki prinosi kvalitetnih plodova uz najmanja moguća ulaganja. Nedostatak većih prerađivačkih kapaciteta, predstavlja limitirajući činilac za razvoj primarne proizvodnje voća i grožđa.

Tabela 31: Proizvodnja voća u opštini Bački Patrovac (2002.)

Proizvodi	proizvodnja tona	per capita kg	učešće u okrugu %	učešće u Vojvodini %
Jabuka	99	7	3,04	0,43
Kruška	8	0,5	1,00	0,17
Šljiva	69	5	2,91	0,41
Dunja	4	0,3	1,55	0,32
Orah	2	0,1	0,34	0,07
Trešnja	31	2	4,17	1,42
Višnja	79	5	5,00	1,14
Kajsija	13	0,9	3,01	0,89

Izvor: Opštine u Republici Srbiji, publikovani i nepublikovani podaci

Generalno posmatrano, proizvodnja voća u opštini Bački Petrovac manja u odnosu na proizvodnju povrća. Na ovo su uticali kako klimatski uslovi, tradicija u proizvodnji, tako i apsorpciona moć tržišta.

PROIZVODNJA MESA

Stanje u proizvodnji prema kretanjima poslednjih godina je dosta nezadovoljavajuće. To se ogleda, pre svega, u padu broja pojedinih vrsta stoke, naročito priplodnih grla, kao i niskom broju grla po jedinici poljoprivredne, odnosno obradive površine zemljišta, niskim prinosima mesa i mleka po grlu, nepovoljnom rasnom sastavu stoke i drugim naturalnim pokazateljima. U ukupnom kretanju broja stoke, a naročito priplodnih grla, vrlo velikog uticaja imala je cikličnost proizvodnje, koja je naročito karakteristična za svinjarstvo. Najveći broj imaju svinje i živina, čija se ishrana bazira na koncentrovanim hranivima, dok goveda i ovce, koje mogu da koriste kabastu stočnu hranu, imaju manje učešće.

Na ukupan obim proizvodnje mesa bitnog uticaja imaju i niski prinosi mesa po grlu stoke. Na ostvareni nivo proizvodnje u stočarstvu po jedinici kapaciteta doprinosi i relativno loš rasni sastav stoke, nedovoljan rad na selekciji, kao i nepotpuno sprovođenje zootehničkih i veterinarskih mera. Razlozi koji su doveli do relativno usporenog rasta stočarske proizvodnje su mnogostruke prirode, ali se mogu svesti, pre svega, na nedovoljno investiranje u ovoj grani, uz veoma lošu kreditnu politiku, koja ne uvažava biološki karakter ove proizvodnje – relativno spori obrt kapitala i sl.

Najveća proizvodnja mesa u opštini Bački Petrovac je živinskog mesa (1502 tone), dok je apsolutno najmanja jagnječeg mesa (tabela 23.). U budućnosti može se očekivati dalja ekspanzija potrošnje pilećeg mesa, pre svega, zbog relativno niskih cena, ali i zbog značajnih nutritivnih i dijetetskih vrednosti ove vrste mesa. Porast potrošnje zasniva se na sledećim činjenicama; ova vrsta mesa naročito odgovara određenim kategorijama potrošača koji ne obavljaju teške fizičke poslove, kao i starijoj populaciji (zbog manjeg učešća masnoća), proširuje se asortiman proizvoda od pilećeg mesa (viršle, paštete, kobasice i sl.).

Tabela 32: Proizvodnja mesa u opštini Bački Petrovac (2002.)

Proizvodi	proizvodnja (tona)	per capita kg
Svinjsko meso	926	57
Goveđe meso	564	35
Jagnječće meso	3	0,2
Živinsko meso	1.502	93
Izvor: Opštine u Republici Srbiji, publikovani i nepublikovani podaci		

Tražnja ostalih vrsta mesa imaće tendenciju stagnacije, pre svega, zbog visine dohotka potrošača koja je veoma limitirana, a delom i zbog tržišnih (maloprodajnih) cena mesa.

8.3.4 PROIZVODNI I RADNI POTENCIJALI REGIONA

Tab. 1 Ukupna proizvodnja žitarica u opštini B. Petrovac,
najvažniji usevi - po godinama

God	Ukupna proizvodnja u t				Index promene (1981=100)				Index promene (X2/X1)			
	Pšenica	Kukuruz merkantilni	Kukuruz semenski	Ječam	Pšenica	Kukuruz merkant	Kukuruz semen	Ječam	Pšenica	Kukuruz merkant	Kukuruz semen	Ječam
1981	15299	38090	1000	2195	100	100	100	100	132,21	133,94	114,25	23,42
1991	20227	51019	1142,5	514,1	132,21	133,94	114,25	23,42	59,79	44,99	45,95	264,15
2000	12094	22954	525	1358	79,05	60,26	52,50	61,87	126,66	150,80	100,00	107,70
2001	15318	34614	525	1462,5	100,12	90,87	52,50	66,63	90,49	92,62	182,74	25,98
2002	13861	32060	959,4	380	90,60	84,17	95,94	17,31	0,00	0,00	0,00	0,00

Tab. 2 Ukupna proizvodnja žitarica opštine B. Petrovac
prema vlasničkoj strukturi - po godinama

God	Pšenica (t)			Kukuruz merkantilni (t)			Kukuruz semenski (t)			Ječam (t)		
	Polj. pred.	Selj. gazd.	Ukupno	Polj. pred.	Selj. gazd.	Ukupno	Polj. pred.	Selj. gazd.	Ukupno	Polj. pred.	Selj. gazd.	Ukupno
1981	7829,5	7911	15740,5	10752	22185	32937	1000	0	1000	2100	194,3	2294,3
1991	6310,4	4568,4	10878,8	9045	35200,8	44245,8	1142,5	0	1142,5	350,92	178,5	529,42
2000	4167,04	7835,75	12002,79	3676,88	19778	23454,88	525	0	525	703,8	634,5	1338,3
2001	4794,34	10632,77	15427,11	6450,6	31720	38170,6	525	0	525	467,5	995	1462,5
2002	4408,02	9113,83	13521,85	6536	35178	41714	959,4	0	959,4	0	380	380

Tab 3 Ukupna proizvodnja povrtnog bilja u opštini B. Petrovac
prema najvažnijim usevima po godinama

Godine	Ukupna proizvodnja povrtnog bilja (t)			Index promene (1981=100)			Index promene (X2/X1)		
	Krompir	Pasulj	Kon.paprika	Krompir	Pasulj	Kon.paprika	Krompir	Pasulj	Kon.paprika
1981	7216,5	55	4730	100	100	100	55,24	96,95	105,81
1991	3986,4	53,32	5005	55,24	96,95	105,81	104,76	191,30	89,16
2000	4176	102	4462,5	57,87	185,45	94,34	78,54	64,31	110,25
2001	3280	65,6	4920	45,45	119,27	104,02	190,24	135,37	96,14
2002	6240	88,8	4730	86,47	161,45	100,00	0,00	0,00	0,00

Tab. 3a Proizvodnja povrtnog bilja u opštini B. Petrovac ukupno, u polj. pred. i na selj.
gazd. - po godinama

Godine	Krompir (t)			Pasulj (t)			Kon. paprika (t)		
	Polj.pred.	Selj.gazd.	Ukupno	Polj.pred.	Selj.gazd.	Ukupno	Polj.pred.	Selj.gazd.	Ukupno
1981	0	5943	5943	22	31,5	53,5	1840	2800	4640
1991	2044,94	1447,96	3492,9	9	42,12	51,12	2730	2275	5005
2000	2520	1620	4140	24,2	72	96,2	2475	2400	4875
2001	2250	890	3140	18,9	42,7	61,6	2100	2800	4900
2002	5175	1575	6750	33,6	50	83,6	1800	2870	4670

Tab. 4 Narodni dohodak u poljoprivredi opštine B. Petrovac
posmatrano po godinama

God.	Narodni dohodak (u 000 din)			Učešće u %		Index promene (1981=100)			Index promene (X2/X1)		
	Ukupno	neto-zarada (plata)	višak proizvoda	neto-zarada (plata)	višak proizvoda	Ukupno	neto-zarada (plata)	višak proizvoda	Ukupno	neto-zarada (plata)	višak proizvoda
1981	210369	75474	134894	35,88	64,12	100	100	100	47,72	60,69	40,46
1991	100388	45805	54583	45,63	54,37	47,72	60,69	40,46	143,40	56,80	216,07
2000	143955	26016	117939	18,07	81,93	68,43	34,47	87,43	128,34	298,42	90,82
2001	184747	77636	107111	42,02	57,98	87,82	102,86	79,40	100,14	103,04	98,03
2002	185000	80000	105000	43,24	56,76	87,94	106,00	77,84	0,00	0,00	0,00

Tab. 5 Osnovni podaci o poljoprivredi opštine B. Petrovac,
posmatrano po godinama u 000 din

God.	Broj zaposlenih u poljopriv.	Osnovna sredstva (nab.vred.)		Društveni proizvod	Amortizacija	Učešće opreme u ukupnim osn.sred.(%)	Index promene (X2/X1)				Učešće amort. u druš.pro u %
		Ukupno	Oprema				Ukupno	Oprema	Društveni proizvod	Amortizacija	
1981	818	571905	200000	210369	25471	34,97	62,12	70,22	54,72	57,84	12,11
1991	798	355244	140443	115121	14733	39,53	290,69	260,06	138,28	103,40	12,80
2000	769	1032675	365233	159189	15234	35,37	136,06	141,16	135,65	204,71	9,57
2001	759	1405103	515577	215933	31186	36,69	106,75	100,86	101,88	102,61	14,44
2002	750	1500000	520000	220000	32000	34,67	0,00	0,00	0,00	0,00	14,55

Tab. 6 Prinosi voćarskih useva i vinograda u opštini B. Petrovac po god.

Godine	Voće (kg/stab)		Grožđe (kg/rod.čok.)	Index promene (1981=100)		
	Jabuke	Šljive		Jabuke	Šljive	Grožđe
1981	15,14	10,57	0,39	100,00	100,00	100,00
1991	18,50	17,70	1,30	122,19	167,46	334,19
2000	12,40	14,50	1,40	81,90	137,18	359,90
2001	13,40	23,50	1,30	88,51	222,33	334,19
2002	5,90	5,00	0,60	38,97	47,30	154,24

Tab. 7 Ukupna proizvodnja voća i grožđa u opštini B. Petrovac,
i indexi promene iste posmatrano po godinama

God	Ukup.proizvodnja voća (t)		Ukup.proizvodnja grožđa (t)	Index promene (1981=100)			Index promene (X2/X1)		
	Jabuke	Šljive		Jabuke	Šljive	Grožđe	Jabuke	Šljive	Grožđe
1981	274	56	239	100	100	100	127,01	644,64	120,92
1991	348	361	289	127,01	644,64	120,92	59,20	55,12	242,21
2000	206	199	700	75,18	355,36	292,89	110,19	163,82	96,43
2001	227	326	675	82,85	582,14	282,43	43,61	21,17	48,74
2002	99	69	329	36,13	123,21	137,66	0,00	0,00	0,00

Tab. 8 Površine pod žitaricama i industrijskim biljem i njihovo učešće u ukupnim obradivim površinama u opštini B. Petrovac po godinama

Usev	Ukupne obradive površine Opštine (ha)			Površine pod usevima (ha)			Učešće u ukupnim površ. (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Proso	13622	13461	13496	10	10	0	0,07	0,07	0,00
Hmelj	13622	13461	13496	88	87	71	0,65	0,65	0,53
Ind.paprika	13622	13461	13496	27	42	32	0,20	0,31	0,24
Soja - zrno	13622	13461	13496	578	539	620	4,24	4,00	4,59
Mak seme	13622	13461	13496	87	58	50	0,64	0,43	0,37
Duvan	13622	13461	13496	5	5	5	0,04	0,04	0,04
Sirak stabljika	13622	13461	13496	63	64	41	0,46	0,48	0,30
Sirak seme	13622	13461	13496	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Ostalo ind.bilje	13622	13461	13496	26	30	26	0,19	0,22	0,19
Ukupno	-	-	-	884	835	845	6,49	6,20	6,26

Tab. 8a - Površine pod žitaricama i ind. biljem po vlasničkoj strukturi i njihovo učešće u ukupnim površinama datih kultura u opštini B. Petrovac po godinama

Usev	Poljoprivredna preduzeća						Seljačka gazdinstva					
	Površina u ha			Učešće u ukupnim površ. (%)			Površina u ha			Učešće u ukupnim površ. (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2001	2000	2001	2002	2000	2001	2001
Proso	0	0	0	0,00	0,00	0,00	10	10	0	100,00	100,00	0,00
Hmelj	77	76	60	87,50	87,36	84,51	11	11	11	12,50	12,64	15,49
Ind.paprika	4	2	0	14,81	4,76	0,00	23	40	32	85,19	95,24	100,00
Soja - zrno	350	352	262	60,55	65,31	42,26	228	187	358	39,45	34,69	57,74
Mak seme	0	0	0	0,00	0,00	0,00	87	58	50	100,00	100,00	100,00
Duvan	0	0	0	0,00	0,00	0,00	5	5	5	100,00	100,00	100,00
Sirak stabljika	0	0	0	0,00	0,00	0,00	63	64	41	100,00	100,00	100,00
Sirak seme	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Ostalo ind.bilje	26	30	26	100,00	100,00	100,00	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Ukupno	457	460	348	3,35	3,42	2,58	427	375	497	3,13	2,79	3,68

Tab. 9 Površine pod povrćem u opštini B. Petrovac i njihovo učešće u ukupnim obradivim površinama po godinama

Usev	Ukupne obradive površine Opštine (ha)			Površine pod usevim (ha)			Učešće u ukupnim obrad. površ.(%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Mrkva	13622	13461	13496	24	38	8	0,18	0,28	0,06
Luk crni	13622	13461	13496	153	153	112	1,12	1,14	0,83
Luk beli	13622	13461	13496	7	10	10	0,05	0,07	0,07
Pasulj zrno	13622	13461	13496	102	80	73	0,75	0,59	0,54
Grašak zrno	13622	13461	13496	57	96	70	0,42	0,71	0,52
Kupus i kelj	13622	13461	13496	18	13	21	0,13	0,10	0,16
Paradajz	13622	13461	13496	32	30	33	0,23	0,22	0,24
Paprika sveža	13622	13461	13496	39	33	43	0,29	0,25	0,32
Krastavci	13622	13461	13496	17	8	22	0,12	0,06	0,16
Dinje i lubenice	13622	13461	13496	14	12	18	0,10	0,09	0,13
Ukupno	-	-	-	463	473	410	3,40	3,51	3,04

Tab 9a Površine pod povrćem prema vlasničkoj strukturi i njihovo učešće u ukupnim površinama datih useva po godinama

Usev	Poljoprivredna preduzeća						Seljačka gazdinstva					
	Površine u ha			Učešće u ukupnim (%)			Površine u ha			Učešće u ukupnim (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Mrkva	15	30	0	62,50	78,95	0,00	9	8	8	37,50	21,05	100,00
Luk crni	34	42	23	22,22	27,45	20,54	119	111	89	77,78	72,55	79,46
Luk beli	0	0	0	0,00	0,00	0,00	7	10	10	100,00	100,00	100,00
Pasulj zrno	0	8	0	0,00	10,00	0,00	102	72	73	100,00	90,00	100,00
Grašak zrno	24	39	17	42,11	40,63	24,29	33	57	53	57,89	59,38	75,71
Kupus i kelj	0	0	0	0,00	0,00	0,00	18	13	21	100,00	100,00	100,00
Paradajz	3	0	0	9,38	0,00	0,00	29	30	33	90,63	100,00	100,00
Paprika sveža	8	8	8	20,51	24,24	18,60	21	25	35	53,85	75,76	81,40
Krastavci	0	0	0	0,00	0,00	0,00	17	8	22	100,00	100,00	100,00
Dinje i lubenice	0	0	0	0,00	0,00	0,00	14	12	18	100,00	100,00	100,00
Ukupno	84	127	48				369	346	362			

Tab. 10 Površine pod krmnim biljem u opštini B. Petrovac i njihovo učešće u ukupnim površinama posmatrano po godinama

Usev	Ukupne obradive površine Opštine (ha)			Površine pod usevim (ha)			Učešće u ukupnim obrad. površ. (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Detelina-seno	13622	13461	13496	3	4	4	0,02	0,03	0,03
Lucerka-seno	13622	13461	13496	285	317	293	2,09	2,35	2,17
Stočni grašak-seno	13622	13461	13496	5	7	8	0,04	0,05	0,06
Kukuruz za krmu	13622	13461	13496	13	104	0	0,10	0,77	0,00
Mešavina trava i leguminoza	13622	13461	13496	11	11	11	0,08	0,08	0,08
Ostalo	13622	13461	13496	29	10	10	0,21	0,07	0,07
Ukupno	-	-	-	346	453	326	2,54	3,37	2,42

Tab. 11 Površine pod žitaricama i industrijskim biljem i njihovo učešće u ukupnim obradivim površinama u opštini B. Petrovac po godinama

Usev	Ukupne obradive površine Opštine (ha)			Površine pod usevima (ha)			Učešće u ukupnim površ. (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Proso	13622	13461	13496	10	10	0	0,07	0,07	0,00
Hmelj	13622	13461	13496	88	87	71	0,65	0,65	0,53
Ind. paprika	13622	13461	13496	27	42	32	0,20	0,31	0,24
Soja - zrno	13622	13461	13496	578	539	620	4,24	4,00	4,59
Mak seme	13622	13461	13496	87	58	50	0,64	0,43	0,37
Duvan	13622	13461	13496	5	5	5	0,04	0,04	0,04
Sirak stabljika	13622	13461	13496	63	64	41	0,46	0,48	0,30
Sirak seme	13622	13461	13496	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Ostalo ind. bilje	13622	13461	13496	26	30	26	0,19	0,22	0,19
Ukupno	-	-	-	884	835	845	6,49	6,20	6,26

Tab. 11a Površine pod žitaricama i ind. biljem po vlasničkoj strukturi i njihovo učešće u ukupnim površinama datih kultura u opštini B. Petrovac po godinama

Usev	Poljoprivredna preduzeća						Seljačka gazdinstva					
	Površina u ha			Učešće u ukupnim površ. (%)			Površina u ha			Učešće u ukupnim površ. (%)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2001	2000	2001	2002	2000	2001	2001
Proso	0	0	0	0,00	0,00	0,00	10	10	0	100,00	100,00	0,00
Hmelj	77	76	60	87,50	87,36	84,51	11	11	11	12,50	12,64	15,49
Ind.paprika	4	2	0	14,81	4,76	0,00	23	40	32	85,19	95,24	100,00
Soja - zrno	350	352	262	60,55	65,31	42,26	228	187	358	39,45	34,69	57,74
Mak seme	0	0	0	0,00	0,00	0,00	87	58	50	100,00	100,00	100,00
Duvan	0	0	0	0,00	0,00	0,00	5	5	5	100,00	100,00	100,00
Sirak stabljika	0	0	0	0,00	0,00	0,00	63	64	41	100,00	100,00	100,00
Sirak seme	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Ostalo ind.bilje	26	30	26	100,00	100,00	100,00	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Ukupno	457	460	348	3,35	3,42	2,58	427	375	497	3,13	2,79	3,68

Tab 12 Ostvareni prinosi

Kultura	Godina 2000.			Godina 2001.			Godina 2002.		
	Trogodišnji pros.prinos t/ha	Ostvareni procenj.pros.prinos t/ha	% umanjenja kat.prinosa	Trogodišnji pros.prinos t/ha	Ostvareni procenj.pros.prinos t/ha	% umanjenja kat.prinosa	Trogodišnji pros.prinos t/ha	Ostvareni procenj.pros.prinos t/ha	% umanjenja kat.prinosa
Pšenica	4,80	3,80	20,40	5,80	3,80	34,20	5,60	3,40	38,50
Pšen.semen.	6,20	4,60	20,20	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ječam-jari	4,50	2,70	40,00	0,00	0,00	0,00	5,20	2,80	46,60
Ječam-ozimi	4,60	3,20	29,80	5,10	1,00	80,20	5,10	3,40	32,20
Ovas	4,00	2,40	40,00	0,00	0,00	0,00	4,50	2,50	45,10
Kuk.silažni	25,00	11,50	54,10	1,50	1,20	21,40	0,00	0,00	0,00
Kuk.merkant.	6,10	2,70	55,40	7,10	5,10	28,80	7,20	5,00	30,50
Kuk.semenski	3,50	1,50	57,20	2,60	1,70	34,60	2,90	2,40	17,60
Šeć.repa	49,00	11,40	76,70	50,00	39,10	21,70	54,40	39,10	28,10
Šeć.repa-sem.	0,00	0,00	0,00	1,50	1,20	21,40	0,00	0,00	0,00
Soja	2,40	0,60	75,00	3,00	1,70	43,50	3,00	1,90	37,80
Suncokret	2,50	1,80	26,80	3,20	1,70	47,30	3,10	2,40	22,60
Sunc.-sem.	0,00	0,00	0,00	1,20	0,70	45,00	0,00	0,00	0,00
Hmelj	2,10	0,80	61,40	2,00	1,50	26,80	1,80	1,20	35,20
Sirak	5,00	3,80	25,00	0,00	0,00	0,00	6,00	4,50	25,00
Krompir	15,00	9,00	40,00	30,00	21,50	28,20	36,60	27,80	24,10
Grašak	2,70	1,10	59,30	2,60	1,40	44,50	2,80	1,60	42,60
Ind.paprika	10,00	2,00	80,00	0,00	0,00	0,00	12,00	7,20	40,00
Luk	13,00	6,50	50,00	20,00	6,00	70,00	21,30	13,50	36,50
Pasulj	1,50	0,10	90,20	0,00	0,00	0,00	2,50	1,30	49,10
Mrkva	50,00	35,00	30,00	50,00	35,00	30,00	0,00	0,00	0,00
Arpadžik	0,00	0,00	0,00	10,00	8,00	20,00	10,00	8,10	27,50
Ostalo	6,10	2,50	59,20	8,90	4,50	50,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO ZA OPŠTINU	8,43	3,54	57,97	9,50	6,40	32,70	9,60	6,70	30,30

Tab. 13 Ostvarene investicije u poljoprivredi opštine B. Petrovac

posmatrano po godinama u 000 din.

Godine	Investicije u opštini ukupno	Investicije u poljoprivredi	Učešće u %	Index promene (1981=100)		Index promene (X2/X1)	
				Ukupno	Poljoprivreda	Ukupno	Poljoprivreda
1981	177488	57343	32,31	100	100	10,55	16,61
1991	18733	9526	50,85	10,55	16,61	190,59	149,85
2000	35704	14275	39,98	20,12	24,89	177,79	302,82
2001	63477	43228	68,10	35,76	75,38	102,40	104,10
2002	65000	45000	69,23	36,62	78,48	0,00	0,00

Tab. 14 Broj zaposlenih i obrazovna struktura zaposlenih u poljoprivrednim

preduzećima opštine B. Petrovac

Stepen stručne spreme	Poljoprivredna preduzeća - broj zaposlenih								
	AD Petrovec	OZZ Agropetrovec	OZZ operant	DD Hložany	DP Kulpin	DOO DEM	Panagra	DPPD Maglič	Ukupno
NKV - I	43	3	0	29	48	15	7	176	321
PKV - II	26	2	0	0	6	0	0	0	34
KV - III	20	11	12	5	16	0	0	103	167
SSS - IV	32	5	6	18	20	12	15	60	168
VKV - V	4	0	0	0	0	0	0	0	4
VS - VI	5	2	0	1	1	1	1	7	18
VSS - VII-1	11	1	1	3	4	2	0	21	43
MR - VII-2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DR- VIII-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
UKUPNO	141	24	19	56	95	30	23	367	755

8.4 ISTRAŽIVANJE NA TERENU (KOMPLETAN MATERIJAL)

8.4.1 IZVEŠTAJ O SPROVEDENOM TERENSKOM ISTRAŽIVANJU U OPŠTINI BAČKI PETROVAC

Terensko istraživanje seljačkih gazdinstava obavljeno je u okviru projekta “Planiranje srednjoročnog razvoja poljoprivrede opštine B. Petrovac”, jer se na osnovu raspoloživih podataka nije moglo utvrditi stvarno stanje koje vlada u poljoprivredi opštine. Terensko istraživanje sprovedeno je u novembru i decembru 2003. godine. Istraživanje se odvijalo prema unapred pripremljenom upitniku, popunavanje se odvijalo uz prisustvo stručnog lica, koje je i razgovaralo o pitanjima vezana za upitnik, kao i drugim problemima vezanim za poljoprivredu. Zatim se pristupilo sistematizaciji dobijenih podataka. Iako se u tekstu navode pojedinačne tabele, zbog obimnosti materijala one nisu uključene u ovaj tekst.

Sistematizacijom terenskog istraživanja došli smo do stvarnog stanja na seljačkim gazdinstvima, iako je istraživanje urađeno na uzorku od 2% od ukupnog broja selj. Gazdinstava u opštini ili 1% od ukupnog broja domaćinstava opštine B. Petrovac (Popis 2002, Savezni Zavod za statistiku). Rezultati su prikazani tabelarno (u apsolutnom i relativnom broju) a određeni opšti zaključci su sledeći:

1. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SELJ. GAZDINSTAVA

U upitniku pomoću kojeg se vršilo ispitivanje selj. gazdinstava u opštini B. Petrovac akcenat je stavljen na broj članova, njihovu starost, zaposlenost, starost zaposlenih na gazdinstvu, kao i na one članove gazdinstava koja su na školovanju ili zaposleni van gazdinstva.

Broj članova seljačkih gazdinstava

U tab.1 prikazana je struktura ispitanih selj. gazdinstava prema broju članova, kao i procentualna zastupljenost ukupno u masi ispitanika. Takođe, u tab.1a prikazano je starost članova selj. gazdinstava i to prema ukupnom broju članova porodice. U tab. 1b prikazano je koliko članova selj. gazdinstva rade na sopstvenom gazdinstvu, zaposleni van gazdinstva, penzionera i lica koja traže zaposlenje u okviru selj. gazdinstva.

Tako, tab.1 prikazuje da među ispitanicima je najviše selj. gazdinstava po četiri člana 45 (35.43%), dok najmanje učešće u ukupnom broju ispitanika imaju seljačke porodice sa jednim, osam i devet članova i ona ne prelaze 2% od ukupnog broja ispitivanih gazdinstava.

U tab.1a prikazana je starosna struktura članova selj. gazdinstava – tako iz tabele se može tvrditi da najviše selj. gazdinstava ima članove starosne grupe od 16-49 godina i najveći broj selj. gazdinstava sa po dva člana u okviru gazdinstva. Starosna grupa do 15 godina je najzastupljenija sa po dva člana u okviru gazdinstva (47.46%), dok starosna kategorija od 50-64 godine ima u selj. gazdinstvima najviše po jednog člana i to na 34 gazdinstva (53.97%). Dok starosna kategorija iznad 65 godina starosti imaju najviše po jednog člana na gazdinstvu i to na 14 gazdinstava (82.35%).

Tab.1b prikazuje zaposlenost na ispitivanim selj. gazdinstvima, tako da najviše zaposlenih na sopstvenom gazdinstvu imaju po dva člana i to na 45 selj. gazdinstava odnosno 39.47%. Zaposlenih van gazdinstva ima najviše po jednog člana u okviru selj. gazdinstava i u masi ispitanika to iznosi 46 gazdinstava odnosno 83.64%. Penzionera u okviru ispitivanih selj. gazdinstava ima najviše po jednog člana i to u 23 selj. gazdinstva, dok oni koji traže zaposlenje ima takođe najviše u okviru selj. gazdinstava po jednog člana (82.35%).

Starost zaposlenih na gazdinstvu, traže zaposlenje i školovanje

U tab.2 prikazana je starost zaposlenih na gazdinstvu i koliko članova u okviru selj. gazdinstva je zaposleno na sopstvenom gazdinstvu. Tako, najveći broj ispitanika se nalazi u starosnoj kategoriji 31-49 godina, i to 92 selj. gazdinstva a najveći broj selj. gazdinstava ima po jednog člana koji je zaposlen na sopstvenom gazdinstvu. Takođe, starost članova zaposlenih na gazdinstvu od 16-30 godina je značajna i najviše selj. gazdinstava ima po jednog člana zaposlenih na sopstvenom gazdinstvu i to 40 domaćinstava odnosno 66.67%. Najmanje učešće, što je i razumljivo ima starosna kategorija do 15 godina, a mora se napomenuti da je značajno učešće i starosne grupe zaposlenih na sopstvenom gazdinstvu od 50-64 godine i tabela nam pokazuje da je najviše u okviru ove grupe sa po jednim članom selj. gazdinstva i to 24 selj. gazdinstva tj. 58.54%.

Tab.2a pokazuje nam koliko članova selj. gazdinstava traže zaposlenje i to prema broju ukupnog broja članova selj. gazdinstva. U najvećem broju slučajeva niko od članova porodice ima potrebu da traži zaposlenje i to u 94 selj. gazdinstva odnosno 84,86%.

Tab.2b pokazuje koliko članova gazdinstava se nalazi na školovanju i koji je stepen obrazovanja tih članova. Tako najveća zastupljenost je u okviru kategorije koja ima jednog člana na školovanju i to na osnovnom stepenu. Broj gazdinstava čiji se jedan član školuje iznosi 58 odnosno 44,62% od ukupnog broja ispitivanih selj. gazdinstava. Značajno je i to da je veliki broj (pedeset dva) selj. gazdinstava u kojima se niko ne školuje i iznosi 40,00%.

2. ZEMLJIŠNI KAPACITETI

Zemljišni kapaciteti kojima raspolažu ispitivana seljačka gazdinstva bila su podeljena na više kategorija i to:

- prema načinu korišćenja zemljišta i to na: bašte, oranice, zgrade i dvorište, voćnjaci, vinogradi, livade, pašnjaci, bare, trstici i neplodno zemljište;
- broj parcela kojima raspolažu;
- setvena struktura ostvarena na oranicama i u baštama u prošloj 2003. godini;

Što se tiče proizvodnje na istim, podaci se odnose na površine koje su u vlasništvu selj. gazdinstava, ali i na one koje su uzete u zakup. Takođe, ispitanici su se izjašnjavali povodom njihovih namera u naredne tri godine vezano za setvenu strukturu ili za proizvodnju neke druge kulture, itd.

Površine prema načinu korišćenja na selj. gazdinstvima

U tab.3 prikazane su površine koje su u vlasništvu i one koje su uzete u zakup od strane selj. gazdinstava, i to je prikazano u jutrima i Hrvatima.

Što se tiče bašti, kao što se vidi iz tab.3 velika većina se nalaze u vlasništvu selj. gazdinstava i to na izuzetno malim površinama do 0,5 jutara (0,29 ha). Seljačkih gazdinstava koja uzimaju

u zakup bašte je izuzetno malo i to sedam, ali ni tu se ne radi o značajnim površinama i tu dominiraju površine do 0,5 jutara.

U pogledu oranica situacija je mnogo drugačija. Usled uticaja različitih faktora koji će u daljem tekstu biti navedeni i objašnjeni, značajne su površine koje se uzimaju u zakup od strane selj. gazdinstava. U pojedinim slučajevima površine u zakupu su znatno veće nego površine u vlasništvu selj. gazdinstava. Ali, kao što tab.3 pokazuje najveći broj selj. gazdinstava ima u vlasništvu 15,1-20,0 jutara (34,5 ha) a najveći broj selj. gazdinstava uzima u zakup od 5,1-8,0 jutara (13,8 ha) površina.

Zgrade i dvorišta, kao što se moglo i pretpostaviti, nalaze se u vlasništvu selj. gazdinstava a najveći broj je površine do 0,5 jutara.

Kao što se vidi iz tab.3 bare, trstici i neplodno zemljište, ne nalaze se u vlasništvu, niti ih uzimaju u zakup selj. gazdinstava, što je i razumljivo, jer nemaju upotrebnu vrednost sa poljoprivredne tačke gledišta.

Što se tiče voćnjaka, broj selj. gazdinstava koja se bave ovim vidom poljoprivredne proizvodnje je mali i njihova proizvodnja se odvija na relativno malim površinama, gde oni i ne uzimaju u zakup zemlju kako bi svoju proizvodnju proširili na veće površine. Tako, proizvodnja voća se odvija na malim površinama do 0,5 jutara, mada postoji značajan interes za ovu vrstu proizvodnje o čemu će kasnije biti reči.

Situacija kod vinograda je slična kao i kod voćnjaka. Mali broj selj. gazdinstava poseduje vinograd, ne uzimaju u zakup ove površine. Površine pod vinogradima su izuzetno male do 0,5 jutara i proizvodnja je isključivo namenjena samodovoljnosti.

Što se tiče livada i pašnjaka, situacija je slična kao i kod voćnjaka i vinograda, s tim što nijedno od ispitanih selj. gazdinstava ne poseduje, niti je uzelo u zakup pašnjake, dok mali broj gazdinstava ima u vlasništvu livade i to površine od 0,51-2,0 jutara (3,45 ha).

Broj parcela

U tab.4 prikazano je broj parcela, u vlasništvu i uzeto u zakup, na kojima selj. gazdinstava proizvode namenjene prodaji i samodovoljnosti.

Kao što se vidi iz tabele i iz grafikona najviše ispitivanih selj. gazdinstava poseduje ili je uzelo u zakup od 6 do 10 parcela odnosno 36,51% od ukupnog broja ispitanih. Takođe, značajan broj je onih koji poseduju od 11 do 15 parcela (23,81%), kao i onih koji poseduju od 16 do 20 parcela (17,46%). Ali zabrinjavajuće je i to da postoje i takva selj. gazdinstava koja poseduju ili su uzela u zakup više od 20 parcela, jer velika disperzija parcela ima za posledicu povećanje troškova, koje se mogu izbeći.

Značajan broj selj. gazdinstava izrazilo je veliko nezadovoljstvo, povodom ovog problema, jer poseduju veliki broj parcela male površine o čemu će biti više reči u daljem tekstu.

Grupe useva u setvenoj strukturi selj. gazdinstava

U tab.5 prikazano je učešće pojedinih grupa useva na površinama koja su u vlasništvu ili su uzete u zakup, selj. gazdinstava na kojima oni obavljaju svoju delatnost.

U pogledu grupe useva žita, koju čine usevi kao što su pšenica, kukuruz, ječam,... veoma je zastupljena u setvenoj strukturi i na značajnim površinama. Mnoga selj. gazdinstva proizvode je na zakupljenim površinama, zbog karakteristika i načina gajenja koje poseduje. Najviše selj. gazdinstava na površinama uzetim u zakup imaju na malim površinama i to od 1,1-2,0 jutara. Da se ova grupa useva gaji na značajnim površinama koje su uzete u zakup govori podatak da se ova grupa useva gaji na 39,11% ukupnih površina pod ovom grupom useva. Što se tiče površina u vlasništvu selj. gazdinstava najviše se proizvodi na površinama od 10,1-15,0 jutara (25,86 ha) njih 40.

Kulture koje se nalaze u grupi useva industrijskog bilja su: suncokret, šećerna repa, soja, sirak, kim,... slično kao i žitarice, značajno su zastupljeni u setvenoj strukturi selj. gazdinstava i na sopstvenim i zakupljenim površinama. Tako, u ukupnim površinama, na zakupljenim površinama industrijsko bilje se gaji na 42,42%, a najveći broj selj. gazdinstava gaji ovu grupu useva na relativno malim površinama i to od 2,1-5,0 (8,62 ha). Dok na sopstvenim površinama najveći broj selj. gazdinstava gaji na istim površinama, koje su relativno male, ali postoji velika zainteresovanost među selj. gazdinstvima za povećanjem površina pod ovim usevima.

Grupu useva povrća čine sledeći usevi: krompir, pasulj, babura, crni luk,... i tab.5 nam pokazuje koliko selj. gazdinstava na sopstvenim i zakupljenim površinama gaje ovu grupu useva. Mora se napomenuti da veliki broj selj. gazdinstava ovu grupu useva gaje na malim površinama i u svrhu samodovoljnosti, što se vidi iz same tabele. Četrdeset devet selj. gazdinstava na sopstvenim površinama gaje povrće na maloj površini od 0,1-1,0 jutara (0,58 ha). Najveći broj selj. gazdinstava na zakupljenim površinama gaji na nešto većim površinama (1,1 do 2,0 jutara), dok gledajući učešće zakupljenih površina u ukupnim, relativno je malo i iznosi 10,64%.

Krmno bilje je značajno sa stanovišta ishrane stoke, naročito preživara, i gaje ga gazdinstva koja osim proizvodnje na oranicama poseduje i ovu vrstu stoke. U ovu grupu bilja spadaju: detelina, lucerka, zeleni krmni konvejer,... Ove grupu useva selj. gazdinstva gaje kako na sopstvenim, tako i na zakupljenim površinama. Na sopstvenim najveći broj, koji se bavi proizvodnjom ovih useva gaji na površinama od 2,1-5,0 jutara (2,90 ha). Na zakupljenim se gaji na mnogo manjim površinama, zbog svojih karakteristika i zbog malih potreba, i to na 0,1-1,0 jutara.

Iako su lekovito bilje i semenska proizvodnja zastupljeni u setvenoj strukturi, njihovo učešće i značaj je relativno mali. Proizvode se na malim površinama do 5 jutara (2,90 ha), na sopstvenim i zakupljenim površinama, ali zainteresovanost za ove grupe useva je izuzetno mala.

Najznačajniji usevi u strukturi setve na selj. gazdinstvima

Među najznačajnije useve iz pojedinih grupa useva spadaju:

- iz grupe ŽITARICA najvažniji usevi su: pšenica, kukuruz, ječam;
- iz grupe INDUSTRIJSKOG BILJA najvažniji su: suncokret, šećerna repa, soja, industrijska paprika, sirak;
- iz grupe POVRĆA najvažniji usevi su: krompir, pasulj, babura, paradajz, crni luk;
- iz grupe KRMNOG BILJA najvažniji usevi su: detelina, lucerka;
- iz grupe LEKOVITOG BILJA : slačica;
- i iz grupe SEMENSKE PROIZVODNJE proizvodnja semenske šećerne repe;

Tabelarno su prikazani i ostali usevi koji se proizvode na oranicama opštine B. Petrovac.

ŽITARICE

U tab.6, kao i na grafikonu prikazana je zastupljenost useva – pšenice u setvenoj strukturi selj. gazdinstava, kako na sopstvenim, tako i na zakupljenim površinama u 2003. godini. Iz prikazanog možemo zaključiti da učešće površina uzetih u zakup je dosta veliko i iznosi blizu jedne trećine ukupnih površina pod ovim usevom, odnosno 31,82%. Najveći broj ispitivanih selj. gazdinstava na sopstvenim površinama gaje ovaj usev na površini od 1,1-3,0 jutara (1,74 ha), dok nešto manje na površini od 3,1-5,0 jutara (2,90 ha), dok na površini preko 20 jutara na sopstvenim površinama ne gaji nijedno gazdinstvo. Male površine pod ovim strateškim usevom pravdaju cenom, odnosno neisplativošću same proizvodnje. Ovaj usev se prvenstveno gaji, po rečima samih poljoprivrednika, zbog njihovih karakteristika (dobar azotofiksator, popravlja svojstva zemljišta, naročito je dobar posle intenzivnijih kultura kao šeć. repa,...), zbog zahteva samog plodoreda, da zemlja ne bi ostala neobrađena, itd.

Kukuruz je usev koji ima višestruku upotrebu – koristi se za ishranu stoke (najvažnija komponenta za ishranu svaštojeda: svinja, živine, itd.), kao sirovina za prerađivačku industriju (koncentrati,...), itd. Takođe, mnoga gazdinstva ga proizvode radi prodaje, ali i ishrane sopstvenog stočnog fonda, koje je namenjeno sopstvenom gazdinstvu. Ovaj strateški proizvod poljoprivrede je najzastupljeniji u setvenoj strukturi, gotovo da nema gazdinstva, među ispitanicima, da u setvenoj strukturi nije prisutan ovaj usev. Tako, na sopstvenim površinama najviše se gaji na površini od 1,1-3,0 jutara, ali za razliku od pšenice, mnogo više selj. gazdinstava gaje ovaj usev na većim površinama (preko 10 jutara), kako na sopstvenim, tako i na zakupljenim površinama. Učešće površina pod ovim usevom, koje su u zakupu, je značajno i iznosi 40,10% u ukupnim površinama. Zainteresovanost za ovaj usev je veliko, i prvenstveno se gaji zbog svoje namene, takođe i zbog svog značaja i nema naznaka da će površine pod ovim usevom biti značajno smanjene (ako dođe do toga, to je prvenstveno zbog plodoreda – po mišljenju samih poljoprivrednika).

Ječam je usev koji, kao i prethodna dva useva, ima različitu namenu – za ishranu stoke (svaštojeda), kao sirovina za pivsku industriju, za popravljavanje svojstava zemljišta, itd. Relativno mali broj selj. gazdinstava proizvodi ovaj usev, kako na sopstvenim površinama, tako i na zakupljenim. Učešće površina u zakupu u odnosu na ukupne površine pod ovim usevom je relativno visok 39,39%. Najveći broj selj. gazdinstava gaji ovaj usev na relativno malim površinama i na sopstvenim i na zakupljenim površinama i to od 1,1-3,0 (sopstvene) i 0,1-1,0 (zakupljene).

INDUSTRIJSKO BILJE

Zastupljenost pojedinih useva iz grupe industrijskog bilja ispitivanih selj. gazdinstava prikazano je u tab.7.

Što se tiče suncokreta, to je usev koji takođe ima široku primenu – koristi se kao sirovina u industriji ulja (suncokretovo ulje), takođe za ishranu stoke (suncokretova sačma), itd. Takođe postoji još jedna podvrsta suncokreta a to je suncokret-gricko koji je poslednjih godina bio mnogo tražen i poljoprivrednici su plasirali ovaj usev u susedne zemlje (npr. Bugarska). Gotovo da i nema selj. gazdinstva u opštini B. Petrovac koja gaje industrijsko bilje a da nemaju ovaj usev u setvenoj strukturi. Iako značajan broj ispitivanih selj. gazdinstava se bavi ovom proizvodnjom, najviše selj. gazdinstava ovaj usev gaji na maloj površini i na sopstvenim i na zakupljenim površinama i to od 1,1-3,0 jutara (1,74 ha).

Takođe, i šećerna repa je usev koji ima široku primenu – u prerađivačkoj industriji (šećer), u ishrani stoke, itd. Prednosti gajenja ovog useva su, između ostalih, i to da, uz pravilnu agrotehniku i poštovanju optimalnih agrotehničkih rokova, obezbeđuje visoke prinose i ima visoku rentabilnost, kao i visoku digestiju. U tome se slažu skoro sva selj. gazdinstva koja proizvode ovaj usev. Mana ovog useva je da iscrpljuje zemljište, te na istoj parceli može da bude zasejan tek posle pet godina. Ispitivana selj.

gazdinstva gaje ovaj usev prvenstveno na sopstvenim površinama (zbog karakteristika ovog useva), i na relativno malim površinama od 1,1-3,0 (1,74 ha). Ali ipak među ispitivanicima postoji zainteresovanost za povećanjem površina pod ovim usevom.

Soja je usev, koji zadnjih dvadeset godina u opštini B. Petrovac, beleži pravu ekspanziju u poženjevenim površinama, kako u polj. preduzećima, tako i na selj. gazdinstvima. Među ispitivanicima postoji zainteresovanost za ovom proizvodnjom, i to za održavanjem istog nivoa površina, pa čak i povećanje (ukoliko dođe do povećanja sopstvenih površina). Ovaj usev takođe se koristi i kao sirovina za prerađivačku industriju, za ishranu stoke, itd. Mana ovog useva je što u plodoredu ne može se gajiti ni pre, ni posle suncokreta. Ispitivana selj. gazdinstva prvenstveno ovaj usev gaje na sopstvenim površinama, koje su relativno male (1,1-3,0 jutara), ali i na zakupljenim, a ni na ovim površinama situacija nije promenjena.

U opštini B. Petrovac postoji metlara sa najvećim kapacitetima za proizvodnju metli u Evropi, ali zbog situacije koje je vladala u našoj privredi, metlara Kooperativa je pred stečajem. Ali, pojavili su se mali prerađivački kapaciteti za proizvodnju metli, za čiju proizvodnju neophodna sirovina je sirak-metlaš. Iako postoji tradicija u proizvodnji ovog useva, sve manje je zainteresovanih za proizvodnju ovog useva, bez obzira što 2003. godine je ova proizvodnja je bila izuzetno rentabilna. Kao i prethodni usevi i sirak se gaji na malim površinama, što je i razumljivo, jer ovaj usev zahteva najveći utrošak radne snage. S obzirom na činjenicu da su selj. gazdinstva zainteresovana za ovu proizvodnju, ovaj usev će još dugo biti zastupljen u setvenoj strukturi selj. gazdinstava.

Opština B. Petrovac je poznata po jednom proizvodu a to je slovački kulen, čiji je jedan od osnovnih sastojaka industrijska paprika. Industrijska paprika je kultura, koja takođe zahteva veliki utrošak radne snage, sisteme za navodnjavanje, sušare, itd. Zbog ovih karakteristika ovaj usev se gaji na malim površinama na oranicama (do 8 jutara). Prevažodno ovaj usev se gaji u baštama selj. gazdinstava i ovaj proizvod kod velike većine gazdinstava nije namenjen prodaji, nego za proizvodnju pomenutog proizvoda, o čemu će kasnije biti govora.

POVRĆE

Zastupljenost pojedinih useva iz grupe povrća sa ispitivanih selj. gazdinstvima prikazano je u tab.8.

Krompir, iz ove grupe useva, gaji se na znatno većim površinama u onodu na ostale useve. Zbog činjenice što u opštini postoji pogon za preradu krompira – čipsara, koja je u pravoj proizvodnoj i tržišnoj ekspanziji, potrebe za ovom kulturom u dogledno vreme mogle bi se značajno povećati. Tab.8 pokazuje da se krompir na selj. gazdinstvima gaji i na sopstvenim i na zakupljenim površinama, ali ipak na relativno malim površinama. Zbog karakteristika proizvodnje ovog useva kao što su: visoki troškovi navodnjavanja, agrotehnika, specijalne poljoprivredne mašine,... mnoga gazdinstva nisu u mogućnosti da ozbiljnije uđu u ovakvu proizvodnju.

Što se tiče pasulja on je relativno slabo zastupljen u setvenoj strukturi selj. gazdinstava. Gaji se prvenstveno na manjim površinama (do 4,0 jutara), i najviše na sopstvenim površinama.

Babura je takođe kultura koja se prvenstveno proizvodi radi samodovoljnosti, dok se eventualni viškovi plasiraju na tržište. Ova kultura, se prevažodno gaji na sopstvenim površinama, čija veličina ne prelazi 2,0 jutara (1,16 ha).

Paradajz, kao i babura prevashodno se porizvodi radi samodovoljnosti, pa tek onda za tržište. Takođe, gaji se na malim površinama, prvenstveno u baštama selj. gazdinstava, čija veličina ne prelazi 1,0 jutara (0,58 ha).

Crni luk, kao i krompir i pasulj se, osim u baštama, proizvodi i na oranicama. Mnoga selj. gazdinstva opštine proizvode ovu kulturu radi samodovoljnosti, jer po rečima samih poljoprivrednika, ovo je kultura koja se isplati u pet godina jednom.

KRMNO BILJE

S obzirom da krmno bilje služi za ishranu stočnog fonda, prvenstveno preživara, i namenjeno je samo tome, od izuzetnog je značaja proizvodnja ove grupe useva. Zastupljenost pojedinih useva iz grupe krmnog bilja prikazano je u tab.9.

Detelinu prvenstveno gaje ona selj. gazdinstva koja u svom posedu imaju goveda, koze ili ostale vrste preživara, jer je ovaj usev neophodan za njihovu ishranu. Tako, prvenstveno se gaji radi smanjenja troškova gazdinstva (samodovoljnost). Ali, među ispitanicima postoje i ona gazdinstva koja ne poseduju stoku (preživare), ali u setvenoj strukturi imaju i ovaj usev. Ta proizvodnja je usmerena na tržište, pošto je proizvodnja ovog useva rentabilna. Pošto je višegodišnja kultura gaji se na pretežno sopstvenim površinama, koje zbog potreba stočnog fonda i tržišta nisu velike.

Lucerka, slično kao i detelina, služi za ishranu stočnog fonda, višegodišnja je kultura i pretežno se gaji na sopstvenim površinama. Selj. gazdinstva koja gaje lucerku, gaje je iz istih razloga kao i detelinu. Iako se i jedna i druga kultura gaje na malim površinama, daju visoke prinose jer u toku godine omogućavaju pet otkosa, a u sistemu za navodnjavanje i šest do sedam.

LEKOVITO BILJE

Zastupljenost pojedinih useva iz grupe lekovitog bilja ispitivanih selj. gazdinstava je prikazano u tab.9.

Slačica je jedan usev u okviru grupe lekovitog bilja koja je još uvek zastupljena u setvenoj strukturi selj. gazdinstava opštine B. Petrovac. Naime, pre deset godina lekovito bilje je bilo zastupljeno u strukturi setve u značajnoj meri, ali nerentabilnost ove proizvodnje, po rečima samih poljoprivrednika, dovelo je do preorijentisanja na druge rentabilnije kulture. Kao što se vidi iz tabele 9, mali broj gazdinstava gaji ovaj usev i to na relativno malim površinama (do 4 jutra), te dalja proizvodnja ovog useva je pod znakom pitanja.

SEMENSKA PROIZVODNJA

Zastupljenost pojedinih useva iz grupe semenske proizvodnje ispitivanih selj. gazdinstava prikazano je u tab.9.

Proizvodnja semenske šećerne repe i graška u setvenoj strukturi ispitivanih selj. gazdinstava je zastupljena, ali na malim površinama. Površine pod ovom proizvodnjom ne prelaze 4 jutra (2,32 ha), što je malo u odnosu na ukupne oranične površine. Ali, da bi se selj. gazdinstvo opredelilo za ovu proizvodnju, mora da ispunji određene uslove koje postavljaju instituti, jer se ova proizvodnja obavlja prvenstveno za njih. Treba pripremiti zemljište, primenom pojedinih agrotehničkih mera, koje su za selj. gazdinstva izuzetno skupa.

3. VOĆARSKA PROIZVODNJA SELJ. GAZDINSTAVA

Voćarska proizvodnja u okviru terenskog istraživanja bila je usmerena prvenstveno na:

- broj stabala pojedinih vrsta voća i broj čokota vinograda u vlasništvu selj. gazdinstava;
 - prosečnu starost čokota i stabala koji su vlasništvu selj. gazdinstava.

Zajednička karakteristika za sve vrste voća i za vinograde, što se tiče najvećeg broja selj. gazdinstava, proizvodnja u okviru ove grane poljoprivrede u opštini B. Petrovac je da su ovi proizvodi prvenstveno namenjeni samodovoljnosti. Mali procenat među samim ispitanim selj. gazdinstvima proizvodi za tržište. Relativno visok broj ispitanih selj. gazdinstava koristi proizvode voćarstva za preradu (proizvodnja rakije i vina).

U tab.10 prikazano je kretanje broja čokota i stabala, kao i prosečna starost istih na ispitanim selj. gazdinstvima. Tako na osnovu tabele možemo zaključiti sledeće:

VINOVA LOZA

Kao što tab.10 pokazuje relativno mali broj gazdinstava poseduje vinograde, odnosno čokote vinove loze. Tako, najveći broj ima preko pedeset čokota (57,45 % među ispitanicima koji poseduju vinovu lozu), ali kada je bilo reči o opredeljivanju za ovu vrstu proizvodnje, ispitivana selj. gazdinstva su se izjašnjavali za smanjenje ili održavanje istog broja čokota. Što se tiče starosti čokota vinove loze, najveći broj gazdinstava ima u posedu relativno stare vinograde i to od petnaest do dvadeset godina i preko trideset, što govori o tome da postoji tradicija gajenja vinove loze, ali ne i zainteresovanost.

ŠLJIVE

Tab.10 pokazuje da mali broj ispitivanih selj. gazdinstava ima u posedu stabala šljive, što govori o tome da ne postoji velika zainteresovanost poljoprivrednika za ovu vrstu voća. Šljiva se koristi za samodovoljnost, i to prevashodno prerađena (rakija, džem,...) a malo za upotrebu u svežem stanju. Viškovi se ne plasiraju na tržište. Tako, najveći broj gazdinstava ima do pet stabala ovog voća u vlasništvu (50% od ispitanika koja poseduju ovu vrstu voća),. Što se tiče starosti stabala ovog voća, stabla su relativno mlada. Najveći broj ispitanika koja poseduje ovu vrstu voća, imaju do pet godina starosti.

JABUKE

Takođe, što se tiče ove vrste voća, mali broj ispitanih selj. gazdinstava ima u posedu. Tako, najveći broj selj. gazdinstava ima od šest do deset stabala (35% od ukupnog broja ispitanika koja poseduju stabla ove vrste voća). Ali ima i onih gazdinstava, koja poseduju više od 50 stabala jabuka, te se može reći da imaju jednu vrstu voćnjaka. Starost stabala je dosta nepovoljna, jer dominiraju stabla stara od deset do petnaest godina. Mora se reći, da jabuke se prvenstveno koriste radi samodovoljnosti i to za korišćenje u svežem stanju, zatim prerađeno (rakija, zimnica,...). Mali broj ispitanih gazdinstava se opredeljuje za povećanje broja stabala ove vrste, iako viškovi ovog voća se plasiraju na tržište.

KRUŠKE

Kruške, kao i šljive, su voćna vrsta koja je prema broju stabala najmanje zastupljena u voćnjacima ispitivanih selj. gazdinstava. Najviše selj. gazdinstava imaju do pet stabala ovog voća u svom vlasništvu – do pet (53,33% od ukupnog broja ispitivanih koji poseduju ovu vrstu voća). Što se tiče starosti stabala ona je vrlo neujednačena, odnosno postoje stabla koja su starija od trideset godina, kao i ona stara do jedne godine. Za ovu vrstu voća ne postoji velika zainteresovanost, pošto su se

gazdinstva u velikom broju opredeljivala za održavanje postojećeg broja. Mora se reći, da i ova vrsta voća se koristi za samodovoljnost i to kako u svežem, tako i u prerađenom obliku.

TREŠNJE I VIŠNJE

Relativno mali broj ispitanih selj. gazdinstava poseduje ovu vrstu voća, i to najviše do pet stabala (50% od ukupnog broja ispitanika koji poseduju ovu vrstu voća). Prvenstveno, ova vrsta voća, kao i ostale, namenjena je samodovoljnosti, i to se vidi po tome što ni jedno od ispitanih gazdinstava nema u posedu više od dvadeset stabala. Takođe, i starost stabala je nepovoljna jer dominiraju stabla stara od 10 do 15 godina (40% od ukupnog broja ispitanjika koji poseduju ovu vrstu voća). Ovo voće od strane ispitivanih gazdinstava se koristi prvenstveno radi samodovoljnosti, i ne postoji velika zainteresovanost za povećanje broja stabala.

KAJSIJE I BRESKVE

Što se tiče ovih vrsta voća, zainteresovanost ispitanih selj. gazdinstava je mnogo veća – u pogledu daljeg povećanja broja stabala i same proizvodnje. Kajsija, zbog svojih karakteristika, koristi se za ishranu i to u svežem i prerađenom stanju (džemovi, kompot,...) i prvo, radi zadovoljenja sopstvenih potreba gazdinstva. Ali, postoji jedan proizvod, čija je osnovna sirovina ova vrsta voća, i po čemu je takođe poznat B. Petrovac a to je rakija, kajsijevača, koja bi mogla u doglednoj budućnosti da postane, slično kulenu, brend proizvod ove opštine. Od ove vrste voća, jedino se kajsijevača plasira na tržište. Što se tiče breskvi, to je vrsta voća koja je u ekspanziji, odnosno čiji broj stabala u opštini se iz godine u godinu povećava. Kao što pokazuje tab.10 najveći broj ispitanih gazdinstava ima do pet stabala, ali postoji značajan broj gazdinstava koja poseduju preko trideset stabala ove vrste voća. To pokazuje i starost stabala, koja pokazuje da starost većeg dela stabala ne prelazi deset godina starosti. Breskve se na tržište plasiraju u svežem stanju, i po rečima poljoprivrednika koji se bave ovom proizvodnjom, tržište još uvek nije dovoljno pokriveno ovim proizvodom.

ORAH

Takođe, što se tiče ove vrste voća, situacija je slična kao i kod ostalih vrsta voća. Prevedshodno, orah na ispitivanim selj. gazdinstvima proizvodi se prvenstveno za samodovoljnost, što govori podatak o broju stabala po gazdinstvu. Najveći deo selj. gazdinstava (50% od ukupnog broja gazdinstava koji poseduje ovu vrstu voća), ima u vlasništvu do pet stabala. Iako je tražnja za ovim proizvodom velika, orah se ne proizvodi u dovoljnim količinama, i tržište nije zasićeno ovim proizvodom. Ali, postoji svest o ovom problemu, te postoji zainteresovanost gazdinstava za ovom proizvodnjom.

4. STOČNI FOND I STOČARSKA PROIZVODNJA

Stočarska proizvodnja je od izuzetnog značaja za poljoprivrednu proizvodnju jednog regiona. Naime, ona zaokružuje proces poljoprivredne proizvodnje (agrosistem), pokazuje nivo razvijenosti poljoprivrede regiona, daje značajne proizvode za ishranu ljudi (mleko, meso, jaja, med,...), ali i sporedne proizvode koji su od izuzetne važnosti za biljnu i voćarsku proizvodnju (stajnjak). Opština B. Petrovac nije poznata kao veliki proizvođač stočarskih proizvoda, ali postoji tradicija proizvodnje mesa (svinje, živina), ali i mleka.

Ispitivanje selj. gazdinstava, na temu stočarske proizvodnje orijentisano je bilo na:

- brojno stanje stočnog fonda na selj. gazdinstvima;
- obrt stada stočnog fonda u okviru selj. gazdinstva;

- stočarska proizvodnja – vrsta i količina proizvoda u okviru stočarstva na selj. gazdinstvima;
- plasman i stepen samodovoljnosti u okviru selj. gazdinstava.

4.1. Brojno stanje stoke

Brojno stanje stoke po vrstama i kategorijama stoke prikazano je u tab.11. Kao što tabela prikazuje, velike su razlike između pojedinih vrsta stoke.

Posmatrajući pojedine vrste kao što su konji, ovce i koze i pojedine kategorije unutar goveda (junad iznad 1 god.) i svinje (nerastovi), veliki broj gazdinstava ne poseduje ovu vrstu stoke.

Konje, ovce i koze poseduje izuzetno mali broj gazdinstava. Naročito konje, gde dva gazdinstava imaju do tri konja i tek jedno gazdinstvo ima žrebe. Ovaca imaju više gazdinstava nego konja, ali ni ovu vrstu stoke nema veliki broj gazdinstava. Tako, priplodne ovce imaju najviše 6 (jedno gazdinstvo), dok jagnjad jedno gazdinstvo ima više od 15, i oni su namenjeni prodaji. Šilježad i ovnovce poseduju jedno, odnosno dva gazdinstava i broj im nije veći od tri. Broj gazdinstava, među ispitanicima, koji poseduju koze je nešto veći. Tako da do tri koze imaju sedam gazdinstava, dok jariće nemaju 120 od 126 ispitanih selj. gazdinstava. Štaviše, jedno gazdinstvo ima 15 jarića, ali tu je reč o uslužnom tovu. Sve nabrojane vrste stoke (osim izuzetaka), namenjena su samodovoljnosti.

Kada je reč o govedarstvu, svinjarstvu i živinarstvu situacija je sasvim suprotna. Postoje i kategorije unutar ovih vrsta, koja na ispitivana selj. gazdinstva ne poseduju (nerasti), ali ipak u odnosu na ostale vrste njihov broj je znatno veći.

Što se tiče goveda, najzastupljenija kategorija u okviru ove vrste stoke su krave i steone junice, što je i razumljivo jer ova kategorija čini osnovno stado i daje najvažniji proizvod govedarstva – mleko. Tako, kao što vidimo u tab.11, 99 selj. gazdinstava ne poseduje ovu kategoriju goveda, dok četiri gazdinstva poseduju od sedam do deset krava. Takođe, osim proizvodnje mleka ova gazdinstva se bave i tovom junadi, što se vidi u tab.11, jer 19 gazdinstava imaju i junad do jedne godine, od kojih 8 od četiri do šest grla. Kao glavni problem ove proizvodnje poljoprivrednici navode: cena mleka, kojom ne mogu ni da pokriju troškove proizvodnje, zatim nekorektnost kupaca (mlekara), skupa hraniva, itd.

Kao što se vidi iz tab.11, svinje su najzastupljenija stoka na ispitivanim selj. gazdinstvima. Najmanje selj. gazdinstava nema tovljenike, što znači da samo 23% ispitanika od svinja nema ni jednu drugu kategoriju u okviru ove vrste stoke. Naime, postoje gazdinstva koja se bave i uslužnim tovom, onda čiji tov služi za plasman na tržište, ali najveći broj ispitivanih selj. gazdinstava proizvodi za svoje sopstvene potrebe – prvenstveno za proizvodnju kulena. Mnoga selj. gazdinstva poseduju i krmače, koje čini osnovno stado u okviru svinjarstva, a tri imaju od četiri do šest krmača. Takođe, ima dosta gazdinstava koja poseduju i prasad, te svoje tovljenike uzimaju direktno iz priploda, što prvenstveno znači da time snižavaju troškove proizvodnje tovljenika.

U živinarstvo, osim kokošaka, spadaju i: guske, patke i ćurke. Kod kokošaka je slična situacija kao i kod tovljenika. Od ispitivanih gazdinstava, njih 96 poseduju u svom stočnom fondu i ovu vrstu živine. Pošto postoje gazdinstva koja proizvode kokošja jaja, koja su namenjena tržištu, možemo slobodno reći da postoje i kokošje farme i njihova proizvodnja je namenjena isključivo tržištu. Mora se reći da najveći broj selj. gazdinstava gaji kokoške radi zadovoljavanja potreba gazdinstva. Guske, patke i ćurke prvenstveno se gaje zbog njihovog izuzetno kvalitetnog mesa, zbog postizanja samodovoljnosti. Tako, relativno mali broj gazdinstava poseduje ove vrste živine.

Što se tiče nekih drugih stočarskih proizvodnji kao što su: zečevi, nojevi i uzgajanje pčela, relativno mali broj ispitivanih gazdinstava poseduje ovu vrstu stoke. Najviše gazdinstava poseduju zečeve i oni su prvenstveno namenjeni zadovoljavanju potreba gazdinstava. Dok proizvodnja meda i nojeva je tržišno orijentisana.

Kao što se vidi iz tabele 11 i na osnovu izlaganja, postoji zainteresovanost ispitanih selj. Gazdinstava za stočarsku proizvodnju, iako je ovo područje poznato po svojoj orijentisanosti na biljnu proizvodnju, gde prednjači ratarstvo, pa zatim ostale grane biljne proizvodnje. O razvoju stočarske, kao i ostalih grana poljoprivrede u opštini B. Petrovac, i njihovih mogućnosti u ovom regionu, biće više govora kasnije.

4.2. Obrt stada pojedinih kategorija stoke

U anketi koja je bila sprovedena, ispitana selj. gazdinstva, između ostalih, teško su odgovarali i na ovo pitanje. Ne zbog toga što im je bilo teško pitanje, nego nisu mogli da daju tačne podatke, nego po pamćenju (od okativna metoda), tako da tabele 11a i 11b treba uzeti sa izvesnom dozom rezerve. Razlog za ovakvu pojavu je jednostavan, a to je ne beleženje promena na selj. gazdinstvu od strane samih gazdinstava, što je bila glavna prepreka za dobijanje ove vrste podataka. Može se reći da nedovoljna obrazovanost seljaka, ne sagledavanje posledica do kojih može dovesti ne beleženje prometa (prodaja-nabavka), kao i evidentiranje troškova i prihoda od strane samih selj. gazdinstava na duži period bi moglo da ima negativne posledice za sama gazdinstva.

Tako iz tabela 11a i 11b, možemo videti da najviše krava i steonih junica na gazdinstvo dolazi iz priploda, kao i telad, junad do 1 godine, dok junad iznad 1 godine se najviše prodaju. Dok kod svinja najveći broj (kao što se očekuje) krmača dolazi iz priploda, prasad takođe, dok najviše tovljenika dolazi kupovinom prasadi, koji zatim prelaze u kategoriju tovljenika. Kokoške takođe na selj. gazdinstva dolaze kupovinom, prvenstveno pilića.

Izdvojili smo samo ove tri vrste, jer obrt stada je tu i najznačajniji, pošto ostale vrste stoke su daleko (po broju) od navedenih. Mora se napomenuti da semenski materijal za krupnu stoku obezbeđuje se ili veštačkim oplodnjem ili prirodno, gde se materijal obezbeđuje sa selj. gazdinstvima koja su se specijalizovala za odgoj bikova, nerasta i ovnova. Po rečima samih seljaka, mnogo je efikasnije prirodno osemenjenje, ali tu pažnju treba obratiti na rasu priplodnog materijala.

4.3. Stočarska proizvodnja na selj. gazdinstvima

U tab. 12 prikazana je proizvodnja stočarskih proizvoda na ispitivanim selj. gazdinstvima u opštini B. Petrovac. Mora se reći, da proizvodnja pojedinih proizvoda (npr. mleka), po grlu je daleko iza svetskih proseka, pa i proseka ostvarenih u poljoprivrednim preduzećima opštine. Razloge ovakvog stanja navešćemo kasnije u tekstu.

Mora se priznati da ostvarena proizvodnja mleka je dosta mala, s obzirom na to koliko grla raspoložu gazdinstva. Ovde se prvenstveno misli na kravlje mleko, koje najviše iz ove kategorije stočarskih proizvoda ispitana gazdinstva proizvode. S obzirom na rasu, oni bi trebali da imaju daleko veću proizvodnju (holštajn, simentalac, limuzin,...). Kao što tab.12 pokazuje najviše gazdinstava ima proizvodnju preko 10000 litara godišnje (73,08% od ukupnog broja gazdinstva koja ga proizvode).

Što se tiče mesa, situacija je malo drugačija. Tako, najviše gazdinstava koja proizvode govede meso ima u kategoriji od 1001-5000 kg žive mere(78,57% od ukupnog broja gazdinstava koja ga imaju). Pošto je daleko veći broj ispitanih seljaka koji u svom stočnom fondu ima svinje, jer one se tove

prvenstveno za proizvodnju slovačkog kulena, tako da živa vaga (kg) ove vrste stoke je vrlo različita. Najviše selj. gazdinstava, njih 34, ima svinje žive vage od 251-500, odnosno 501-1000 kg, što je izuzetno značajno u pogledu samog razvoja ove grane stočarstva. Kod živine i ovaca imamo sasvim drugu situaciju. Što zbog karakteristika ovih vrsta stoke, što zbog zastupljenosti. Tako, retka su gazdinstva koja poseduju više od 100 kg ove stoke na gazdinstvu. Što se tiče živine 65 ispitanih gazdinstava, poseduje živinu žive vage do 100 kg (6989% od ukupnog broja gazdinstava koja poseduje ovu vrstu stoke). Što se tiče ostale stoke kunića, nojeva i koza, tu je veoma različita situacija. Tako, najveći broj gazdinstava koja poseduje kuniće su u kategoriji od 21-50 kg (njih 59,09% od ukupnog broja koji se bave tovom kunića). Gazdinstva koja poseduju koze, njihova živa vaga ne prelazi 100 kg, što je i razumljivo, s obzirom na broj koza u vlasništvu ispitanika. Zbog svojih fizičkih karakteristika, nojevi su u kategoriji preko 500 kg žive vage, a i mali broj gazdinstava se bavi ovom proizvodnjom.

Što se tiče ostalih proizvoda poput meda, vune i jaja, mora se napomenuti, da je jedino med proizvod koji je u potpunosti tržišno orijentisan. Vuna se na ispitivanim selj. gazdinstvima uopšte ne proizvodi, što ukazuje na činjenicu, da gazdinstva apsolutno nisu zainteresovana za ovu vrstu proizvodnje. Iako med proizvode mali broj selj. gazdinstava, ova proizvodnja nije zanemarljiva, pošto postoji interes gazdinstava za daljim razvojem i unapređenjem ove proizvodnje. Jaja su proizvod koji se proizvodi na velikom broju gazdinstava, ali velika većina gazdinstava ih proizvodi radi zadovoljenja sopstvenih potreba gazdinstva, a kad su potrebe zadovoljene, iznose se na tržište. Ali, pak postoje i gazdinstva koja proizvode jaja isključivo za tržište (1% od ukupnog broja ispitanih selj. gazdinstava).

4.4. Prodaja stočarskih proizvoda sa selj. gazdinstava

Tab.13 prikazuje količinu prodatih i potrošenih stočarskih proizvoda na ispitivanim selj. gazdinstvima, kao i procenat prodatih proizvoda sa gazdinstva. Ovi podaci su od izuzetnog značaja, jer se može videti stepen i zainteresovanost ispitivanih selj. gazdinstava za proizvodnju za tržište. Iako su mnoga od ispitivanih gazdinstava (60%) žalila na nemogućnost plasmana sopstvenih proizvoda, ipak su više nego zainteresovani za dalju proizvodnju.

Što se tiče mleka, samo kravlje mleko se prvenstveno proizvodi za tržište, a nešto malo (201-500 litara) kozje. Kao što vidimo u tabeli 13, 53,06% selj. gazdinstava koja se bave ovom proizvodnjom plasira svoj proizvod na tržište. Najviše gazdinstava, od onih koja proizvode kravlje mleko 17, plasiraju na tržište preko 10000 litara godišnje. Gde plasiraju i kako su zadovoljni prodajom kravljeg mleka, više će biti reči kasnije.

Meso je proizvod, koji je prevashodno namenjen potrošnji na gazdinstvu, znači za zadovoljavanje potreba gazdinstva. Tako, plasman govedeg mesa čini 36,59% od ukupnog broja gazdinstava koja se bave tovom ove vrste stoke. Najviše gazdinstava prodaju goveda težine od 1001-3000 kg, ali isto toliko i najviše gazdinstava troše. Ako pogledamo stanje kod ostalih vrsta mesa, situacija nije drugačija, samo procenat plasmana je mnogo manji. To se prvenstveno vidi kod živine, gde se samo 1,90% mesa plasira na tržište. Što se tiče svinjskog mesa 25,57% ispitivanih selj. gazdinstava plasira svoj proizvod na tržište. Najviše selj. gazdinstava plasira od 501-1000 kg svinjskog mesa na tržište, njih petnaest, ali takođe ista količina se i potroši na samom gazdinstvu i to 52 gazdinstva su se tako izjasnila. Takođe ima i gazdinstava koja plasiraju ovčije meso na tržište, i to najviše od 500-1001 kg, i u pitanju ja jedno gazdinstvo. Mora se napomenuti da sva gazdinstva prodaju živu stoku, ne prerađenu.

Med i jaja takođe su proizvodi koje ispitivana selj. gazdinstva plasiraju na tržište. Razlika između ova dva proizvoda je što jaja prvenstveno služe za zadovoljenje potreba gazdinstva, pa se tek viškovi prodaju. To se vidi i iz tab.13, jer samo 23,30% gazdinstava jaja plasiraju na tržište. Najviše ispitanika prodaju od 501-1000, odnosno 1001-3000 jaja godišnje. Med s druge strane, je proizvod koji se plasira na tržište, što govori podatak da 80% gazdinstava koja ga proizvode prodaju ga. Najviše gazdinstava prodaju od 201-500 kg, odnosno 1001-3000 kg godišnje.

Meso od nojeva i kunića, u pogledu plasmana na tržište, takođe su u suprotnosti. Meso od kunića prevashodno služi za zadovoljenje sopstvenih potreba gazdinstava, što govori i podatak da samo 4,55% gazdinstava prodaje ovo meso. Sa mesom od noja je sasvim druga situacija, jer 66,67% ispitivanih selj. gazdinstava to obavlja radi prodaje istih.

5. GRAĐEVINSKI OBJEKTI SELJ. GAZDINSTAVA

Građevinski objekti su od izuzetnog značaja za sama gazdinstva, jer među građevinske objekte spadaju i stambene kuće, štale, svinjci, živinarnici, ovčarnici, silo-tornjevi, silo-jame, čardaci, skladišta i šupe. Njihova funkcija je višestruka: služe za stanovanje, u njima se odvijaju proizvodni procesi (štale, svinjci, živinarnici, ovčarnici), služe za skladištenje i čuvanje kako proizvoda, tako i poljoprivrednih mašina. Građevinski objekti kojima se služe ispitivana selj. gazdinstva prikazani su u tabelama 14, 14a i 14b.

STAMBENE ZGRADE

Opremljenost stambenim zgradama ispitanih selj. gazdinstava je, kao što prikazuje tab.14 dobra. Najviše selj. gazdinstava poseduje jednu kuću, njih 99. Gledano prema površini koju zauzimaju najviše ispitivanih gazdinstava, njih 43, imaju kuću površine od 101-150 metara kvadratnih. Velika većina kuća, koja se nalaze u vlasništvu selj. gazdinstava izgrađena su od 1980 do 1990 godine. Kao što tab.14 pokazuje većina kuća su izgrađena od čvrstog materijala – cigala i naboja. Samo četiri gazdinstva su se izjasnila da njihova kuća ne zadovoljava.

ŠTALE ZA KRAVE I TOV JUNADI

Ovi objekti se grade na osnovu više parametara. To su npr.: planirani broj grla, rasa grla, cilj proizvodnje,... i na osnovu broja grla koja ispitivana selj. gazdinstva poseduju, može se reći da njihovi stajski kapaciteti za ovaj nivo proizvodnje zadovoljavaju. Naime, postoje i gazdinstva koja u svom stočnom fondu ne poseduju goveda, ali imaju štale, i one im služe kao skladišni prostor. Prema tab.14 vidimo da najveći broj ispitanika ima jednu štalu, kapaciteta od 31-50 kvadratnih metara. Najviše štala u opštini B. Petrovac izgrađeno je od 1971-1990 godine. Većina je izgrađena od čvrstog materijala i to od cigala i naboja, a osam gazdinstava su se izjasnila da njihovi stajski kapaciteti ne zadovoljavaju njihove potrebe.

SVINJCI

Svinjci, kao i štale, spadaju u proizvodne kapacitete, jer se u njima odvija proizvodni proces tova, odnosno proizvodnja mleka. Za razliku od štala, svinjce poseduje veći broj ispitanih selj. gazdinstava, jer tove svinje što za zadovoljenje sopstvenih potreba, što za prodaju. Među ispitanicima postoji ujednačen broj onih, koji poseduju od jednog pa do četiri svinjca. Najviše ih ima onih, koji imaju po dva svinjca, njih trideset četvoro, i to površine-kapaciteta 11-20 kvadratnih metara. Najviše svinjaca podignuto je od 1971-1990 godine, pedeset četiri. Takođe, najveći broj je od čvrstog materijala - cigle, dok jedanaest gazdinstava su se izjasnila da kapaciteti ovih objekata ne zadovoljavaju njihovim potrebama.

OVČARNICI

Među ispitanim selj. gazdinstvima, što se vidi i prema broju grla koja poseduju, a i prema broju ovčarnika u vlasništvu istih. Dva gazdinstva od ukupno ispitanih, poseduju ovčarnike površine 31-50 kvadratnih metara, izgrađene od 1971-1990 i oni su od čvstog materijala-cigle i zadovoljavaju.

ŽIVINARNICI

Oko 35% ispitanika imaju u vlasništvu ovu vrstu objekata. Najviše njih ima po jedan, ali ima i gazdinstava koji ih imaju i više. Najveći broj gazdinstava poseduje živinarnik površine od 11-20 kvadratnih metara, dok najviše živinarnika izgrađeni su od 1971-1990 godine, velika većina su od čvrstog materijala-cigle, i sedam gazdinstava se izjasnilo da njihovi kapaciteti živinarnika ne zadovoljavaju.

SILO-TORNJEVI I SILO-JAME

Ovu vrstu objekata u svom vlasništvu prvenstveno imaju ona selj. gazdinstva koja se bave proizvodnjom mleka i tovom junadi. Silo-jame služe za skladištenje stajnjaka, koji služi za đubrenje oranica, jer su poznati efekti đubrenja organskim đubrivom među koje spada stajnjak. Silo-tornjevi prvenstveno služe za skladištenje krmnog bilja, deteline i lucerke, kao i za čuvanje senaže, silaže i ostalih hraniva neophodna za ishranu preživara. Iako najveći broj gazdinstava poseduje po jedan objekat ove vrste, samo jedno gazdinstvo se izjasnilo da izgrađeni kapaciteti ne zadovoljavaju njihove potrebe. Površinski najviše gazdinstava imaju od 21-30, odnosno 31-50 kvadratnih metara silo-jama i silo-tornjeva. Najviše kapaciteta je izgrađeno od 1972-1990 godine a osnovni materijal je čvrst cigla.

ŠUPE

Ova vrsta objekata su od esencijalnog značaja za samu poljoprivrednu proizvodnju, jer u njima se vrši smeštaj poljoprivrednih mašina, skladišti se repro-materijal, pa sami poljoprivredni proizvodi. Mnoga ispitivana selj. gazdinstva imaju baš takve šupe, koja im koriste za sve tri nabrojane svrha. Najviše selj. gazdinstava ima po jednu šupu, ali značajan broj ima dve i više šupa. Najveći deo ispitanika poseduje šupe površine do 100 metara kvadratnih, njih 28. Najviše šupa je podignuto od 1971-1990 godine, dok su velika većina od čvrstog materijala (cigle), ali ima i od drveta. Sedamnaest gazdinstava se izjasnilo da šupe koje poseduju ne odgovaraju njihovim potrebama, što je od velikog značaja.

ČARDACI

Ovi objekti su jedna vrsta skladišta, gde poljoprivrednici skladište svoje proizvode. U pitanju je kukuruz, koji po rečima samih ispitanika, ima bolju cenu kao stari (od lane), nego kukuruz od ove godine. Oni ga skladište u čardacima i kako kažu – čekaju cenu. Ne mali broj ispitanih selj. gazdinstava poseduje čardak a najviše njih jedan. Površina čardaka je najčešće od 11-20 metara kvadratnih, a najviše je sagrađeno od 1971-1990 godine. Što se tiče materijala od kojeg je sagrađen na prvom mestu je drvo, pa žica, pa tek onda cigla. Četrnaest gazdinstava od svih ispitanika izjasnilo se da njihovi čardaci ne odgovaraju potrebama gazdinstva.

SKLADIŠTA

Devetnaest gazdinstava od ukupnog broja ispitanika ima u svom posedu skladišta za čuvanje repro-materijala i skladištenje poljoprivrednih proizvoda. To je relativno mali broj s obzirom na to da je variranje cena polj. proizvoda jedna od bitnih karakteristika poljoprivrede ovog regiona, te je poljoprivredni

proizvođač prinuđen da proda po bilo kojoj ceni svoje proizvode, jer nema gde da ih skladišti. Tako, prema očekivanju najveći broj ima po jedno skladište i to površine preko 50 metara kvadratnih. Najviše skladišta je izgrađeno između 1971 i 1990 godine, i sagrađena su većinom od čvrstog materijala – cigala. Tri gazdinstva od ukupnog broja ispitanika izjasnila su se da njihova skladišta ne zadovoljavaju potrebe njihovog gazdinstva.

Iako su ispitivana gazdinstva dobro opremljena sa objektima, ipak navedeni objekti nisu dovoljni za konstantan razvoj poljoprivredne proizvodnje u opštini B. Petrovac. Iako pet od 126 gazdinstava ima i plastenike na svom posedu, ipak to nije dovoljno. Jer, ni jedno od ispitanih gazdinstava nema u svom posedu silos, koji prvenstveno služi za skladištenje žitarica, niti hladnjaču, za čuvanje povrća, niti staklenike. O značaju ovakve vrste objekata za razvoj poljoprivrede više će biti reči u daljem tekstu.

6. POLJOPRIVREDNE MAŠINE NA SELJ. GAZDINSTVIMA

Poljoprivredne mašine su jedan od bitnih komponenti uspešnosti poljoprivredne proizvodnje, te toga su i svesna sama selj. gazdinstva, što možemo zaključiti po njihovoj opremljenosti. Mašine su sredstva za proizvodnju u poljoprivredi, te ne postoji mogućnost, po rečima samih ispitanika da se gazdinstvo bavi poljoprivredom ukoliko ne poseduje barem najosnovnije polj. mašine: traktor, plug, prikolice, itd. Tako, u anketi selj. gazdinstava pozabavili smo se pitanjima o polj. mašinama i to: vrsta mašine, broj, godina nabavke, tip i da li je potreban remont polj. mašina. Poljoprivredne mašine se dele na samohodne i priključne:

- među SAMOHODNE spadaju: traktori, kombajni (univerzalni, berači, za repu, suncokret, soju);
- među PRIKLJUČNE spadaju: prikolice, plugovi, drljače, kosilice, prskalice, međuredni kultivatori, tanjirače, sejalice i sadilice, rasturači đubriva, setvospremači, pikap-prese, grablje;

Takođe, među polj. mašine spada i oprema za navodnjavanje, i to: bunari, cevi, tifoni, itd. Opremljenost ispitivanih selj. gazdinstava sa pojedinim vrstama polj. mašina prikazani su u tabelama 15, 15a, 15b i 15c a sve to je i grafički popraćeno.

Mora se reći da 1% selj. gazdinstava koja su bila ispitivana imaju u svom mašinskom parku i motokultivatore, freze, kamione, itd. Ali broj takvih je mali, pa nisu uvršteni u ispitivanje. Veliki broj ispitanika imali su dosta problema da odgovore na pitanje poput godine nabavke polj. mašina, kao i tipa – odnosno proizvođača ili kapaciteta, radnog tela, itd. O ovim problemima je i ranije bilo reči, i odnosilo se na to, da selj. gazdinstva ne beleže promene koje se dešavaju na njihovom gazdinstvu, nego većinu nabavki polj. mašina su prijavljivali po pamćenju. Ovo je izuzetno bitno, jer ovako ne može se utvrditi tačni period nabavke, niti amortizacioni period, iako je sveopšte poznato da amortizacija predstavlja veoma bitan trošak na samom gazdinstvu.

TRAKTORI

U tab.15 imamo uvid u broj, godinu nabavke, tip i da li je potreban remont traktora koji su u vlasništvu ispitivanih selj. gazdinstava. Kao što i tabela prikazuje, mnogo više gazdinstava u posedu ima više od jednog traktora. Utešna činjenica je to da nijedan traktor nije nabavljen pre 1960 godine, ali takođe zabrinjavajuća činjenica je i to, što većina traktora je nabavljena u periodu od 1980 do 1990 godine, što znači da njihov amortizacioni period prošao. Što se tiče tipa traktora dominiraju IMT, Zetor i ostali, među koje spadaju i Torpedo. Remont je potreban većini traktora, ali bilo bi i više da sami seljaci ne vrše remont preko zime, odnosno kada nema posla na njivama. Po njihovim rečima u odsustvu sredstava, povoljnih kredita,

garantovanih cena barem za strateške proizvode prinuđeni su da svoje stare traktore remontuju za još jednu sezonu.

PRIKOLICE

Prikolice su priključne polj. mašine čija svrha se ogleda u transportu repro-materijala i poljoprivrednih proizvoda na i sa oranica, ali i kod kupo-prodaje. Zbog toga nije svejedno da li prikolica je nosivosti od tri, pet ili sedam tona, jer je potrebno onda daleko manje vremena prevoza, manje se troši goriva, traktori sa manje troše. Prikolice, ukoliko se dobro čuvaju mogu da budu u funkciji dugo vremena. U tab.15 vidi se da najveći broj prikolica kupljeno je u periodu od 1981-1990 godine, dok većina gazdinstava imaju više od jedne prikolice. Što se tiče nosivosti preovlađuju prikolice od 3 do pet tona a zatim od 2do 3 tona. Remont nije potreban većini prikolica, ali je značajan broj gazdinstava koji su se opredelili za remont svojijh prikolica.

KOMBAJNI – ZA ŽITO I ZA REPU

Kombajni su polj. mašine koje su namenjene za ubiranje polj. proizvoda sa oranica, i mali broj ispitivanih selj. gazdinstava u svom vlasništvu imaju po barem jedan kombajn. Većina selj. gazdinstava zbog toga što nemaju dovoljno sredstava su prinuđena da koriste usluge kombajniranja, čija cena ne predstavlja valorizaciju po ekonomskim kategorijama, nego je rezultat dogovora vlasnika ovih polj. mašina. To je neodgovorno, jer po ovim kriterijumima određuje se cena koja nema dodirnih tačaka sa cenama proizvoda, niti sa amortizacijom i drugim ekonomskim pokazateljima. U usluge kombajniranja ponuđači ne uzimaju u obzir niti elementarne nepogode, pa nije mali broj slučajeva da čitav rod sa njive seljaka koji nema kombajn uzme vršilac usluge kombajniranja. Ovo u rashodima selj. gazdinstava koje nemaju kombajn predstavlja značajan rashod, koji se može značajno smanjiti, ali tu je potrebna intervencija državnih organa. Što se tiče ispitivanih selj. gazdinstava koja imaju u vlasništvu kombajn za žito, njih 47, izjasnili su se da samo na osamnaest kombajna potrebno je izvršiti remont, dok na ostalima nije. Dominantan period nabavke kombajna za žito je bio posle 1991 godine, gde preovlađuju kombjni tipa Zmaj. Mali broj ispitanika u mašinskom parku ima kombajn – liniju za repu, njih sedam, od kojih je najveći broj nabavki obavljen pre 1991 godine. Preovlađuju četvoro i šesto redni kombajni, od kojih je na samo dva kombajna potreban remont.

BERAĆI ZA KUKURUZ

Berače bilo jedno-redne, bilo dvo-redne veliki broj ispitivanih selj. gazdinstava imaju u mašinskom parku. Prevashodno zbog toga što su jeftiniji u odnosu na ostale kombajne, i zbog toga što je kukuruz usev, koji je najzastupljeniji na oraničnim površinama opštine B. Petrovac. Najviše berača kukuruza nabavljalo se u periodu od 1981-1990 godine, dok većini berača prema izjašnjanju ispitanika nije potreban remont.

KOSILICE

Ove polj. mašine služe, prema rečima ispitanika, za košenje višegodišnjih kultrura, odnosno krmnog bilja (lucerke, deteline, zelenog krmnog konvejera), te je su neophodne za ona gazdinstva, koja u svom stočnom fondu poseduju krupnu stoku-preživare. Zbog malog broja selj. gazdinstava koja poseduju ovu vrstu stoke, mali broj ispitanika ima ovu vrstu polj. mašina. U posedu imaju i poneka selj. gazdinstva, koja se bave prometom krmnog bilja, ne proizvode za svoje sopstvene potrebe i takva su pet gazdinstava. Prema rečima seljaka, lucerku i detelinu treba gajiti u kriznim periodima, kada vlada nestašica hrane, jer je njihova cena i potražnja za ovim proizvodima jako visoka. Kao što vidimo u tab.15a, ove polj. mašine su na ispitivanim selj. gazdinstvima relativno stare, a samo tri gazdinstva imaju više od jedne kosilice. Najviše

kosilica su radnog zahvata do 2 metra, dok potreban remont, što je i razumljivo je neophodan dvadeset četiri kosilice.

PRSKALICE

To su polj. mašine koje služe za prskanje useva raznim hemijskim sredstvima, kojima se doprinosi povećanju prinosa i zaštiti od raznih štetočina, bolesti, itd. U ta hemijska sredstva spadaju: herbicidi, insekticidi, fungicidi, ... i ostala sredstva koja služe za unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Zapremnina ovih polj. mašina je od značaja, ali ona mora biti prilagođena jačini traktora, jer ukoliko je reč o većoj zapremini tada je moguće veće površine poprskati, nego sa manjim, i tako se ne gubi vreme na prazne hodove i spremanja hemijskih sredstava za tretiranje, jer po rečima samih seljaka, svi prepati se moraju mešati sa vodom, u kom odnosu – zavisi od preparata. Tako iz tab.15a vidimo da najviše ovih mašina se nabavljalo u periodu od 1981-1990 godine, da najviše ispitanika poseduju prskalice zapremnine od 350-500 litara i da nije potreban remont za 58 prskalica.

DRLJAČE

Su polj. mašine koje služe za ravnanje i usitnjavanje zemlje. Po rečima ispitanika, ove polj. mašine mogu da se koriste dosta dugo, jer se menjaju samo klinovi ili se oštire. Drljače se jedino ne mogu popraviti ukoliko im pukne daska. Ispitanici su naveli praktičnu primenu drljača – posle žetve pšenice, ječma, ova... za pripremanje zemljišta za novi usev. Veliki broj, od ispitivanih selj. gazdinstava poseduje drljače, naročito od 4 i 5 krila. Najviše ispitanika je drljače nabavilo pre 1980 godine a njih 46 se izjasnilo da je potreban remont drljača.

PLUGOVI

Plugovi, posle traktora, spadaju u najvažnije polj. mašine, bez kojih nije moguće zamisliti funkcionisanje selj. gazdinstava. Teško se kvare, jedini deo koji se menja i oštiri, po rečima ispitanika, je raonik. Najviše ispitanih selj. gazdinstava je nabavilo plugove u periodu od 1981-1990 godine. Najveći broj selj. gazdinstava poseduju dvo-brazne, dok samo 47 ispitanika se izjasnilo da je potreban remont njihovim plugovima.

MEĐUREDNI KULTIVATORI

Ove mašine služe za razbijanje površinskog sloja između redova kako bi usevi mogli nesmetano da se razvijaju, takođe otklanjaju i korove među redovima. Mogu se koristiti samo za one useve koje se seju u redove: industrijsko bilje, kukuruz, itd. Tako, najveći broj ispitivanih selj. kupilo je međuredne kultivatore u periodu od 1981-1990 godine, dok najviše gazdinstava ima 2-redne kultivatore, a 79 ispitanika su se izjasnila da remont ovim polj. mašinama nije potreban.

TANJIRAČE

Ovo je polj. mašina koja ima funkciju da isitni zemlju, pre setve. Većina od ispitanih selj. gazdinstava poseduje u mašinskom parku ovu vrstu polj. mašine. Po rečima seljaka, baš kao i drljače, najpraktičnija je za isitnjavanje žetvenih ostataka koje se zatim zaoravaju u zemlju. Većina ispitanika su nabavili tanjirače u periodu od 1981-1990 godine. Najveći broj selj. gazdinstava poseduje tanjirače od 24 diska, a većina, njih 46, kaže da nije potreban remont tanjirača.

SEJALICE I SADILICE

Kao što i samo ime ovih mašina govori, reč je o polj. mašinama, kojima se vrši setva polj. proizvoda. Od izuzetne važnosti je ispravnost ovih mašina, da budu dobro podešena na odgovarajuće seme, jer u suprotnom može ceo proces sadnje da propadne. Ova pravila više važe za sadilice, nego za sejalice, jer kod sadilica, seme ili krtola se mora saditi u precizno definisan međuredni i unutar redni razmak. Kao što i vidimo iz tab.15b, najveći broj ispitanika je svoje sejalice i sadilice nabavio u periodu 1981-1990 godine. Mora se napomenuti, da veliki broj sejalice koje su nabavljene pre 1980 godine, su stare sejalice – konjske, koje su, po rečima ispitanika, veoma kvalitetne i ne podležu uticajima zuba vremena. Takođe, iz tabele se takođe vidi da veći broj selj. gazdinstava u vlasništvu ima sejalice, nego sadilica, mada veliki broj gazdinstava ima i jednu i drugu. Potreban remont je neophodn u 49 selj. gazdinstava.

RASTURAČI ĐUBRIVA (mineralnog i stajnjaka)

Što i samo ime govori – to je i njihova funkcija. U tab.15b prikazani su prema nosivosti i to rasturači mineralnog đubriva. Tako iz tabele se vidi da ispitivana selj. gazdinstva raspoložu velikim brojem rasturača pre svega mineralnog đubriva, a tek dva gazdinstva u mašinskom parku imaju i rasturače stajnjaka. Većina selj. gazdinstava poseduje rasturače min. đubriva zapremnine od 300-500 kg. Najviše su gazdinstva nabavljala ove mašine od 1981-1990 godine, dok većini rasturača nije potreban remont.

SETVOSPREMAČ

Ovo je kombinovana polj. mašina, koja u sebi ima i drljaču, valjak i tanjiraču. Mnogo je praktičan, kako tvrde seljaci, jer u jednom hodu obavljaju se sve funkcije, koje imaju ove tri polj. mašine. Služi za pretsetvenu pripremu zemljišta, baš kao i ostale tri, ali se ovde pogonske mašine (traktori), ne troše toliko i svi poslovi se obave odjednom. Najveća nabavka setvospremača na ispitivanim selj. gazdinstvima je bila u periodu od 1981-1990 godine. Najveći broj ispitanika imaju setvospremače radnog zahvata od 2,1-3,0 metara, dok velikoj većini nije potreban remont.

PIKAP-PRESE I GRABLJE

Po rečima seljaka, ove mašine koriste se, pre svega na parcelama gde je zasejano krmno bilje. Zbog toga, gazdinstva kojima su najpotrebnija su ona, koja se bave proizvodnjom mleka ili tovom preživara. Kao što se vidi iz tab.15b, mali broj gazdinstava poseduju ovu vrstu polj. mašina, te većina ispitanika koja poseduju preživare, prinuđeni su da koriste usluge ovih mašina. O ovom i drugim problemima u vezi sa polj. mašinama biće više reči kasnije. U poslednjem posmatranom periodu (1991-2003 godine), ispitanici su dosta kupovali ove mašine. Sve mašine su iz uvoza, dok većini pikap-presa i grablji nije potreban remont.

SISTEMI ZA NAVODNJAVANJE:

BUNARI

U ispitivanju obraćena je pažnja i na posedovnu stukturu sistema za navodnjavanje. Što se tiče bunara, ispitivanje je usmereno na one, koje se nalaze u polju – odnosno na njivama, a ne u baštama. Kao što se vidi iz tab.15b, zainteresovanost selj. gazdinstava raste u poslednjem periodu, od 1991-2003 godine, i po rečima samih ispitanika, žele da još više povećaju broj bunara na svojim njivama. Većina ispitanih selj. gazdinstava ima više od jednog bunara, ali zbog toga što poseduje veći broj parcela na raznim mestima a takođe ima i slučajeve da na jednoj parceli ima više bunara. To zavisi od više faktora: nivo podzemne vode, veličina parcele, itd. Kao što se vidi iz tab.15b, na 54 selj. gazdinstva nije potreban remont bunara.

TIFONI

Tifoni takođe spadaju u sisteme za navodnjavanje – to je priključna traktorska mašina i omogućava lakše navodnjavanje useva. Zbog cene i nemanja sredstava od strane selj. gazdinstava mali broj selj. gazdinstava poseduje ovu vrstu polj. mašine. Najveći broj gazdinstava svoj tifon kupio je u periodu od 1981-1990 godine i dominiraju tifoni stranih proizvođača. Takođe na pet gazdinstava, koji ga poseduju potreban je remont.

CEVI ZA NAVODNJAVANJE

Takođe su važna komponenta u sistemima za navodnjavanje. Iako se vrlo lako potroše, najviše do pet godina – zavisno od materijala, najveći broj ispitanih selj. gazdinstava ima aluminijumske cevi a najviše njih dužine od 101-200, odnosno od 201-300 metara dužine. Kao što se vidi u tab.15c većini nije potreban remont, jer se one, po rečima ispitanika, ne remontuju nego se kupuju nove. Važan deo cevi su i prskalice, od kojih se najviše koriste tzv. izraelci, jer su, prema tvrdnjama seljaka, najkvalitetnije. Ni kod prskalica nema remonta, niti popravki nego se kupuju nove.

PUTNIČKI AUTOMOBILI

Sto šest selj. gazdinstava od ispitivanih 126 poseduju putnički automobil. Iako ne spada među polj. mašine, ipak je važna njegova funkcija u svakodnevnom životu. Ovo je takođe dobar pokazatelj da li će poljoprivrednici ulagati u ovu vrstu mašina ili u poljoprivredne mašine. Iz tab.15c se vidi da većina su svoje automobile kupili u periodu od 1991-2003 godine, i to je pokazatelj da ne raspolažu starim automobilima, ne ulazeći dublje u analizu. U kupovini preferiraju inostrane automobile, odnosno automobile stranih proizvođača. Nije potreban remont većini automobila, što je izuzetno dobro, jer selj. gazdinstva neće biti usmerena na popravku automobila.

7. KANALI PRODAJE POLJ. PROIZVODA I USLUGA SELJ. GAZDINSTAVA

Kod ispitivanja selj. gazdinstava, bilo je postavljeno i pitanje plasmana njihovih proizvoda, kao i da li su zadovoljni istim. Pitanje plasmana je bilo podeljeno na tri vrste otkupa i to na:

- zadruga, koje su osnovane od strane jednog ili više lica i njihova funkcija je kupovina radi dalje prodaje poljoprivrednih proizvoda. Postoje različite vrste zadruga, ali u ovom ispitivanju nas interesuju samo ovakve;
- pijaca, u ovom ispitivanju ona podrazumeva sva fizička lica, pa i nakupce, koje nisu registrovana za ovakvu vrstu delatnosti. Kod fizičkih lica se podrazumeva ona lica koja kupuju polj. proizvode radi zadovoljavanja svojih sopstvenih potreba;

- poljoprivredna preduzeća, koja su u privatnom i državnom (za sada) vlasništvu, a koja osim otkupa polj. proizvoda od selj. gazdinstava, se i sami bave proizvodnjom poljoprivrednih proizvoda.

Ocena selj. gazdinstava o poslovanju, prvenstveno svoga, podeljeno je takođe u tri kategorije. Iako većina od ispitivanih gazdinstava pod lošim poslovanjem smatraju i to da im se plati po niskoj ceni, bez obzira na to da je ona u to vreme tržišna cena tog proizvoda. Ispitanici su, barem većina, u zabludi kada misle da oni na ove tokove ne mogu uticati. O tome, šta sve nedostaje po pitanju plasmana i prodaje selj. gazdinstvima opštine B. Petrovac, više će biti reči kasnije. Tako, kategorije su bile sledeće:

- dobra, koja podrazumeva: isplatu na vreme po dogovorenoj (tržišnoj) ceni, pridržavanje ugovornih obaveza od strane kupca, ...;
- zadovoljavajuća, koja podrazumeva: zakasnela isplata nekoliko dana,....;
- loša, koja je u suprotnosti sa dobrim poslovanjem.

Većina selj. gazdinstava pod plasmanom polj. proizvoda misle da je reč o ceni. Takođe zbog nedovoljne informisanosti i obrazovanosti nisu u stanju da sagledaju momenat u kome se nalaze, jer oko 80% ispitanika smatra da je dovoljno da svoju robu preda u rinfuzi nekoj zadruzi ili preduzeću a ona će se postarati za prodaju. U rinfuzi može jedino da se prodaju žitarice, industrijsko bilje, lekovito bilje i semenska proizvodnja. Ali, ukoliko se želi proboj i na domaće i na inostrano tržište potrebno je proizvode povrća, voća, grožđa, mleka i mesa znati upakovati i plasirati. Svi pričaju o prodaji za poznatog kupca, koja se i preporučuje, ali jako mali broj radi na tome. U sadašnje vreme nije dovoljno samo proizvesti, nego treba znati prodati. Ali ne po cenama koje, kod nas su veće i za 200% od cena polj.proizvođača, jer se ne brine o troškovima, niti se radi na tome da se troškovi pojedinih inputa koje se mogu, smanje. Takođe, i tu su u pravu seljaci, država mora da stane iza seljaka, i to putem fiskalne politike (smanjivanje pojedinih poreza), većom kontrolom pojedinih vrsta bogaćenja u poljoprivredi (usluge), sistem otkupnih kvota i garantovanjem cena za strateške proizvode, menjanjem zakona o nasleđivanju parcela, komasacija.

Ali što se tiče plasmana ispitivanih selj. gazdinstava ona su prikazani u tabelama 16 i 16a. Tako da su proizvodi podeljeni po grupama useva i to:

PLASMAN ŽITARICA

Kao što prikazuje tab.16, prodaja žitarica ide preko zadruga i to najviše pšenice. Pšenicu plasiraju i preko preduzeća, a nešto malo preko pijace. Za trgovinu pšenicom seljaci su se u velikom broju izjasnili da ona je loša ili zadovoljavajuća, dok mali broj (25%) smatra da je plasman pšenice ove godine bio dobar. Što se tiče kukuruza, on se najčešće plasira preko pijace, odnosno nakupaca, koji po rečima seljaka, odmah plaćaju i preuzimaju robu. Ali, približno isti broj selj. gazdinstava plasira kukuruz preko preduzeća i zadruga. Takođe, značajan broj selj. gazdinstava se opredeljuje za više kanala prodaje. Većina ispitanika je ocenilo trgovinu kukuruzom dobru ili zadovoljavajuću, zbog činjenice da im nakupci, s kojima često trguju odmah plaćaju. Ječmom, ovsom i ostalim žitaricama se mnogo manje trguje, ali najveći broj selj. gazdinstava ih plasira preko zadruga. Nešto manji broj preko pijace (nakupaca) a mali broj preko preduzeća. Ocena poslovanja ovih useva je nepovoljna. Većina su se opredelila da trgovina ovim proizvodima je zadovoljavajuća ili loša.

PLASMAN INDUSTRIJSKOG BILJA

Ispitana selj. gazdinstva najveće količine industrijskog bilja prodaju preduzećima, odnosno prerađivačkim kapacitetima (53,54%) i tu spadaju: šećerane, uljare, sojare. I zadruge imaju ugovore o snabdevanju prerađivačkih kapaciteta, tako da seljaci prodaju i njima svoje proizvode. Mnogi od ispitanika su se žalili na korektnost kupaca naročito pri izračunavanju digestije kod šećerne repe. Kao što se vidi iz tab.16, tri vodeće kulture ind. bilja: suncokret, šeć. repa i soja, situacija kod svih je približno ista. Velika većina ispitanika smatra da je trgovina ovim proizvodima izuzetno loša, po nekima, čak i očajna. Relativno mali broj ispitanika ocenilo je svoje poslovanje sa ovim proizvodima kao dobro. Što se tiče ostalih proizvoda ind. bilja, kao što su: sirak, kim, ind. paprika, lan, mak, gricko i ostali usevi, situacija je takođe slična. Najviše ispitanika svoju robu plasira preko preduzeća i zadruga, i to za prerađivačke kapacitete, a proizvođači maka, lana, ind. paprike takođe svoju robu prodaju i na pijaci. Zadovoljnost plasmanom ovih proizvoda je, u većini slučajeva, zadovoljavajuća, mada ima dosta ispitanika koja smatraju plasman ind. paprike dobrim.

PLASMAN POVRĆA

Ova vrsta polj. proizvoda se prvenstveno plasira od strane selj. gazdinstava na pijacu. Pri tome, nema nikakve dorade na proizvodima (pakiranje, specijalna ambalaža, ...), nego se povrće samo opere i u rinfuzi plasira na tržište. Izuzetak predstavlja zeleni vez korenastog povrća (tri mrkve, dva petržlan i jedan paštrnak), koji predstavlja jedan vid pakovanja. Treba iskoristiti iskustva stranih proizvođača povrća, koji svoje proizvode specijalno pakuju ili prerađuju. Ovo bi još više doprinelo razvoju ove grane poljoprivrede i u opštini B. Petrovac, samo treba da postoji zainteresovanost selj. gazdinstava i novčana sredstva za realizaciju ovakvog projekta. Dosta je ujednačen broj selj. gazdinstava koja plasiraju razne vrste povrća na pijacu. To samo ukazuje na činjenicu da povrtari svaštare, što je i razumljivo jer kada se radi o proizvodnji u plastenicima, uvek postoji bar jedna vrsta povrća koja se gaji. Iz tabele se vidi da nema specijalizacije proizvodnje, nego se sve odvija po principu – dobra cena, sadimo (seljaci). Većina smatra da trgovina povrćem je dobra, jer imaju priliv novca svaki put kad izađu na pijacu (seljaci). To je zastareli koncept prodaje povrća jer proizvođači trebaju samo da proizvode i samo da se bave svojom proizvodnjom (da rade na snižavanju troškova, da reaguju ukoliko se pojave nepredviđene pojave – bolesti, štetočine, ...), jer u ovakvim okolnostima on nema vremena za sve.

PLASMAN LEKOVITOG BILJA

Lekovito bilje tokom 80-tih godina je bilo značajno zastupljeno u setvenoj strukturi opštine B. Petrovac, ali zbog ne rentabilnosti proizvodnje ove grupe useva odustalo se od ove proizvodnje. Doduše, ona su održala kod par selj. gazdinstava, koja su prinuđena da ovu vrstu polj. proizvoda većinom plasiraju preko pijace, dok manji broj ipak prodaje preduzeću, najverovatnije onim preduzećima koja se bave proizvodnjom čajeva, lekova,... Ali selj. gazdinstva koja se bave ovom proizvodnjom smatraju da je poslovanje sa lekovitim biljem dobro, odnosno zadovoljavajuće. Mnogi od ispitanika su rekli da bi se ponovo vratili ovoj proizvodnji (menta, nana, kamilica, šipak,...), samo kad bi za ovim proizvodima bila tražnja i kad bi, a to je i najvažnije, ostvarivali profit.

PLASMAN KRMNOG BILJA

Iako je u prethodnom tekstu bilo rečeno, većina selj. gazdinstava gaji ovu višegodišnju grupu useva za tov preživara, ali takođe ima gazdinstava koja ih gaje radi dalje prodaje. I najčešće, kupci ovih proizvoda su baš pominjana selj. gazdinstva zbog više razloga: pojedina gazdinstva imaju manjak hraniva, pojedina pak nemogu na sopstvenim da uvrste ove useve u setvenu strukturu (plodored),... Da se

isplati imati u setvenoj strukturi krmno bilje, iako nemate u stočnom fondu preživare, govori i podatak da većina ispitanika smatra da je trgovina krmnim bilja dobra a samo jedno da je zadovoljavajuće.

PLASMAN SEMENSKE PROIZVODNJE

Malo selj. gazdinstava od ispitivanih, bave se ovom vrstom proizvodnje. Ali, većina svoje proizvode plasira na pijacu (57,14%), dok ostali ili u zadrugu ili u preduzeće. Semenska proizvodnja je rentabilna, ali se ova proizvodnja obavlja u saradnji ili sa specijalizovanim ustanovama, kao što su instituti, pa selj. gazdinstva moraju da ispune određene zahteve, da bi mogli da rade za ove institucije. Zahtevi su preveliki, po rečima seljaka, ali ovim ustanovama ne može se zameriti, jer je ovde reč o izuzetno osetljivoj i važnoj proizvodnji. Ipak, veći broj ispitanika smatra da plasman ovih proizvoda je zadovoljavajući ili loš, dok mali broj (1,31% od ukupnog broja), smatra da je dobar.

PLASMAN STOČARSKIH PROIZVODA:

PLASMAN MLEKA I SIREVA

Kao što se vidi iz tab.16a, ispitivana selj. gazdinstva koja poseduju krave (to je dominantna proizvodnja mleka) pre svega su tržišno orijentisana. Većina kravlje mleko prodaju mlekarama sa teritorije opštine B. Petrovac (Marinković, Sirela, Mica Mlekarica). Dok jedna trećina prodaju fizičkim licima, kojima kupovina znači i zadovoljavanje sopstvenih potreba za mlekom. Iako postoje i žalbe na rad pojedinih mlekara, ipak većina smatra da plasman mleka (kravlje), je dobar. U opštini B. Petrovac pod sirem se prvenstveno smatra kravljji sir i jedino se on i proizvodi. Plasira se preko pijace i većina selj. gazdinstava (75%) smatra da trgovina sa sirom je dobra.

PLASMAN MEDA I JAJA

Iako mali broj selj. gazdinstava se bavi proizvodnjom meda, on je izuzetno važan za ishranu ljudi. Dominira plasman ovog proizvoda preko pijace, od kojih je samo jedna trećina (33%) smatra da je trgovina medom dobra. Sva selj. gazdinstva koja se bave ovom proizvodnjom, zainteresovana su za dalju proizvodnju ovog proizvoda. Kao i med, proizvodnja jaja za tržište od strane selj. gazdinstava nije baš atraktivna. Samo tri od ispitanih 126 selj. gazdinstava prodaju jaja i to preko pijace. Ali mišljenja su podeljena kad se posmatra zadovoljnost jedna trećina je mišljenja da je trgovina jajima dobra, trećina da zadovoljava a trećina da je loša.

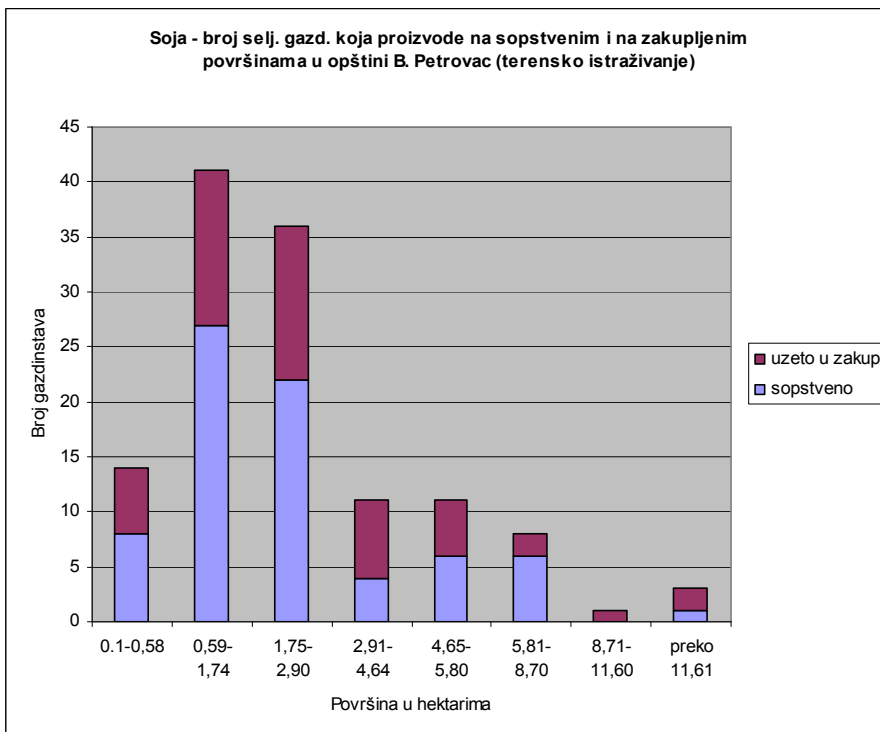
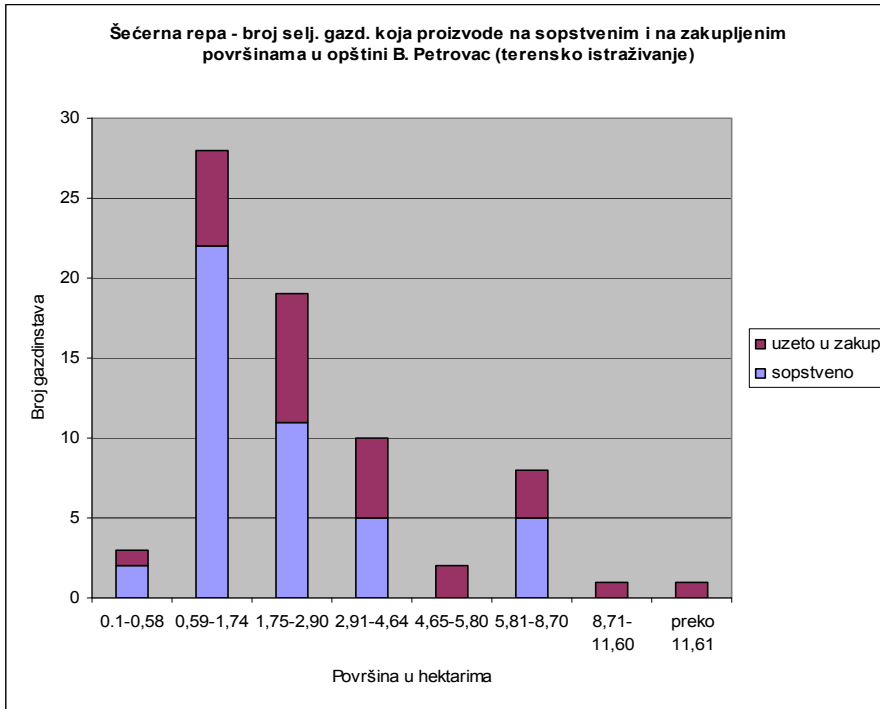
PLASMAN VOĆA

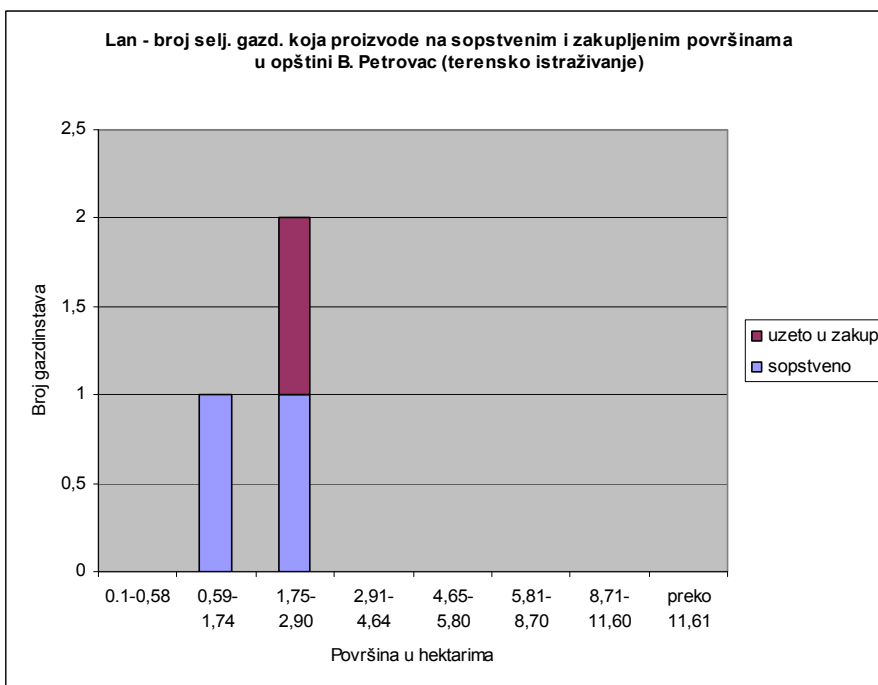
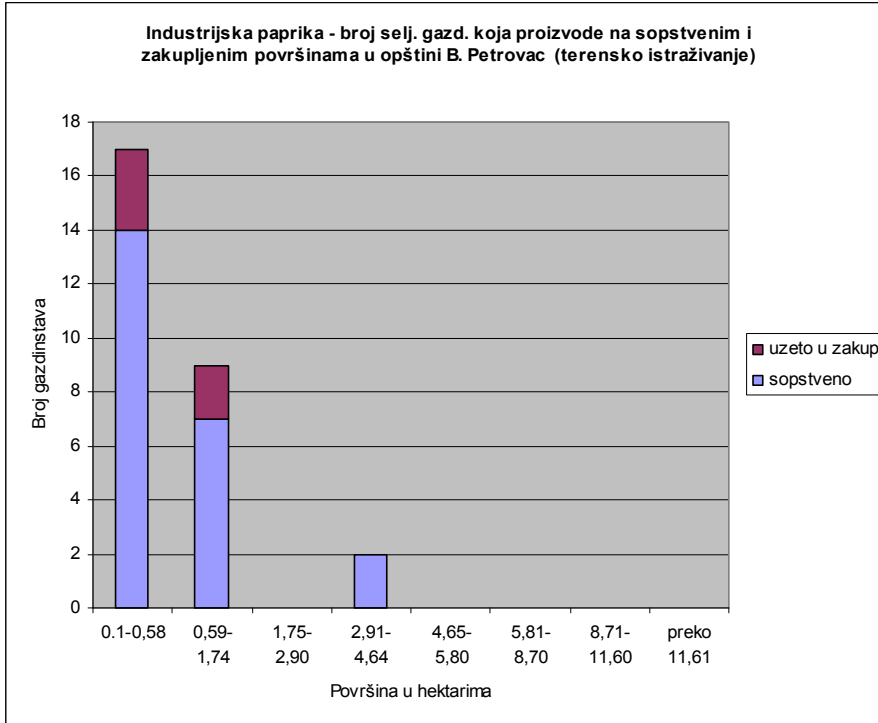
I ovde je ista situacija kao i kod jaja. Voće (breskve i jabuke) se prodaju samo preko pijace i zadovoljnost prodajom je ista kao i kod jaja. Postoji zainteresovanost selj. gazdinstava koja nemaju u svom posedu voćnjake za razvojem istih, pa je i tu velika razvojna šansa za ovu granu poljoprivrede.

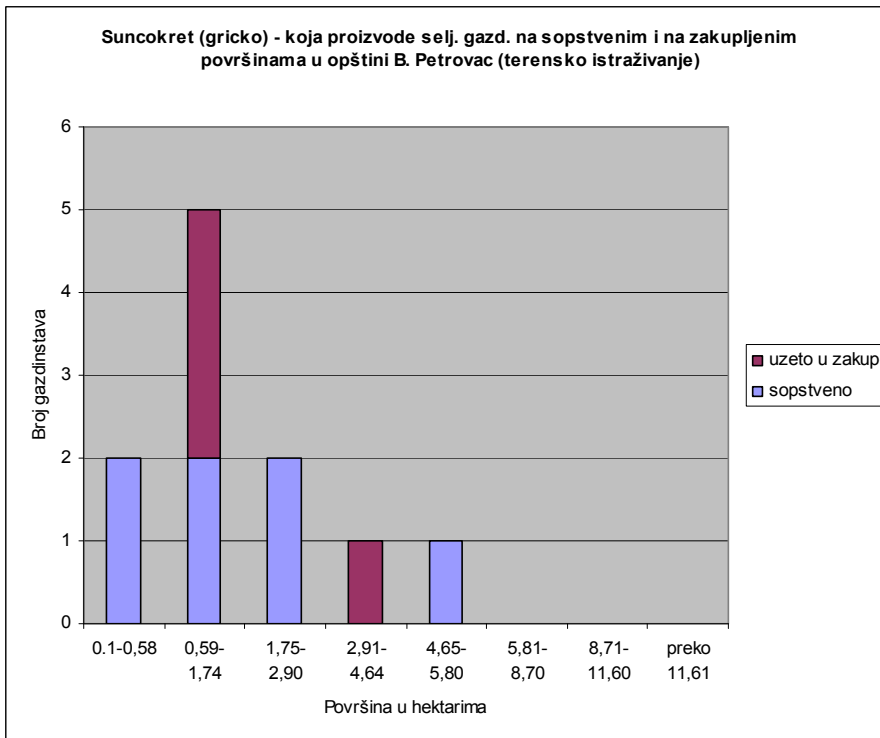
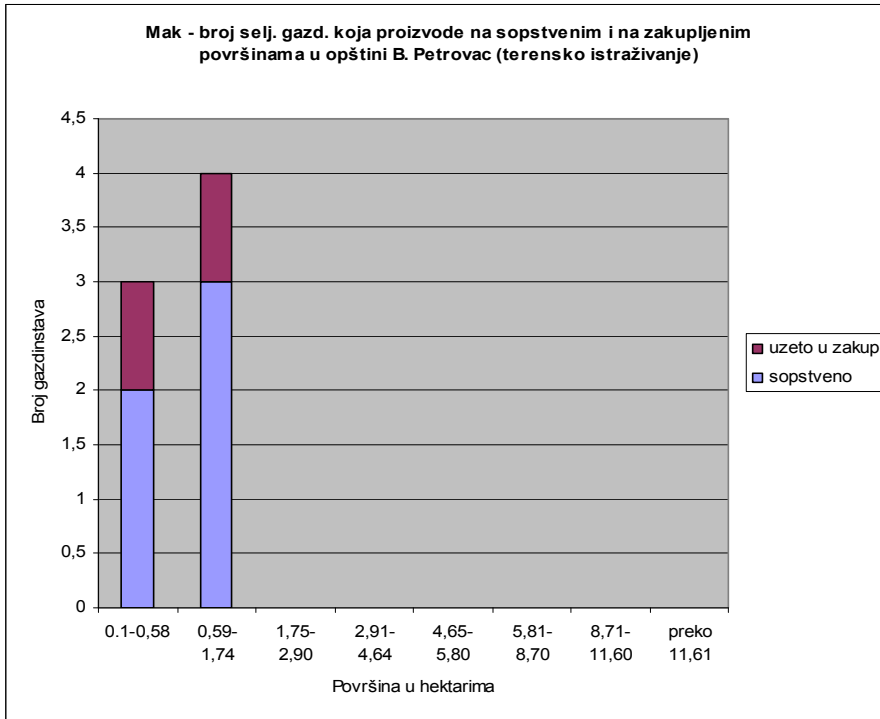
PLASMAN MESA

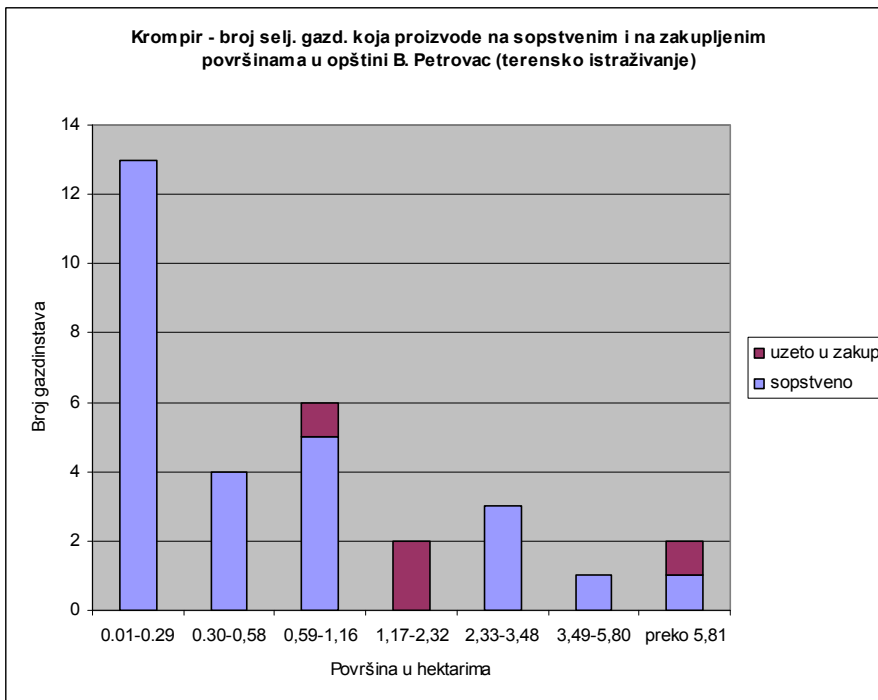
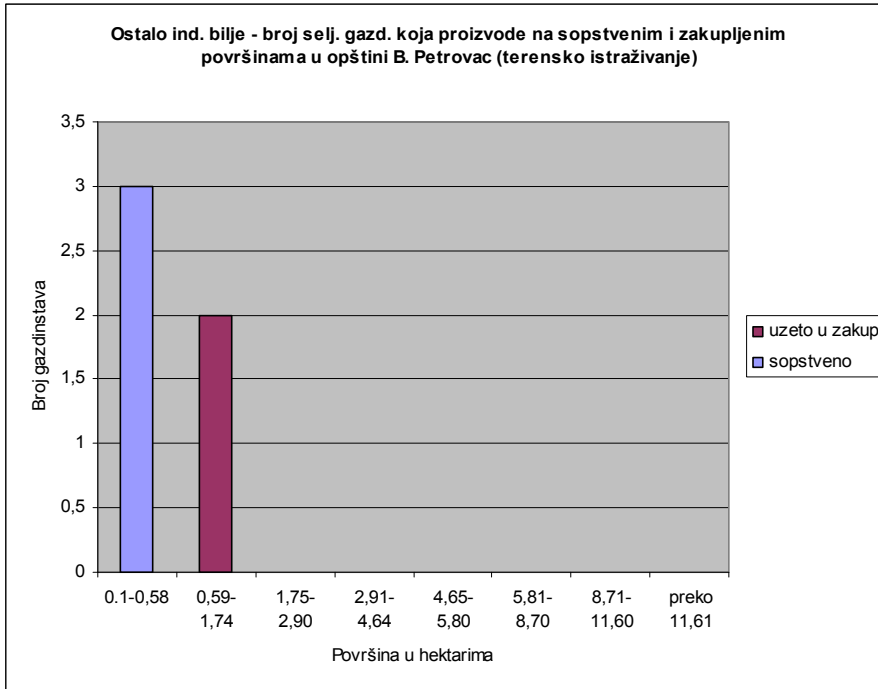
U tab.16a prikazan je plasman svih vrsta mesa: goveđe, svinjsko, ovčije, živinsko, kozje, kunići i nojevi. Kao što se vidi relativno mali broj ispitanika se bavi prodajom mesa. Mora se napomenuti da svi ispitanici prodaju svoja grla, ne prerađeno, nego žive. A najviše ih prodaju mesarama na teritoriji opštine B. Petrovac (Ponjiger, Haška G&M,...), što znači da plasmana ima. Takođe, selj. gazdinstva prodaju svoju stoku i na pijaci, gde fizička lica kupuju da bi nastavila tov. Većina ispitanika smatra da je trgovina mesom dobra i loša, njih sedamnaest odnosno šesnaest.

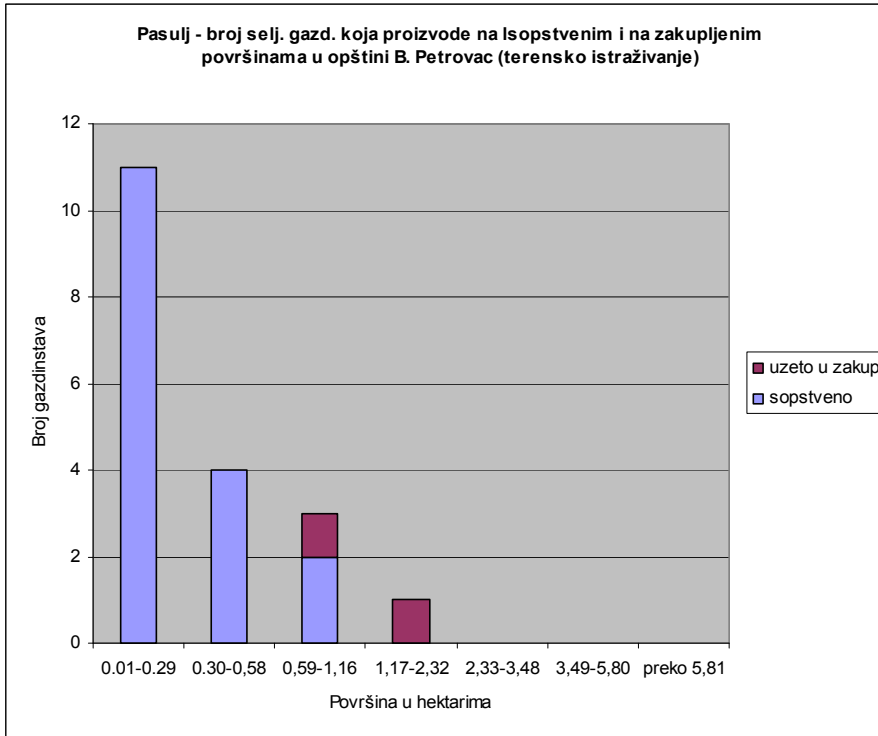
8.4.2 Podaci prikupljeni terenskim istraživanjem

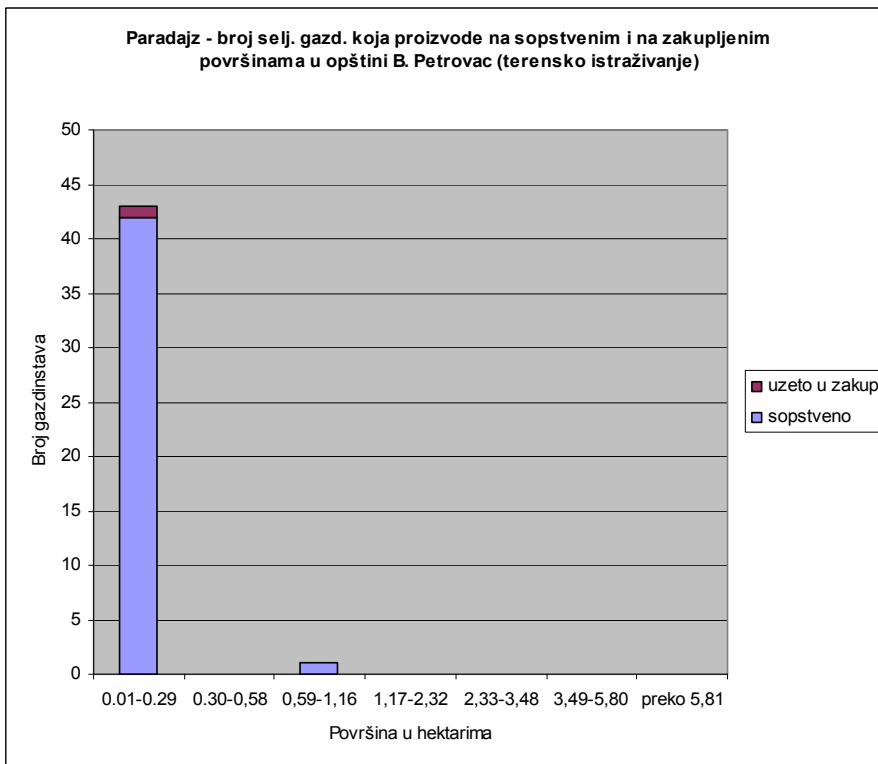
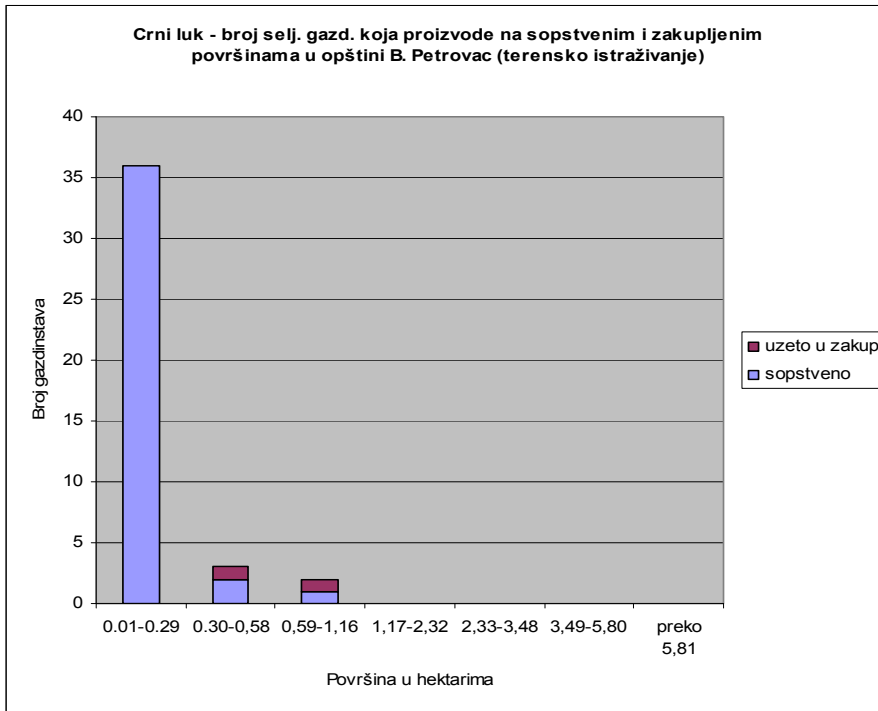

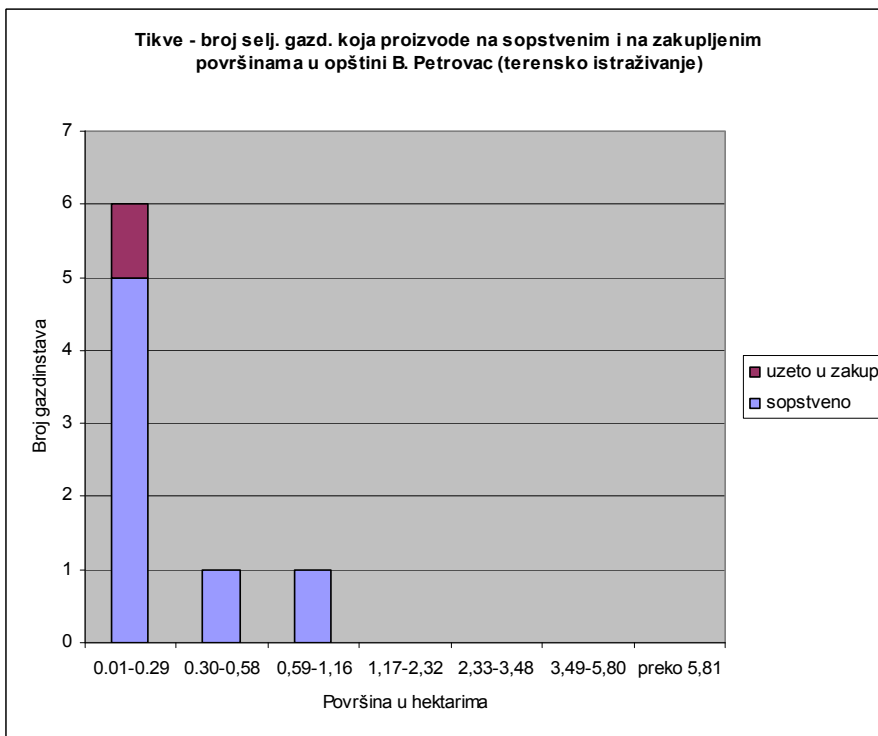
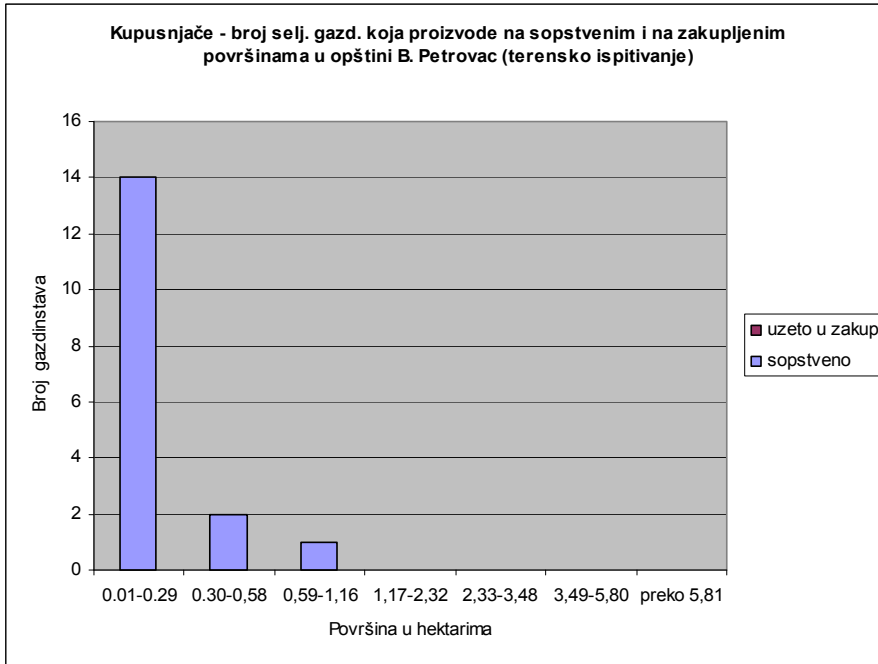

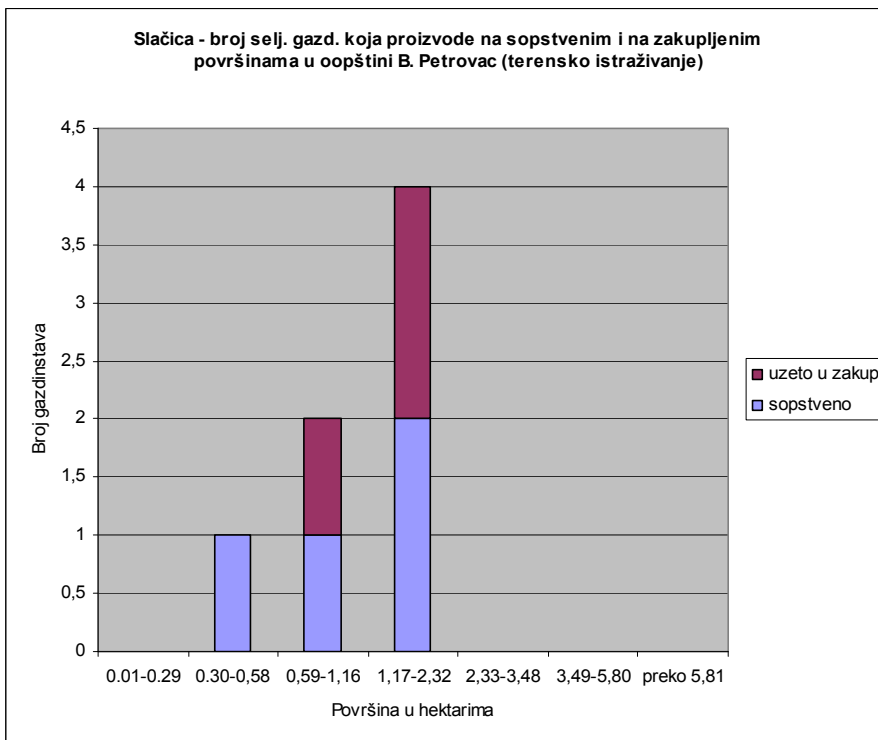
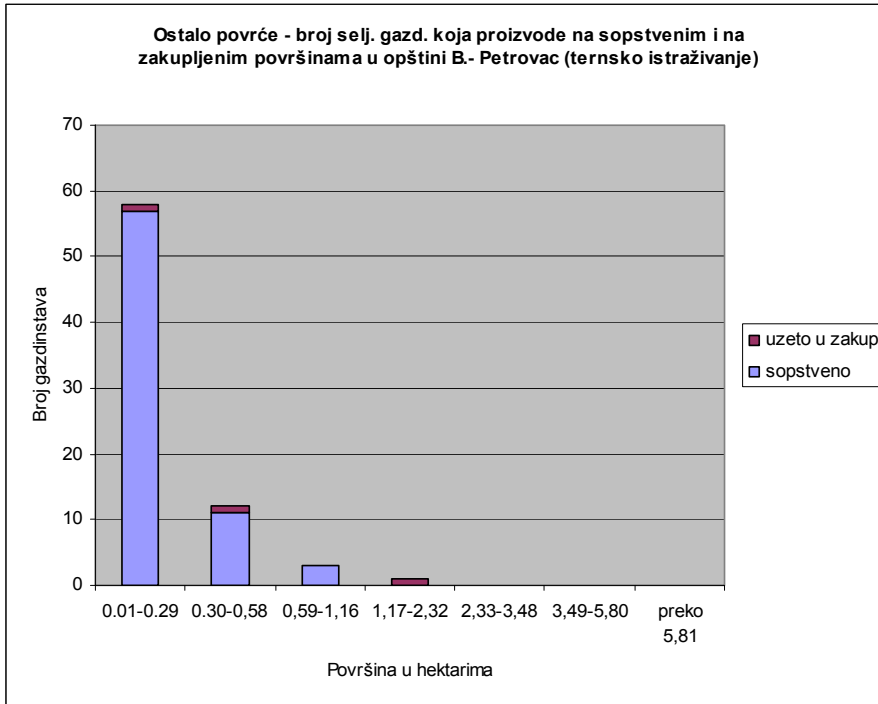

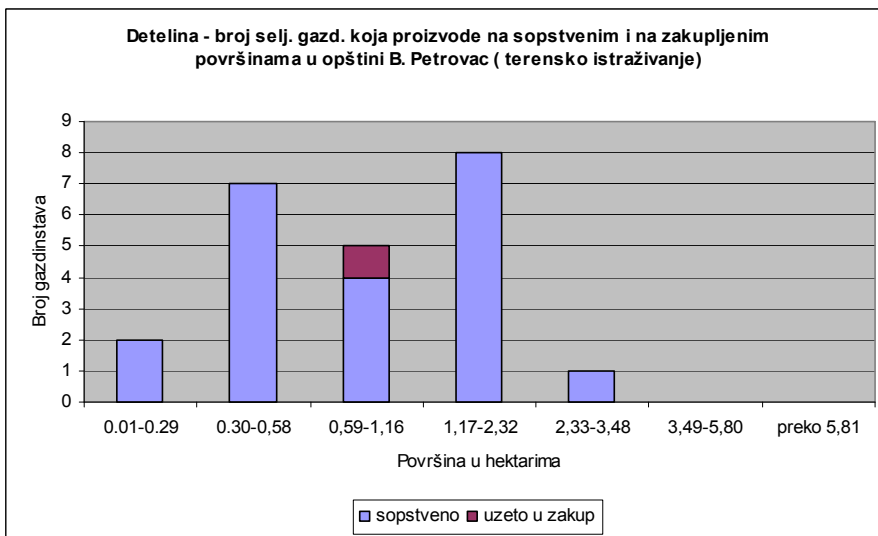
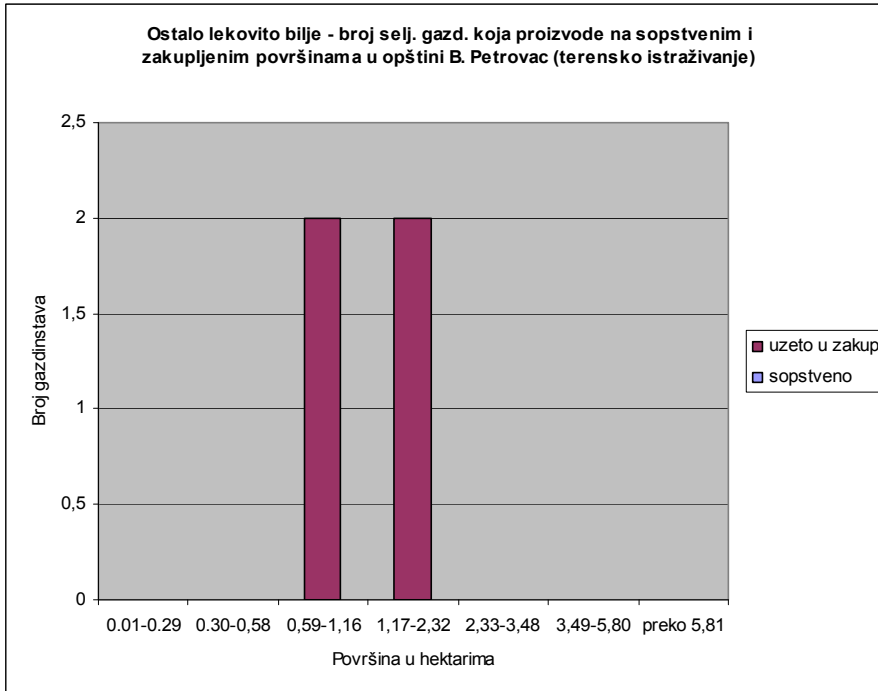

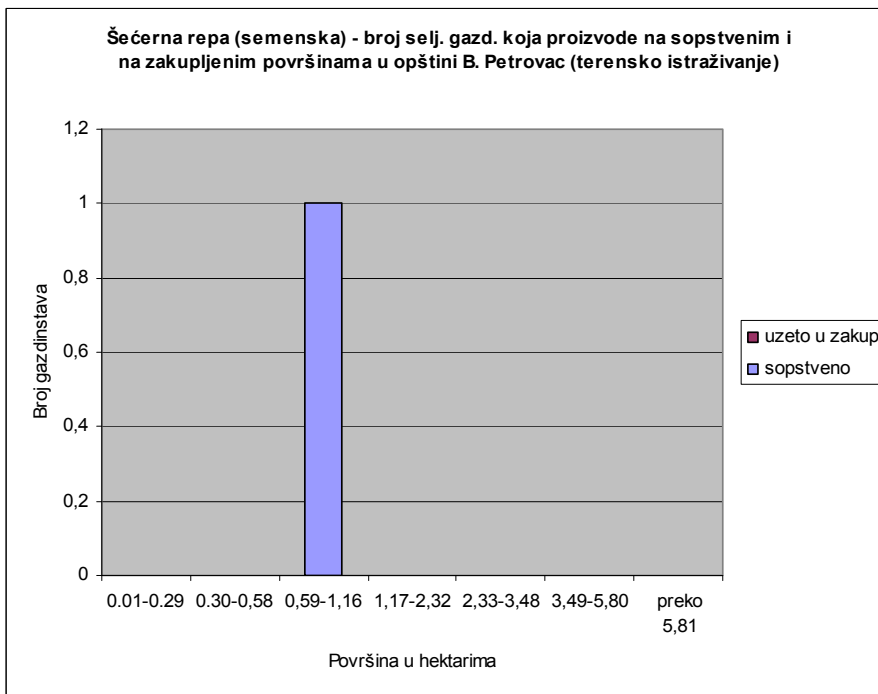
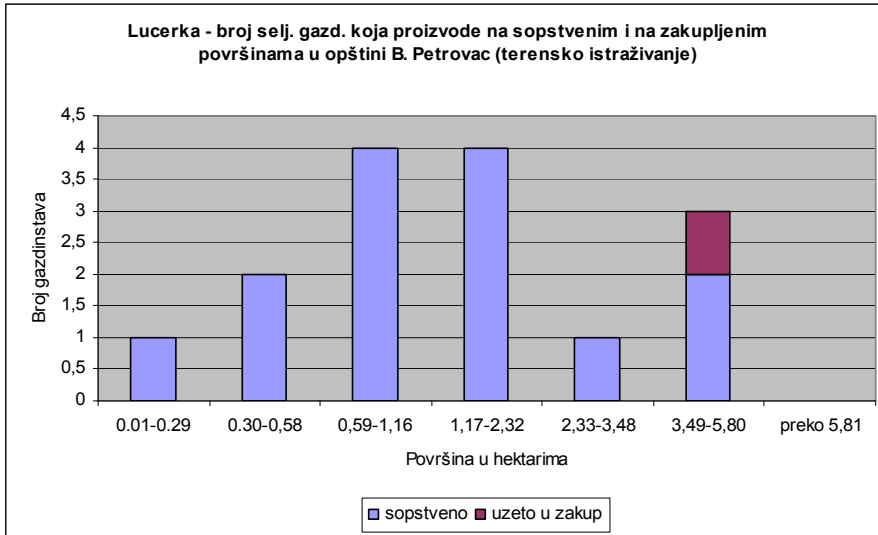

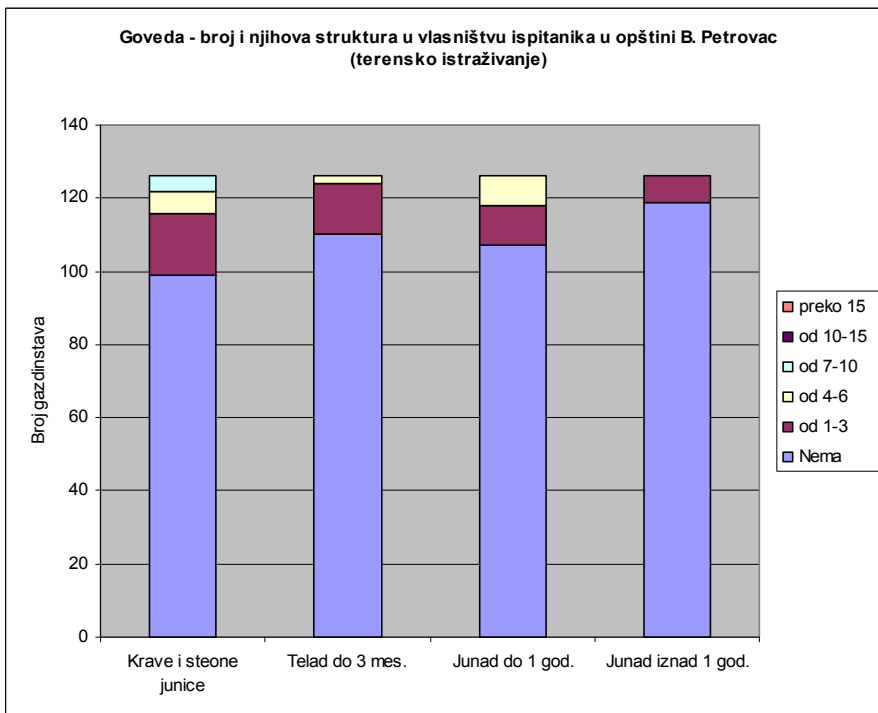
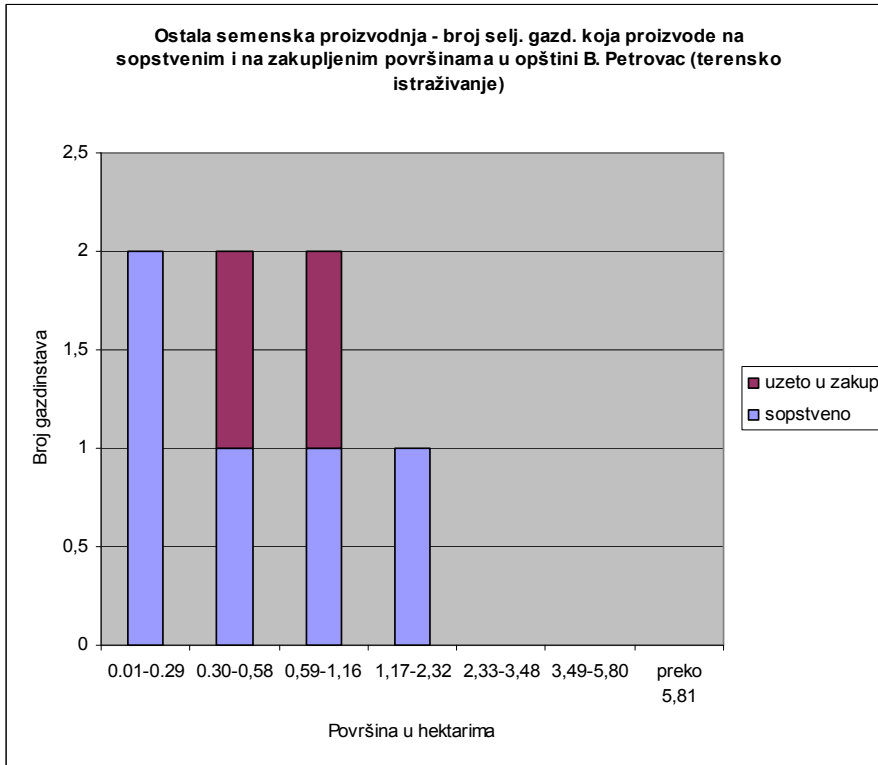

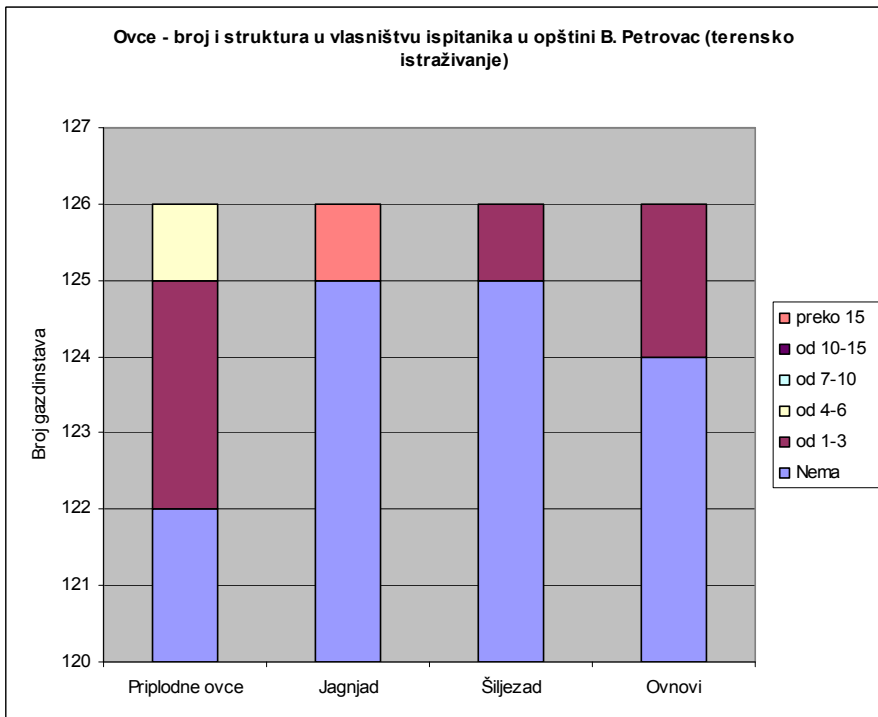
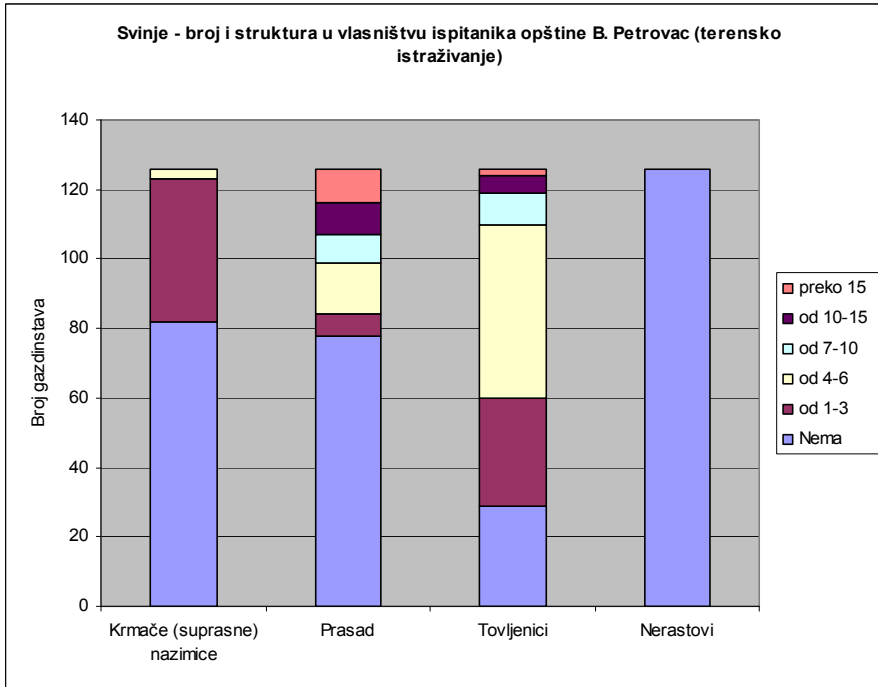

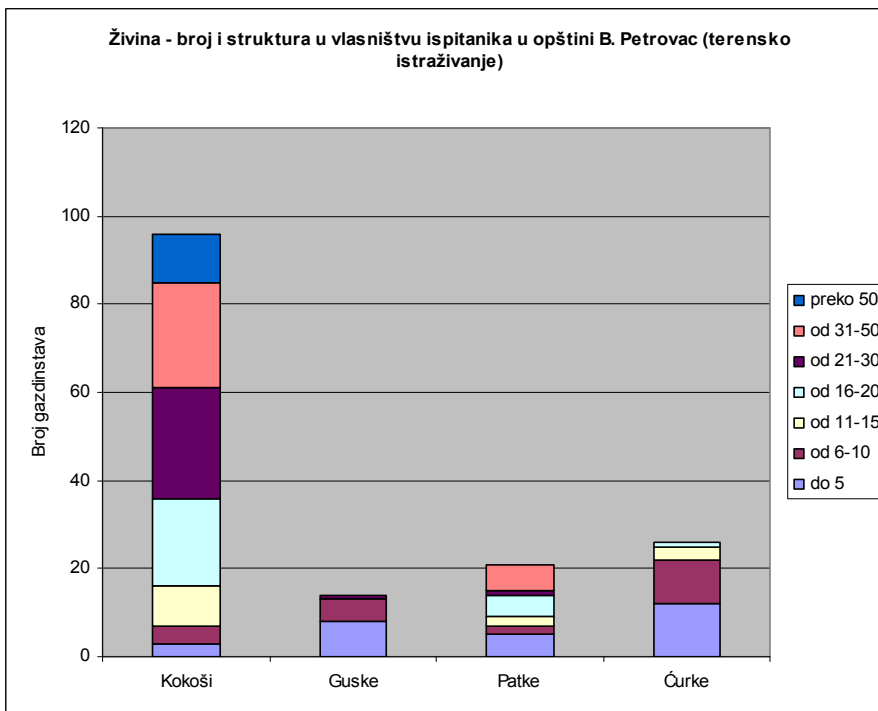
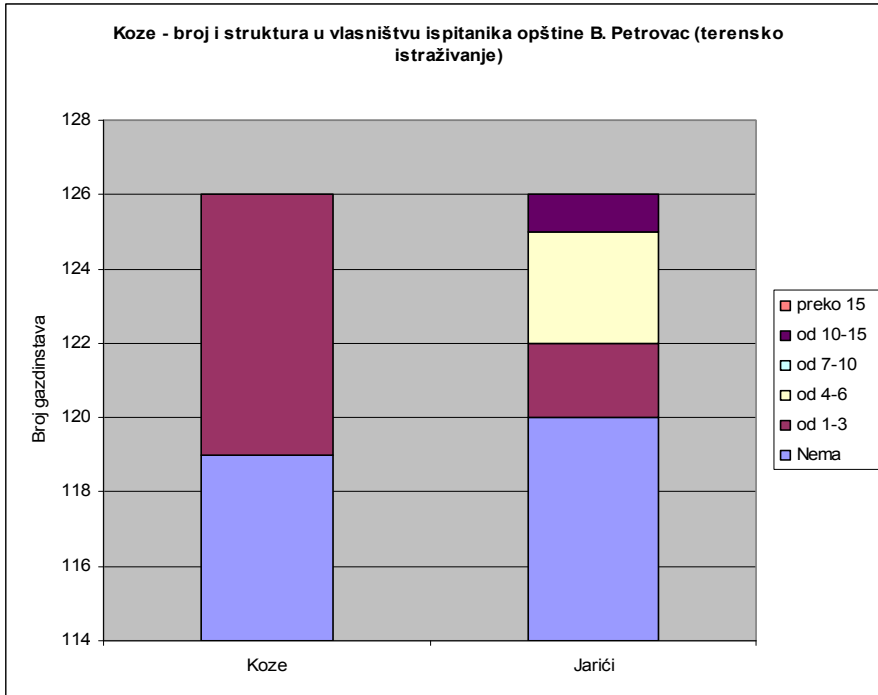

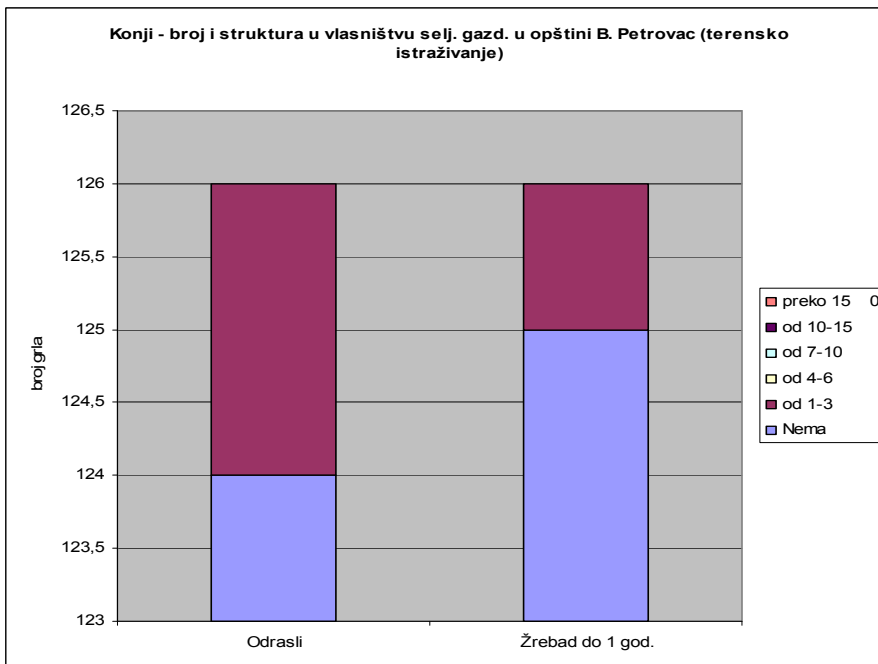
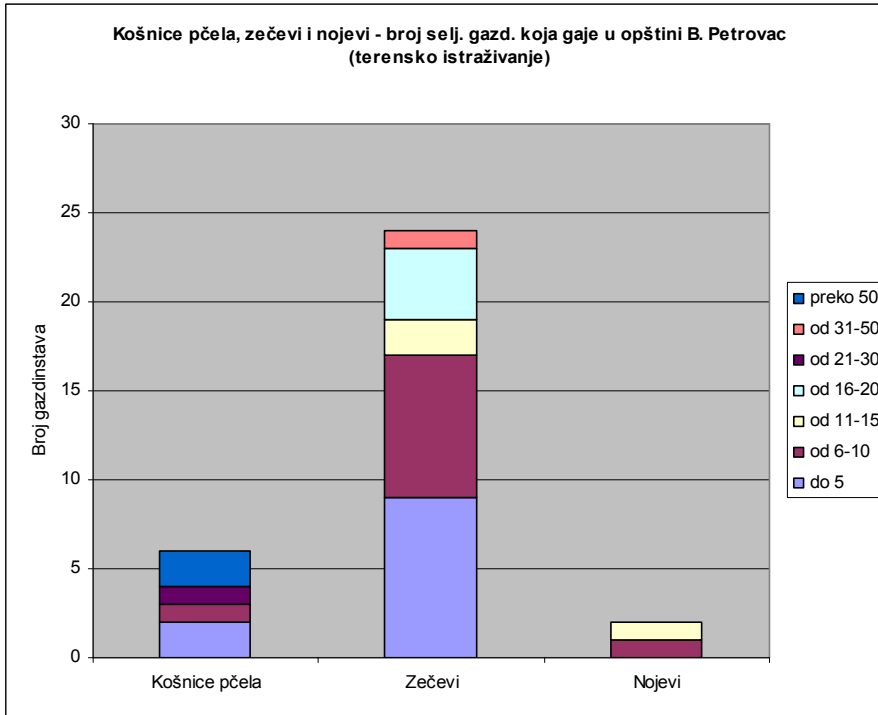

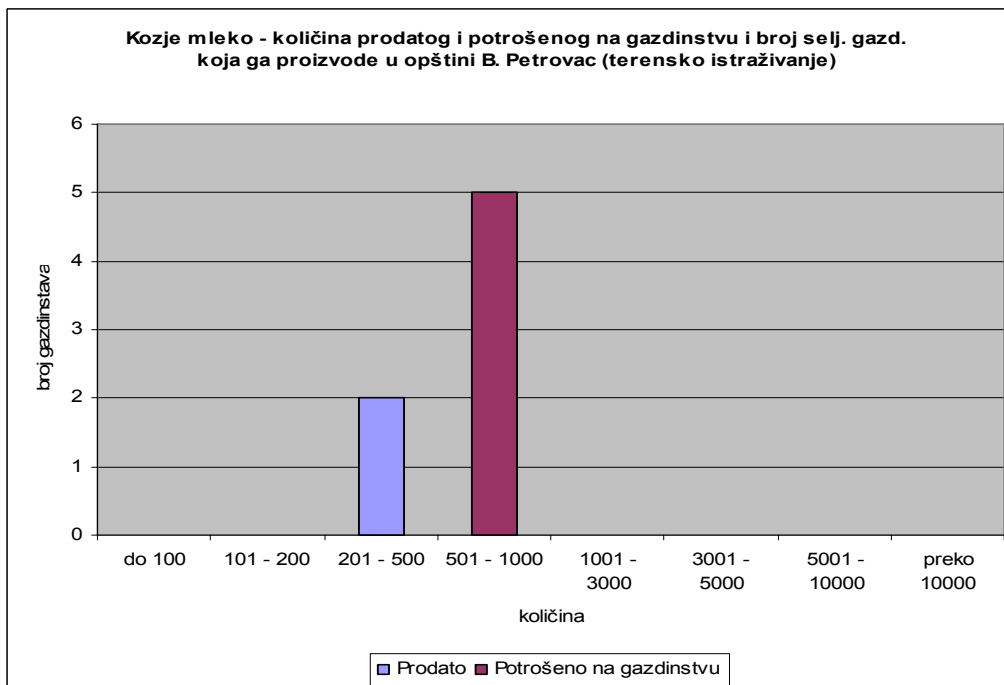
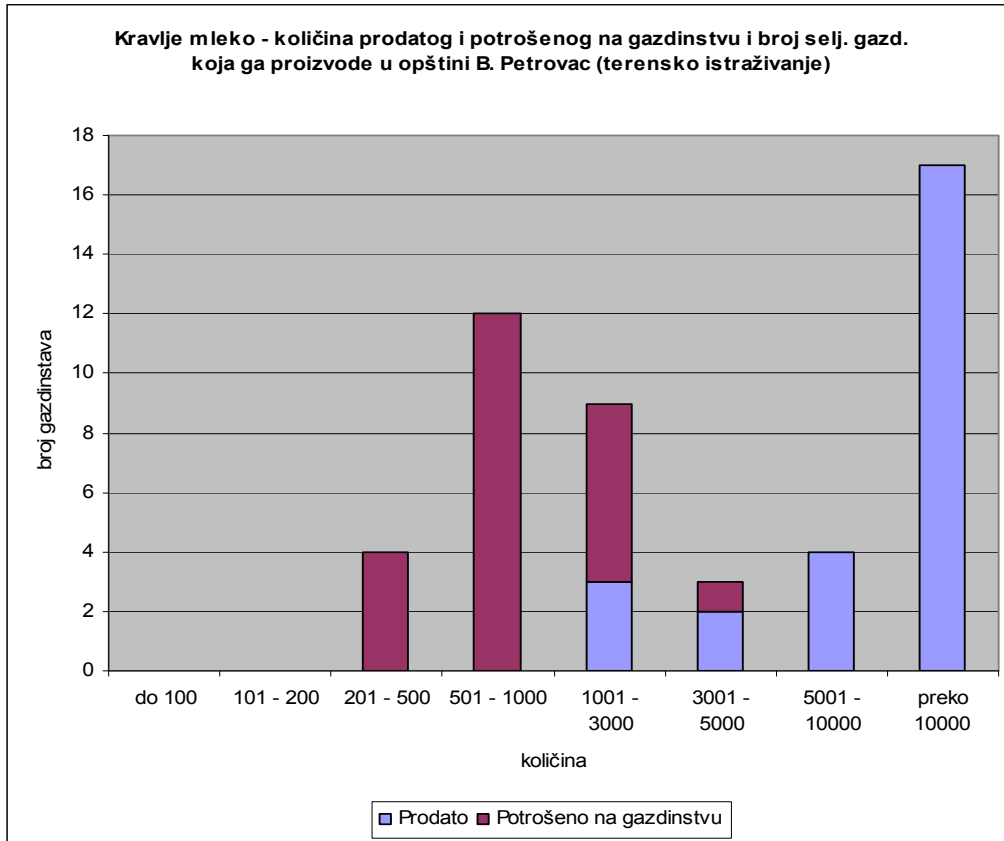

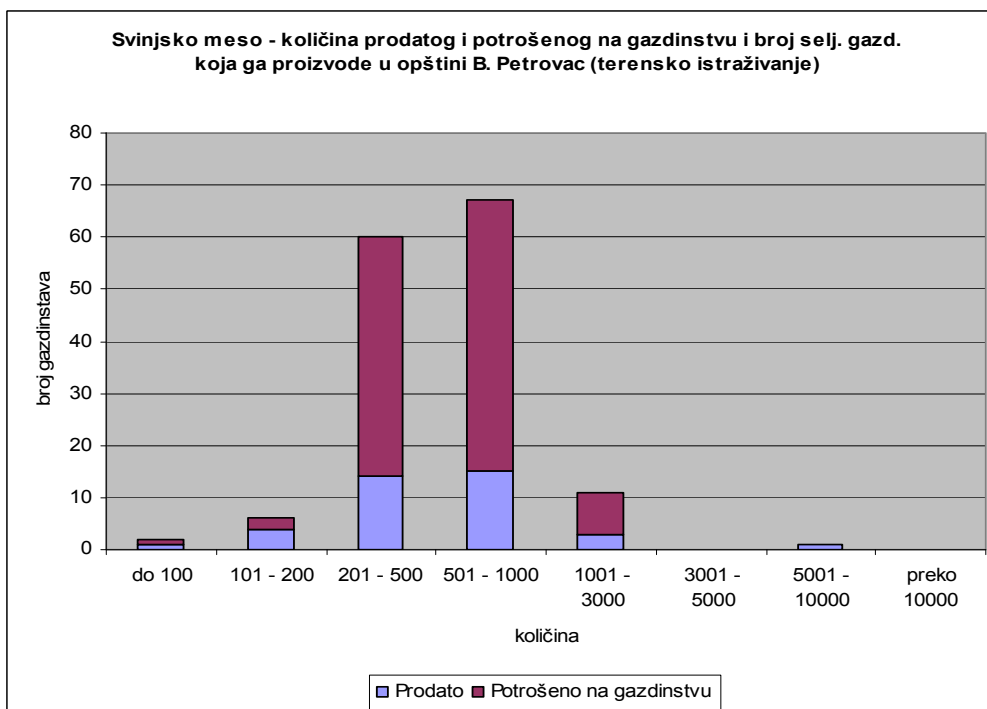
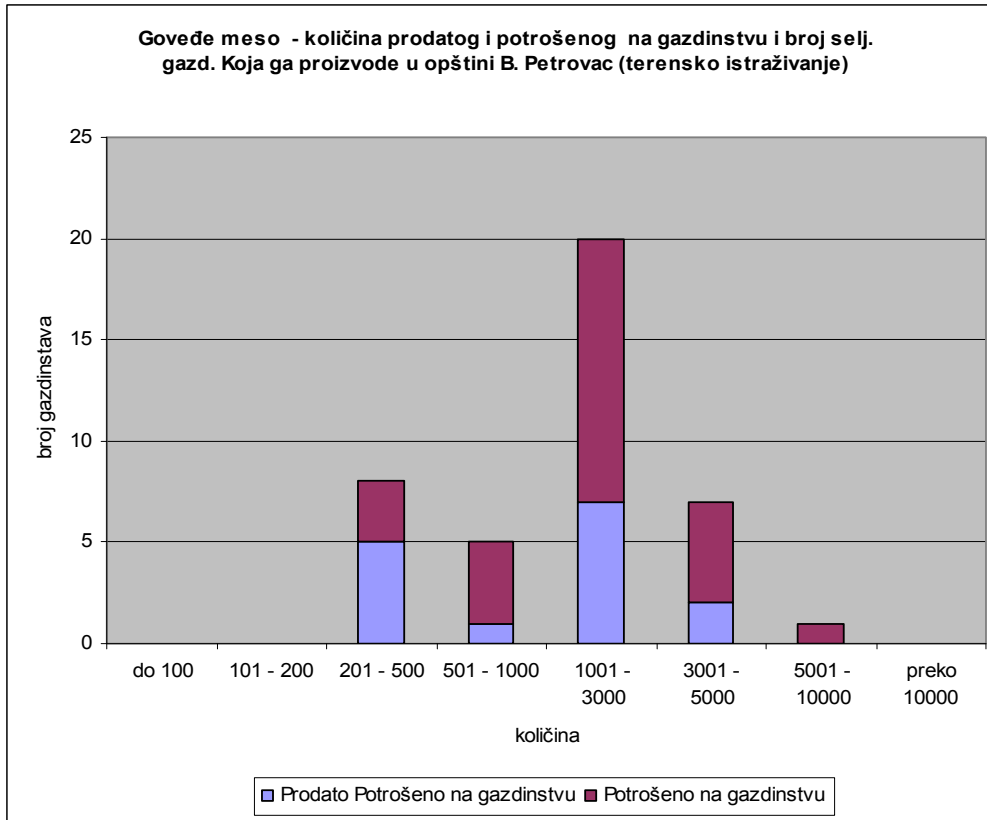

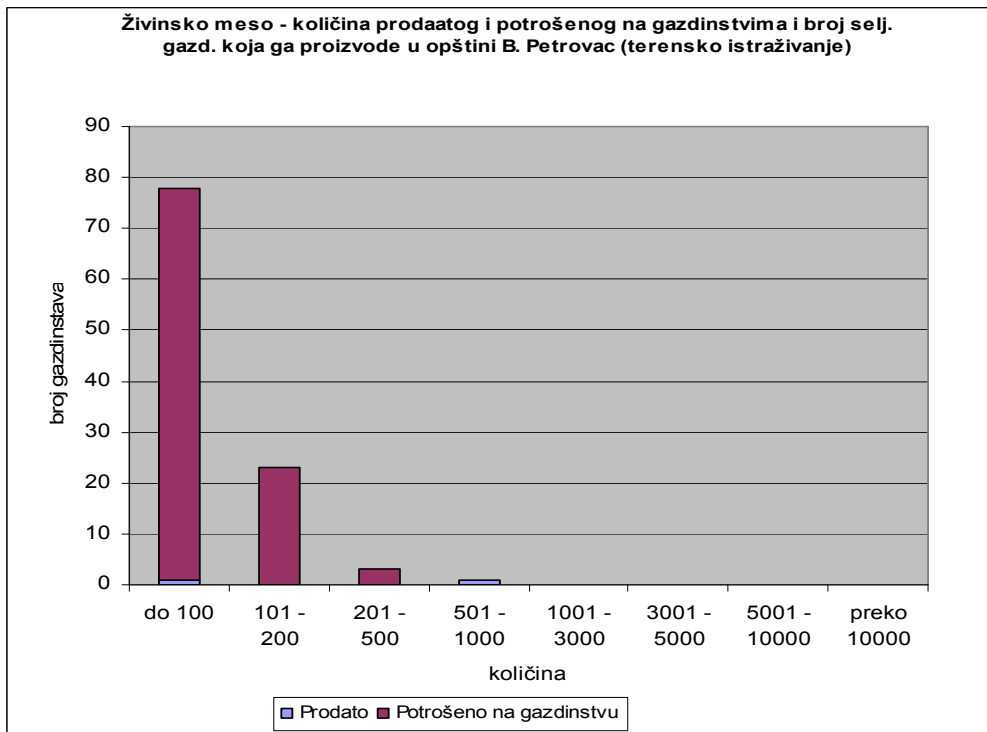
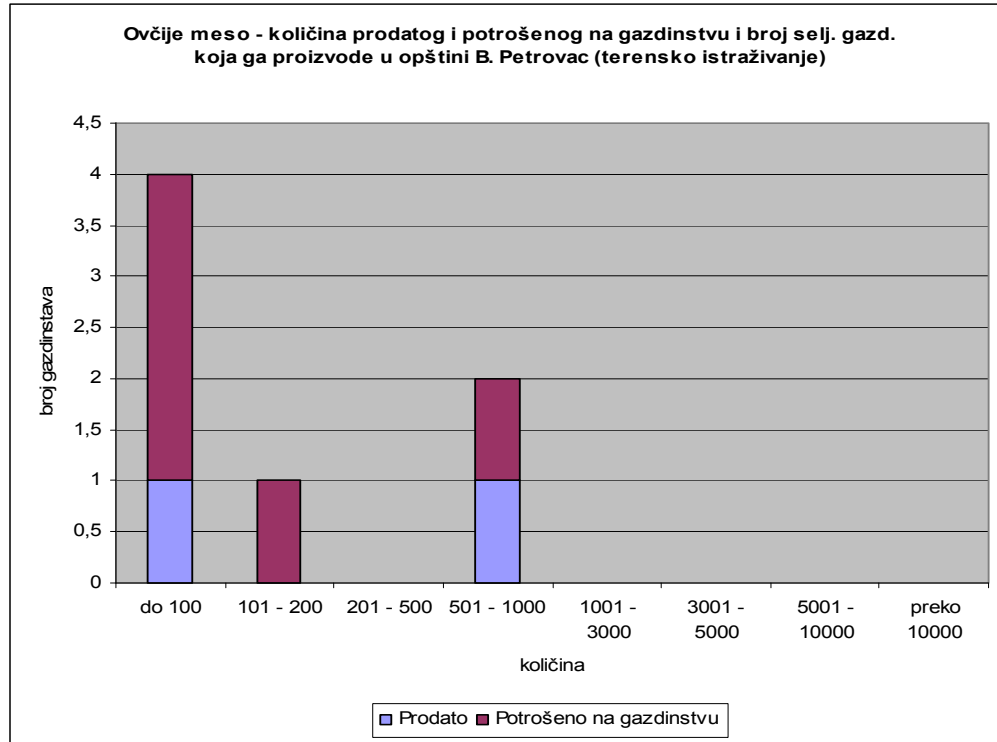

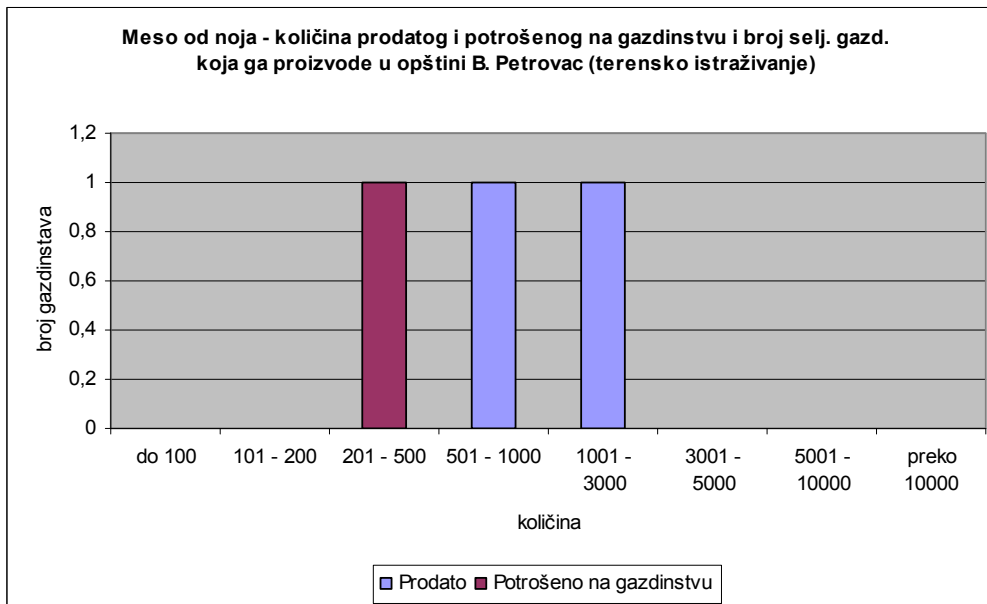
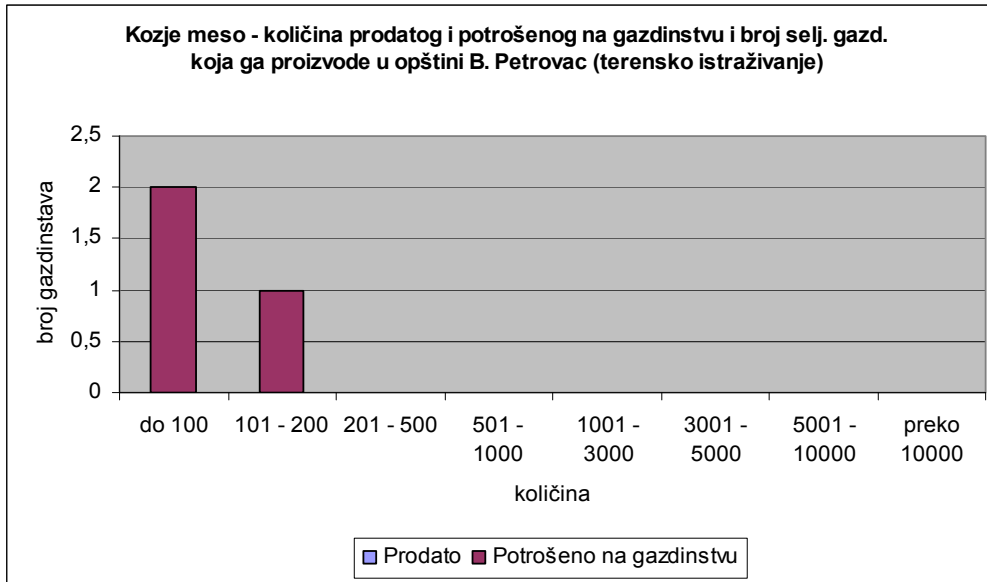

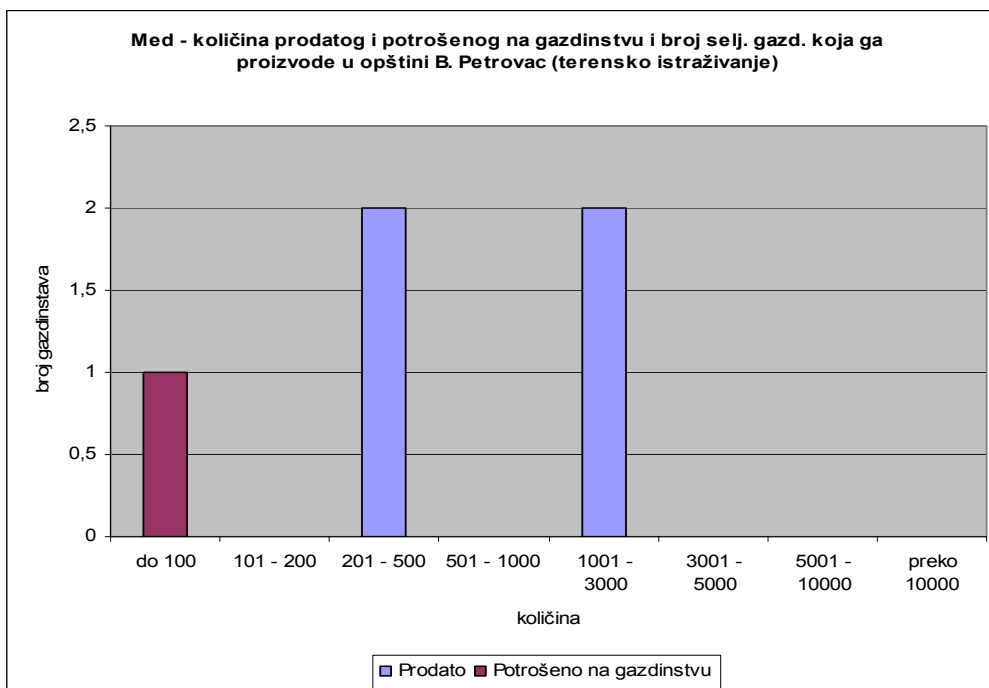
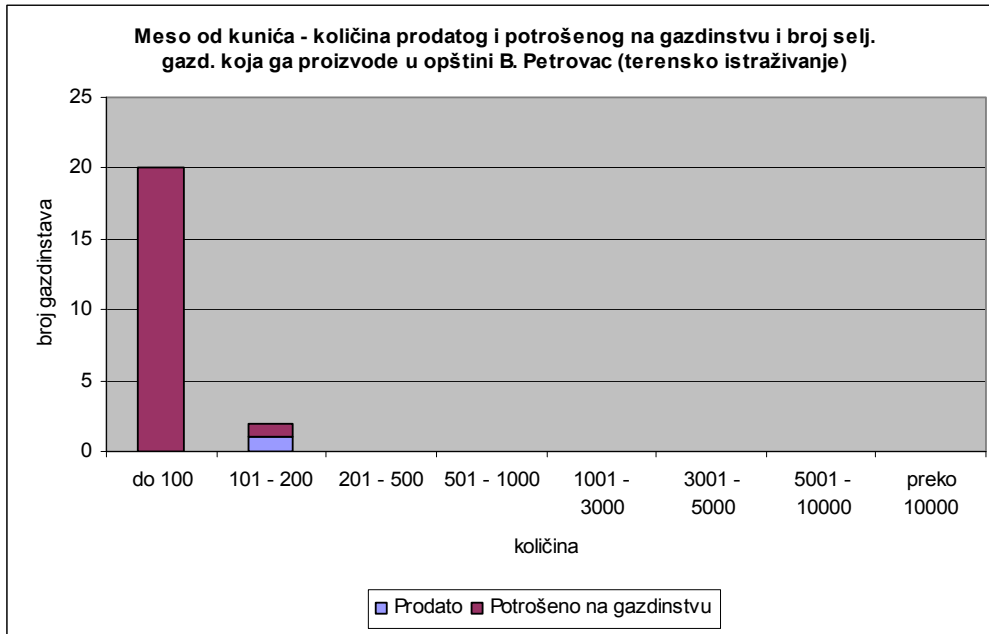

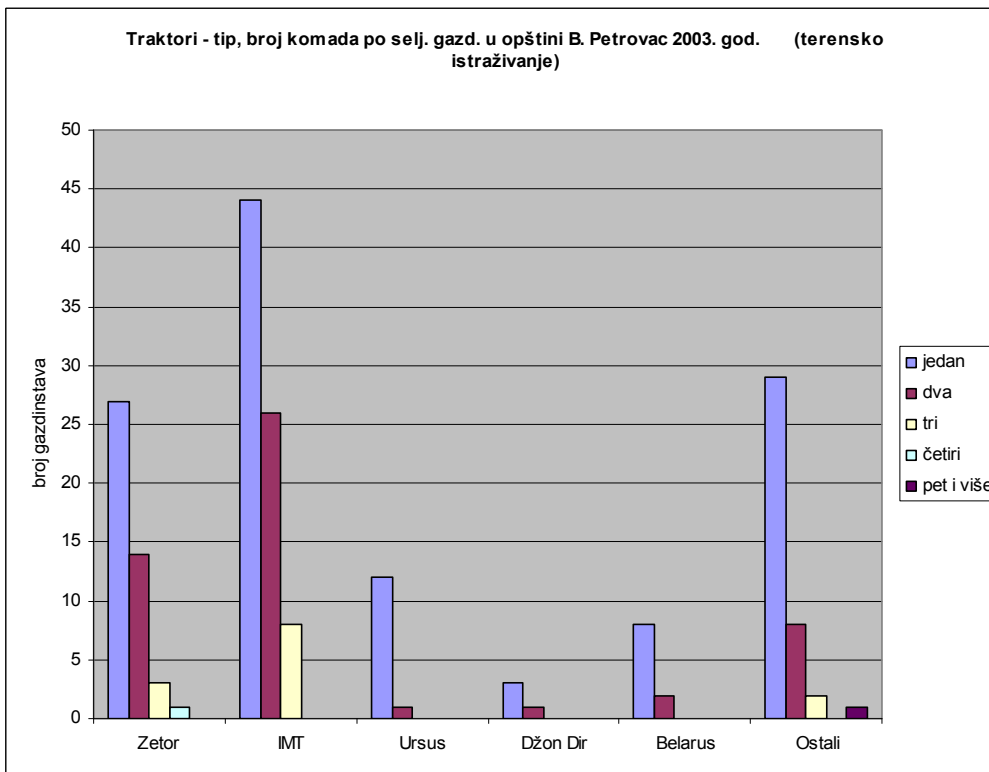
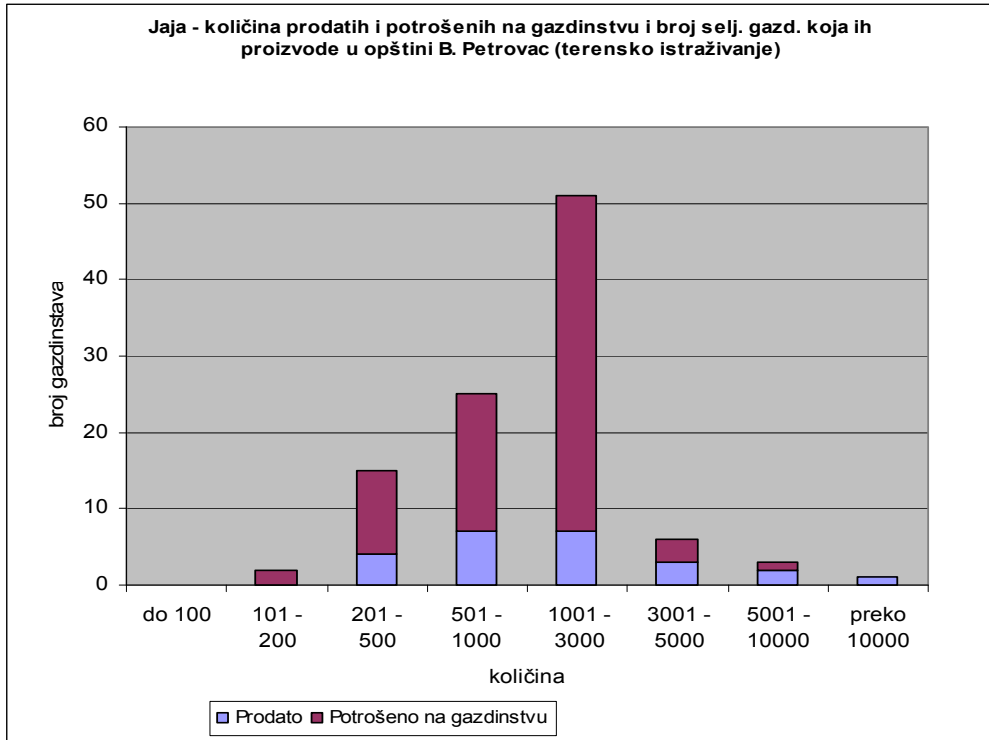

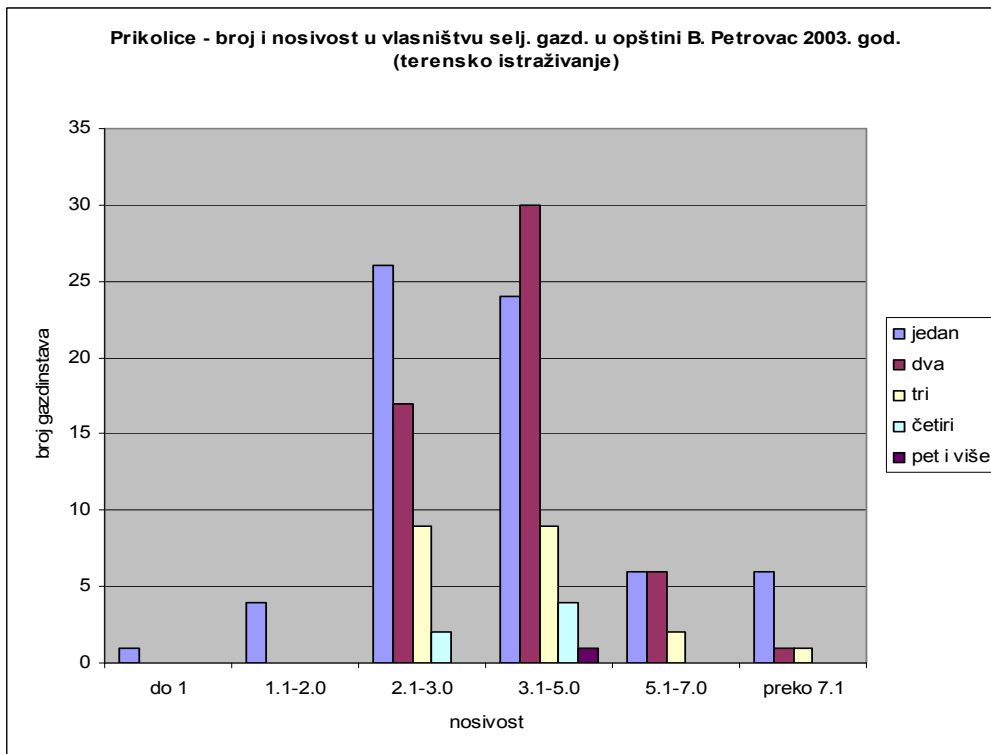
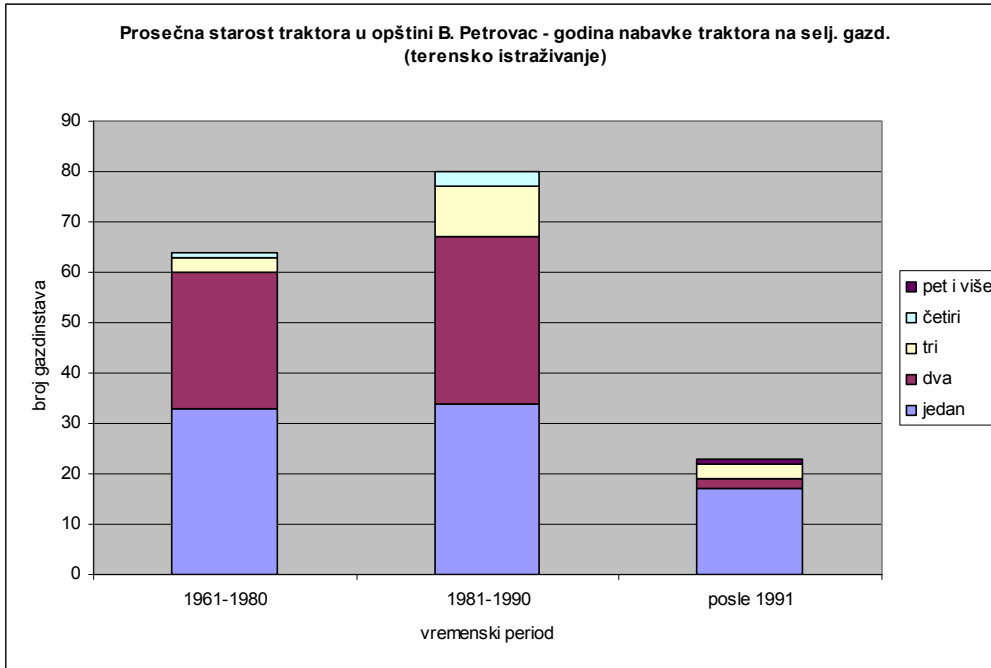

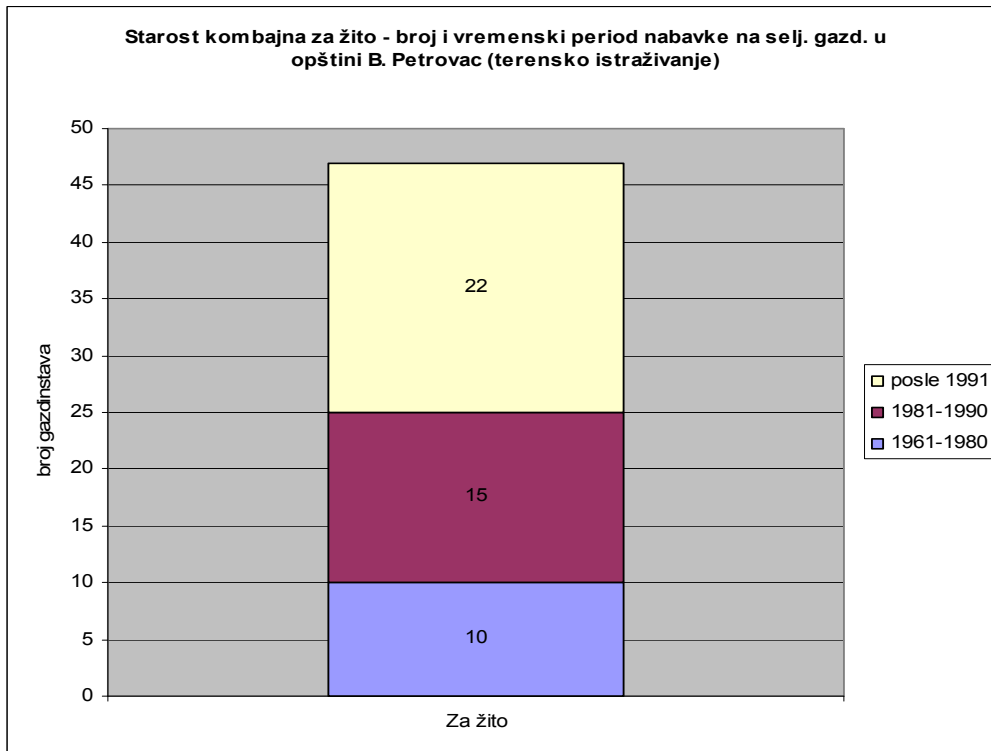
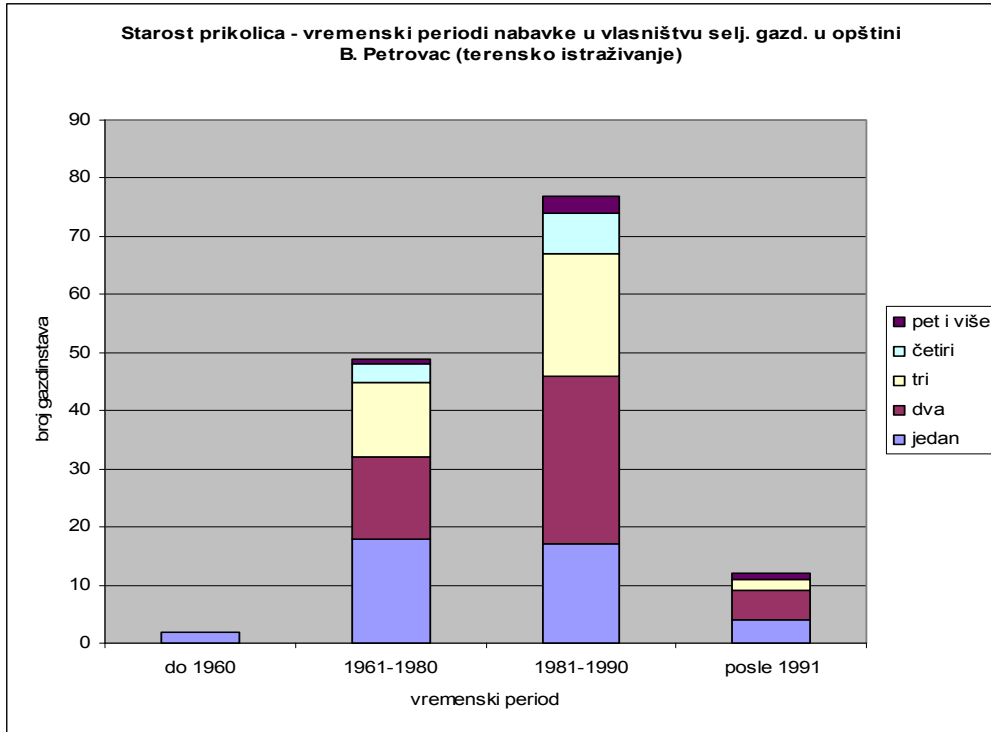

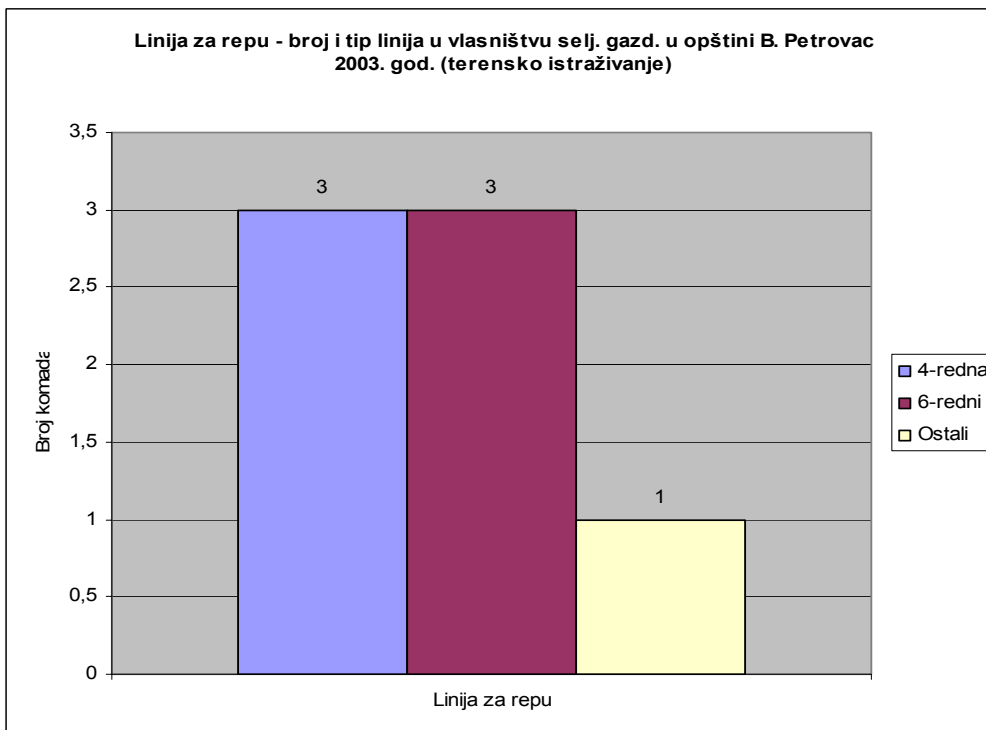
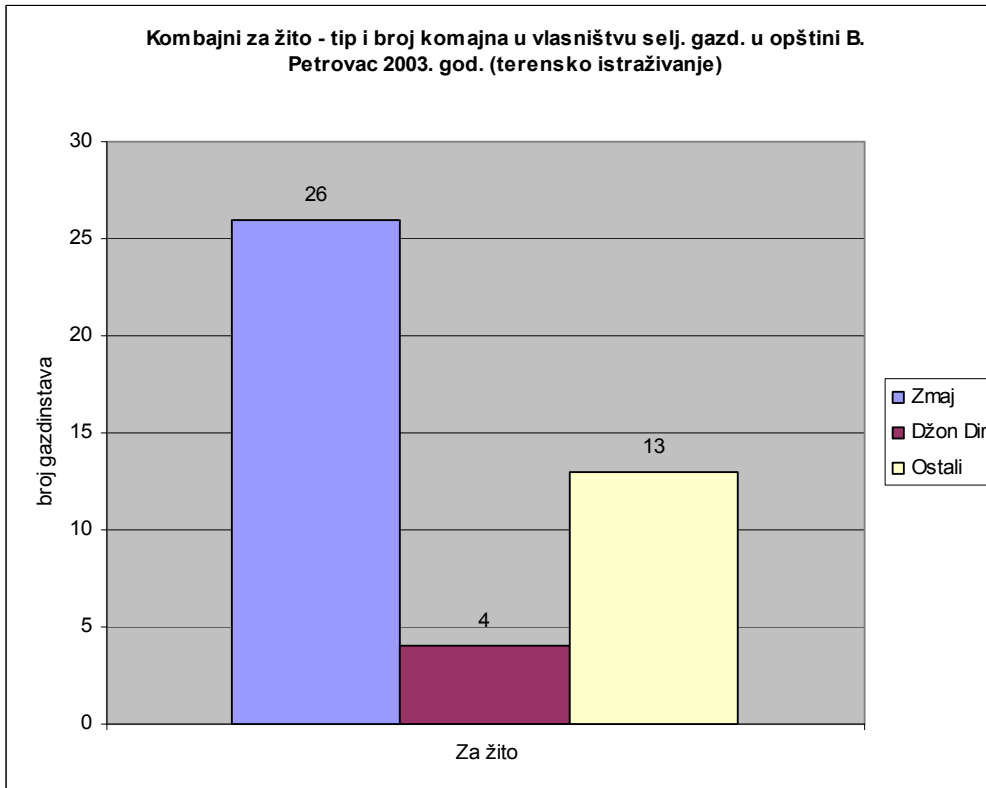

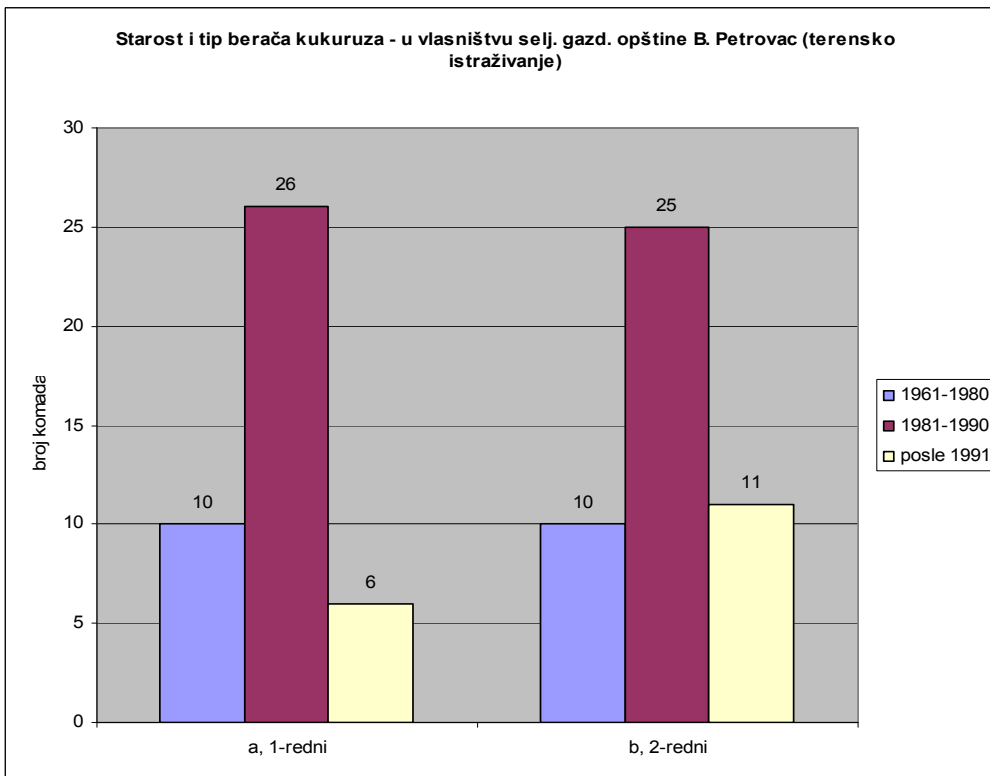
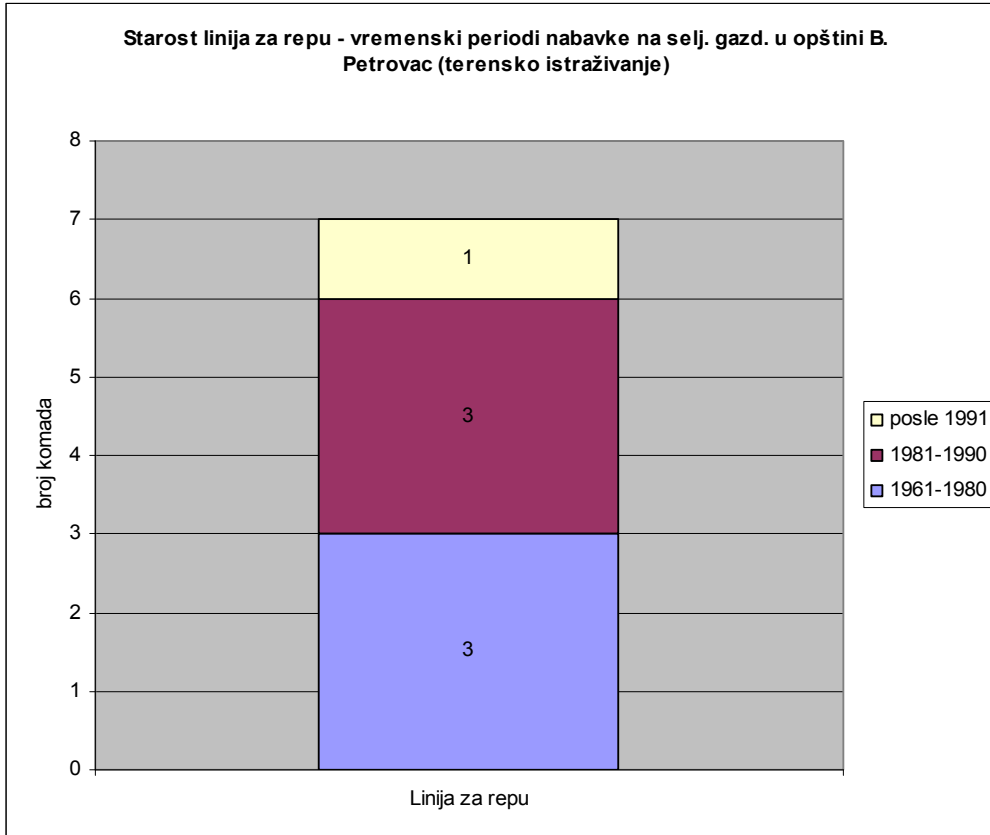

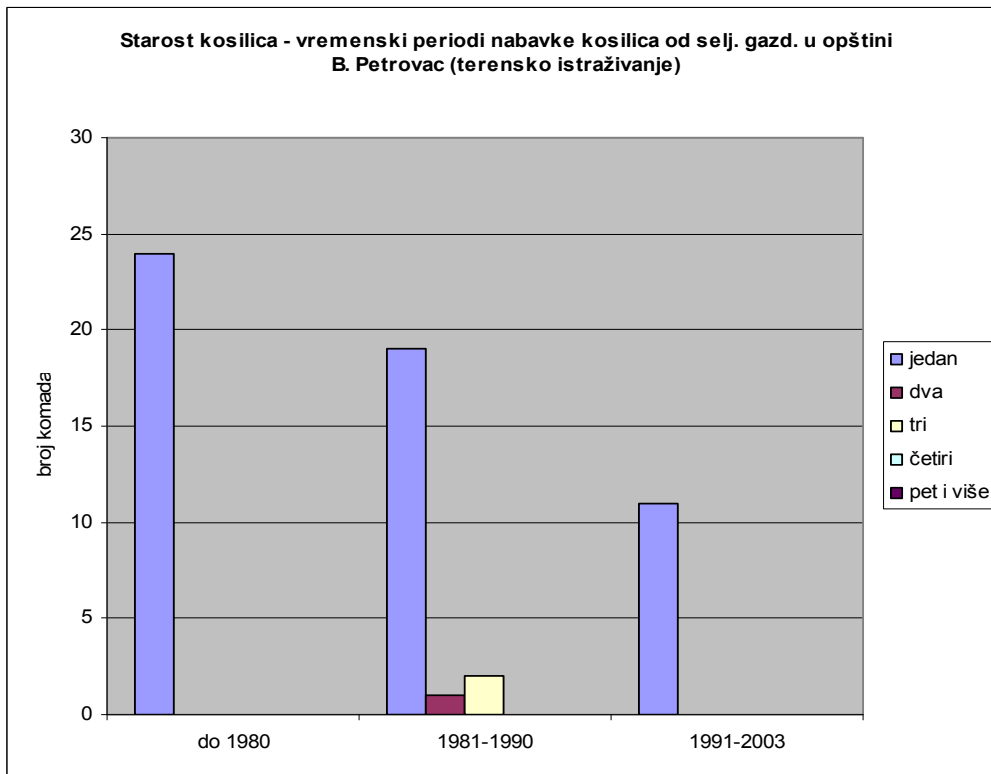
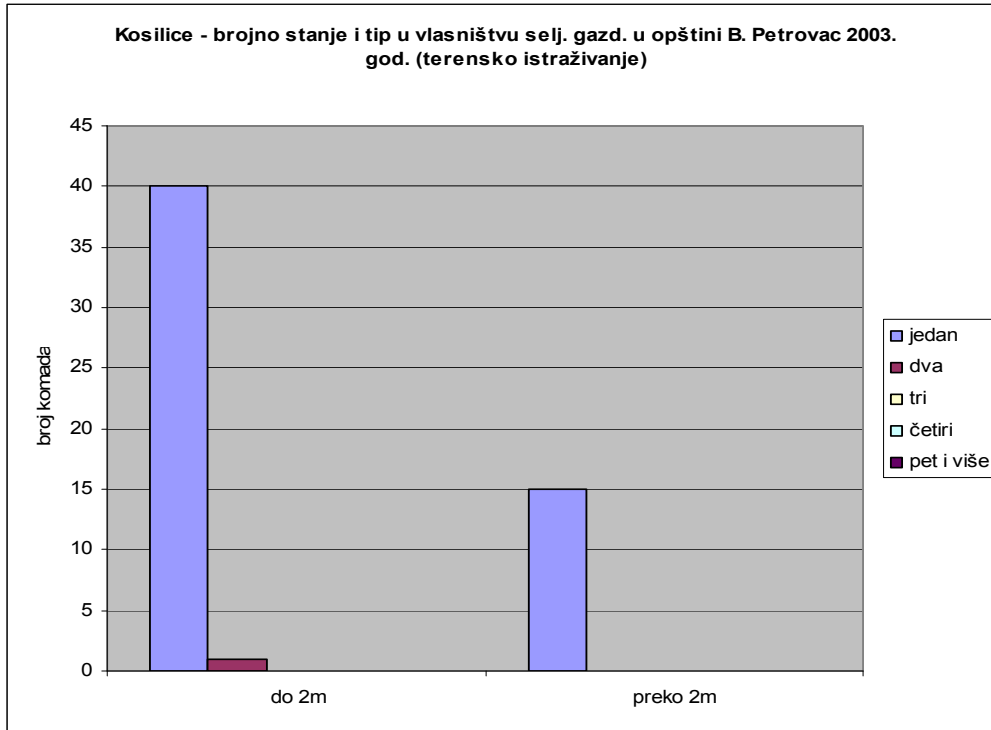

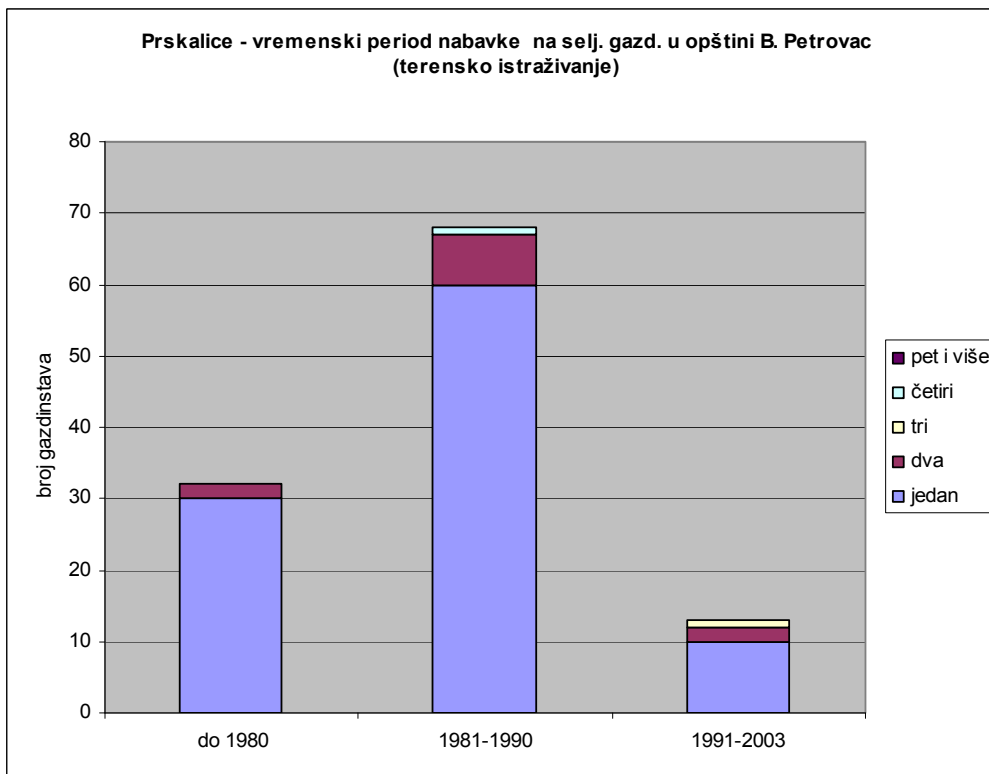
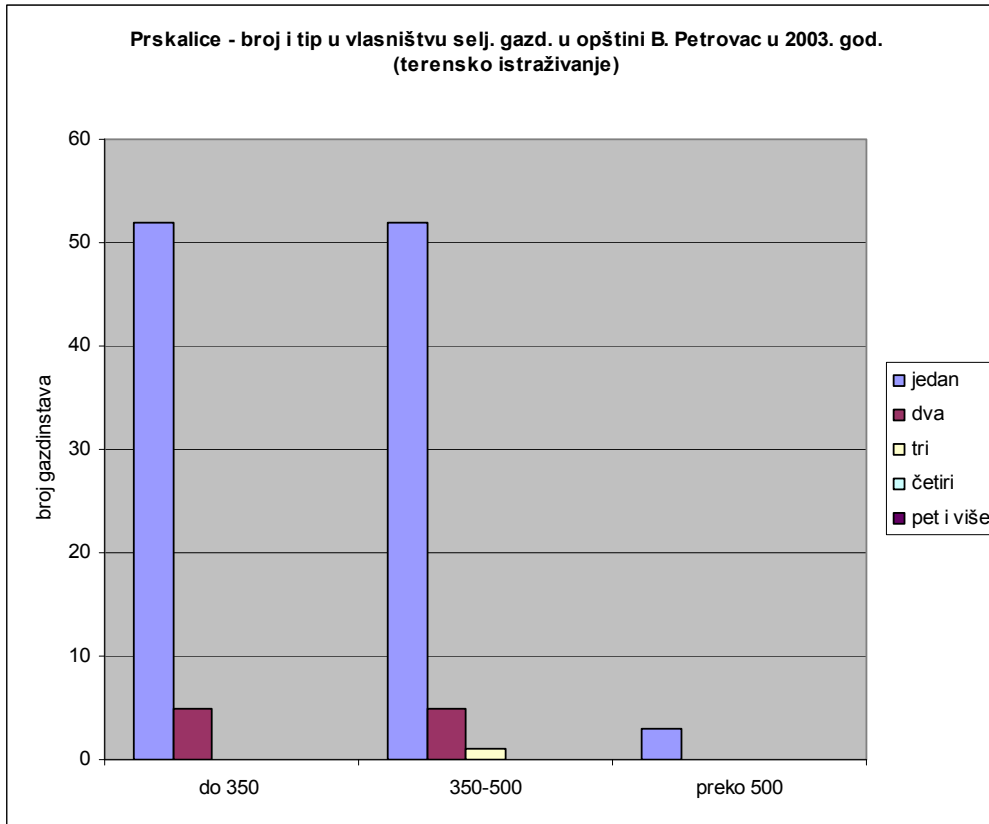

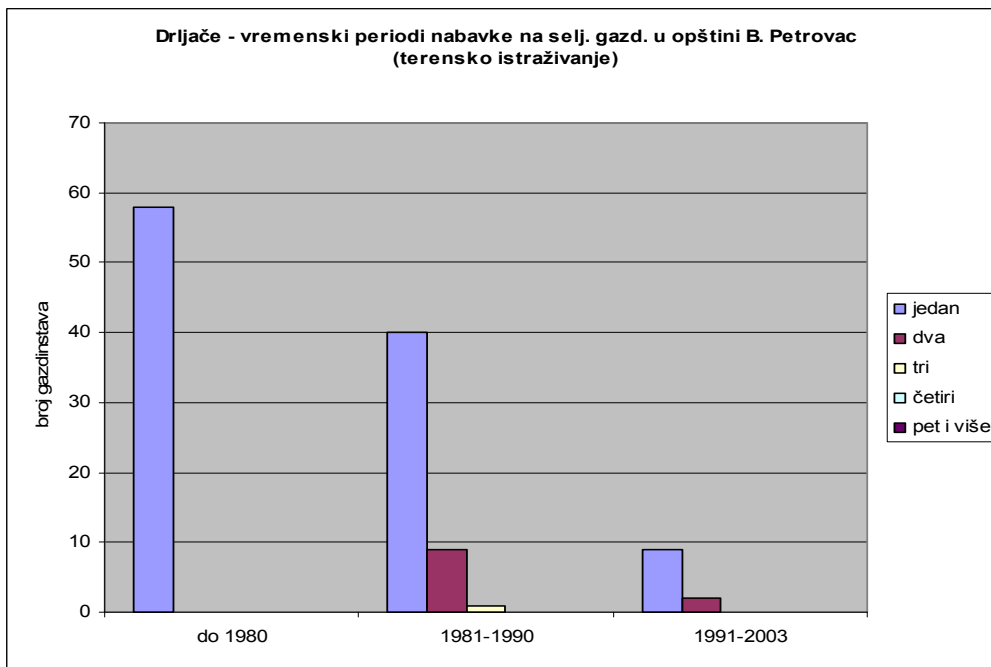
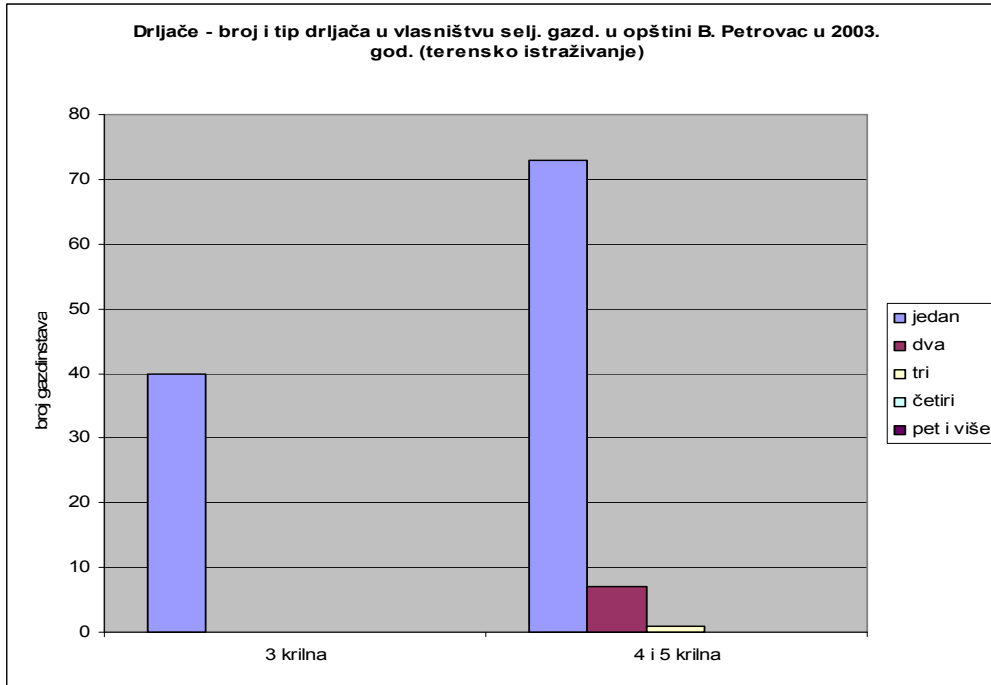

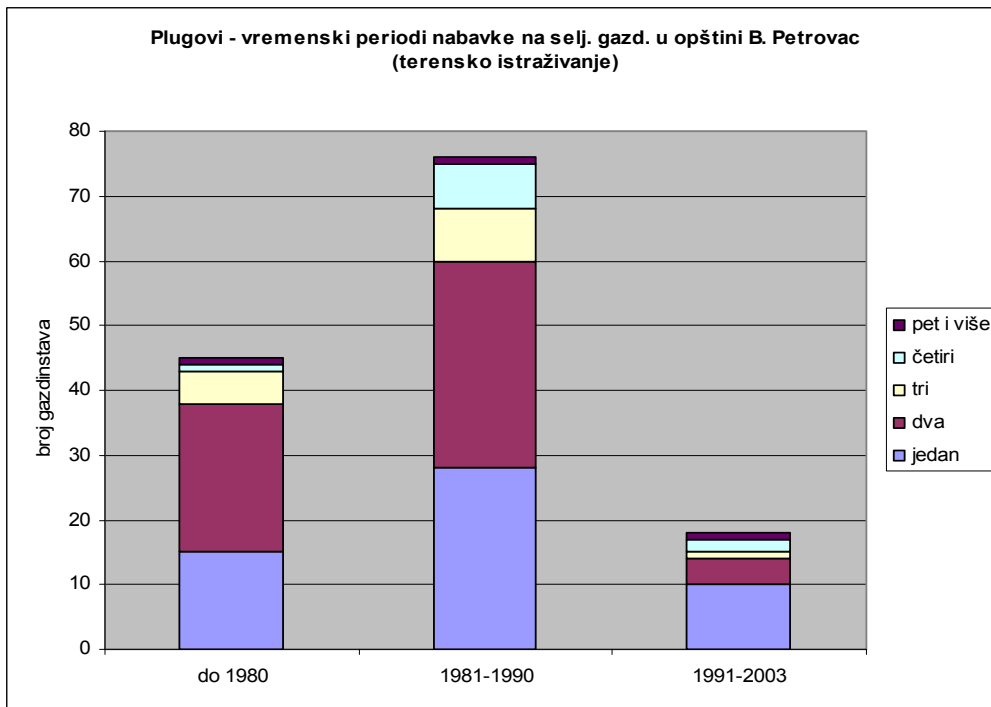
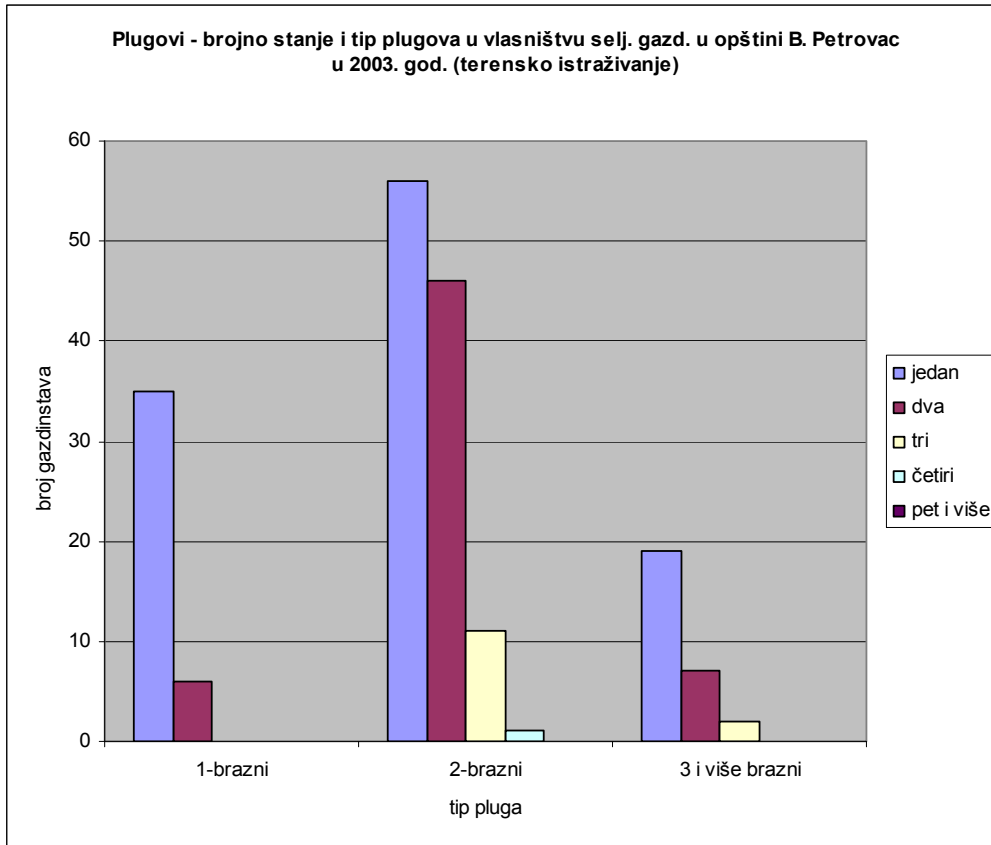

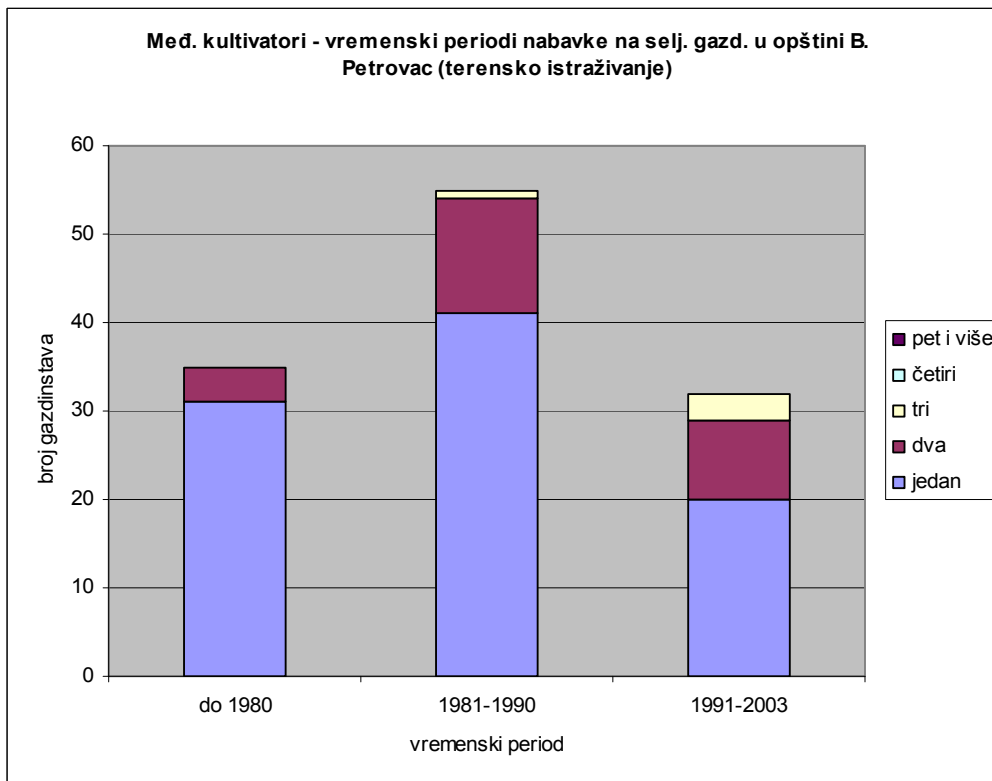
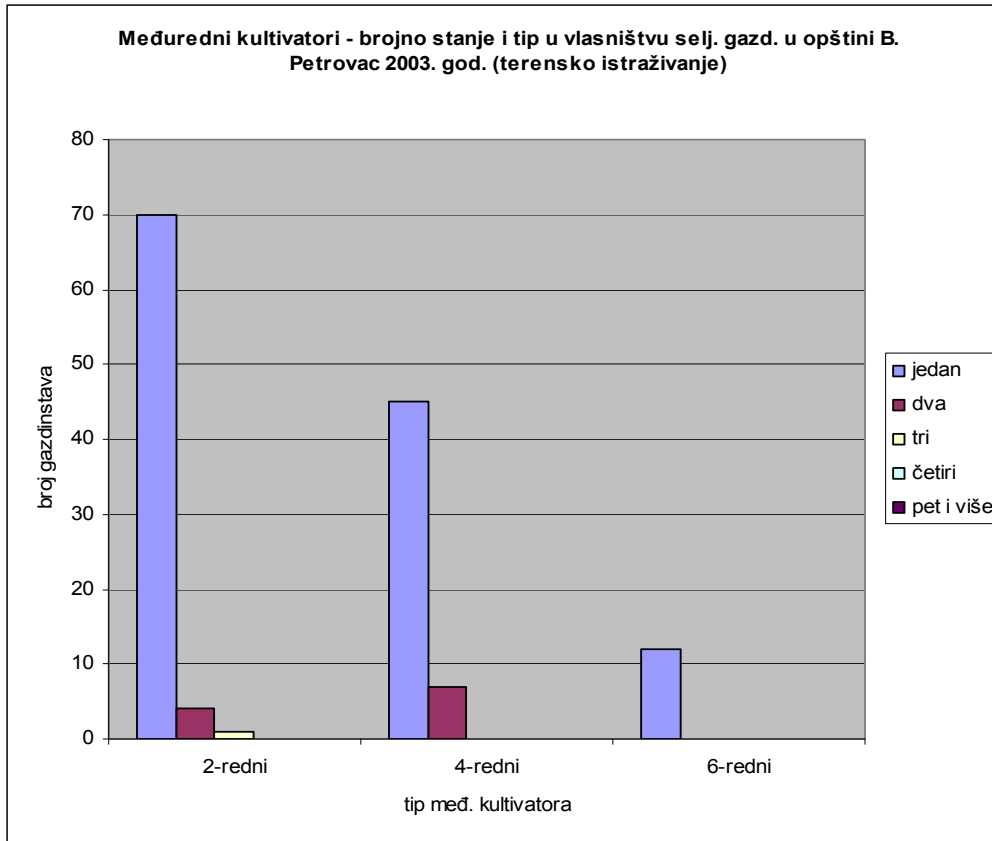

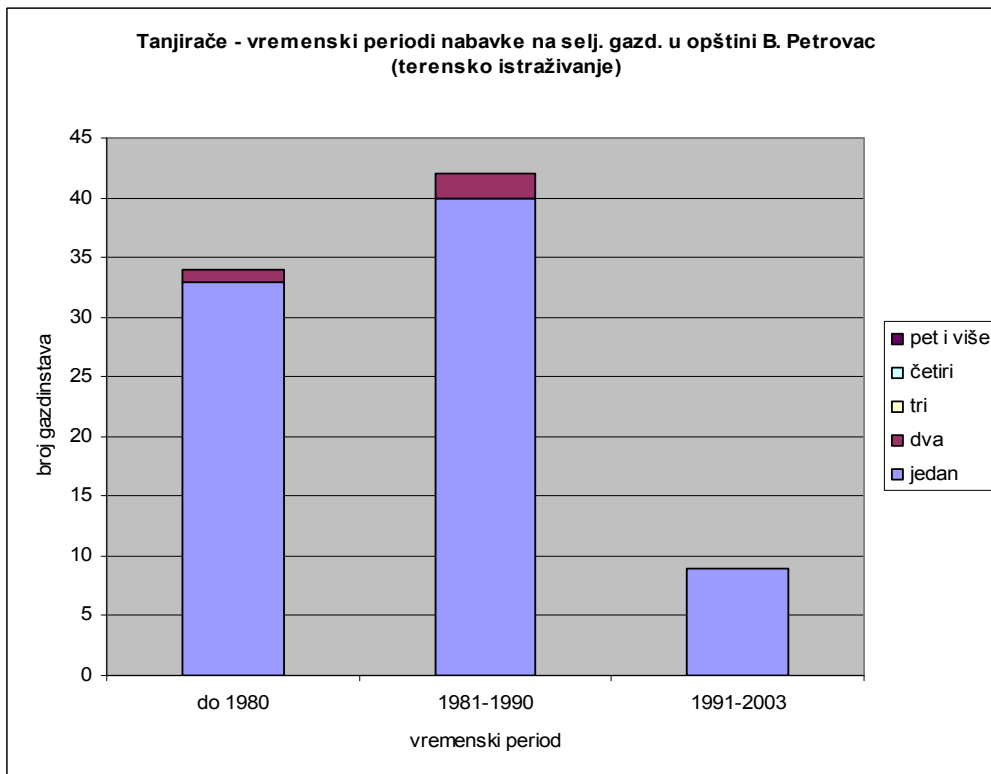
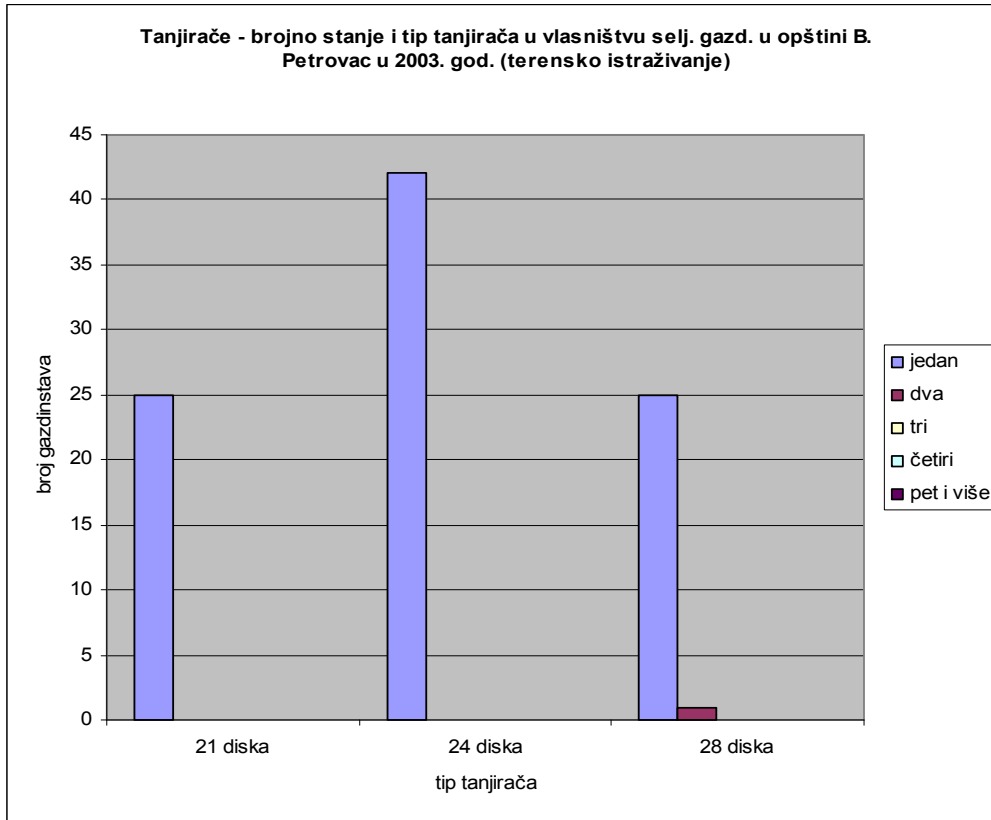

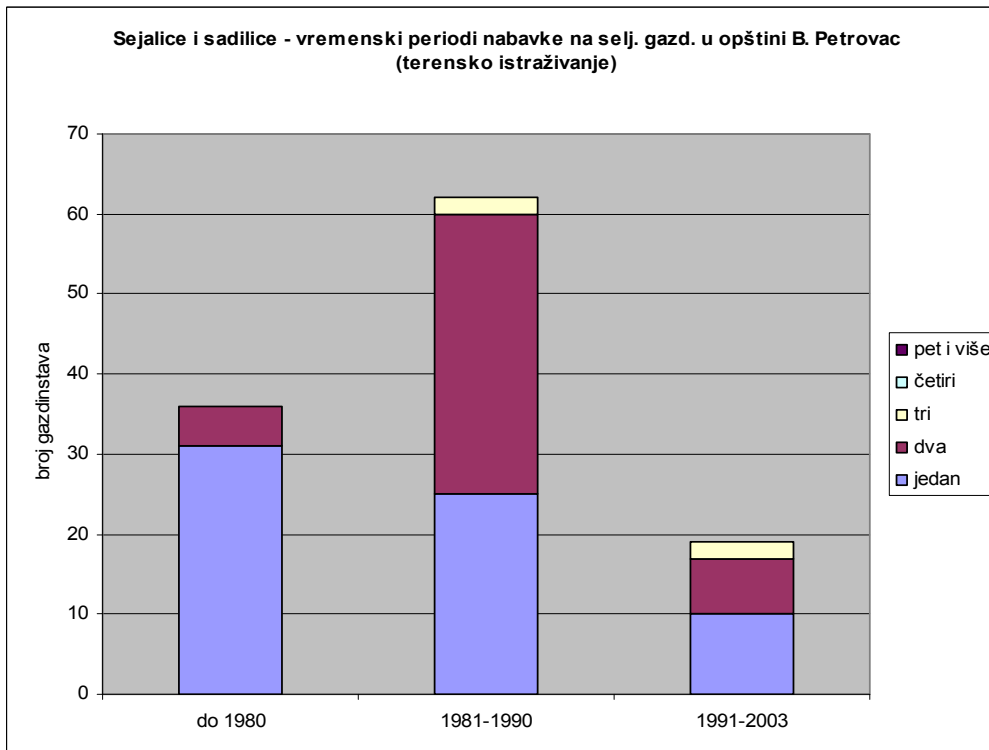
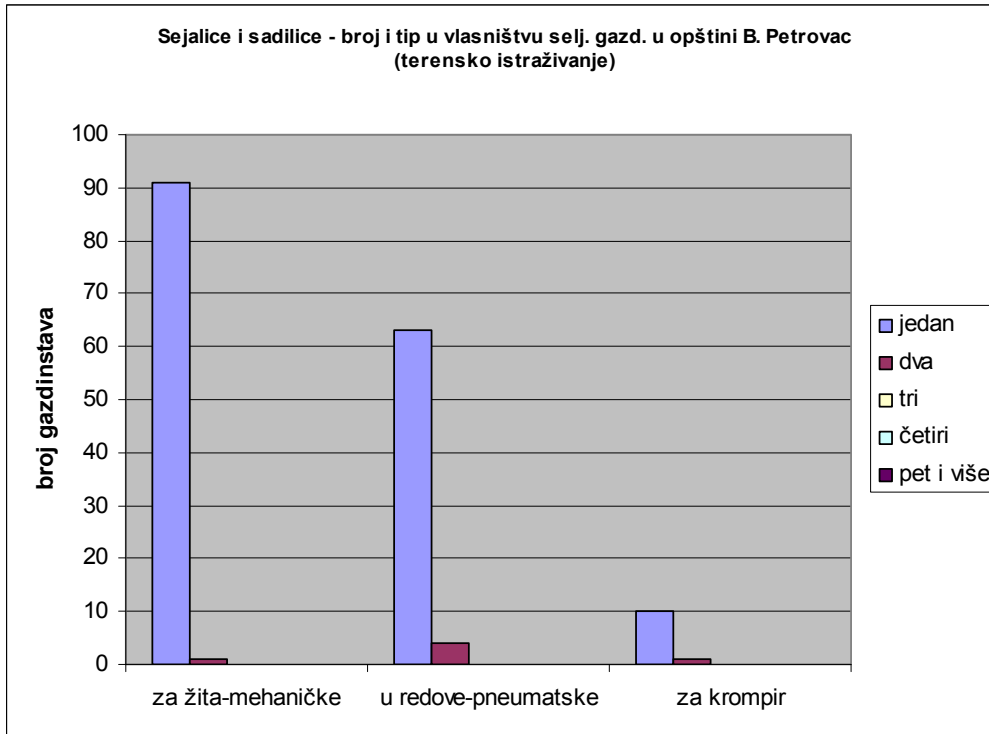

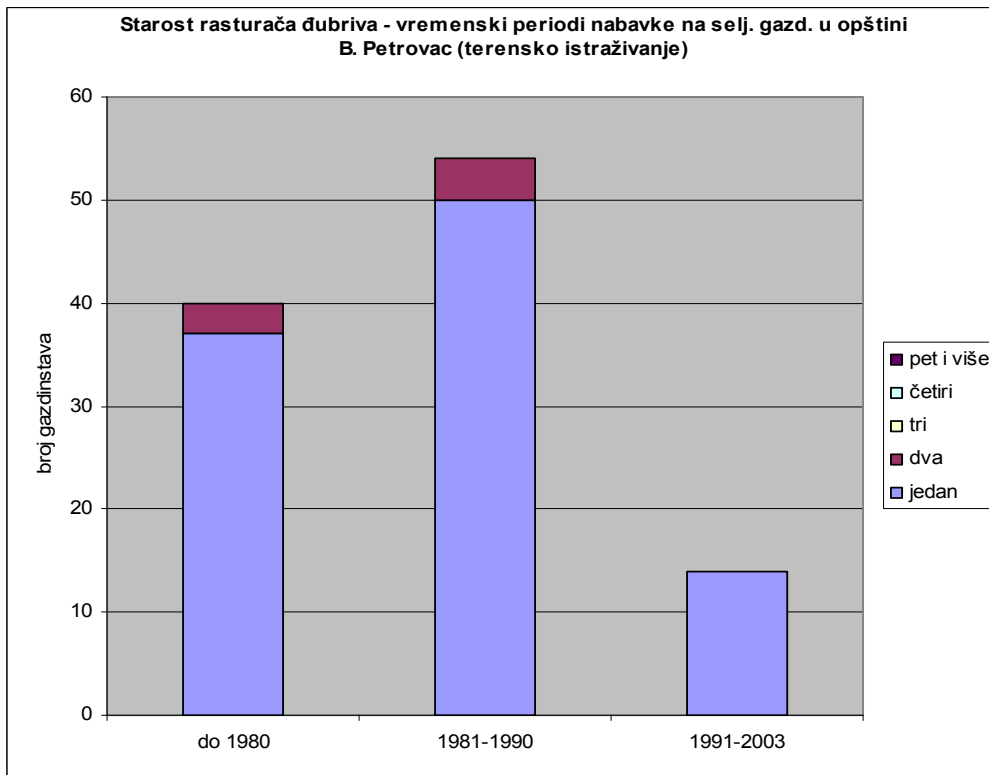
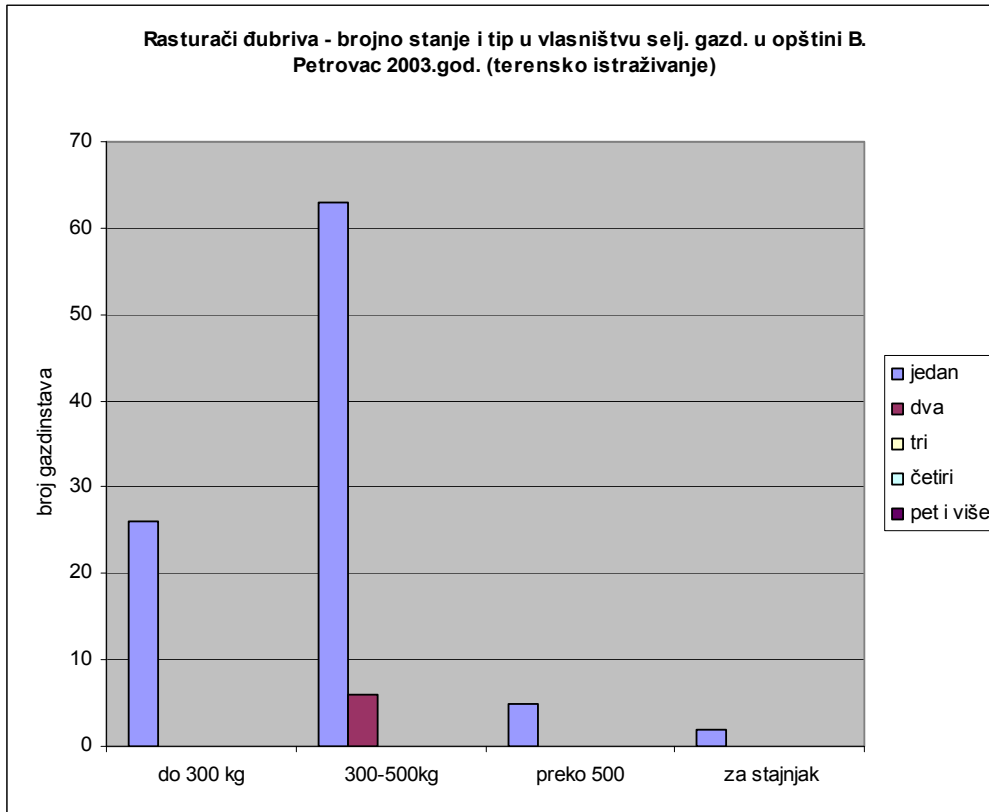

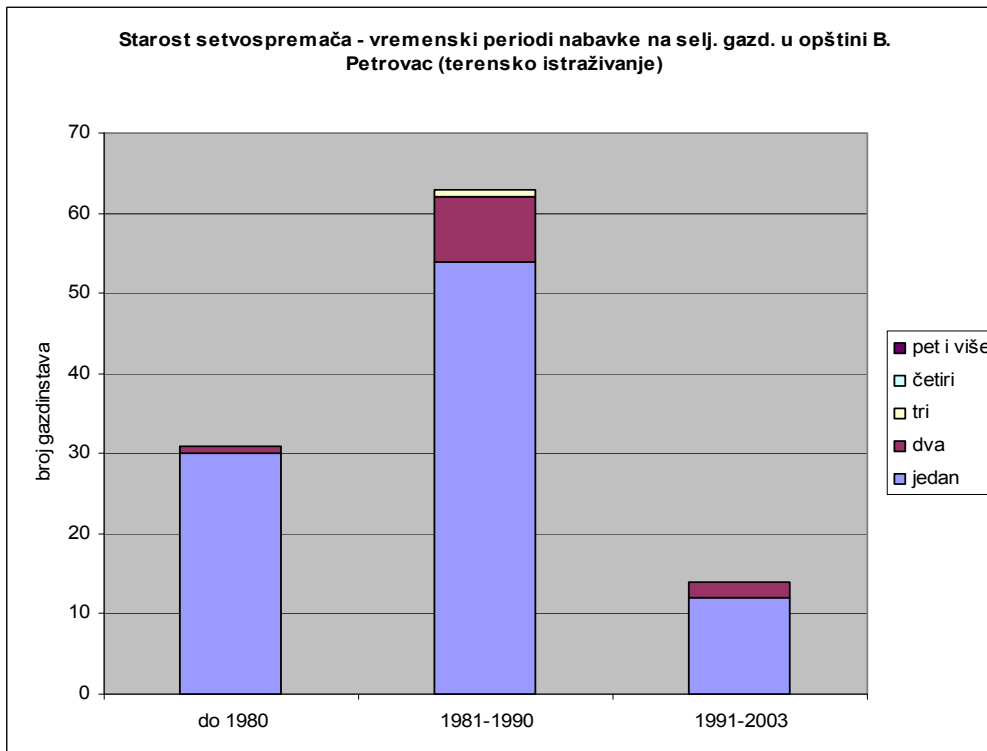
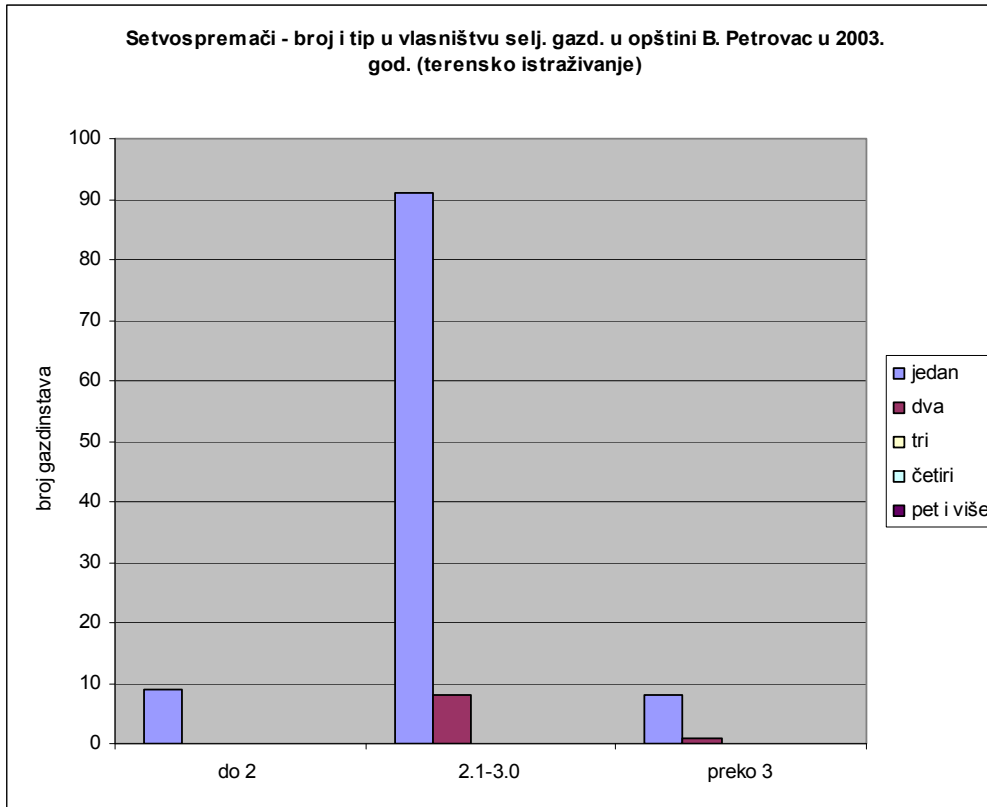

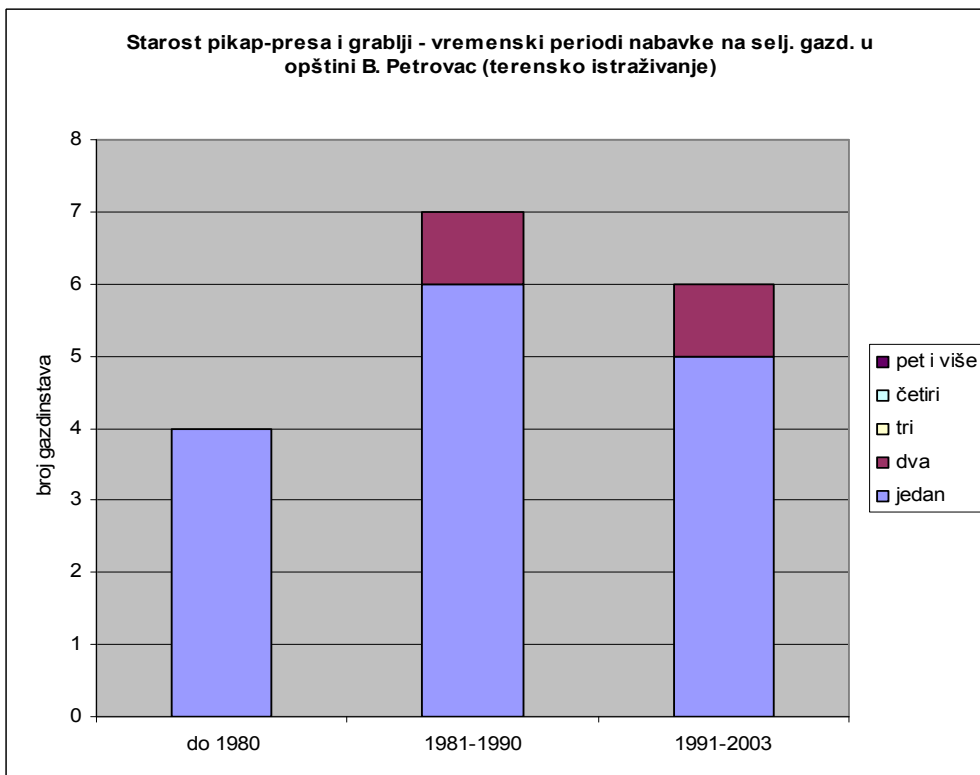
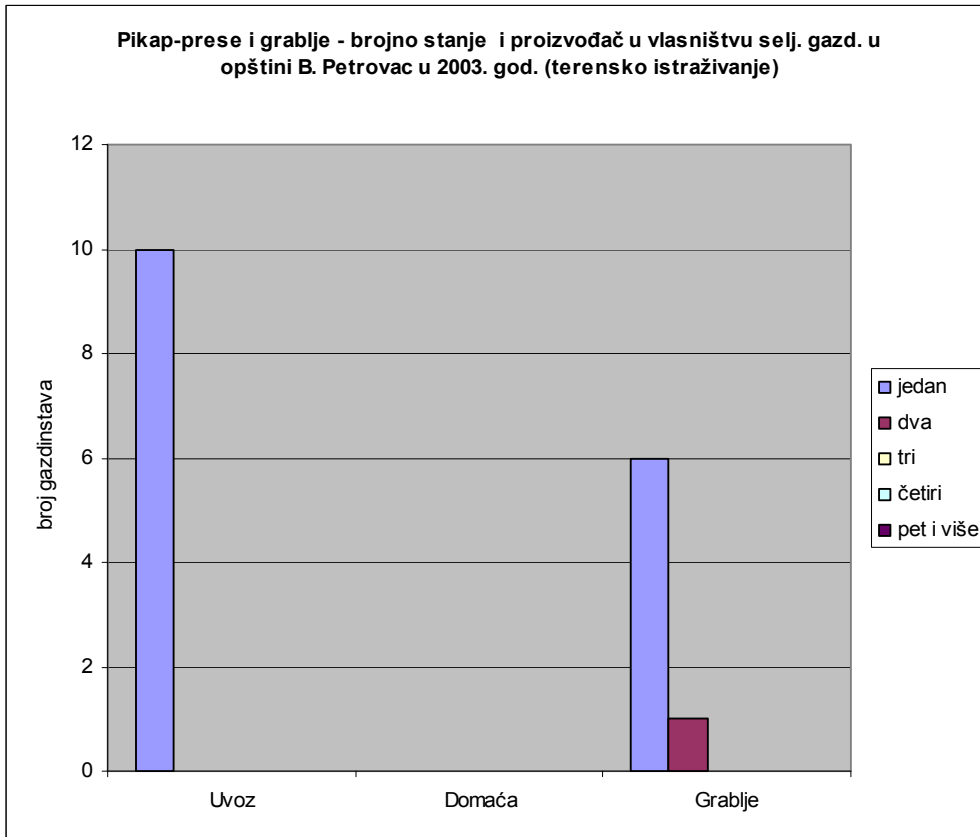

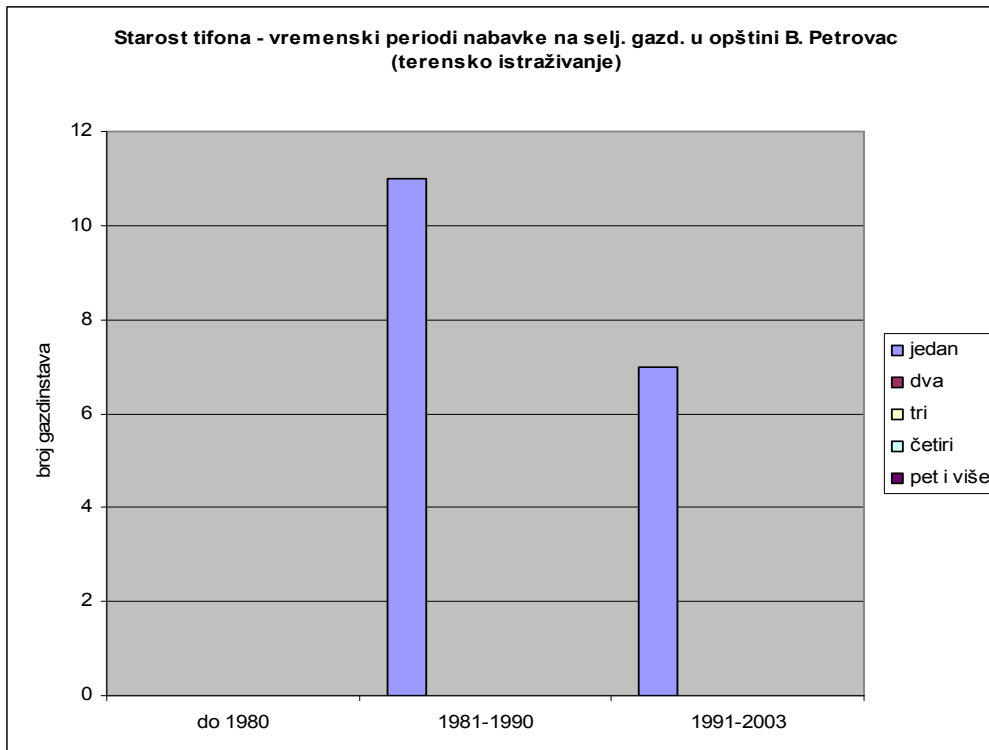
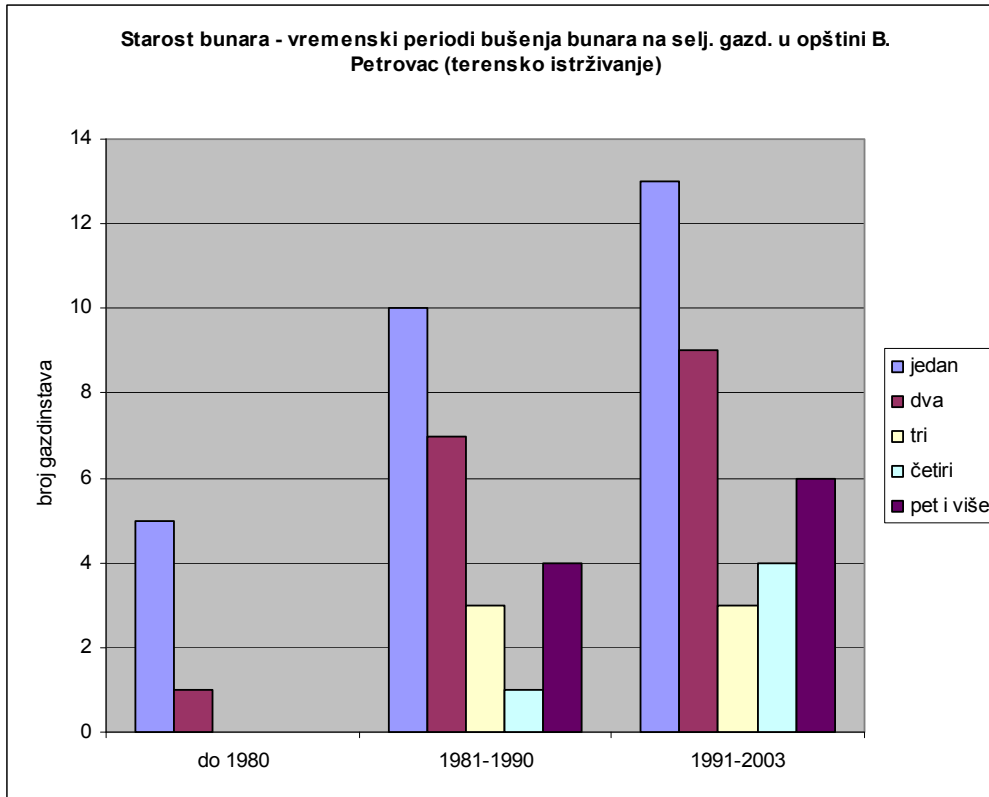

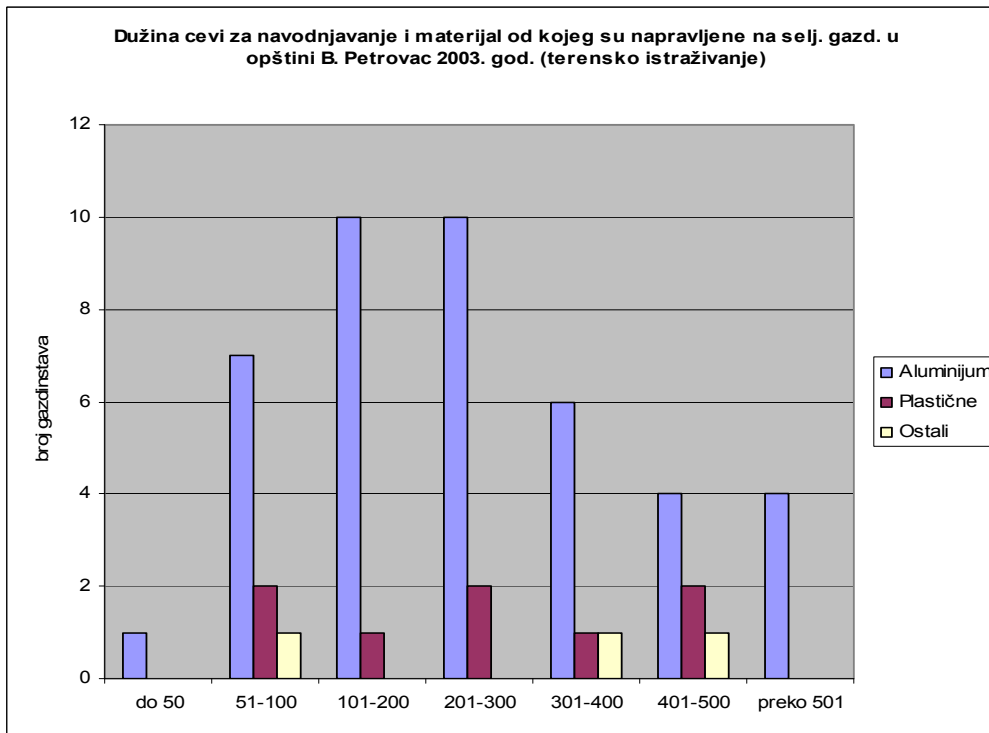
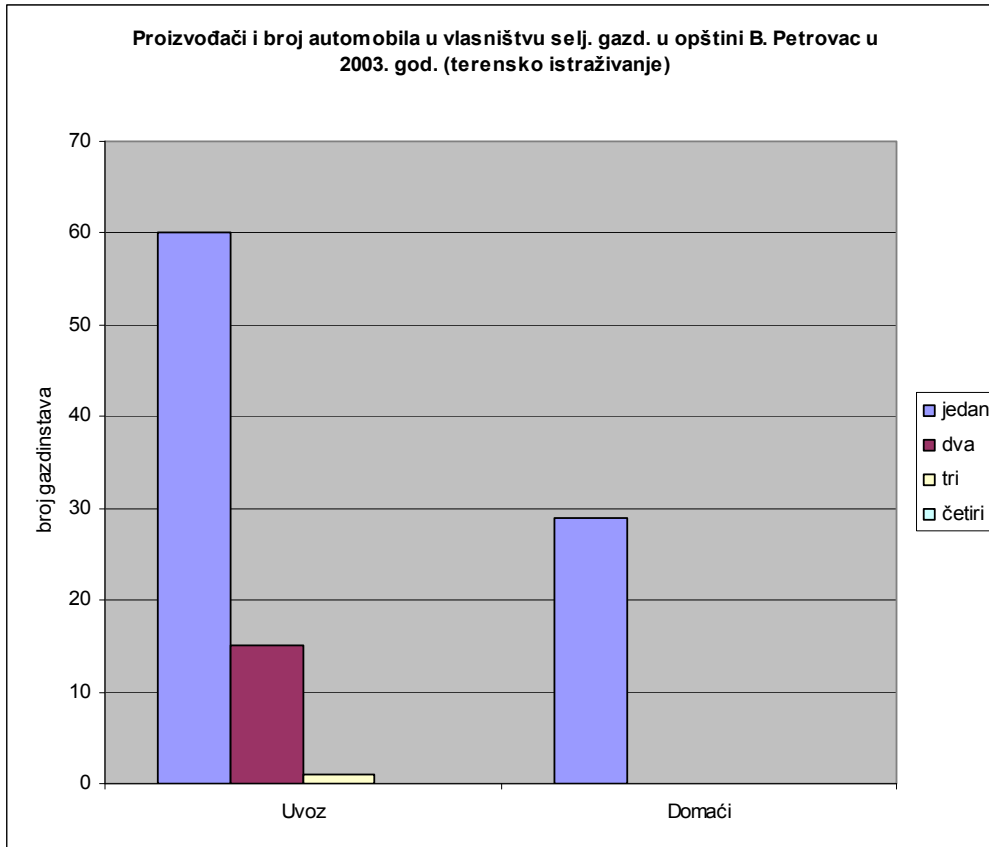

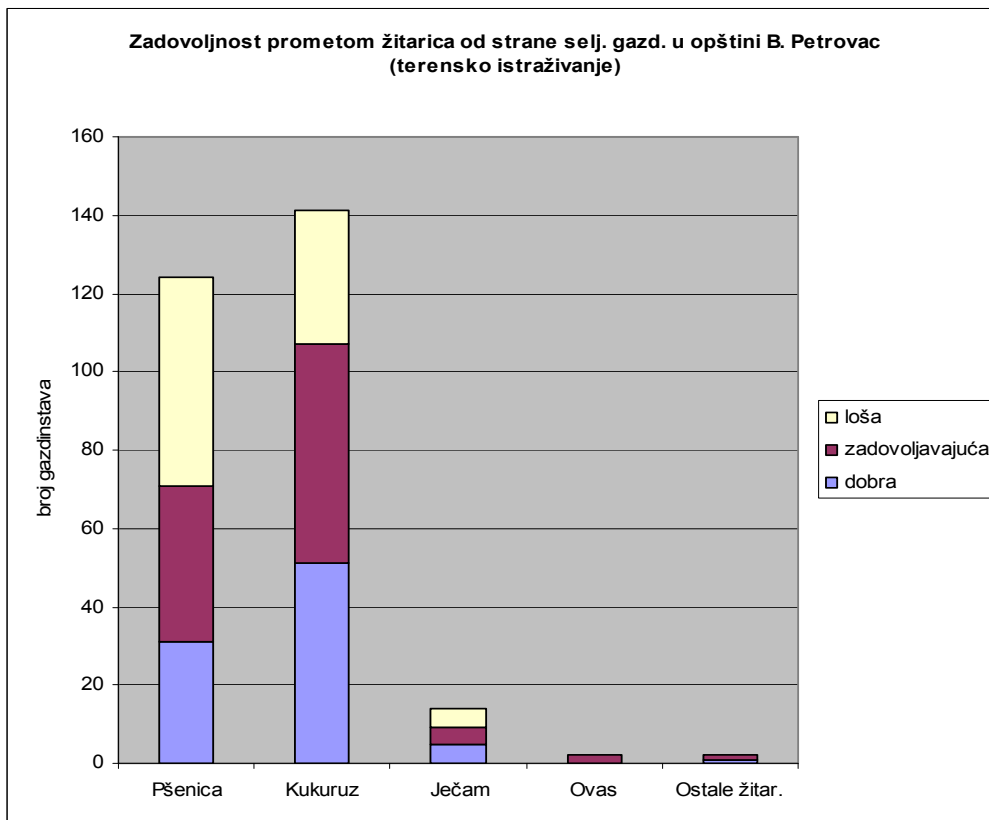
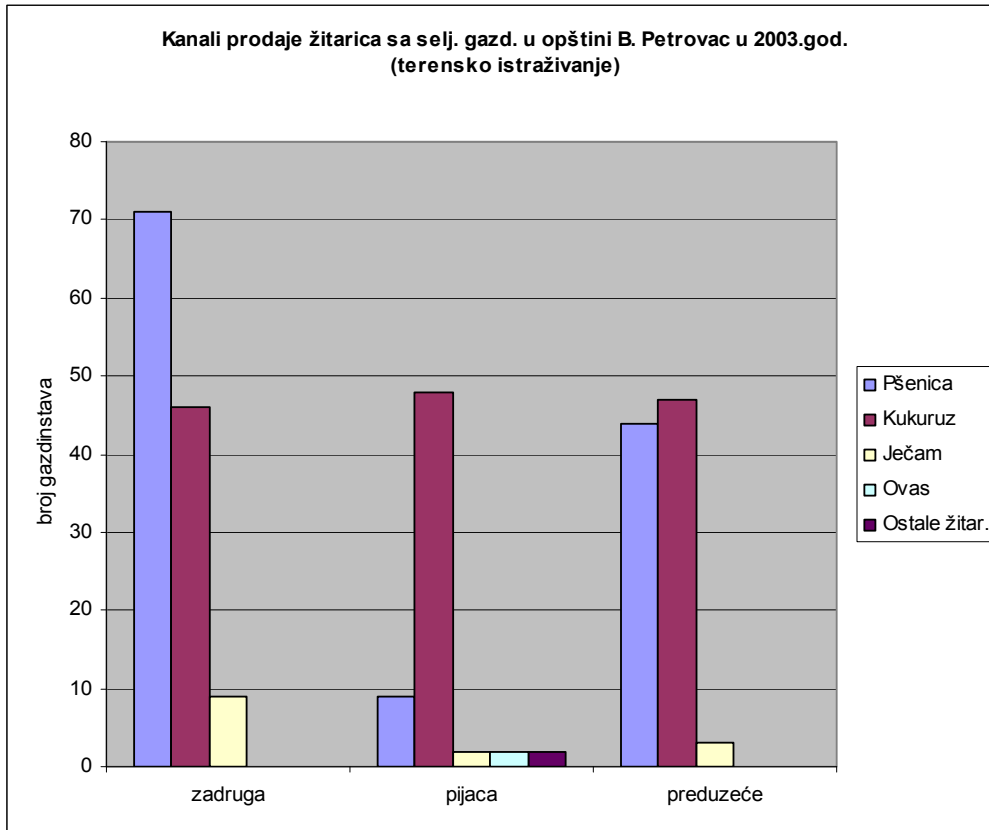

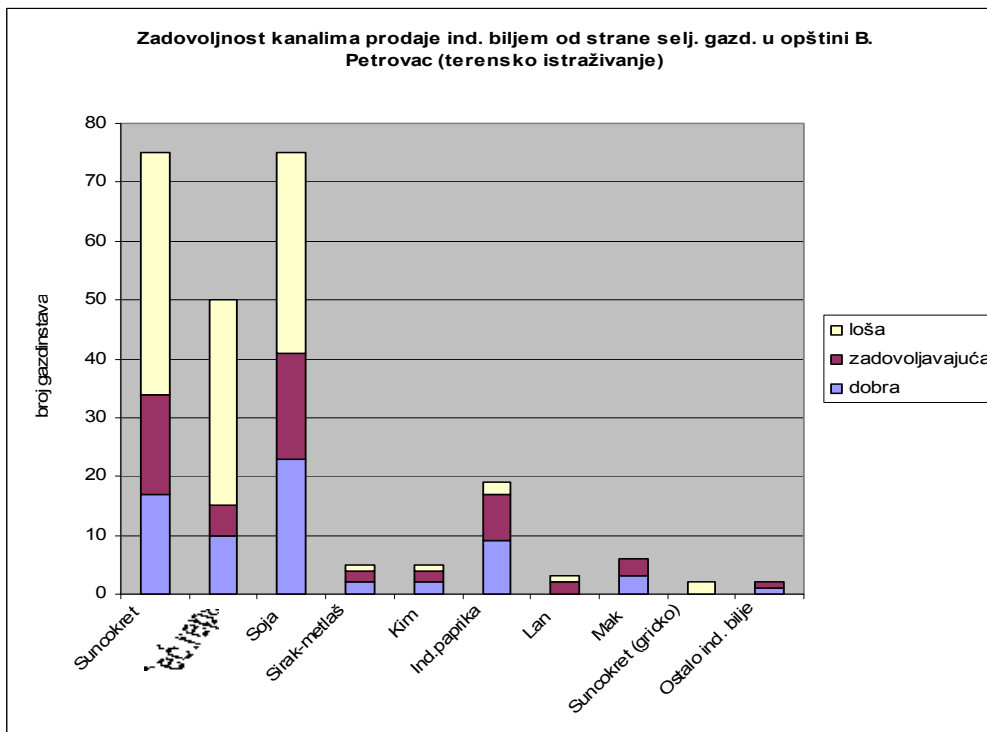
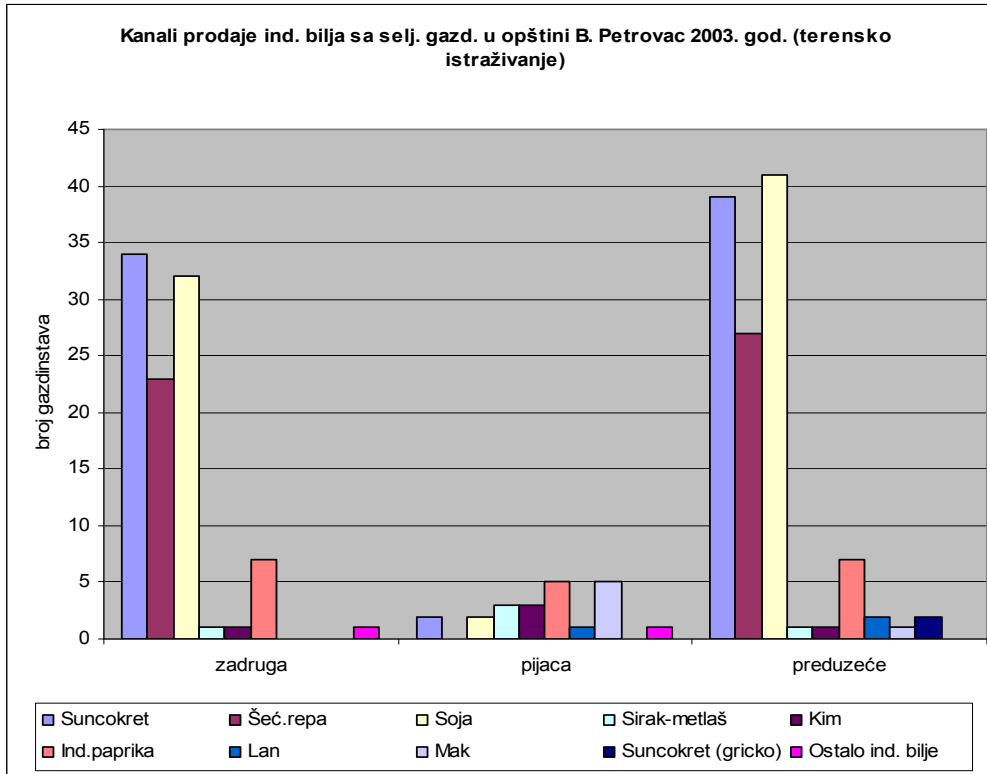

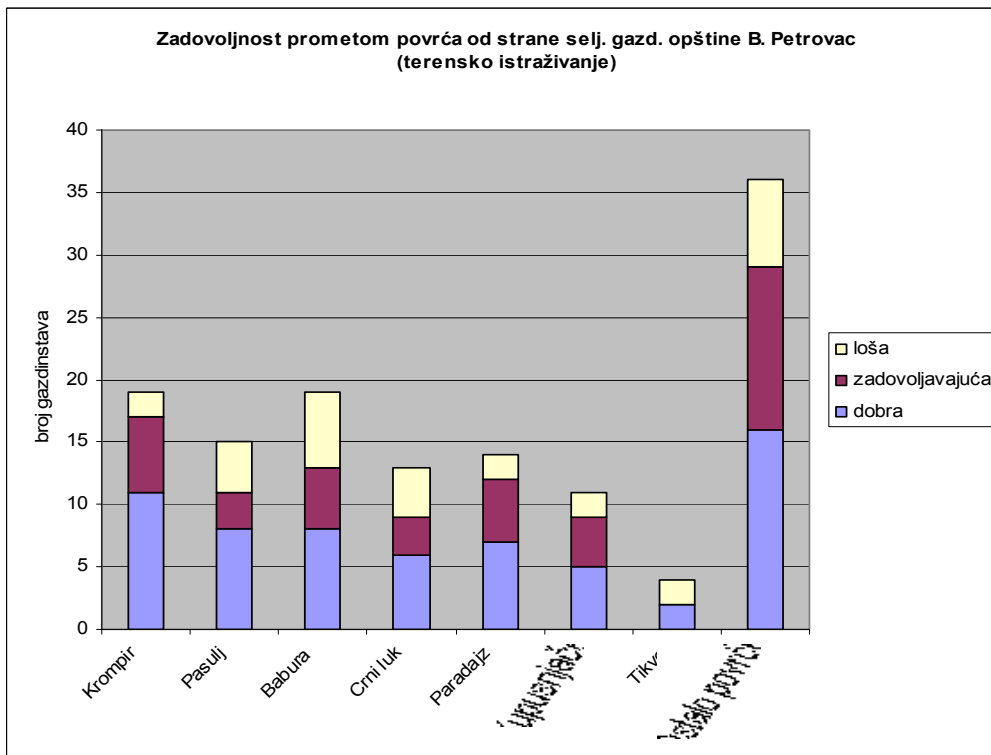
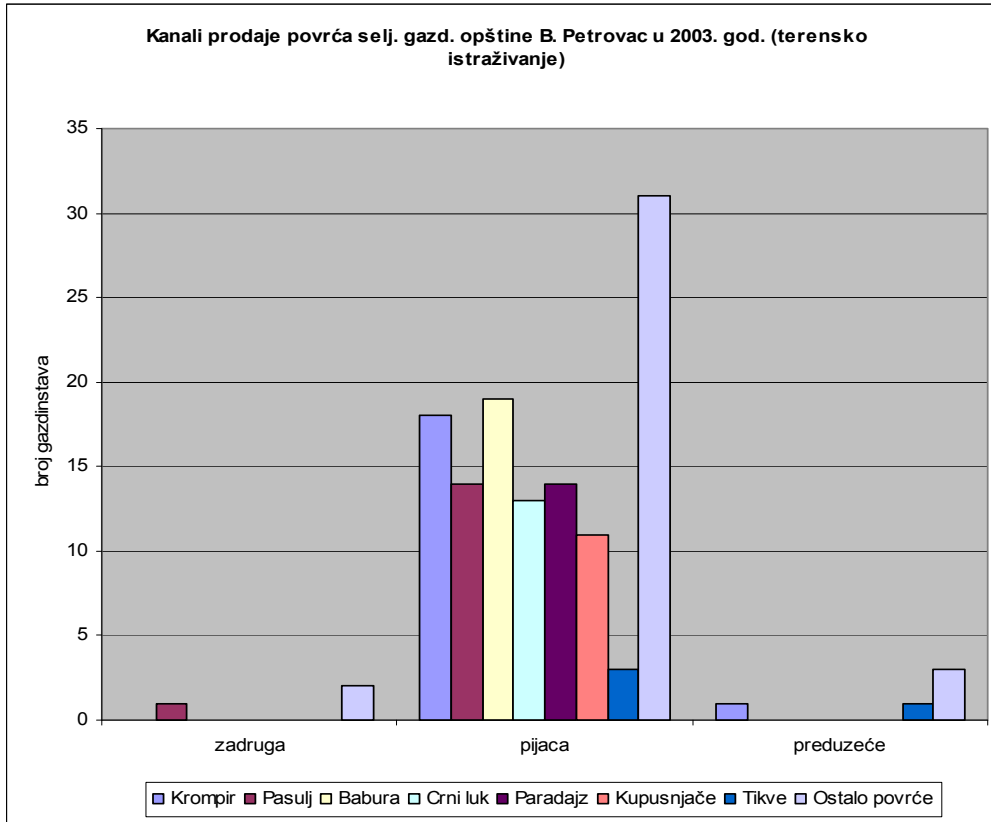

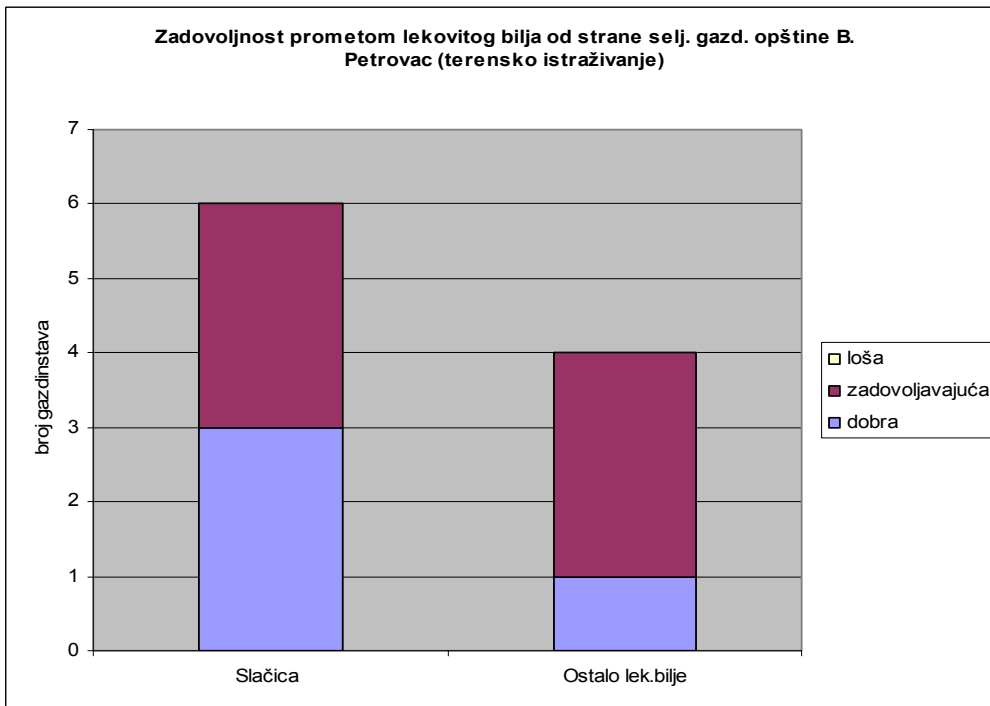
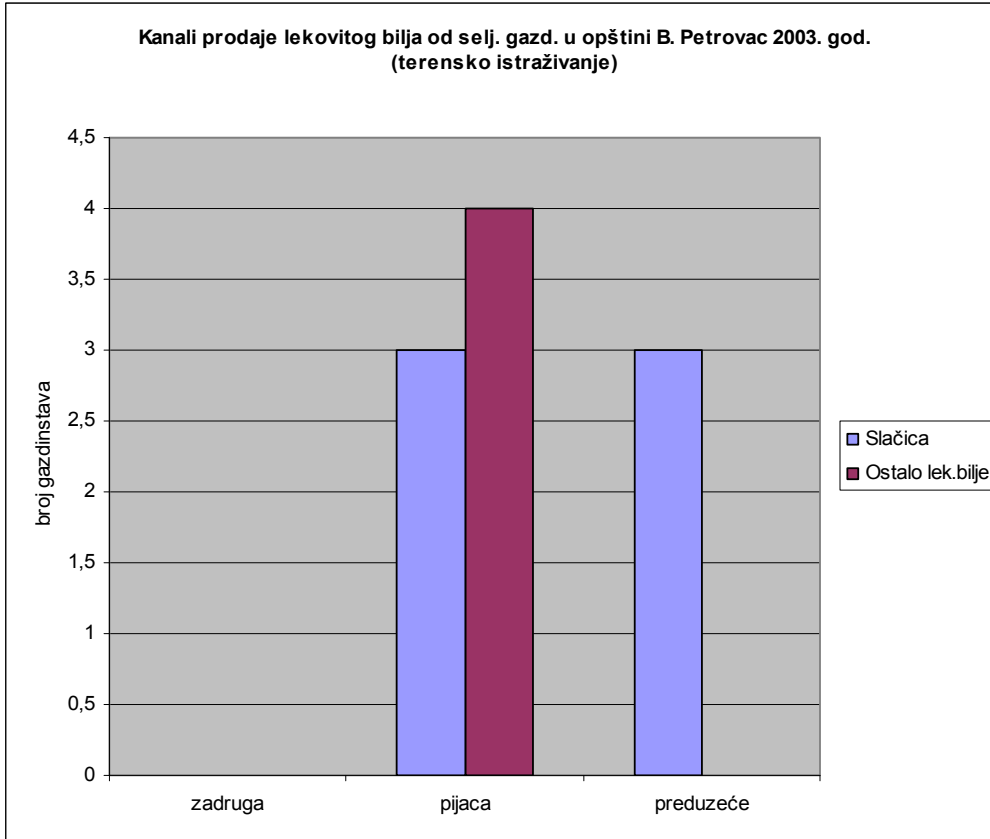

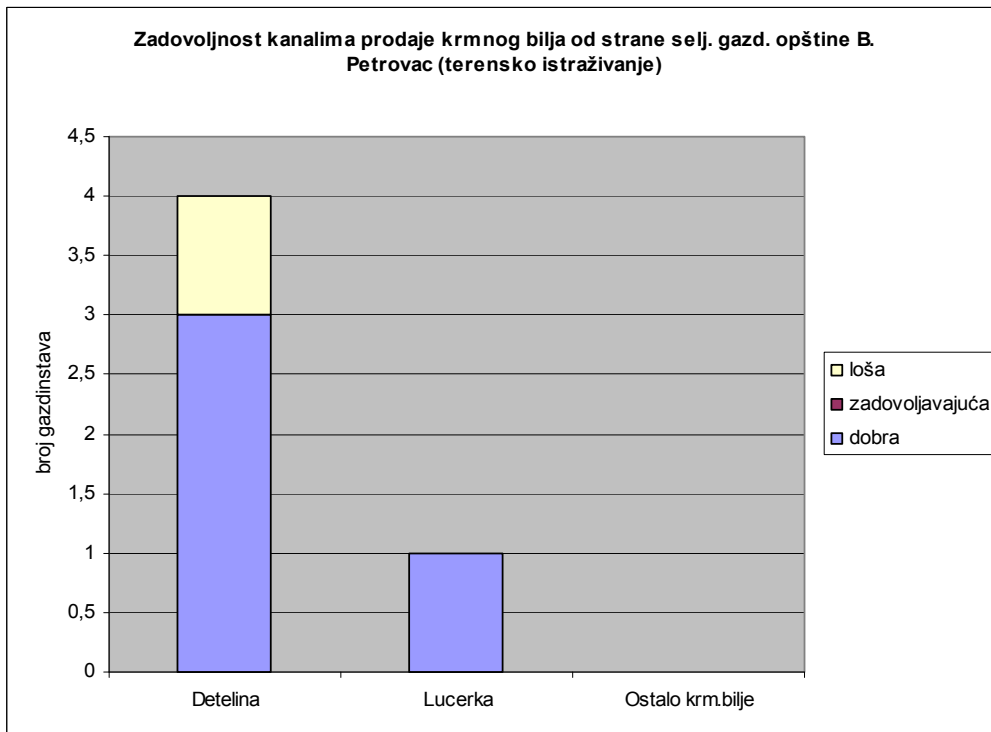
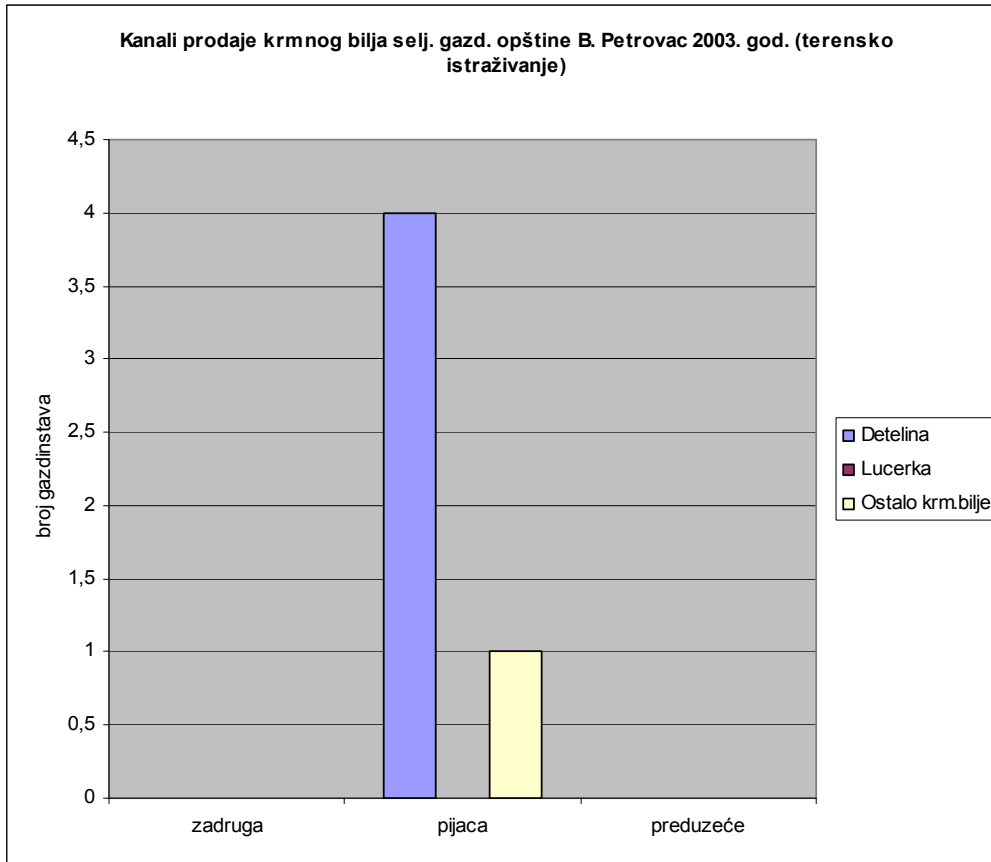

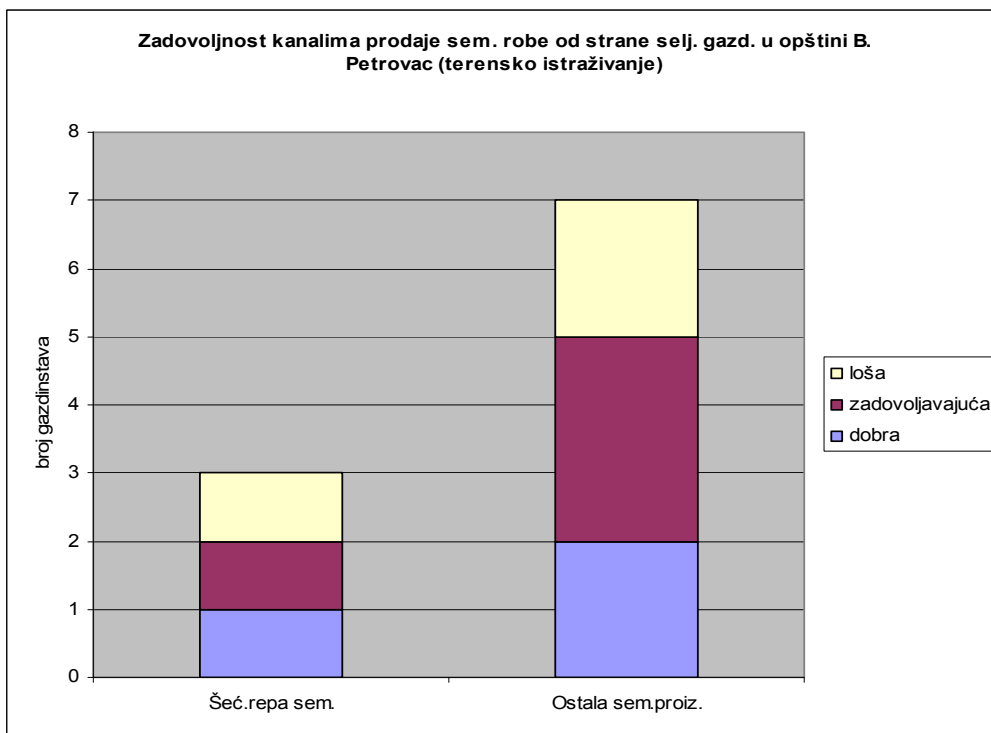
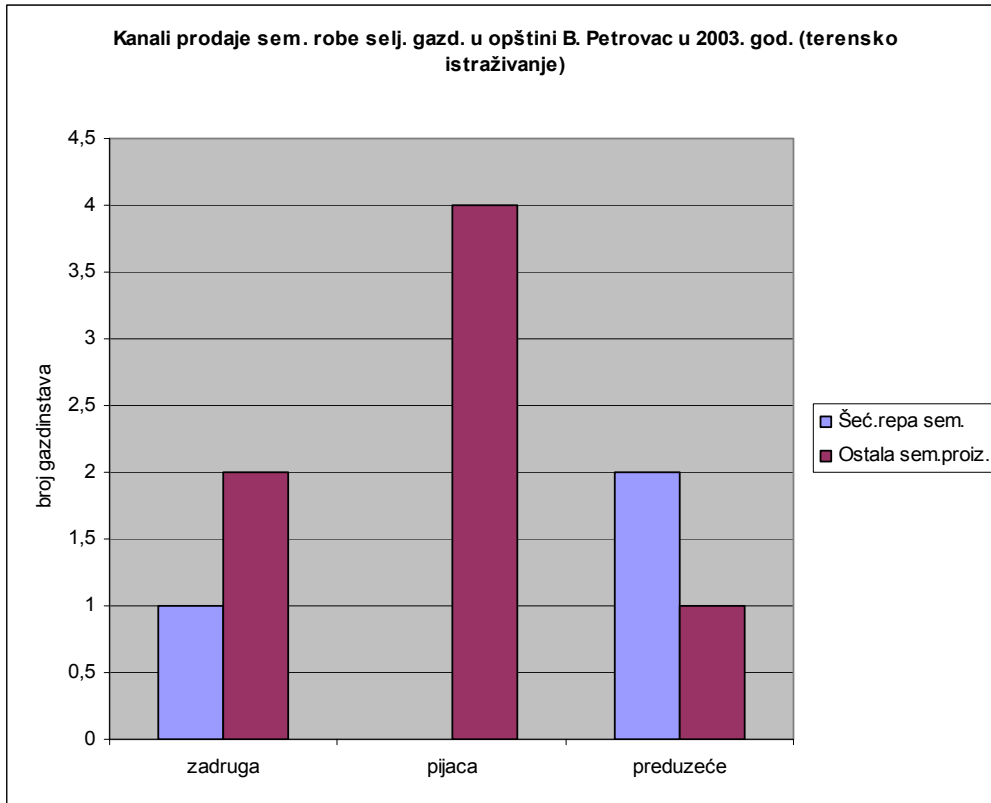

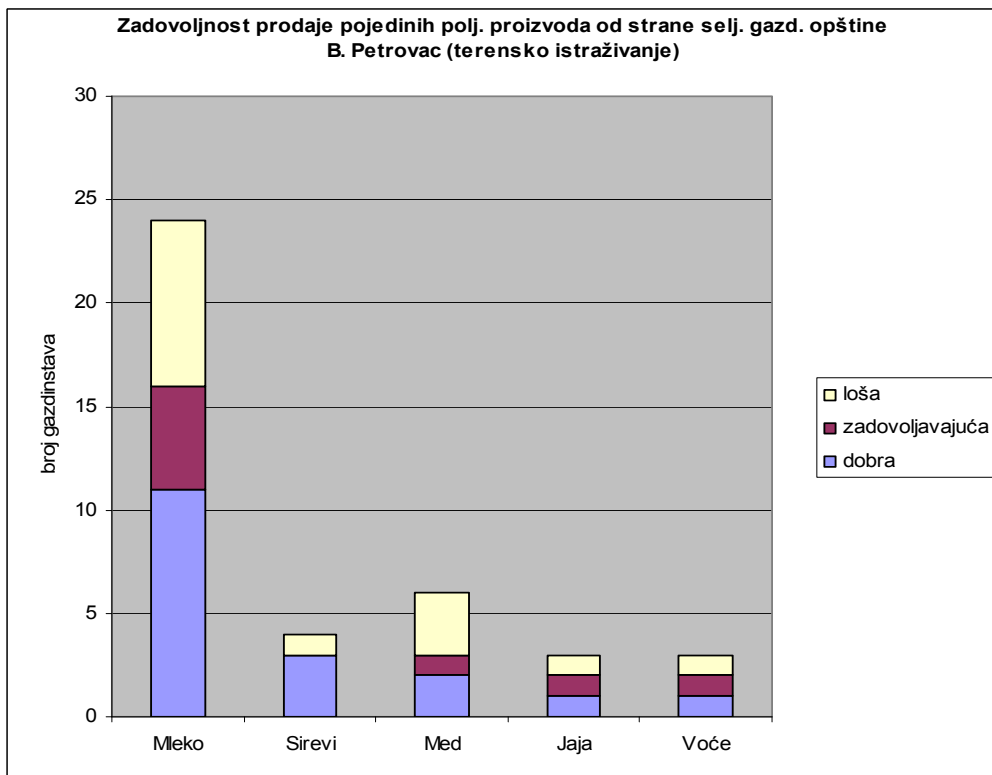
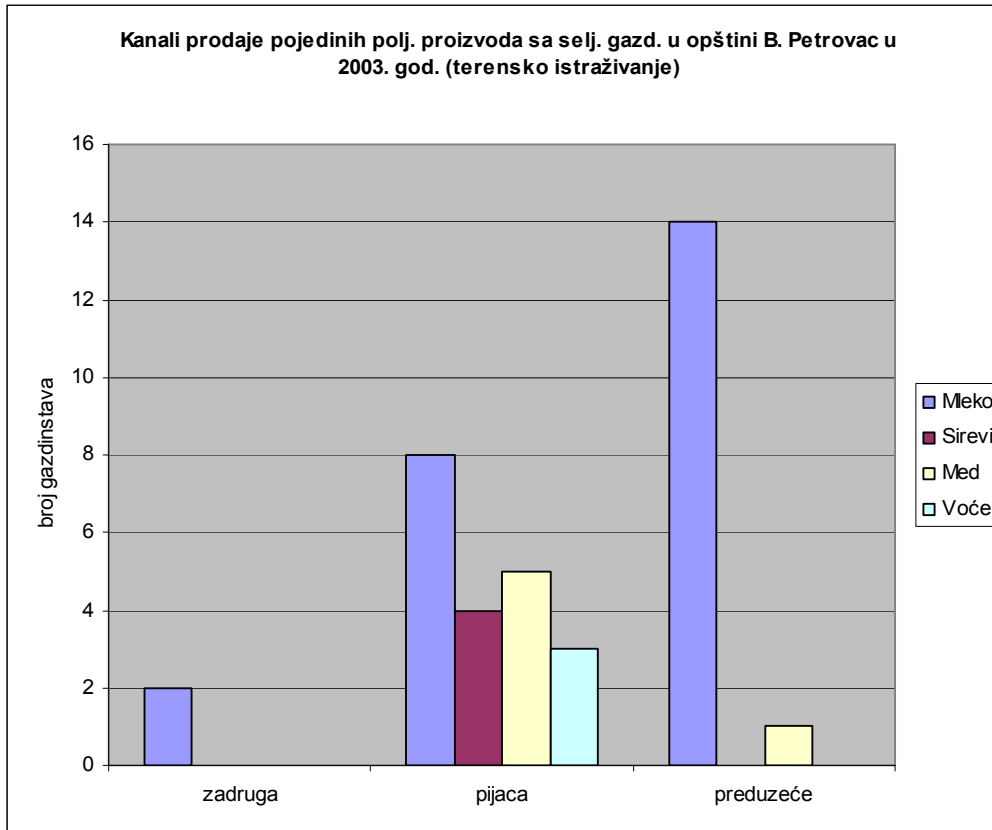

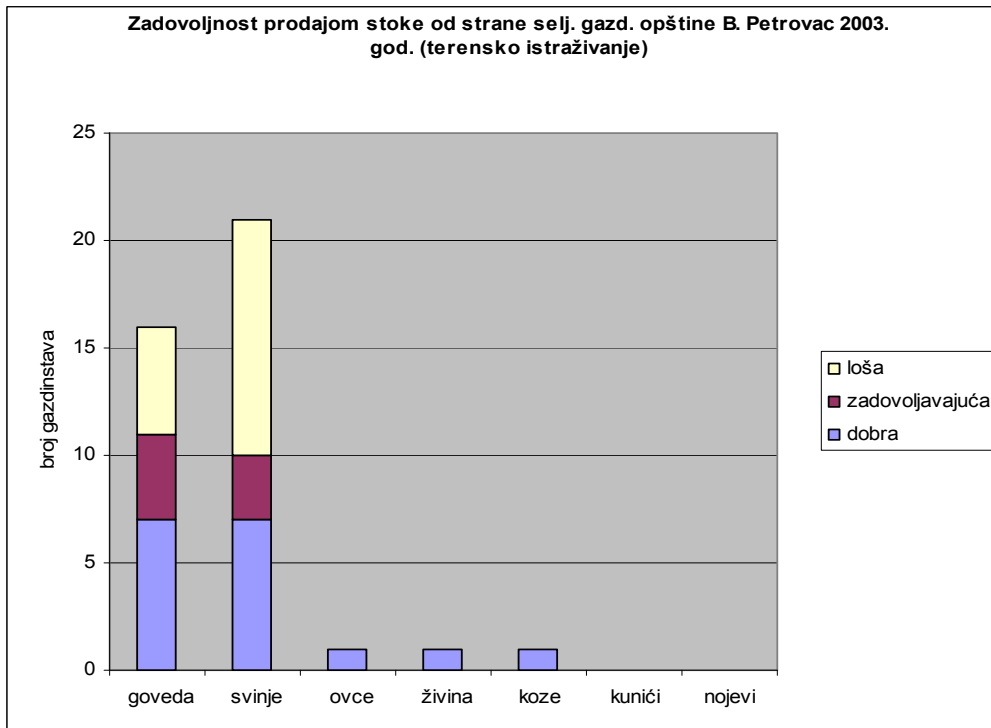
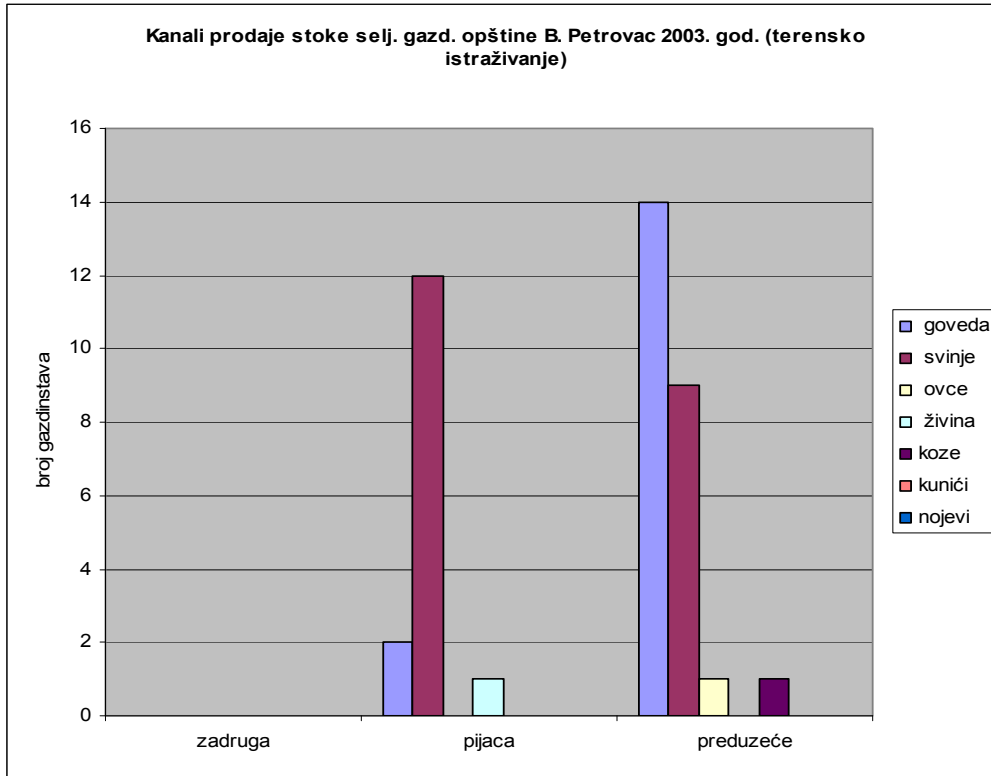

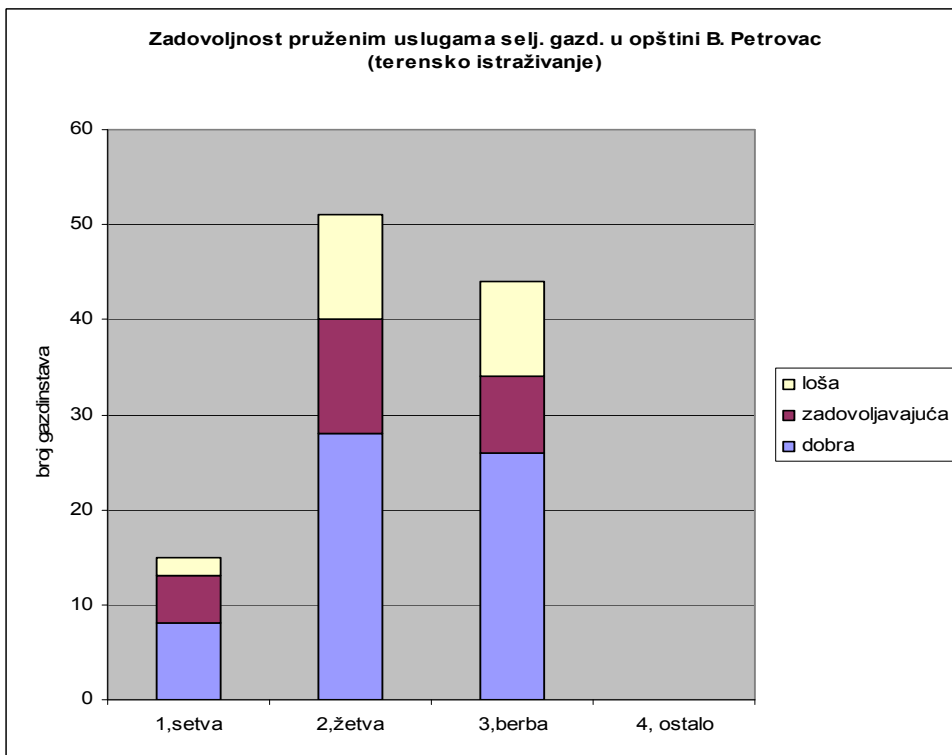
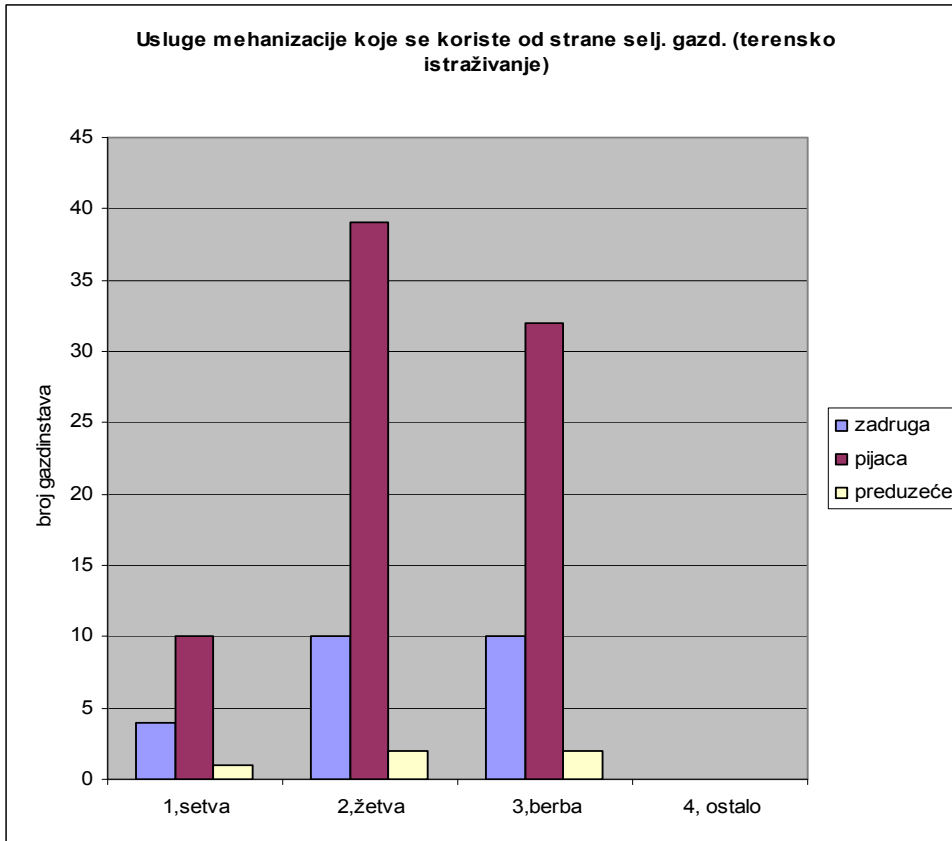

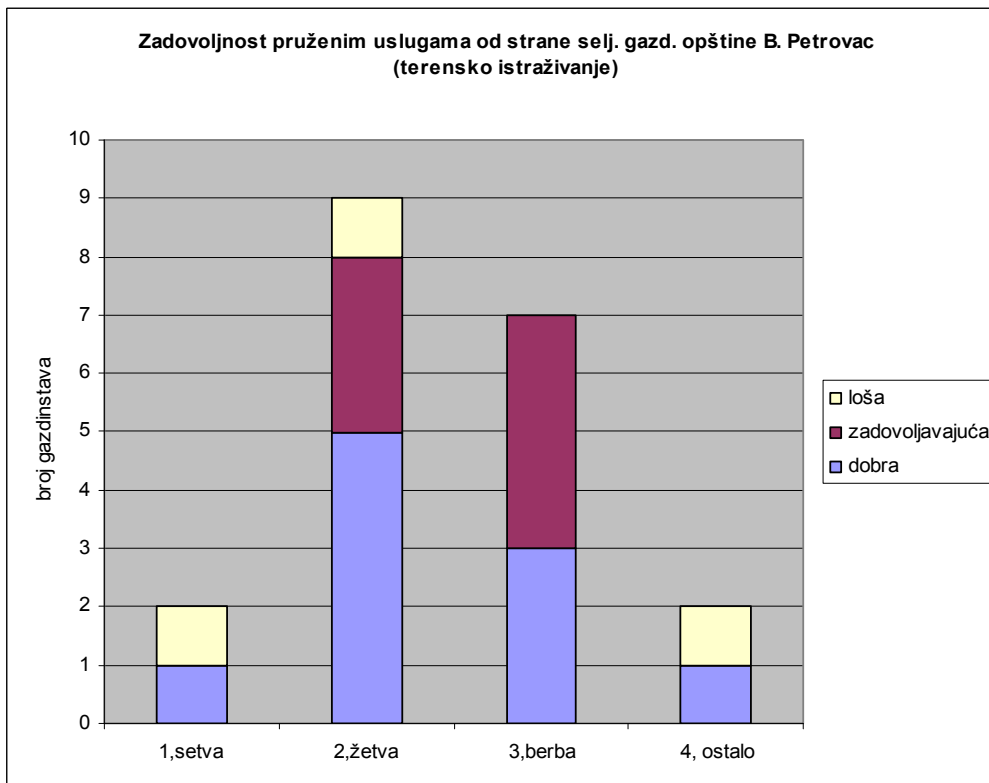
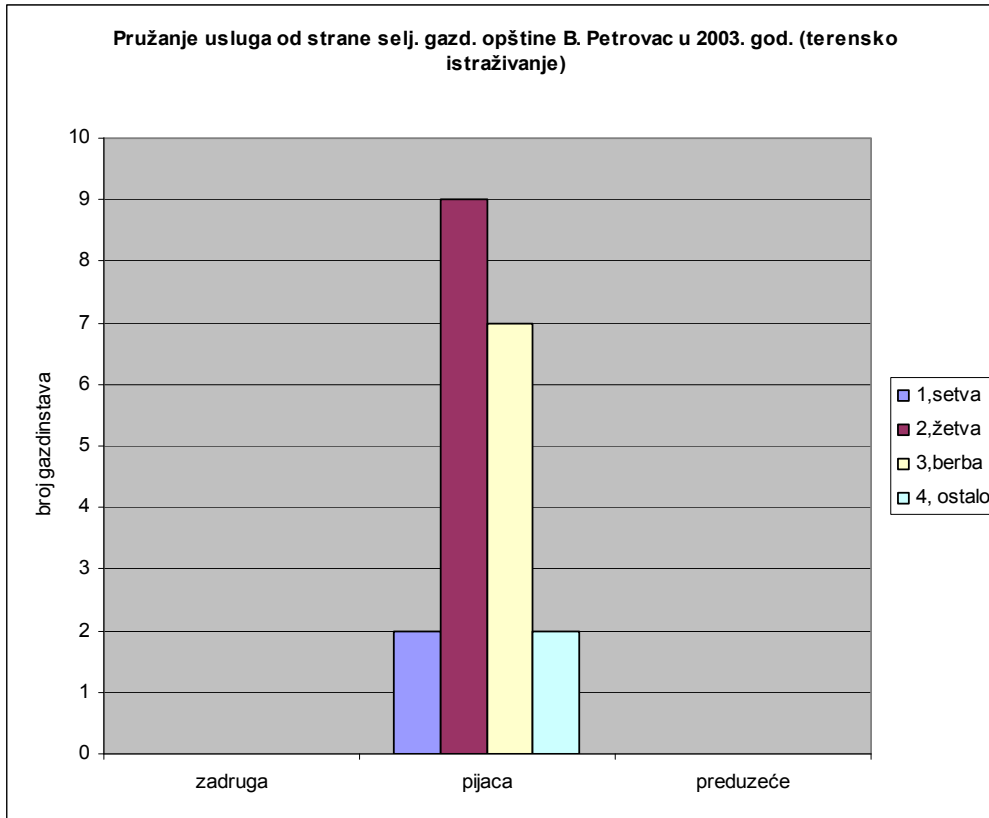

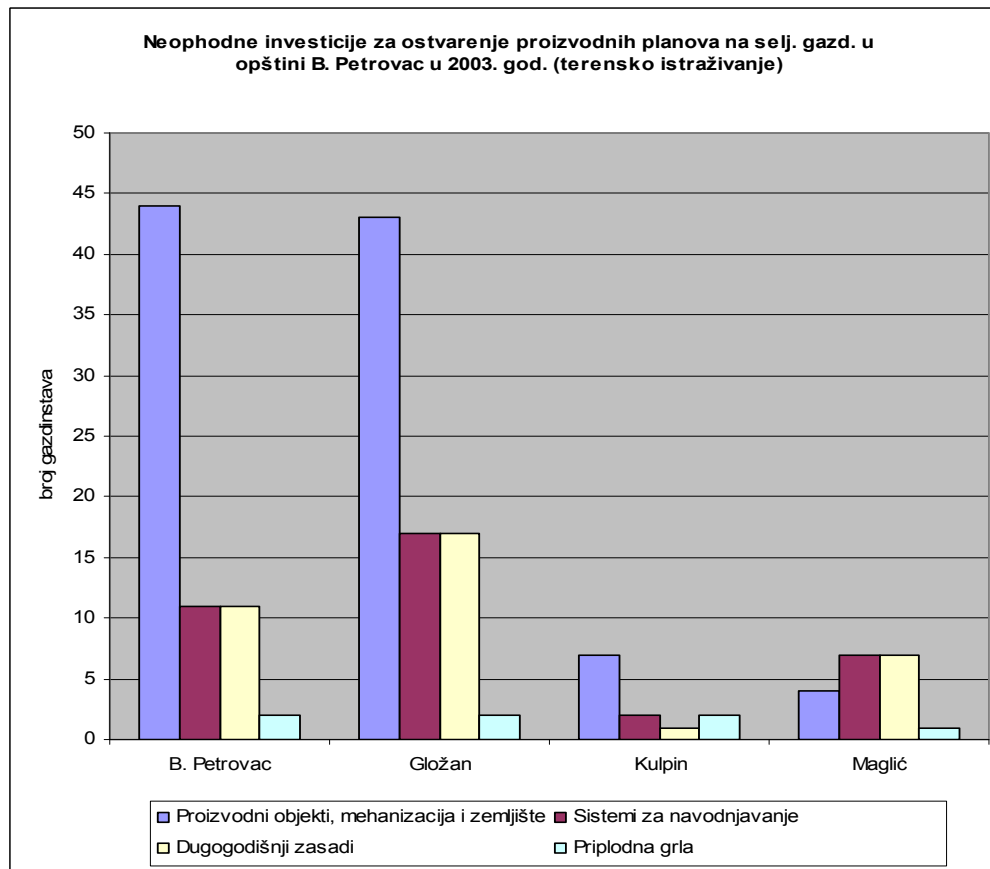
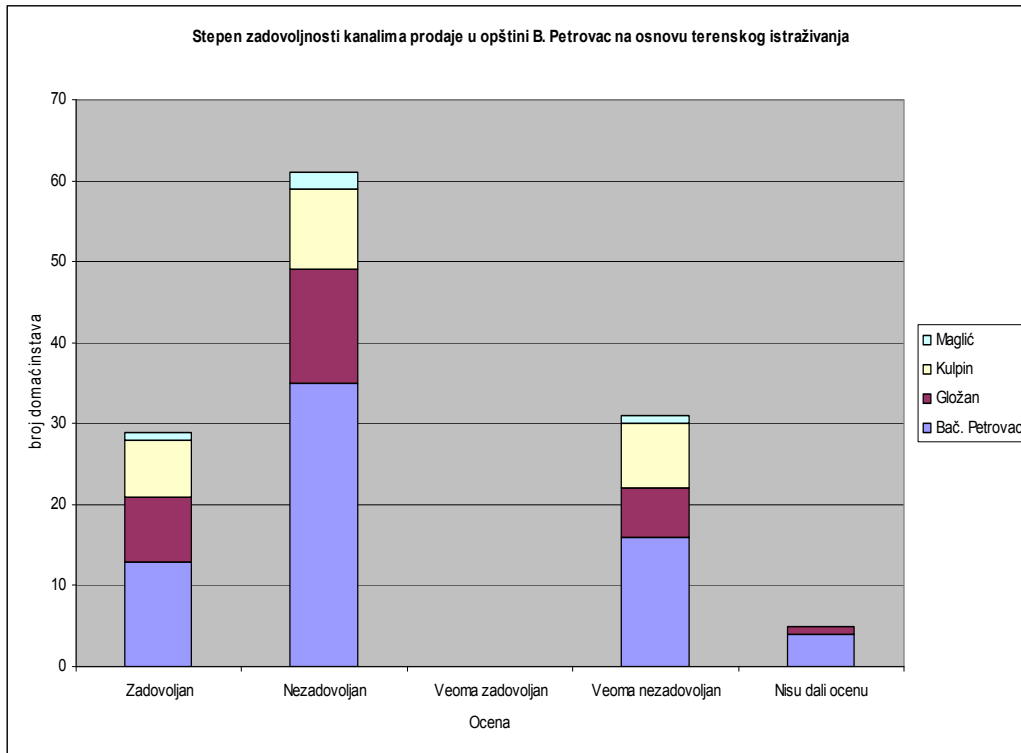

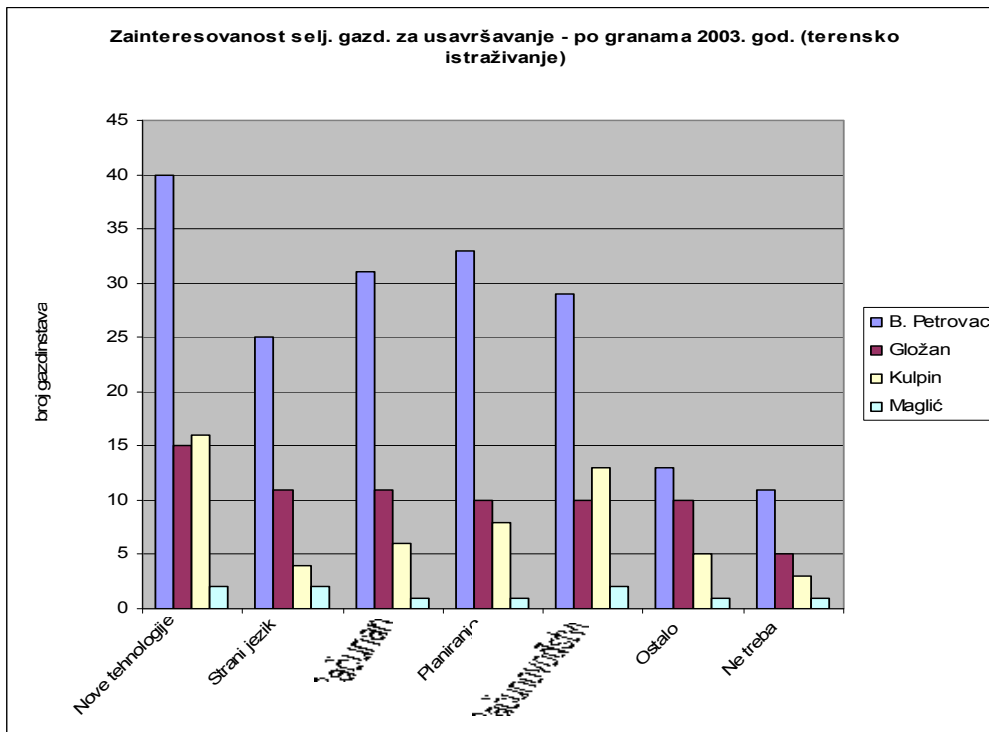
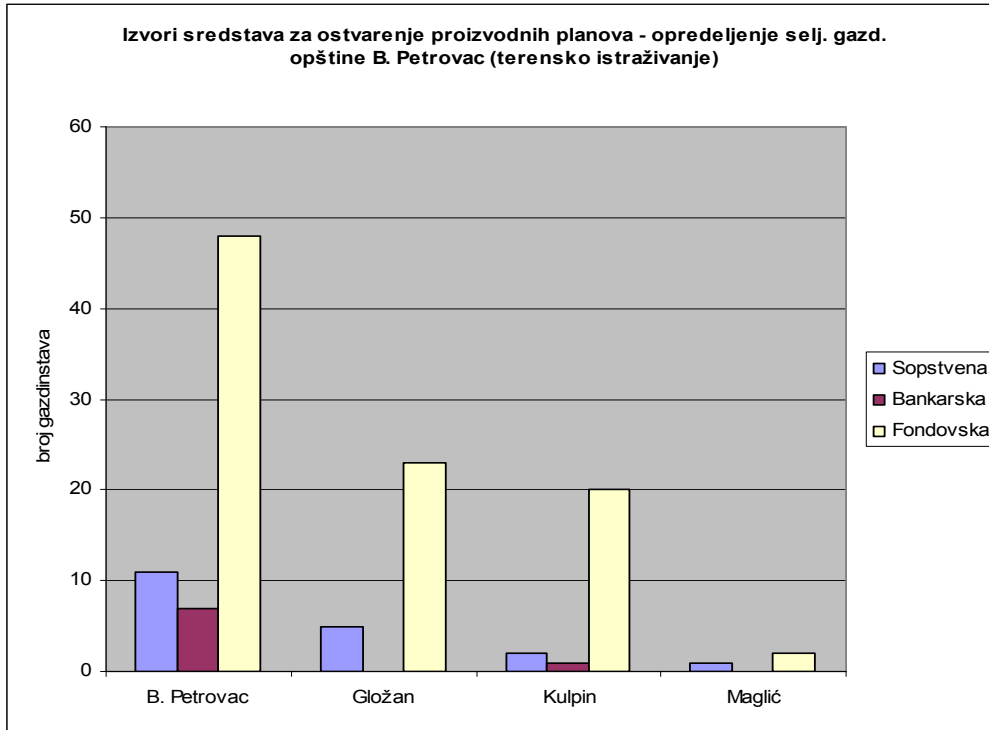

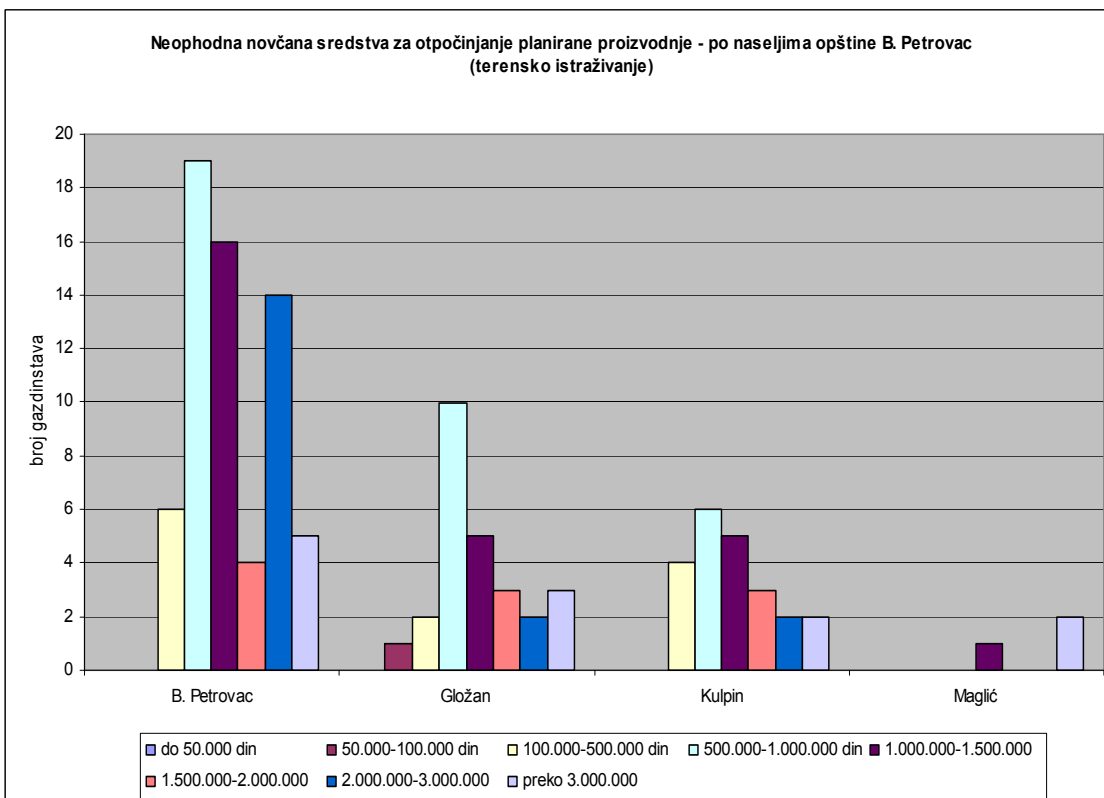
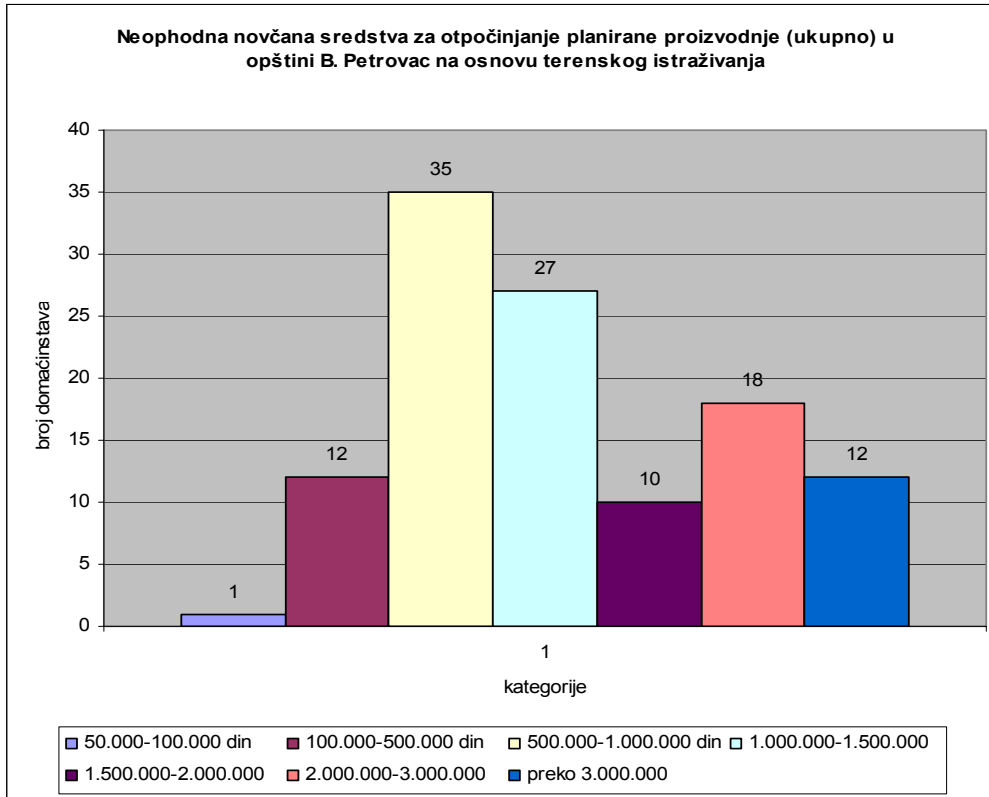

8.5 FOOD QUALITY AND SAFETY STANDARDS

8.5.1 Stakeholders' responsibilities⁴

Major prerequisite for ensuring food quality and safety is that all stakeholders in the food supply chain recognise that primary responsibility lies with those who produce, process and trade food.

Stakeholders' responsibilities cover the whole food supply chain from primary production to final consumption and encompass the following players in exporting and importing countries:

Stakeholders in the food chain – Exporting country:

Food Chain Players:

- farmers (variety and seed selection, soil preparation, crop and pest management, harvesting methods, sorting, grading, packing, etc. including documentation of all work routines)
- processors (raw material handling and control, product and process management and control, etc. including documentation of all work routines)
- forwarding agents (fresh and processed produce handling, transport and storage in appropriate conditions, etc. including documentation)

Food Chain Influencers:

- regulatory bodies (government setting the legislative framework)
- food control agents at boundaries ([phyto-]sanitary control, certificate of origin, monitoring and reporting, etc.)
- universities, research institutes and industry associations

Stakeholders in the food supply chain – Importing country:

Food Chain Players:

- forwarding agents (fresh and processed produce handling and storage in appropriate conditions, etc., including documentation of all work routines)
- processors (handling and control of raw material of local and imported origin, product and process management and control, etc. including documentation of all work routines)
- importers, wholesalers and retailers (fresh and processed produce storage and distribution in appropriate conditions, etc. including documentation)
- consumers (fresh and processed produce handling, storage and preparation in appropriate conditions)

Food Chain Influencers:

- regulatory bodies (government setting the legislative framework)
- food control agents at entry points ([phyto-]sanitary, hygiene and quality control, monitoring and reporting, etc.)
- authorities involved in risk analysis (risk assessment, risk management, risk communication)
- universities, research institutes and industry associations
- consumer associations and environmental organisations

⁴ Ovaj deo materijala preuzet je iz: Margaret Will: Food Quality and Safety Standards as required by EU Law and the Private Industry, GTZ, Division 45, Eschborn, Germany, 2003.

8.5.2 Glossary of relevant terms

The following glossary and explanations illustrate the underlying concept of food quality and safety, standards and other relevant terms as understood within the context of the present study.

Food Quality

Definition

“Quality is the totality of characteristics of an entity (product, service, process, activity, system, organisation, person) that bear on its ability to satisfy stated and implied needs.”

Source: ISO 8402 (1994)

Scope

Quality today embraces in addition to product quality also

- the service, organisational, management and in particular process quality
- the compliance with third-party specifications
- the adequacy of its usage
- the perception of its excellence at a competitive price

Quality is associated with all the activities related to

- standardisation
- quality management/assurance as a strategic discipline in company management
- quality control, certification and accreditation
- quality marks and labels

etc.

Notion:

Quality is not a single, recognizable characteristic, it is a dynamic concept. Producers, or researchers are mostly product-oriented, where quality is described by specific measurable attributes of the food (such as size, texture, flavour, acidity). Consumers, marketers and economists however, describe quality as an amalgamation of consumer wishes and needs including product characteristics, shelf life, regular supply, food safety and ethical aspects.

Quality has changed its notion

- from **product quality** that needed to be inspected
- through **process quality** that needed to be controlled
- to **quality assurance systems** as a behaviour or mode of thinking being an essential element of the company strategy

Quality is thus integrated in the management strategy of an organisation/company based on the overall commitment of the whole management staff and labour force to continuously improve value for their customers, for the organisation/company itself, and the society as a whole.

Food Safety

Definition

Freedom from environmental and other contaminants and sources of toxicity (physical, chemical and/or biological) injurious to health.

Definition (EU)

“Food Safety means the assurance that food will not cause adverse health effects to the final consumer when it is prepared and eaten taking into account its intended use.”

Source: EC (2000)

Scope (EU)

“Food Safety is a result of several factors including the respect of mandatory requirements, the implementation of food safety programmes established and operated by food business operators and the implementation of the Hazard Analysis Critical Control Point (HACCP).”

Source: EC (2000)

Food Quality and Safety in the context of this study

Background

While consumers normally do not differentiate between quality and safety, scientists do. For the Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO), the World Health Organisation (WHO) and the World Trade Organisation (WTO) food safety aspects are rather distinct from food quality parameters.

Definition in the context of this study

Food quality and safety is the totality of characteristics of food products that bear on their ability to satisfy all legal, customer and consumer requirements. Food quality and safety as understood in this study thus encompass:

- food quality in its narrow definition (mainly product characteristics) and
- food safety as a growing concern of consumers, legislators and the sales chain

Standards

Definitions

Standards are documents, established by consensus and approved by a recognised body, that provide, for common and repeated use, rules, guidelines or characteristics for products or related processes and production methods, aimed at the achievement of the optimum degree of order in a given context.

Source: ISO/IEC Guide 2:1996 (adapted by the author)

Standards are normative documents, which are broadly used in industry and trade, as *self-regulatory mechanism* and as a description of the *state-of-the-art*.

Source: [Guenther, 2002, p. 4](#)

Purpose

- to minimise health and environmental risks through:
facilitation of public administration procedures
- to simplify legislation through:
availing reference to approved and recognised standards
- to reduce risks of liability through:
prevention of deceptive practices
- to facilitate economic cooperation through:
reduction of transaction costs in business by providing common reference points for notions of quality, safety, authenticity, good practice and sustainability
- to improve quality of products through:
facilitation of research/promotion of innovation and technological development

But:

Standard setting might be misused for strategic enhancing of the competitive position of countries or individual firms through disguised protectionism.

Classification and Relevance

Mandatory standards

are set by governments in the form of regulations including: technical requirements such as testing, certification, labelling etc.; enforced by liability rules in case of non-compliance.

Voluntary standards

- are set through formal coordinated approaches of key stakeholders in the supply chain (e.g. business associations, NGO initiatives such as eco- or fair-trade-labelling) or
- are developed and monitored by individual companies.

Although voluntary standards are not mandatory by rule, some of them (e.g. ISO 9000 standards on quality management) have become de facto standards, since they are required when producers want to compete in international markets. Observance of voluntary standards increasingly becomes a precondition for establishing long term supplier-customer relations.

Types

- **product** standards (characteristics: performance, quality, safety, design, labelling, etc.)
- **PPM** – production and process methods standards (“how” goods should be produced)
- **generic management** standards (e.g. ISO 9000, ISO 14000)
- **ethical** standards (e.g. environmental impact, working conditions such as SA8000, etc.)

Standard setting organisations

Supranational organisations

e.g. Codex Alimentarius Commission (CAC), International Organisation for Standardisation (ISO), United Nations Economic Commission for Europe (UNECE)

Multilateral organisations (e.g. trading blocs)

e.g. EU marketing and food safety standards

National organisations

e.g. EU member states Maximum Residue Level (MRL) for pesticides; national labels

Private Industry and Trade organisations

BRC (British Retail Consortium), IFS (International Food Standards), EUREPGAP, etc.

Food standards

Food quality and safety standards are usually related to the following issues:

- consumer protection
- quality assurance
- food hygiene
- additives and aromas
- contaminants
- labelling
- irradiation
- ecological foodstuffs
- genetically modified products
- novel food

Quality Management Systems

Definition

A Quality Management (QM) System is a “Management System to direct and control an organisation with regard to quality”.

Source: ANSI/ISO/ASQ (2000)

Scope

Food safety can only be maintained if all activities/processes related to food production are subject to a systematic approach, i.e. integrated into a management system. Since the beginning of the 1990s, QM Systems proved good as systematic approach for steering companies. In the beginning, prescribed basic structures of QM Systems were implemented into the companies. Many failed since

the companies/staff did not 'live' their QM System. Nowadays QM Systems are process-oriented, are characterised by individual structures and specifications and focus – instead of functional structures – on value-added effects.

Integration of Food Safety and Hygiene & Traceability Systems

Whereas the introduction of QM Systems is voluntary, product (food) safety constitutes a legal requirement. Thus, the EU law formulates vast requirements as regards hygiene in the food industry, it furthermore stipulates since recently the need to establish traceability systems. Hygiene and traceability therefore have to form integral part of operational Quality Management Systems.

An internal QM System offers an ideal frame for the implementation of hygiene requirements. A comprehensive and systematic HACCP-System can as well constitute the nucleus for a future QM System.

Quality Assurance Systems

Definitions

Quality Assurance Systems are part of the Quality Management focused on providing confidence that quality requirements will be fulfilled.

Source: ANSI/ISO/ASQ (2000)

Quality Assurance (QA) systems enable the application and verification of measures intended to assure the quality and safety of food. They are required at each step in the food production chain to ensure safe food, and to show compliance with regulatory and customer requirements.

Source: FAO http://www.fao.org/es/esn/food/foodquality_en.stm

Purpose

- to observe mandatory requirements (laws and regulations)
- to control processes with regard to obligations arising from product liability⁴
- to improve competitiveness through application of standards
- to guarantee greater assurance of food quality than through end product testing only
- to avoid losses due to faulty production

QA systems are generally **not mandatory** but increasingly adopted in the production and processing of food products. Governments support the adoption of QA systems □ to enhance self-regulatory mechanisms of industry and trade

- to reduce the need for inspection by government authorities

Contents

A food Quality Assurance (QA) system should have a defined structure with documented procedures for activities that can affect the quality of the final product. These activities may include pre-harvest, harvest, processing, storage, transport and distribution. It should include processes for monitoring the system's performance against stated aims. These processes should include detailed record-keeping as well as internal and, where appropriate, external auditing.

Source: EC 2002

Selection and application of QA can vary according to the step within the food chain, the size and capacities of the company, type of product etc. QA systems may include:

- Good Agricultural Practices (GAP)⁴
- Good Manufacturing Practices (GMP)⁴
- Good Hygiene Practices (GHP)⁴
- Good Distribution Practices (GDP)⁴
- Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP) systems⁴

Further readings

FAO (1995) <http://www.fao.org/docrep/V5380E/V5380E00.htm>

Steinkamp (2003)

Process Management

Definition

Process Management is a way in which an individual, a group, a project, or an organization thinks about, and manages, its work activities. It is based on the following process management premise: The quality of the product is governed primarily by the quality of the process used.

Benefits

Process Management systems guarantee clear responsibilities for the processes, target orientation and continuous improvement of the processes. Process management can thus create better cost-benefit relations by (among others):

- reducing cycle times
- reducing capital and engineering costs
- reducing inventory, operations and maintenance costs
- enhancing safety and environmental compliance

Basic principles

Most organizations today do not manage the process, but instead manage their products. Based on the process management premise, however, process management can be said to be fundamentally different from product management in the following key fields:

- customer orientation (customer satisfaction – a precondition for economic success)
- management (company objectives and strategy, work environment)
- human factor (integration leads to better use of existing capacities)
- process-oriented approach (for an efficient combination of resources and activities)
- system-oriented management approach (for an efficient management of processes)
- continuous improvement
- factual approach towards decision making (based on analysis of data)
- supplier relations for mutual benefit

Process Management and Quality Management

Elements like quality, environmental, work safety or process cost management systems can easily be integrated into Process Management Systems. In food processing, hygiene management as bases for food safety can as well be integrated into the process-oriented approach. The role of hygiene gains an ever increasing importance in certification. Specific hygiene audits have proven to be successful instruments to create awareness among management staff and to improve the hygiene status in companies.

Good Practices

Good Agricultural Practices (GAP)

GAP focus on the best practices to be used for producing agricultural products to ensure the quality and safety of the final product. GAP are guidelines, which ensure that all agricultural practices, in particular pest and disease control, are in accordance with Integrated Crop Management (ICM) and Integrated Pest Management (IPM) practices. GAP aim at ensuring sustainable agriculture by minimising hazards for the working force, other people along the food chain and consumers and the environment while ensuring economically viable production.

With increasing need for food quality and safety throughout the chain, the trend goes towards integrating HACCP and traceability concepts into GAP systems (see below). FAO is currently developing a framework of GAP principles, indicators and practices with a view to provide a reference point as guidance for debates on national policies and actions. The set of ten component groups of generic indicators and practices of GAP include aspects related to:

- soil and water management
- crop and fodder production
- crop protection
- animal production and health
- harvesting and on-farm processing and storage
- on-farm energy and waste management
- human welfare
- health and safety
- wildlife and landscape

Good Distribution Practices (GDP)

GDP guidelines aim at adjusting handling, transport and distribution procedures to the requirements of food safety.

For example: COCERAL (Comité du Commerce des céréales, aliments du bétail, oléagineux, huile d'olive, huiles et graisses et agrofournitures) launched the first common European Code of Good Trading Practice (GTP). The main principles of the European GTP code are its voluntary nature, verification and certification by independent third parties and quality management in accordance with the HACCP principles.

http://www.coceral.com/eu_gtp/text/

Good Hygiene Practices (GHP)

Guidelines for GHP aim at establishing processing, handling, transport and distribution procedures that are apt to prevent perishing due to micro-organisms, growth of pathogens on foodstuff, contamination with chemical residues or contaminants (e.g. myco-toxins).

Basic rules are set out in the 'Codex General Principles of Food Hygiene'. They include requirements for the design of facilities, control of operations (including temperature, raw materials, water supply, documentation, and recall procedures), maintenance and sanitation, personal hygiene and training of personnel. Hygienic practices form an integral part of all food safety management systems, as for example within the HACCP system.

Source: http://www.fao.org/es/esn/food/foodquality_ghp_en.stm

FAO/WHO CAC (1997): General Requirements (Food Hygiene). Codex Alimentarius (Supplement to Volume 1B); Rome <http://www.fao.org/docrep/w6419e/w6419e00.htm>

FAO/WHO CAC (2001): Codex Alimentarius – Food Hygiene – Basic Texts – Second Edition; Rome <http://www.fao.org/docrep/005/Y1579E/Y1579E00.htm>

Good Laboratory Practices (GLP)

For sovereign duties (e.g. analysis, registration of pesticides), the OECD principles for GLP form the bases for quality management in laboratory control. GLP in themselves are voluntary, but have in some cases been adopted into national law and thus become mandatory in the respective countries. Otherwise, laboratories apply quality management systems according to ISO 17025.

<http://www.oecd.org/>

Good Manufacturing Practices (GMP)

There are many reactions occurring during processing and manufacturing of raw materials that cause changes in composition, nutritional value, physical structure and sensory properties. The objectives of GMP are to control these changes so as to develop the desired qualities in the product, to ensure food safety and to stop or slow down any deterioration in the food. Good manufacturing practice means understanding, analysing and controlling the manufacturing process.

Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP)

Definition

HACCP is a systematic approach facilitating to establish, implement and improve quality assurance of food products through a system of identification, evaluation, and control of hazards, which are significant for food safety. HACCP is a widely accepted food safety QA system. The HACCP system is a QA system consisting of the following seven principles:

- conduct a hazard analysis
- determine the Critical Control Points (CCPs)
- establish critical limits
- establish a system to monitor control of the CCPs
- establish corrective action
- establish procedures for verification
- establish documentation

<http://www.fao.org/prods/GAP/FAO-GAP.htm>

EU regulations

According to the European Communities ‘Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the hygiene of foodstuffs’ – Article 5 – “Food business operators *other than at the level of primary production* shall put in place, implement and maintain a permanent procedure developed in accordance with the ... principles of the system of hazard analysis and critical control point (HACCP) ...” as from **1 January 2004**.

Source: EC (2000b)

<http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/ce365/ce36520001219en00430057.pdf>

“Foodstuffs imported into the Community shall comply with the provisions of Articles ... 5 and any provision ... that are equivalent to those laid down in this Regulation.”

Source: EC (2000)

□ FAO (1998): Food Quality and Safety Systems – A training manual on food hygiene and the Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP) system; FAO Food and Nutrition Division; ISBN 92-5-104115-6

<http://www.fao.org/esn/publications/newbooks/haccp/manual.htm>

□ Lambert (2003)

8.5.3 Mandatory and voluntary standards – an overview

While tariff and quota regulations tend to decline, the opposite is true for mandatory technical regulations and voluntary private standards. As explained earlier, growing concerns about consumer protection and global competitiveness, which are both closely linked to food quality and safety, resulted in an ever expanding number of standards and regulations released by manifold organisations. In line with the globalisation of food markets, different levels of standards have to be observed, either mandatory or voluntary wise. As explained before, four levels of standard setting organisations can be distinguished:

- supranational standard setting organisations
- multilateral standard setting organisations (trading blocs such as the EU)
- national standard setting organisations (e.g. EU member countries)
- private industry and trade (e.g. associations or individual companies)

Mandatory and voluntary standards become increasingly interlinked. Nowadays, standards set or ruled by supranational bodies have an increasing impact on standardisation policies at other levels :

□ Standards elaborated by the Codex Alimentarius Commission (CAC) of the Food and Agriculture Organisation (FAO) and the World Health Organisation (WHO), the International Plant Protection Convention (IPPC) and the Office Internationale des Epizooties (OIE) are recognised by the World Trade Organisation (WTO), which by itself is not a standard setting but a standard ruling organisation. Members of the WTO have to adapt their standardisation policies at multilateral and national levels according to these references.

□ Though voluntary, standards elaborated by the International Organisation for Standardisation (ISO) have become integral part of an increasing number of standards at all levels.

□ The same applies for several codes of good practice established by the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), the International Electrotechnical Commission (IEC) or the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).

□ Voluntary standards increasingly become de facto requirements for producers, processors and distributors as their importance for competitiveness in international markets has significantly increased over time. Hence, the distinction between different standard setting levels becomes volatile and the distinction between mandatory and voluntary standards irrelevant in practice. The European industry requires coherent international conditions. Being global players, many European companies need worldwide supply sources offering standardised products.

WTO-recognised standards (voluntary standards for benchmarking)

As indicated above, the WTO does not set standards, but recognises standards elaborated by other organisations as benchmark for WTO members. Under the SPS Agreement the relevant international organisations are

□ for food safety: Codex Alimentarius Commission (CAC)

□ for plant health: International Plant Protection Convention (IPPC)

□ for animal health: Office Nationale des Epizooties (OIE)

The WTO applies the voluntary standards of these three organisations (so called ‘three sisters’) as reference in arbitration cases. No WTO member country is forced to apply these standards, but deviations of national standards from these references have to be well-reasoned.

Codex Alimentarius Commission (CAC)

The Codex Alimentarius Commission (CAC) is an international body established jointly by the Food and Agricultural Organisation (FAO) and the World Health Organisation (WHO). All MEDA countries (except the Palestinian Areas) are members of the Codex Commission, as are the 15 Member States of the EU. The CAC is the primary international food safety authority. FAO and WHO complement the Commission’s activities significantly. To adopt Codex standards, countries require an adequate food law as well as a technical and administrative infrastructure with the capacity to implement it and ensure compliance. For many years, FAO and WHO have been providing assistance to developing countries to enable them to take full advantage of the Commission’s work. This effort has been enhanced to a considerable degree by the financial and technical support received from industrialized countries.

Codex Alimentarius Commission (CAC)

Name

Codex Alimentarius (Latin) means ‘food code’

General facts

The Codex Alimentarius Commission (CAC) was set up in 1962 by the United Nations Food and Agriculture Organisation/World Health Organisation (FAO/WHO). The Commission currently has

165 member governments who, with the advice of independent technical experts selected by FAO and WHO, develop food standards, guidelines and recommendations.

Purpose

The fundamental mandate of the CAC is to develop international standards for consumer health protection and fair practices in the food trade. The Codex philosophy embraces consumer protection, fair practice and facilitation of international trade through reduction of trade barriers/harmonization of standards. Underlying rationale “The ‘Strategic Framework for FAO: 2000–2015’ accords high priority to promoting policy and regulatory frameworks for food at the international and national levels. World Health Assembly recognised the need to highlight health considerations in international food trade and acknowledged the importance of the CAC for assuring the highest levels of consumer health protection. The resolution also urged WHO to work towards integrating food safety as one of its essential public health functions with the goal of developing sustainable, integrated food safety systems for the reduction of health risk along the entire food chain.”

Source: FAO/WHO (2002)

Scope

Codex recognises the importance of minimising the effect of regulatory provisions on food trade. The standards of the Codex Commission are not legally binding, thus national adoption of Codex standards is voluntary. Nevertheless, an increasing number of countries are aligning their national food standards, or parts of them (especially those relating to safety), with those of the Codex Alimentarius.

Regulations within national food laws as well as international food law disputes arising before the WTO are benchmarked against Codex Standards. The EU legislation mentions Codex Alimentarius standards as basis for the adoption of EU standards. There are strong incentives to do so, as food production that meets Codex standards can facilitate trade and create greater export opportunities. The CAC includes standards for all principle foods, whether processed, semi-processed or raw, for distribution to the consumer. The Codex includes provisions with respect to food hygiene, food additives, pesticide residues, contaminants, labelling and presentation, methods of analysis and sampling. It also includes provisions of an advisory nature in the form of codes of practice, guidelines and other recommended measures.

Harmonisation process

The harmonization of food standards is a prerequisite for the protection of consumer health and facilitation of international trade. The Uruguay Round Agreements on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS) and Technical Barriers to Trade (TBT) thus both encourage the international harmonization of food standards. In practice it is difficult for many countries to fully adopt Codex standards. Currently, there are three forms of acceptance: full acceptance, acceptance with minor deviations and free distribution. Though this situation impedes the progress of harmonization, the process of harmonization is gaining impetus by virtue of the strong international desire to facilitate trade.

Commodity standards (‘horizontal’)

Commodity Committees have responsibility for developing standards for specific foods or classes of food. Commodity standards have been developed among others for:

- fats and oils
- fresh fruits and vegetables
- sugars
- processed fruits and vegetables
- vegetable proteins

☐ cereals, pulses and legumes

Complete list of standards adopted by the Codex Alimentarius Commission

http://www.codexalimentarius.net/standard_list.asp

General Standards ('vertical')

So called **General Subject Committees** develop general standards, which are to be applied to all foods and are not product-specific:

- ☐ food hygiene
- ☐ pesticide residues in foods
- ☐ food import and export inspection and certification systems
- ☐ contaminants
- ☐ food additives
- ☐ food labelling
- ☐ methods of analysis and sampling
- ☐ nutrition and foods for special dietary uses
- ☐ residues of veterinary drugs in foods

Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives (JECFA) search machines for:

Food Additives http://apps3.fao.org/jecfa/additive_specs/foodad_q.jsp

Flavouring Agents http://apps3.fao.org/jecfa/flav_agents/flavag_q.jsp

JECFA – Compendium of food additive specifications

<http://www.fao.org/es/esn/jecfa/database/cover.htm>

JECFA – Guide to specifications for flavouring agents

<http://www.fao.org/es/esn/jecfa/database/cover.htm>

Further instruments

In addition to the food commodity and general standards CAC has developed principles, guidelines and recommended codes of practice as for example:

- ☐ general principles for the use of food additives
- ☐ general principles for food import and export inspection and certification
- ☐ general principles for the addition of essential nutrients to foods
- ☐ guidelines for the establishment and application of microbiological criteria for foods
- ☐ guidelines for radionuclides in foods following accidental nuclear contamination for use in international trade
- ☐ recommended international code of practice – general principles of food hygiene
- ☐ codes of hygienic practice – numerous applications
- ☐ code of ethics for international trade in food, and many more

Maximum Residue Limits (MRL) of pesticides

Maximum Residue Limits (MRLs) are the maximum level of named contaminants (pesticides, veterinary drugs) in foods that can be legally sold for human consumption. Codex MRLs for pesticides are recommended on the basis of appropriate residue data obtained mainly from supervised trials. These residue data reflect registered or approved usage of the pesticide in accordance with GAP. Owing to differences in local pest control requirements the usage might vary from region to region. Consequently, residues in food may also vary. In establishing Codex MRLs, these variations in residues are taken into consideration. Codex MRLs are established only where evidence is given about food risks for human use. Codex MRLs thus represent residue levels which are toxicologically acceptable.

MRL search machine http://apps.fao.org/CodexSystem/pestdes/pest_q-e.htm

Extraneous Maximum Residue Limit (EMRLs) of pesticides

The Codex EMRLs refer to residues of compounds, which are not any more registered but arise from environmental contamination (including former agricultural use of pesticides) or uses of these compounds other than agricultural uses. These residues are treated as contaminants. Codex EMRLs represent acceptable residue levels which are intended to facilitate international trade in food while protecting the health of the consumer.

EMRL search machine http://apps.fao.org/CodexSystem/pestdes/pest_q-e.htm

Emerging issues

- Developing countries: In early 2003, WHO and FAO launched a trust fund to aid developing countries that require financial assistance to participate in the Codex.
- Evaluation: In 2002, FAO and WHO launched a joint evaluation of the CAC. The objective is to restructure the organisation as to adapt services to current concerns in the fields of consumer protection, health, safety and trade in food. The evaluation report has been submitted to the governing bodies of FAO and WHO for consideration.
- Biotechnology: In 2000 the Codex established a 'Task Force on Foods Derived from Biotechnology' in order to ensure a comprehensive approach considering safety and nutrition aspects and to elaborate on issues related to the labelling of foods derived from biotechnological processes. In July 2003, CAC adopted an agreement on how to assess the risks to consumers from foods derived from biotechnology.
- Genetically Modified Organisms (GMO): In July 2003, CAC adopted guidelines to make analysis and management of risks related to foods derived from biotechnology uniform across the Member Countries (including pre-market safety evaluations, product tracing for recall purposes and post-marketing monitoring).
- Animal feeding: Recent occurrence of contamination with dioxins in animal feed led to the establishment of a 'Task Force on Animal Feeding' and the elaboration of a code of practice
- Deep freezing: Elaboration of a Code for processes for deep freezing of fruit and vegetables not only embracing food hygiene issues under the aspect of food safety but also aspects of food quality and product stability. Besides HACCP it includes a system to avoid deficiencies (DAP – defect action point analyses).
- Irradiated foods: The Commission recently adopted a new standard accepting higher levels of radiation on food products.

Further readings

Codex Alimentarius homepage <http://www.codexalimentarius.net>

Current Official Standards http://www.codexalimentarius.net/standard_list.asp

International Plant Protection Convention (IPPC)

Purpose

The purpose of the international treaty IPPC is to secure a common and effective action to prevent the spread and introduction of pests of plants and plant products, and to promote appropriate measures for their control. It also includes both direct and indirect damage by pests, thus including weeds. The provisions extend to cover conveyances, containers, storage places, soil and other objects or material capable of harbouring plant pests.

Scope

The International Plant Protection Convention (IPPC)

- presents a multilateral agreement (convention) for cooperation in plant protection
- is a global instrument for harmonising phytosanitary measures
- disseminates/elaborates standards that are recognised by WTO-SPS
- applies mainly to quarantine pests involved with international trade

The current International Plant Protection Convention adopted in 1979 is still in force. The New Revised Text of the IPPC was adopted in 1997 but is not yet in force.

Interim Commission on Phytosanitary Measures (ICPM)

The Interim Commission governs the implementation of the IPPC. It is presently composed of representatives from the National Plant Protection Organisations from both contracting parties to the IPPC and FAO members. The Commission provides a forum for the discussion of international plant protection issues.

Activities

- regulation of phytosanitary standards
- coordination of regional plant protection organizations
- exchange of information
- offer of technical aid
- facilitation of arbitration

Types of standards

- reference standards e.g. International Standards for Phytosanitary Measures (ISPM); Glossary of Phytosanitary Terms
- conceptual standards e.g. Requirements for the Establishment of Pest Free Areas
- guidelines e.g. Guidelines for pest Risk Analysis; Guidelines for Surveillance; Guidelines for Phytosanitary Certificates
- codes of conduct e.g. Code of Conduct for the Import and Release of Exotic Biological Agents

Trade related standards

- international standards for phytosanitary measures (art. 10)
- phytosanitary certificates (art. 5)
- arbitrage (art. 8)
- import requirements (art. 7)

Further readings

IPPC homepage <http://www.ippc.int>

Office Internationale des Epizooties (OIE)

The OIE (Organisation Mondiale de la Santé Animale/World Organisation for Animal Health) will only be presented very briefly, since the present study focuses on foodstuffs based on plant products and not on animal products.

Purpose

- securing transparency in animal health worldwide
- collecting, analysing and disseminating veterinary information
- defining minimum health standards for international trade within its WTO mandate
- contributing expertise to respond to the occurrence of diseases
- encouraging coordination

Scope

According to WTO SPS, importing country can apply sanitary measures to protect human health and life and the life and health of animals and plants

- to the adequate level of protection and
- consistently

Sanitary measures must be based on

- scientific principles and should not be maintained without sufficient scientific evidence
- international standards, if such exist

- risk analysis if more stringent measures are scientifically justified or if the country decides on a higher level of protection

In this context OIE

- promotes transparency by reporting on the occurrence of diseases and epidemics
- contributes to improved knowledge on the animal health situation worldwide (in particular information necessary for safe trade)
- runs official 'disease-free' recognition procedures

Commissions

- commission on the international animal health code
- standards commission
- commission for foot and mouth disease and other epizooties
- commission for fish diseases
- working groups and ad hoc groups
- health standards for animal and animal products trade
- biological standards

OIE homepage <http://www.oie.int>

Other supranational standard setting organisations (voluntary standards)

Though the following standards are voluntary and thus legally not binding, some of them (e.g. some ISO standards in selected economic sectors) have become quasi obligatory in international trade since the concepts of these standards have partly been integrated into national law and/or into codes established by the private industry or the retail trade.

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE)

Purpose

UNECE Standards have been elaborated to

- facilitate fair international trade
- encourage high quality production
- improve producers' profitability
- protect consumers' interests

Quality is the key to international markets. Commercial quality standards are used as a common trading language for buyers and sellers and as a reference for quality control.

International Organisation for Standardisation (ISO)

Purpose Consensus agreements between national delegations representing all economic stakeholders (suppliers, users, government regulators, consumers etc.) on specifications and criteria to be applied consistently in the classification of materials, in the manufacture and supply of products, in testing and analysis, in terminology and in the provision of services.

Scope

International Standards provide a reference framework between suppliers and their customers – which facilitates trade and the transfer of technology. ISO standards are voluntary. However, certain ISO standards – mainly health, safety or environmental standards – have been adopted in some countries as part of their regulatory framework, or is referred to in legislation for which it serves as the technical basis.

However, although ISO standards are voluntary, they may become a market requirement, as has happened in the case of ISO 9000 quality management systems.

Member structure

ISO is a network of national standards institutes of 146 countries. ISO member institutes are either part of the governmental or private sectors (e.g. industry associations) in their respective countries.

Thus, ISO is able to facilitate consensus agreements on solutions that meet as well the requirements of the business community as of other stakeholders such as consumers or the society in general.

Standards

ISO-standards cover the following fields:

- terms
- laboratories
- accreditations
- inspections
- certification of personnel
- certification of products
- certification of management systems
- environmental management systems
- multilateral agreements (MLAs)
- suppliers of conformity declarations
- quality management systems
- conformity tests (also guidelines)

Generic management system standards

ISO 9000:2000 ff and ISO 14000 are 'generic management system standards'. Whereas most ISO standards are specific to a particular product, material, or process, ISO 9000 is an international reference for quality management in business to business relations. Whereas the content of past ISO management systems was oriented towards functions/ departments, the contents of ISO 9000:2000 ff are oriented towards typical processes of the single company.

ISO 14000 is a tool assisting organizations to establish appropriate environmental management systems.

ISO 9000 and ISO 14000 are among the most widely spread standards nowadays.

ISO 9000:2000 ff

ISO 9000:2000 ff is not branch-related but has to be adapted to the individual case.

The four process categories:

- responsibility of the management
(quality policy, objectives and planning, engagement and participation, quality system, management review, responsibility in the top management, organisation chart)
- management of resources (personnel, material and inputs, facilities and equipment, finances, information and knowledge)
- product realisation (management of value adding processes, intersection with clients, examination of contracts, after sales service, product related processes)
- measurement, analysis and improvement (internal audit, process related measurements, product related measurements, analyses of data, improvements, corrective measures, preventive measures)

ISO 9001:2000

In addition to this, ISO 9001:2000 – as part of the ISO 9000:2000 ff norm family – explicitly formulates standards for a Quality Management system and calls for adaptation to the individual case. This means in practice that the company itself has to elaborate on its valueadding processes and related structure of the management system.

Structure and content:

- active process management
- quality management handbook

- responsibility of the management (customer orientation, quality policy, planning, responsibility, authority and communication, management evaluation)
- management of resources (resources for quality management, personnel, equipment, work environment, product realisation, planning of processes, customer-oriented processes, development, input marketing, production and services, steering of resources for supervision and measurement)
- measurement, analysis, improvement (planning, measurement and supervision, steering of faulty products, data analyses, improvements)

Conformity assessment

Through conformity assessment products, materials, services, systems or people meet the specifications set by a relevant standard.

The majority of products in industrialised countries require testing for conformance with specifications or compliance with safety, or other regulations before they are eligible to be marketed. Increasing trade across borders needs conformity assessment. ISO offers standards against which products are assessed for conformity, as well as the standardized test methods that allow the meaningful comparison of test results so necessary for international trade.

Emerging issues (ISO 22000)

The ever increasing number of mandatory and voluntary standards, regulations and controls leaves food operators in the primary production, the processing industry and the trade in a difficult situation. On demand of these stakeholders, ISO is currently working on harmonising those national standards that have proved to be useful and feasible according to the Codex, the FAO, WHO, ISO and national standards.

The resulting **ISO 22000** standard will be a voluntary standard, which will assist food manufacturers in the appropriate use of HACCP principles (management system for food safety). This standard which concentrates on food safety issues will be complemented by ISO 15161:2001 (guidelines on the application of ISO 9001:2000 for the food and drink industry), which includes aspects of food quality. The final draft of ISO 22000 is supposed to be submitted by **May 2004**.

8.5.4 Fresh fruit and vegetables – standards

This is an overview upon mandatory and voluntary standards applicable to fresh fruit and vegetable imports into the EU. The information has been taken from the preceding chapters. In addition to the sources of information given in chapters 4.1 to 4.3 the following give details on mandatory and voluntary standards for fresh fruit and vegetables:

Atlanta Labelling Wizzard <http://www.kennzeichnungsrecht.de>

CBI Access Guide <http://www.cbi.nl/accessguide>

DEFRA – Department for Environment Food and Rural Affairs

<http://www.defra.gov.uk/hort/hortimp.htm>

EU Food Safety <http://europa.eu.int/comm/food>

EU Legislation <http://europa.eu.int/eur-lex/>

EU TARIC http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarspec.htm

Foodlaw-Reading <http://www.foodlaw.rdg.ac.uk>

MarketAG <http://www.marketag.com/markets/eu/standards/>

UK Food Standards Agency <http://www.food.gov.uk/enforcement/>

The Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries (CBI) furthermore published the 'EU Strategic Marketing Guide 2001 – Fresh Fruit and Vegetables'

<http://www.cbi.nl/accessguide>: exporters section – assistance centre – marketing guides –

Fresh fruit and vegetables Mandatory standards (1)

Quality & Grading

Packaging

Labelling

Regulation (EC) No 2200/96 and Amendments

Regulation 48/2003/EC

Directive 2000/13/EC

EU quality & grading standards have been drawn up for:

- fruits: apples & pears, apricots, avocados, bananas (green), cherries, citrus fruit, kiwis, melons, peaches & nectarines, plums, strawberries, table grapes, water melons
- vegetables: artichokes, asparagus, aubergines, beans, Brussels sprouts, cabbages, carrots, cauliflowers, ribbed celery, witloof chicory, courgettes, cucumbers, garlic, leek, lettuce & endives, onions, peas, spinach, sweet peppers, tomatoes

<http://www.defra.gov.uk/hort/>

The EU law does not stipulate obligations explicitly for the packaging of fresh fruit and vegetables. Nevertheless, importers might oblige suppliers to use packaging materials that can be re-cycled according to the a.m. Directives. Basically, the following information is needed:

- packer/exporter name, address (code)
- product name, variety/type
- country of origin
- class
- sorting
- group number
- number of fruits per row/layer
- preservation method

Special provisions have been stipulated for GMOs.

Fresh fruit and vegetables - Mandatory standards (2)

Sanitary Phytosanitary Hygiene MRLs

Directive 2000/29/EC “Hygiene Package” (COM/2000/0438 final) likely to enter in force by 1 January 2005

Directives 76/895/EEC, 81/36/EEC, 82/528/EEC, 90/642/EEC, 91/414/EEC, 2002/97/EC, etc.

Third country exporters have to present a phytosanitary certificate as guarantee that the product is in a healthy condition (inspection for insects and diseases), issued by the food inspection authority of the country of origin. Phytosanitary certificates are required for:

annona, apples, apricots, berries, blueberries, cherries, citrus, guavas, mangoes, nectarines, passion fruit, peaches, pears, persimmon, plums, quince.

The “Hygiene Package” is a set of proposals aiming at merging, harmonising and simplifying very detailed and complex hygiene requirements currently scattered over seventeen Directives. The package consists of four regulations, one on hygiene in general and three on different aspects of hygiene for food of animal origin. Furthermore, primary agricultural goods will be included into the general legislation on hygiene. Based on the Directive 76/895/EEC for Pesticides MRLs for selected fruit & vegetables, the EU set out numerous directives, regulations and recommendations with

detailed rules and guidelines regarding control systems and procedures, treatment and reduction of pesticide residues in foodstuffs.

The Commission established Maximum Residue Levels (MRLs)

- by crops
- by pesticides
- by food commodities

Fresh fruit and vegetables - Voluntary standards

HACCP

ISO 9000 Series

Private Standards

Both, HACCP and ISO 9000 are not yet obligatory for fresh fruit and vegetables but gain importance in the EU, mainly for producers supplying raw materials to the processing industry but increasingly also for exporters of fresh fruit and vegetables.

Corporate level:

- Besides mandatory quality standards, importers of fresh fruit and vegetables establish their own quality requirements, which often go beyond the standards stipulated by the EU.
- Exporters should furthermore comply with customers' requirements regarding packaging (sizes, materials, presentation) according to their specific marketing needs. Since importers are held responsible for the safety of the products traded, they increasingly require their suppliers to respect HACCP principles.

Quality, health, safety and environmental issues being closely linked to this standard, ISO 9000 certification serves as a marketing tool with increasing importance.

Institutional level – Private Standards for fresh produce:

- Assured Produce Scheme (APS)
 - Agriculture Raisonnée
 - EUREPGAP
 - Safe Quality Food (SQF)
 - QS Quality and Safety
 - national Quality Labels
- etc.

Private Standards - Corporate level:

- Besides mandatory quality standards, importers of fresh fruit and vegetables establish their own quality requirements, which often go beyond the standards stipulated by the EU.
- Exporters should furthermore comply with customers' requirements regarding packaging (sizes, materials, presentation) according to their specific marketing needs.

Institutional level – Private Standards for fresh produce:

- Assured Produce Scheme (APS)
 - Agriculture Raisonnée
 - EUREPGAP
 - Safe Quality Food (SQF)
 - QS Quality and Safety
 - national Quality Labels
- etc.

8.5.5 Processed fruit and vegetables - standards

The following table gives an overview upon mandatory and voluntary standards applicable to processed fruit and vegetable imports into the EU. The information has been taken from the preceding chapters. In addition to the sources of information given in chapters 4.1 to 4.3 the following give details on mandatory and voluntary standards for processed fruit and vegetables:

BLE (German) <http://www.ble.de>

CBI Access Guide <http://www.cbi.nl/accessguide>

EU Food Safety <http://europa.eu.int/comm/food>

EU Legislation <http://europa.eu.int/eur-lex/>

EU Scadplus <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s87000.htm>

EU TARIC http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarspec.htm

Foodlaw-Reading <http://www.foodlaw.rdg.ac.uk/>

UK Food Standards Agency <http://www.food.gov.uk/enforcement/>

Apart from the information available under the a.m. Access Guide, CBI also published:

‘EU Strategic Marketing Guide 2000 – Preserved Fruit & Vegetables in Consumer and Catering

Packs’ and ‘EU Strategic Marketing Guide 2001 – Preserved Fruit & Vegetables for Industrial Use’

<http://www.cbi.nl/accessguide>: exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

Other products – organic food products, herbs & spices, dried fruit & vegetables and nuts, olive oil, honey, food ingredients, cut flowers

Giving product-specific information on the multitude of goods under this section is impossible within the framework of this study. Some general and product-specific sources are listed below.

Product-specific information sources

General

CBI Access Guide <http://www.cbi.nl/accessguide>

EU Scadplus <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s87000.htm>

EU TARIC http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarspec.htm

CBI ‘EU Strategic Marketing Guide 2002 – Organic Food Products’

<http://www.cbi.nl/accessguide>: exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

FAO-ITC-CTA (2001) ‘World Markets for Organic Fruit and Vegetables: Opportunities for Developing Countries in the Production and Export of Organic Horticultural Products’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=25475&LN=EN

Herbs and Spices

CBI ‘EU Strategic Marketing Guide 2002 – Spices and Herbs’ <http://www.cbi.nl/accessguide>: exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

ITC ‘Global Spice Trade and the Uruguay Round’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=20350&LN=EN

ITC ‘Dried Herbs and Spices: A Packaging Manual’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=21199&LN=EN

Dried Fruit and Vegetables and Nuts

EU Scadplus ‘Common Organisation of the Agricultural Markets – Processed Fruit and vegetables’

- import of figs, hazelnuts and pistachios and certain products derived thereof from Turkey: Regulation 2002/679/EC
- marketing standard for walnuts in shell: Regulation (EC) No 175/2001
- minimum marketing characteristics for certain varieties of dried grapes: Regulation (EC) 1666/1999
- minimum import price system for dried grapes: Regulation (EEC) 2054/89, amended by Regulation (EC) 2714/94
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11064.htm>
- Commission of the EC: ‘Analysis of the Nut Sector’
http://europa.eu.int/comm/agriculture/markets/fruitveg/report/text_en.pdf
- ITC ‘HPS Groundnuts (Peanuts): A Survey of Selected European Markets’
http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=20974&LN=EN
- ITC ‘Tropical Nuts: A Study of Market Opportunities in the United Kingdom’
http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=18001&LN=EN
- The University of Reading: Foodlaw-Reading:
<http://www.foodlaw.rdg.ac.uk/news/eu-03071.htm>
- Dogheim (2003)
- Hanebuth (2003)

Olive Oil

EU Scadplus ‘Common Organisation of the Agricultural Markets – Oils and Fats’

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11054.htm>

- Licences are mandatory for imports of olives and olive oils and are granted subject to the lodging of a security.
- The levying of charges equivalent to customs duties and the application of any quantitative restrictions or measures of equivalent effect are banned in trade with nonmember countries.
- Protective measures may be taken where the market is threatened with disturbance as a result of imports or exports.
- Marketing standards, in particular covering labelling and quality grading, may be laid down for olive oil.
- quality of olive oil production: Regulation (EC) No 528/1999, last amended by (EC) No 629/2003;
- quality assurance for olive oil: Report of the Commission – Proposal for a Directive COM (2000) 855 final
- varieties and qualities of unrefined olive oil: Regulation (EEC) No 172/66, last amended by (EEC) No 3818/85;
- imports from Turkey: Regulation (EEC) No 306/74; (EC) 2008/97, amended by (EC) 846/98
- imports from Tunisia:
Regulation (EEC) No 2048/87, (EEC) No 665/88; (EC) 953/98; (EC) 2640/98, (EC) 2798/1999
- imports from Algeria: Regulation (EC) No 2005/97; (EC) 148/98
- imports from Morocco: Regulation (EC) 2006/97, suspended by (EC) No 593/2000; (EC) 152/98
- imports from Lebanon: Regulation (EC) 2007/97
- International Olive Oil Council (IOOC) <http://www.internationaloliveoil.org>
- IOOC: Information Sheet <http://www.internationaloliveoil.org/publications1.asp>
- IOOC: Olivae Magazine <http://www.internationaloliveoil.org/publications1.asp>
- IOOC: Quality Control Programme <http://www.internationaloliveoil.org/economics7.asp>

CBI ‘EU Strategic Marketing Guide 2002 – Spices and Herbs’ <http://www.cbi.nl/accessguide:>

exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

ITC ‘Global Spice Trade and the Uruguay Round’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=20350&LN=EN

ITC ‘Dried Herbs and Spices: A Packaging Manual’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=21199&LN=EN

EU Scadplus ‘Common Organisation of the Agricultural Markets – Processed Fruit and vegetables’

– import of figs, hazelnuts and pistachios and certain products derived thereof from Turkey: Regulation 2002/679/EC

– marketing standard for walnuts in shell: Regulation (EC) No 175/2001

– minimum marketing characteristics for certain varieties of dried grapes: Regulation (EC) 1666/1999

– minimum import price system for dried grapes: Regulation (EEC) 2054/89, amended by Regulation (EC) 2714/94

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11064.htm>

Commission of the EC: ‘Analysis of the Nut Sector’

http://europa.eu.int/comm/agriculture/markets/fruitveg/report/text_en.pdf

ITC ‘HPS Groundnuts (Peanuts): A Survey of Selected European Markets’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=20974&LN=EN

ITC ‘Tropical Nuts: A Study of Market Opportunities in the United Kingdom’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=18001&LN=EN

The University of Reading: Foodlaw-Reading:

<http://www.foodlaw.rdg.ac.uk/news/eu-03071.htm>

Dogheim (2003)

Hanebuth (2003)

EU Scadplus ‘Common Organisation of the Agricultural Markets – Oils and Fats’

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11054.htm>

Honey

Council Directive 74/409/EEC of 22 July 1974

Council Regulation (EC) No 1221/97 of 25 June 1997

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l21124.htm>

CBI ‘EU Strategic Marketing Guide 2002 – Honey and Beeswax’ <http://www.cbi.nl/accessguide>:

exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

Food Ingredients

(e.g. sesame seed)

CBI ‘EU Strategic Marketing Guide 2002 – Food Ingredients for Industrial Use’

<http://www.cbi.nl/accessguide>: exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

Cut Flowers

CBI ‘EU Strategic Marketing Guide 2000 – Cut Flowers and Foliage’

<http://www.cbi.nl/accessguide>: exporters section – assistance centre – marketing guides – download plaza – strategic marketing guidelines

ITC ‘Cut Flowers: A Study of Major Markets’

http://www.intracen.org/dbms/publications/IP_Title.Asp?ID=20716&LN=EN

8.5.6 Useful Links

Databases and search machines:

Agrifor <http://agrifor.ac.uk/>
Agricultural Market Access Database (AMAD) <http://www.amad.org>
Atlanta Labelling Wizzard12) <http://www.kennzeichnungsrecht.de/>
CBI Access Guide <http://www.cbi.nl/accessguide>
DEFRA – Department for Environment Food and Rural Affairs
<http://www.defra.gov.uk/hort/hortimp.htm>
EU Food Law; EUROFOOD Monitor; European Packaging and Waste Law
<http://www.agranet.com>
European Union Food Safety <http://europa.eu.int/comm/food>
European Union Legislation <http://europa.eu.int/eur-lex/>
European Union Market Access Database <http://mkacddb.eu.int/>
European Union Policy (Scadplus) <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s87000.htm>
European Union Tariffs and Quota (TARIC)
http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/tarspec.htm
FAO – EMRL and MRL search machine http://apps.fao.org/CodexSystem/pestdes/pest_q-e.htm
University of Reading – Foodlaw-Reading <http://www.foodlaw.rdg.ac.uk>
ILO – Business & Social Initiatives Database
http://www.ilo.org/dyn/basi/vpisearch.first?p_lang=en
IPFSAPH – International Portal for Food Safety, Plant and Animal Health (to be launched early 2004)13)
ITC – Export Quality Management <http://www.intracen.org/eqm/>
JEFCA – Compendium of food additive specifications
<http://www.fao.org/es/esn/jecfa/database/cover.htm>
JEFCA – Flavouring Agents http://apps3.fao.org/jecfa/flav_agents/flavag_q.jsp
JEFCA – Food Additives http://apps3.fao.org/jecfa/additive_specs/foodad_q.jsp
MarketAG <http://www.marketag.com/markets/eu/standards/>
UK Food Standards Agency <http://www.food.gov.uk/enforcement/>
FoodNavigator <http://www.foodnavigator.com> – subscription info@foodnavigator.com
FoodQualityNews <http://www.FoodQualityNews.com> – subscription info@foodqualitynews.com
WTO SPS-list owner-sps@list.unicc.org or Irma.Bracco@wto.org

Organisations:

(1) Supranational, Multilateral, National Organisations related activities of special interest
URL CAC WTO reference standards development of international standards for consumer health protection

www.codexalimentarius.net

Codex Alimentarius Commission

CEN EU Standards Organisation EU standards related to food processing European Committee for Standardisation

<http://www.cenorm.be>

EU – DG Agriculture

Directorate General Agriculture

Common Agricultural Policy (CAP)

EU legislation promotion/protection of food products

<http://europa.eu.int/comm/agriculture/>

EU – DG SANCO

Directorate General Health and Consumer Protection ensure protection of consumers' health, safety and economic interests consumer policy, food safety, animal health & welfare, plant health
http://europa.eu.int/comm/dgs/health_consumer/index_en.

EU – FVO

Food and Veterinary Office observance food hygiene in the EU and in third countries promote effective control systems, check on compliance
http://europa.eu.int/comm/food/fs/inspections/index_en.

Related activities of special interest

EU – EFSA

European Food Safety Authority independent scientific advice on all matters related to food safety identify emerging risks, provide early warning, crises management etc.
<http://www.efsa.eu.int/>

FAO

Food and Agriculture Organisation UN organisation for food and agriculture related issues
FAO/WHO Codex Alimentarius Commission
<http://www.fao.org>

FPTP

Fresh Produce Traceability Project global solution to facilitate efficient international trade and food safety fresh produce traceability guidelines
<http://www.eanint.org/fresh.html>

France – AFSSA

Agence Française de la Sécurité Sanitaire des Aliments state agency for the surveillance of products intended for human use assessment covering the entire food chain
<http://www.afssa.fr/>

Germany – BfR Bundesinstitut fuer Risikobewertung Federal Institute for Risk Assessment risk analysis, scientific advice, risk communication
<http://www.bfr.bund.de/>

Germany – BVL Bundesamt fuer Verbraucherschutz und Lebensmittelsicherheit Federal Agency for Consumer protection and Food Safety harmonisation of food control, crises management etc.
<http://www.bvl.bund.de/>

IPPC

International Plant Protection Convention global instrument for harmonising phytosanitary measures
WTO reference standards
<http://www.ippc.int>

ISO

International Organisation for Standardisation reference framework agreed between suppliers and customers worldwide voluntary standards; partly adopted in national legislation
<http://www.iso.ch>

OECD

Organization for Economic Cooperation and Development promotion of democratic government and the market economy promote standards for national regulatory frameworks
<http://www.oecd.org>

OIE

World Organisation for Animal Health global instrument for harmonising animal health issues
WTO reference standards

<http://www.oie.int>

SAI

Social Accountability International standards on working conditions certification

<http://www.sa-intl.org>

UNECE

UN Economic Commission for Europe facilitation of fair international trade voluntary supranational standards; basis for inter-/national standards

<http://www.unece.org>

United Kingdom – FSA

Food Standards Agency state agency for consumer protection issues identify emerging risks, provide early warning, crises management etc.

www.foodstandards.gov.uk

WHO

World Health Organisation

UN specialized agency for health

FAO/WHO Codex Alimentarius Commission

<http://www.who.org>

WTO

World Trade Organisation

umbrella organisation for expanded world trade reference standards (TBT, SPS, TRIPs, DSU etc.)

<http://www.wto.org>

Private Standards related activities of special interest

Agriculture Raisonnée

(Integrated Farming) initiative of the French Government towards integrated farming as national standard

<http://www.comite-bgso.org/>

APS

Assured Produce Scheme

initiative of UK retailers towards standardisation private standards for fresh fruit, salads and vegetables

www.assuredproduce.co.uk

BRC

British Retail Consortium

specification of food safety and quality standards by UK retailers third party certification

<http://www.brc.org.uk/>

Dutch HACCP Code

standard established by the National Board of Experts – HACCP, Netherlands focus on GMP and GHP requirements

www.foodsafetymanagement.info/

EFSIS

European Food Safety Inspection Service

third party independent standard standard closely corresponds to the BRC standard

<http://www.efsis.com>

EUREGAP

GAP framework for existing Farm Assurance Schemes and standards benchmarking/ certification

<http://www.eurep.org>

FLP

Flower Label Programme German initiative (flower wholesale and import trade and others)
standards for working conditions and environmental protection
<http://www.flower-labelprogramm.de>

GFSI

Global Food Safety Initiative
approach towards harmonisation of private standards benchmarking of private

IFS

International Food Standard
joint standard of German retailers private standards for the processing industry
<http://www.food-care.info/>

QS

Qualitaet und Sicherheit (Quality and Safety)
German private initiative meeting public requirements private standards for meat; fruit &
vegetables in preparation
<http://www.q-s.info/>

SQF

Safe Quality Food
whole chain approach initiated by SGS international HACCP-based food safety and quality risk
management system
http://www.sgs.com/sgs/psc/psc_serv.nsf/pages/SQF+2000+-+Safe+Quality+Food+Certification